

ჯ. ნოღაიძელი

ეჭარული კილოს
თავისებურებანი

აჭარის ასსრ სახელმწიფო გამომცემლობა
ბათუმი — 1960

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

აქარის, საქართველოს ამ მნიშვნელოვანი ნაწილის, ისტორიული წარსული ჯეროვნად შესწავლილი არ არის. აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის სიტყვით „აქარის მოსახლეობის შესახებ ჯერჯერობით მეტად მცირედი ცნობები მოგვეპოვება“¹.

ქართული და უცხოური საისტორიო წყაროებით ირკვევა, რომ აქარა ოსმალეთის ბატონობამდე სხვადასხვა დროს საქართველოს სხვადასხვა პოლიტიკურ გაერთიანებაში შედიოდა. დღევანდელი საბჭოთა აქარის მიწა-წყალი ხან სამცხე-საათაბეგოს განეკუთვნებოდა, ხან ფეოდალური გურიის ფარგლებში იყო მოქცეული, ხან კიდევ ნაწევრდებოდა: მთის აქარა სამცხე-საათაბეგოს შემადგენლობაში რჩებოდა, ხოლო ბარის აქარა — ქობულეთ-ბათუმ-გონიოს სანაპირო ზოლი — გურიის ნაწილს წარმოადგენდა.

საქართველოს ფეოდალური მონარქიის ძლიერების ხანაში აქარა სხვა კუთხეებთან ერთად ფეოდალურ საფუძველზე გაერთიანებულ ცენტრალურ ხელისუფლებას ექვემდებარებოდა.

მე-16 საუკუნის მიწურულსა და მე-17 საუკუნის დასაწყისში თურქეთმა დაიპყრო საქართველოს ეს ნაწილი. ამ დროიდან მოყოლებული აქარაში ცეცხლითა და მახვილით ვრცელდებოდა მაჰმადიანური სარწმუნოება და იშლებოდა ქრისტიანული კულტურის ყოველგვარი კვალი. თურქებმა დაანგრიეს ეკლესიები და მის ადგილას ააგეს მეჩეთები; დაწვეს და გაანადგურეს ისტორიული ძეგლები, ფერთლად აქციეს ქართული წიგნები და ყოველგვარი წერილობითი დოკუმენტი, ხელოვნების ნიმუშები.

მოსწყვიტეს რა აქარა საქართველოს, თურქებმა მოინდომეს აქარლების გათურქება, მაგრამ ისტორიულად ცნობილია ქართველი ხალხის გამძლეობა თავზე დატეხილი უბედურების დროს და

¹ ქართველი ერის ისტორია, II, გვ. 326.

აქარლებმაც ეგ მძიმე უღელი სამასიოდე წლის მანძილზე ზიდეს, ზიდეს, მაგრამ არ მოიდრიკნენ; თუმცა თურქებმა აქარლების გადასაგვარებლად მაშინ მეტად მოქმედი საშუალება გამოიყენეს: ეს იყო მუსლიმანური რელიგია.

ამას გარდა სხვა ხერხსაც მიმართავდნენ. თურქეთის სულთნის ხელისუფლება ყოველნაირ დამნაშავესა და ბოროტმოქმედს სასჯელის მოსახდელად აქარაში გზავნიდა; უკანასკნელნი მათთვის ჩვეულ საზიზროებას სჩადიოდნენ და ხალხს ავიწროებდნენ; დამნაშავედ გამოცხადებული აქარელი კი შუა თურქეთში იგზავნებოდა ხოლმე. ასეთი საშუალებით მრავალი ათასი ოჯახი მოაშორეს აქარას და თურქეთში გადაასახლეს.

თვითმპყრობელური რუსეთის ბატონობის დროს აქარაში გათურქების ტენდენცია არ შენელებულა. პირიქით, ამას ხელს უწყობდნენ.

სამი საუკუნის მანძილზე თურქეთის ბატონობამ აქარას თავისი დალი დააჩნია. ოდესღაც კულტურული კუთხე ჩამოქვეითდა და ხალხი იქამდე დაბეჩავდა, რომ მაჰმადიანური რელიგიით გაბრუებული თავის თავს ველარ ცნობდა.

სამასი წლის განწავლობაში ქართული კულტურა განვითარდა, წინ წავიდა, აქარაში კი კულტურული წინმსვლელობა შეფერხდა, შეჩერდა, მაგრამ მშობლიური ენა — ქართული — დაცულ იქნა. და ეს იმიტომ, რომ, როგორც ცნობილია, ენა დიდ გამძლეობას იჩენს და კოლოსალურ წინააღმდეგობას უწევს ძალდატანებითს ასიმილაციას. ენის გამძლეობა აიხსნება მისი გრამატიკული წყობისა და ძირითადი ლექსიკური ფონდის გამძლეობით.

თურქეთის სულთნის ხელისუფლება ცდილობდა აქარაში თურქული ენის დამკვიდრებას. ყველა რელიგიური წესის შესრულება არაბულ-თურქულ ენაზე მიმდინარეობდა. ბევრი თურქული ჩვეულება გავრცელდა აქარელთა ყოფა-ცხოვრებაში, მაგრამ აქარლები ურთიერთგაგებინების საშუალებად მაინც ქართულ ენას იყენებდნენ. ქართული ენის შენახვა-შენარჩუნებას, ვიდრე აქარლები განთავისუფლებოდნენ და დაუბრუნდებოდნენ მშობლიურ კერას, აქარელ ქალებს უნდა ეუმადლოდეთ, რადგანაც აქარელი დედისაგან ბავშვს პირველად ქართული სიტყვა ესმოდა. ამის საუკეთესო ილუსტრაციას ზემო აქარის ორი მეზობელი სოფლის შესწავლა იძლევა. ხულოს რაიონში, სხალთის ხეობაში, მდებარეობს ორი ერთმანეთის მოსაზღვრე სოფელი: ხიხაძირი და მუნსუი. ხიხაძირში ურთიერთგაგებინების საშუალებად ქართულ ენას იყენებენ როგორც შინ, ისე ოჯახის გარეთ, მუნსუიში კი.

თურქული ენაა გაბატონებული. მუნსუიში ქართულად ლაპარაკი უჭირთ. გამოიძრკვა, რომ ხიხაძირში არც ერთ მამაკაცს არ მოუყვანია ცოლად თურქის ქალი, ხოლო მუნსუიში ამ ორმოცდაათი-ოდე წლის წინათ რამდენიმე მოსახლეს თურქის ქალები შეურთავს ცოლად. სოფელი პატარა ყოფილა და ამ თურქის ქალთა და მათი მემკვიდრეების წყალობით მუნსუიში თურქული ენა დამკვიდრებულა.

სამასი წლის განმავლობაში აქარა მოწყვეტილი იყო დედა საქართველოს პოლიტიკურად, ეკონომიურად და კულტურულად. მიუხედავად ამისა, მასში დაცულ იქნა ქართული არქაული ფორმები და ლექსიკა, რომელიც გავრცელებული უნდა ყოფილიყო აქარის მოწყვეტა-ჩამოშორებამდე სამხრეთ და დასავლეთ საქართველოში.

აქარლები მშობლიურ კერას, მშობლიურ კულტურას მხოლოდ დიდი ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ დაუბრუნა. 1921 წლის 18 მარტს აქარაში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა. აღნიშნული თარიღი აქარელთა ცხოვრებაში ღირსშესანიშნავია, თარიღი ისტორიული, რადგანაც აქედან იწყება აქარელთა ნამდვილად სასიხარულო ცხოვრება, ცხოვრება, რომელიც მშობლიური ქართველი და რუსი ხალხის დახმარებით მათ მოიპოვეს.

აღარ არის ძველი აქარა, ბეგებისა და ხოჯების სათარეშო, ჩამორჩენილი და დაბეჩავებული, არამედ არის ახალი, საბჭოთა სოციალისტური აქარა, აქარა კულტურის ფართო შარავზაზე გამოსული, ეკონომიურად და პოლიტიკურად ძლიერი, როგორც საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში შემავალი, ისტორიულად მისი განუყრელი ნაწილი. ბედნიერი აქარლები შესტრფიან ახალ ცხოვრებას, მხურვალე მონაწილეობას იღებენ ახალი ყოფის გამოქედვაში.

აჭაგულის თავისებურებანი

1. აჭარულის გავრცელებულობა. აჭარული კილო გავრცელებულია აჭარის ასსრ ფარგლებში ხულოს, შუახევის, ქედის, ბათუმისა და ქობულეთის რაიონებში. იგი იყოფა ორ შტოდ: ბარისა და მთის აჭარულად. მთის აჭარული მდინარე აჭარისწყლის ხეობაში (ხულოს, შუახევის, ქედისა და ნაწილობრივ ბათუმის რაიონებში) მცხოვრებ აჭარელთა მეტყველებაა, ხოლო ბარის აჭარული — ქობულეთისა და ბათუმის რაიონებში მოსახლე აჭარლებისა. მთის აჭარული რიგი მოვლენებით განსხვავდება ბარის აჭარული-საგან; სახელდობრ, მთის აჭარულში:

1) დაცულია ყელისმიერი ბგერა *ჟ*, იგი ბარის აჭარულში არ იცის.

2) ზმნაში ხშირად ვხვდებით მრავლობითობის -ნენ სუფიქსს (-ენ ბოლოსართის პარალელურად) მაშინ, როცა ბარის აჭარულში მხოლოდ -ენ იხმარება.

3) მკვეთრად გამოხატულია ინტონაცია, ბარისაში — არა.

4) ზოგან (სოფ. უჩამთა, მერისი) მოვიდა ზმნაში ფუძისეული ვ იკარგება და გვაქვს შოილა ფორმა.

5) სახელობითში ზოგი სახელი ფუძეში შეკუმშულად გვევლინება (მაგ.: ურმ-ი, ღურბლ-ი და არა: ურემი, ღრუბელი და სხვა).

6) ქვემდებარედ გამოყენებული კრებითი სახელი აზრის მიხედვით ითანხმებს შემასმენელს მრავლობით რიცხვში, ბარისაში ასეთი შეთანხმება არ არის შენიშნული.

2. აჭარულის შესწავლის მოკლე მიმოხილვა. აჭარული კილოს მეცნიერული შესწავლა მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ დაიწყო. პირველი შრომა განსვენებულ დოცენტ მაკარ ხუბუას ეკუთვნის, მეორე შრომა ჩვენია „აჭარა დიალექტოლოგიურად“.

მ. ხუბუას „ზემო აჭარის ენობრივი მიმოხილვა“ საყურადღებო ნაშრომია. მასში ხულოსა და ნაწილობრივ ქედის რაიონ-

ნის აქარულის თავისებურებებია აღწერილი. ბევრი მოვლენა სწორად არის შენიშნული (სრული ასიმილაცია, უარყოფითი მიმღეობა და სხვა), მაგრამ შრომას დადებით მხარეებთან ერთად აქვს მცირეოდენი ნაკლიც. აღვნიშნავთ ზოგიერთს.

ავტორს შეცდომით ნამყო მრავალგზითის ფორმებად მიუჩნევია ვნებითი გვარის აწმყო-მყოფადის ფორმები: ეკოთხვის, იპარვის, ლეიშალვის... (გვ. 15). ნამყო მრავალგზითი აქარულმა არ იცის. არც გაქონან ზმნის ფორმას იცნობს აქარული. მის ნაცვლად იხმარება მხოლოდ გაქენან ან გაქენან.

შრომაში, სამწუხაროდ, შეინიშნება შეცდომები, მაგ., იქ მოყვანილი წინადადება: „ქუა შვა და ქუა შვა ჩაასო კინები და ეუდა ისე“ (გვ. 9). სინამდვილეში ითქმის: „ქვა შტა და ქვა შტა ჩაასო კინები და ეუდა ისე“. აქარელი არ იტყვის სოფლის სახელს ჭუნა (გვ. 17), არამედ ჭვანა, არც წინადადება „შუდი ხარი მოუდა“ არის სწორი, უნდა იყოს „შვიდი ხარი მოვდა“ და სხვა. ასევე ყვილამფერი (გვ. 10) აქარულში არ დასტურდება, იხმარება ყველამფერი ან ვეღლიმფერი.

სიტყვათა შემოკლების ის მთავარი მიზეზი (თურქულის გავლენა), რომელსაც, ავტორი ასახელებს, არ არის გასაზიარებელი, რამდენადაც მსგავსი შემოკლება გვხვდება სოფ. კვანაში, წყლისაყარსა და ლორჯომში მოსახლე აქარელთა მეტყველებაში, სადაც თურქულის გავლენა ძალზე სუსტი იყო. შეკუმშულ სიტყვათაგან ზოგი არასწორადაა გადმოცემული.

სიხაპირის შემოკლებული სახე სიხაპი ჩვენ მიერ არაა დადასტურებული. სხალთის ხეობის მცხოვრებნი სოფელს უწოდებენ ხაპირს და სიხაპირს. უნდა ყოფილიყო სირხათის პირი და მისი თანდათანობითი შემოკლების შედეგად მივიღეთ: სიხაპირი და შემდეგ ხაპირი. აქარაში უკანასკნელი ფორმაა გავრცელებული.

აქარულის ბგერითი შედგენილობა და ფონეტიკური მოვლენები შედარებით ვრცლად არის განხილული შ. ნიქარაძის ნაშრომში¹. მეტყველების ნიმუშად ბოლოს დართული აქვს ტექსტი 5 გვერდის რაოდენობით.

¹ აქარულის ძირითადი ფონეტიკური თავისებურებანი, ბათუმის სახელმწიფო პედინსტიტუტის შრომები, ტ. III, 1953, გვ. 123—142.

1957 წელს გამოვიდა ამავე ავტორის შრომა „ზემოაქარულის თავისებურებანი (გამოკვლევა და ტექსტები ლექსიკონითურთ)“. მასში ვრცლად არის განხილული ზულოსა და შუახევის რაიონთა მოსახლეობის მეტყველება.

მხატვრულ ლიტერატურაში აქარული დიალექტი პერსონაჟის მეტყველებად გამოყენებული აქვს ქოლა ლომთათიძეს (მე-2 ტომი, გვ. 297—304). ნაწილი იქ ნახმარი აქარული ფორმებისა სწორადაა შენიშნული, მაგრამ ზოგან აქარულის სპეციფიკურობა დარღვეულია.

ზაქარია ჭიჭინაძის ჩაწერილი ტექსტიდან ყველა ვერ არის სანდო.

ნიკო მარის მიერ შევშეთსა და კლარჯეთში მოგზაურობისას შეკრებილი იმერხეული ტექსტების ენა მრავალგზის უახლოვდება აქარულს¹.

აპოლონ წულაძის წიგნში „ძმური სიტყვა ქართველ მუსლიმანებს“ (ტფილისი, 1915) მოყვანილია ბევრი აქარული გამოთქმა, განსაკუთრებით ბარისა, მაგრამ აქარული კილოს თავისებურება ზუსტად ვერაა დაცული. თავისებურების ზუსტად წარმოდგენა ავტორს არც ჰქონია მიზნად დასახული.

ისტორიკოს დიმ. ბაქრაძის შრომაში² აქარული ლექსიკაა წარმოდგენილი.

შ ო ნ ე ზ ი კ ა

წ. ბგერითი შედგენილობა. ბგერითი შედგენილობით აქარული კილო ქართული სალიტერატურო ენისაგან თითქმის არ განსხვავდება. ის ბგერები, რომლებიც აქარულს ასხვავებს დღევანდელი სამწერლობო ქართულისაგან, ჩვეულებრივ დამახასიათებელი იყო ძველი ქართულისათვის. ესენია: **ჟ** (ჟოტი) და უმარცვლო **ჟ** (ე. ი. ჟ). ამათ გარდა დადასტურებულია მთის აქარულში **ც** ბგერაც.

ჟ (ჟოტი)

ჟოტი უმთავრესად ბარის აქარულშია გავრცელებული. იგი ჩვეულებრივი ი-საგან განსხვავდება იმით, რომ მაგარი სასის მიმართ აწეული ენის შუა ნაწილის ნაპრალი უფრო ვიწროა, თანაც **ჟ** უმარცვლოა. **ჟ** ბგერა სუსტია და ადვილად იკარგება. რომ **ჟ** უმარცვლოა, ეს აშკარად ჩანს ლექსთწყობიდან:

„ჰადე, არაბო, გამიძებ
ამ ხვანთქრის მეიდანხედა“.

¹ Тексты и разыскания по армяно-грузинской филологии, т. VII, стр. 47—70.

² Археологическое путешествие по Гурии и Абхазе, 1878.

ა გვევლინება როგორც ხმოვნების წინ, ისე მათ შემდეგაც, მაგ.: გურიე დან ჩამოსულმა, მალარა დან (მალაროდან) გამოვდა, წითლის ხეა, ოსმანაა, კაბეებს კერავს, პაწაა ქვეები არი...

აქარულში საკმაოდ გავრცელებულია აღმავალი დიფთონგი, ქართული ენის კილოებში კი დადასტურებულია მხოლოდ დამავალი დიფთონგი. ამ მხრივ აქარული ჰგავს ჰანურს, რომლის ა-ს ასე აგვიწერს არნ. ჩიქობავა: „ჰანურ სიტყვებში თითქმის ყველგან ა დიფთონგის პირველ ნაწილს წარმოადგენს: აა-, აე-, აო-, აუ ქართულს კილოებში შემონახული ა, როგორც წესი, დიფთონგის მეორე ნაწილს წარმოადგენს: აა, ეა, ოა, უა. ქართულ კილოებში შემონახული ა არც ისე შორსაა სრულ ხმოვან ი-ზე. ჰანური ა მკვეთრად გამოხატული ნახევარხმოვანია (შდრ. იმერ.: „რააა მაგი? აგი სხუაა“ და ჰან „დულაა, გაუსთუ, გაატენ“...)“¹.

ამგვარად, აქარულში ორივე სახის დიფთონგი გვხვდება: აღმავალიც და დამავალიც. აღმავალი დიფთონგის არსებობა ალბათ აიხსნება ჰანური ენის გავლენით. მართლაც, ის სიტყვები, რომლებიც იქიდან შემოსულა აქარულ კილოში, ჰანურის წარმოთქმის თანახმადაა დაცული.

აქარულში არა მარტო ნახსებ სიტყვებში დასტურდება აღმავალი დიფთონგი, არამედ საკუთარშიც: კაბეები, დელეები, ნეფობა, მამობა, დედობა და სხვა.

ჟ

ჟ ბგერა დადასტურებულია მხოლოდ ხმოვნით დაწყებული შორისდებულის თავკიდურად. იგი გვხვდება ხულოს, შუახევისა და ქედის რაიონებში მცხოვრებ აქარელთა მეტყველებაში, სხვაგან იშვიათია. მაგალითები: ჟე, რამითი კაცია; ჟე, ახლა, ჟო, პაწაა ბაღვისა რომელია; ჟა, იშტე, მოვალთ-და! ჟა, ვორი კაცი ვართ...

ჟ ბგერა მთის აქარულის გარდა დამახასიათებელია ქართველური ენებიდან ზანურისა (მეგრულ-ჰანურისა) და ქართული ენის ზოგიერთი დიალექტისათვის, მაგ., იქერულისათვის.

4. ასიმილაცია (ბგერათდამსგავსება). ასიმილაცია ყველა სახისა გვხვდება აქარულში: პროგრესული, რეგრესული და მათი სრული და ნაწილობრივი სახეობა. ბგერათდამსგავსება ხდება არა

¹ არნ. ჩიქობავა, ჰანურის გრამატიკული ანალიზი, თბილისი, 1936, გვ. 13—14.

მარტო ძირში, არამედ ფუძეშიც — ძირისა და ფორმანტების ბგერათა შორის, მაგ.: პირის თავსართებისა დი ფუძისეულ ბგერათა შორის, წინდებულის ხმოვანთა და მაქცეეართა შორის. დამსგავსება მრავალმხრივია:

ა) მელერი ბგერა გავლენას ახდენს ყრუზე და მას ამჟღერებს; მაგალითად, სღ → ზღ: (მისდევს →) მიზდევს...

ბ) შეიძლება პირიქით მოხდეს: ყრუმ მელერი დააყრუოს; მაგ., ჟკ → შკ: (ვაჟკაცი →) ვაშკაცი...

გ) მკვეთრი ამკვეთრებს ფშვინვიერს და პირუკუ, ფშვინვიერი აფშვინვიერებს მკვეთრს.

სრული და ნაწილობრივი ასიმილაცია უმთავრესად ხმოვნებში იჩენს თავს ორი მიმართულებით: ა-დან ი-საკენ და ა-დან უ-საკენ: ა) თუ ი ან უ იმსგავსებს ა-ს და პირველ შემთხვევაში ე-ს მივიღებთ, ხოლო მეორე შემთხვევაში ი-ს, მაშინ ხმოვნის ნაწილობრივ ასიმილაციასთან გვაქვს საქმე, მაგრამ ბ) თუ ი და უ იმსგავსებენ ა-ს და პირველ შემთხვევაში -ი-ს მივიღებთ, ხოლო მეორე შემთხვევაში უ-ს, მაშინ ხმოვნის სრული ასიმილაცია გვექნება.

5. პროგრესული ასიმილაცია თანხმოვნებისა შეიძლება გვექნეს

ა) ფუძეში, მაგ.:

ქღ — ქთ: (გამსუბუქდება →) გამსუბუქდება...

ხღ იძლევა ხტ ან ხთ-ს: (გახდომოდა →) გახტომოდა, მაგრამ (მომხდარა →) მომხთარა და ასე: გახტა, გადახტენიანო, მოხტეს, გადანახტენი, მაგრამ ამ ი ხ თ ა ვ ო...

ნაწილობრივი პროგრესული ასიმილაციის შედეგია განუსაზღვრელი ნაცვალსახელის სახე რაცხა.

კითხვით ნაცვალსახელს რა-ს 'დართული აქვს -ცა-ლა ნაწილაკები, როგორც ეს ძველ ქართულში იყო. ა ხმოვნის ამოვარდნის შემდეგ ხდება ასიმილაცია. ასიმილაციისას ან ც-ს უნდა დაეყრუებინა მეზობელი მელერი ლ და მიგველო ხ, ან ლ-ს მოეხდინა გავლენა მეზობელ ყრუ ც-ზე, გაემჟღერებინა იგი და მოეცა ძ. პირველ შემთხვევაში მივიღებთ ცხ კომპლექსს, ხოლო მეორე შემთხვევაში ძღ კომპლექსს. აქარულში ორივე შემთხვევა გვაქვს: რაძლა (აქედან რაძლანაირაო), დამახასიათებელია საკუთრივ ხულოსა და ნაწილობრივ ქედის რაიონის მეტყველებისათვის, რაცხა კი ძირითადად ქობულეთისა და ბათუმის რაიონის აქარულისათვისაა ნიშანდობლივი, მაგრამ იგი სხვაგანაც გვხვდება. შეიძლება ითქვას, რომ რაცხა ფორმა მთლიანად აქარულის დამახასიათებელია.

მაგალითები: მეც კაცი ვარ, მიშველე რაძლა და გამიხსენი ხელე-
ბიო; მიწა ქვეშ ჩასულა რაძლანაირათ... რაცხაზე მოვდა;
ერთ რაცხას გეტყვი...

ზემო აქარაში გავრცელებულია ვინძა ფორმა ვინცხას პარა-
ლელურად. იხმარება საცხა (← საცალა) ფორმაც.

ბ) შორეული (დისტანციური) ასიმილაცია

ქ...ლ → ქ...ხ: (ქალალდი → ქახალდი...)

ღ...თ → ზ...თ: (ღეთის → ზეთის...)

6. რეგრესული ასიმილაცია თანხმოვნებისა ჩვეულებრივია
აქარულში და, მაშასადამე, უფრო გავრცელებული პროგრესულ-
თან შედარებით. იგი ხდება როგორც ძირში, ისე ფუძეში ფუძი-
სეული და აფიქსისეულ ბგერათა შორის.

ა) ასიმილაცია ფუძეში.

მხ → ფხ: (მხარი →) ფხარი, (ამხანაგი →) აფხანაგი...

ვს → ფხ: (ავსებს →) აფსებს და აქედან: გაფსილი, დაფსილი
და სხვა.

ბ) ასიმილაცია პრეფიქსისა ფუძისეულ
ბგერებთან

გც → ქც: (მოცემენ →) მოქცემენ... ასევე: წაქცეინდება... ქცხენია
(→ გრცხენია). რ-ს დაკარგვის შემდეგ მოხდა ასიმილაცია.

გქ → ქქ: (გქონდა →) ქქონდა...

გყ → კყ: (წაგყვები →) წაყყვები, ასევე: მოკწერ, კწამს, მოკქრი.
ამ შემთხვევაში O_2 გნაწილობრივ ან სრულად ემსგავსება
ზმნის თავკიდურ თანხმოვანს.

ხღ → ზღ: (მისღევს →) მიზღევს; დაზღევს...

ჰყ → ხყ → ხ: (ჰყავს → ხყავს →) ხავს...

ხჭ → შჭ: (შესჭამს →) შეშჭამს; (დასჭყერია →) დაშჭყერია (დას-
ცქერის); ასევე: დაშჭრეს, მოშჭრეს¹, მოშჭარივო, დაშჭვირთა
და სხვა.

აქაც O_2 ხ ან ჰ ნაწილობრივ ემსგავსება ზმნის ფუძის თავ-
კიდურ ბგერას. ხ → შ ზმნის დასაწყის ჭ თანხმოვანთან.

¹ აუსტიკურად ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს გქონდეს სრული
საფრთხილო ასიმილაცია ამავე მაგალითში: (მოსჭრეს →) მოშჭრეს. ასევე სრული
ასიმილაციაა თითქოს ზმნაში (მისცეს →) მისცეს.

ბოლო ჰ → ხ თავკიდურ ყ-სთან, რის შემდეგაც უკანასკნელი იკარგვის: ჰყოლია → ხყოლია → ხოლია (დაწერილებით გვ. 36).

გ) ასიმილაცია კომპოზიტებში

ჟკ → ჟქ: (ვაჟკაცი →) ვაჟკაცი..,

ცდ → ზდ: (ოცდაათი →) ვოზდაათი, (ოცდასამი →) ვოზდასამი და ა. შ.

აჭარულში შეინიშნება მეზობელ სიტყვათა ბოლოკიდურ და თავკიდურ ბგერათა დამსგავსებაც, მაგ.: (რას შერები →) რაშ შობი, (ხის ძირში →) ხიზ ძირში, (თავის დროზე →) თავიზ დროზე და სხვა.

7. პრევერბთა დამსგავსება. ხმოვანთა ასიმილაცია ჩვეულებრივია წინდებულის ზმნებში. აჭარული ამ მხრივ ძალიან მდიდარია.

პრევერბთა ხმოვანი ხშირად ემსგავსება ქცევის ნიშნებს. ამ შემთხვევაში შეიძლება გვექნეს სრული ან ნაწილობრივი ასიმილაცია. სრული დამსგავსება გვაქვს სასხვისო ქცევის უ-სა და პრევერბისეულ ა, ე ან ო ხმოვანს შორის. ოღონდ სრული ასიმილაციის შედეგად მიღებული ორი ერთნაირი ხმოვანი ერთმანეთს ერწყმის და ისმის დაყოვნებული, გრძელი ხმოვანი, რაც საერთოდ ახასიათებს აჭარულს, მაგ.:

ა + უ → უუ → უ: უხსნა, უშვა, უწია, უთაყვებს...

ასევე:

და + უ → დუ: დუძარა, დუჟდა, დუდგამს, დუგებს, დუხუჟავს, დუყივლია, დუძახა, დუტია, დუგდე, დუწყე და სხვა.

გა + უ → გუ: გუგზანა, გუთხარა, გუკვირდა, გუდგა, გუკეთა, გუქნია, გუში, გუხარდა...

ჩა + უ → ჩუ: ჩუწყო, ჩუგდია, ჩუდვა, ჩუგორდება...

წა + უ → წუ: წულო, წუთლემია, წუყურა, წუსვა...

შე + უ → შუ: შუდგა, შუკრა, შუსსნა, შუძახებდა...

მა + უ → მუ: მუტანა, მუვდა, მუყვანა, მუშვებენ, მუყრიდა, შამუთვალა, ჩამუყვანა, მუწერო...

ორი ერთნაირი ხმოვნის შერწყმა და გრძელ ხმოვნად ქცევა სხვა შემთხვევაშიც გვაქვს: აა → ა: გაატანა → გატანა, გააკეთა → გაკეთა...

ეე → ე: შეეწია → შეწია...

სრული ასიმილაცია ახასიათებს ქართულ დიალექტთაგან გურულსა და ფერეიდულს, უფრო ნაკლებ იმერულს, ნაწილობრივ გვხვდება გარეკახურშიც.

აჭარულშივე არის შემთხვევები ნაწილობრივი ასიმილაციისა პრევერბისეული ხმოვნისა მაქცევერ უ-სთან. მაგ.:

ა + უ → ოუ: ოუთავეს, ოუხსნეს...

ღა + უ → ღოუ: ღოუნახავს, ღოუჯერა, ღოუძაბებს...

გა + უ → გოუ: გოუზარდა, გოუგო, გოუფრინდეს, გოუცვალი...

ჩა + უ → ჩოუ: ჩოუარდა და სხვა.

მსგავსი ნაწილობრივი ასიმილაცია დამახასიათებელია იმერულისა და ფერეიდნულისათვის, უფრო ნაკლებ ინგილოურისათვის.

ნაწილობრივი ასიმილაცია პრევერბისეული ხმოვნისა სათავეისო ქცევის ან ვნებითის ი-პრეფიქსთან

ამ შემთხვევაში პრევერბისეული ხმოვანი ა ან ო იქცევა ე-დ და ქცევის ან ვნებითის ი კი ე-დ, მაგ.:

ა + ი → ეა: ეაჩემა, ეაყვანა, ეაცილება, ეაწერა...

ღა + ი → ღეა: ღეაჭირა, ღეანახა, ღეაქავა, ღეახურევა, ღეაწყობს, ღეაჯერე, ღეახსენი... ღეაბნიდა, ღეაქარქოს...

გა + ი → გეა: გეაძრო, გეაქვირა, გეასვარა, გეაცინა, გეაქცა, გეაყვანეს, გეაგეს, გეახარეს, გეაგნებ... გეაზღვბა...

ჩა + ი → ჩეა: ჩეაგლო, ჩეაცვა, ჩეაყვანა, ჩეაღვია... ჩეაჭრა, ჩეაქეტა...

წა + ი → წეა: წეაყვანა, წეაღო, წეაღევ... წეაქცა...

შა + ი → შეა: შეასხამს, წამეაყვანა, წამეაღო, გამეაგლო, ჩამეაყვანებენ, ჩამეატანე, შამეაღეს, გაღმეახვეტოს...

მსგავსი ნაწილობრივი ასიმილაცია ფართოდაა გავრცელებული როგორც გურულში, ისე იმერულში. ამდენად აჭარული თავისი ფონეტიკური მოვლენებით მრავალჯნის უახლოვდება გურულსა და იმერულ დიალექტებს. ოღონდ მათგან განსხვავებით ასიმილაციის შედეგად მიღებული კომპლექსი ეო აჭარულში უფრო დამავალი დიფთონგი უნდა იყოს, ყოველ შემთხვევაში ასე აღვნიშნავთ მას, თუმცა გამორიცხული არაა შესაძლებლობა, რომ იგი ზოგჯერ სრულ-ხმოვნად მივიჩნიოთ.

ამ მოვლენას (პრევერბთა ასიმილაციას) იმერულში ს. ბიხოვსკაია ხსნიდა მეგრულის გავლენით¹, რადგანაც აჭარულ-

¹ Ифетический сборник, წიგნი VI, გვ. 159—164.

იმერული აუ → თუ → უუ-ს (მაგ.: დაუძახე → დოუძახე → დუუძახე) მსგავსი ფონეტიკური პროცესი მეგრულისათვის ჩვეულებრივია, მაგ.: მეგრული მოურქ → მუურქ, ან სრული ასიმილაცია პრევერბისეული ხმოვნისა და ი მაქცევრისა: (ქო + იბთიი →) ქი-იბთიი (ვითხოვე)... (გინო + იბგი →) გინიბგი (გადავიხადე), ან კიდევ ასიმილაციის შემდეგ ი იკარგება: გე-გი-წო-ულეს → გე-გვ-წუ-ულეს → გე-გწუ-ულეს¹. მაშასადამე, ამ მხრივ საერთო აქვს აქარულს მეგრულთან.

შეიძლება თუ არა აქ ვივარაუდოთ გავლენა? რომ მეგრულ-ქანური სუბსტრატი არის იმერულსა, გურულსა და აქარულ დიალექტებში, ეს შენიშნულია მკვლევარების მიერ და აღნიშნულია კიდევ სამეცნიერო ლიტერატურაში (ივ. ჯავახიშვილი, ი. ყიფშიძე, არნ. ჩიქობავა, ს. ქლენტი და სხვ.). ამას დარჩენილი გეოგრაფიული სახელებიც ადასტურებენ.

მაგრამ კითხვა იბადება: მეგრულში როგორღა გაჩნდა ის მოვლენები, რომელთაც აქარულში მეგრულის გავლენით ვხსნით, ან რა საბუთით შეიძლება ვამტკიცოთ მეგრულის გავლენა აქარულზე, როცა აქარულის დამახასიათებელი რიგი მოვლენები არც გურულში გვაქვს, მიუხედავად იმისა, რომ გურია აქარას-ემეზობლება, და არც იმერულში, რომელიც მეგრულის მეზობლადაა? შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აქარაში არსებული მეგრულისებური თავისებურებები მეგრულის გავლენით კი არ არის გამოწვეული, არამედ მეგრულსა და აქარულ-გურულ-იმერულში, საერთო ფაქტორებით².

8. თავისებურება პრევერბთა დამსგავსებაში. აქარული სხვა დიალექტთაგან განსხვავდება იმით, რომ:

ა) გვაქვს სრული ასიმილაცია პრევერბისეული ხმოვნისა სათავისო ქცევის ი თავსართთან, როცა მათ შორის ობიექტური ნიშნებია:

ა + ი → ი - ი: იმიკიდა, იმიქნია, იგილო...

გა + ი → გი - ი: გიმიტანა, გიგიქნია...

და + ი → დი - ი: დიმიხახვენ, დიგიქირვენ...

ჩა + ი → ჩი - ი: ჩიმიგლო, ჩიგიგლო...

¹ ი. ყიფშიძე, Грамм. мингр. яз., §5 110—116.

² შდრ. ვ. თოფურია, გრამატიკულ მოვლენათა ერთგვაროვანი პროცესი ქართვლურ ენებში, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, VI, 1954, გვ. 445—455.

წა + ი → წი - ი: წიმილო, წიგიყვანეს...

გადა + ი → გი - დი: გიდიმიგლო...

ბ) ასევე სრული ასიმილაციაა პრევერბისეულ ხმოვნისა სახვისო ქცევის ი ნიშანთან:

გა + ი → გი - ი: გიგიხარდა, გიგიწვეს...

და + ი → დი - ი: დიმიფრთხე, დიმიყარე, დიმიყურე, დიგიკლო...

წა + ი → წი - ი: წიმივდა...

ჩა + ი → ჩი - ი: ჩიმიყარო, ჩიგიყრია...

გადა + ი → გი - დი: გიდიგიგლო...

შე + ი → ში - ი: შიმიტყვია, შიგიძლიან...

გ) ი თავსართთან პრევერბისეული ხმოვნის ასიმილაციის შემდეგ ი იკარგება I პირის ფორმაში, იქნება ეს ი ქცევის ნიშანი თუ ვნებითის საწარმოებელი. მაგ.:

(გავიქცე → გევიქცე) → გევიქცე, (გავიხარე → გევიხარე →) გევიხარე...

(დავიბნიდე → დევიბნიდე →) დევიბნიდე, (დავიწყევი → დევიწყევი →) დევიწყევი, (დავითხარე → დევითხარე →) დევითხარე...

(ჩავიქერი → ჩევიქერი →) ჩევიქერი...

(მოვიტანე → მევიტანი →) მევიტანი...

ასევე: (ჩამოვიტანე → ჩემევიტანი →) ჩამევიტანი...

(გაღმოვიპიროთ → გაღმევიპიროთ →) გაღმევიპიროთ...

ამ პირობებში ძირისეული ი-ც იკარგება ვიდა ზმნაში: მოვიდა → მოვდა (ნ. § 23).

დ) მომდევნო ა ხმოვნის გავლენით მო პრევერბის ო ალბათ ჯერ იქცევა უ-დ და შემდეგ უმარცვლოვდება, იქცევა უ-დ. სახელდობრ:

მო + ა → მუ + ა → მუ + ა: (მოაგონდა → მუაგონდა →) მუაგონდა, (მოაქვს → მუაქვს →) მუაქ, (მოასრულა → მუასრულა →) მუასრულა, (მოახაზირებენ → მუახაზირებენ →) მუახაზირებენ...

ეგევე მოსდის მო-ს შემცველ რთულ პრევერბებს: (ჩამოადებიეს → ჩამუადებიეს →) ჩამუადებიეს... (გამოალებდა → გამუალებდა →) გამუალებდა, (გამოაგზავნა → გამუაგზავნა →) გამუაგზავნა...

მსგავსავე რეფლექსს იძლევა მო-ს შემცველი რთული პრევერბი შ₁ ვ და ქცევის ა ან ვნებითის ე-ს წინ; სახელდობრ:

მო + ვა → მუ + ა → მუ + ა: (აღმოვაჩინთ → აღმუაჩინთ →) აღმუაჩინთ... (გამოვაწებებ → გამუაწებებ →) გამუაწებებ... (ჩამოვასხმევიროთ → ჩამუასხმიოთ →) ჩამუასხმიოთ...

მო + ვე → მუ + ე → მუ + ე: (გამოვედები → გამუედები →) გამუედები...

ეგვეე პროცესია ძირისეული ვა თუ ვე-ს წინ. მაგ.:

(წამოვარდა → წამუარდა →) წამუარდა, (წამოვა → წამუა →)

წამუა...

(ამოველ → ამუელ →) ამუელ...

(წამოვედი → წამუედი →) წამუედი...

ფუძისეული ო-ც იქცევა უ-დ ა ნ ე სუფიქსის გავლენით. მაგ.:

(სთხოვა → სთხუა →) სთხუა...

(ვაძოვე → ვაძუე →) ვაძუე, (მოქსოვე → მოქსუე →) მოქსუე,

(მოთხოვე → მოთხუე →) მოთხუე...

სახელთა ბოლოკიდური ო იქცევა უ-დ და შემდეგ უმარცვლოვდება მრავლობით რიცხვში -ებ ბოლოსართის გავლენით. მაგ.: გოგო + ები → გოგუები →) გოგუები და სხვა.

ეს მოვლენა საინტერესოა ზოგადი ფონეტიკის თვალსაზრისითაც.

9. დისიმილაცია (ბგერათგანმსგავსება). დისიმილაციის ორივე სახე გვაქვს აქარულში: პროგრესულიცა და რეგრესულიც.

დისიმილაცია უმთავრესად ხდება ნარნარა (რ — ლ) და ნაზალ (ცხვირისმიერ) ბგერებში. ხმოვანთა დისიმილაციის შემთხვევებიც საკმაოა. მაგალითები:

ა) პროგრესული დისიმილაციისა:

(არათფერი →) არათფელი.

(ბევრჯერ →) ბევრჯელ, ასევე: ორჯელ.

(ორ-ორი →) ოროლი...

(არი არი →) არ-ალი, ასევე: (რომ არი →) რომ-ალი...

ბ) რეგრესული დისიმილაციისა:

(უკანონო →) უკალონო...

წროულს (← წლეულს)... აქ თანხმოვანთა დისიმილაციასთან ერთად ხმოვნის ასიმილაციაც გვაქვს¹.

გ) ხმოვანთა დისიმილაციისა:

(საქმეები →) საქმეები და ასე: (ლელები →) ლელეები, (დადეები →) დადეები...

ასეთი დისიმილაციური პროცესი არა მარტო ფუძისეულ ე- და მრავლობითი რიცხვის -ებ სუფიქსის ე ელემენტის შეხვე-

¹ გამოსარკვევია დარბაზან სიტყვის წარმომავლობა. სალიტ. ქართულში იხმარება მხოლოდ ხარბაზანი.

დრისას გვაქვს, არამედ შე პრევერბისა და ვნებითის ე თავსართის თავმოყრის დროსაც; მაგ.:

(შეეტანა →) შეეტანა, (შეეზიდა →) შეეზიდა...

აქარულში არის უფრო რთული ფონეტიკური პროცესებიც, როცა ერთ ბგერითს მოვლენას მეორე მოსდევს და ამდენად ორი ან მეტი ბგერითი მოვლენის: თანამიმდევრობა გვაქვს.

10. ა პრევერბისეული ხმოვნის დამსგავსება ვნებითის ე თავსართთან და შემდეგ დისიმილაცია. პრევერბისეული ა ხმოვანი სავსებით ემსგავსება ვნებითის -ე-ს და დამსგავსებული ე დისიმილაციის გზით იქცევა ა-დ; სახელდობრ:

ა + ე → ეე → აე; ო + ე → ეე → აე:

(დაემშვიდობა → დეემშვიდობა →) დემემშვიდობა, (დაენსგავსა → დეემსგავსა →) დემსგავსა, (დაეკარგა → დეეკარგა →) დეეკარგა... (გაეგება → გეეგება →) გგეგება, (გაელვიძებინა → გეელვიძებინა →) გგელვიძებინა...

(ჩაეყვანა → ჩეეყვანა →) ჩეეყვანა, (ჩაერია → ჩეერია →) ჩეერია.

(წაეცხება → წეეცხება →) წეეცხება, (წაეკიდა → წეეკიდა →) წეეკიდა...

(გადაეჩვია → გედდეჩვია →) გადადეჩვია... (გამოეგება → გამდეგება →) გამდეგება...

ხმოვანთა დისიმილაცია შეინიშნება ძირშიც, როცა ერთნაირი ხმოვნებია; მაგ: (ამხანაგი →) აფხანიკი, (ერთს ალაგს →) ერსალიკაა და სხვ. (თუ აქ ი სხვა გზით არ არის მიღებული).

ამგვარად, ხმოვანთა დისიმილაცია ძირითადად გვაქვს:

ა) ძ ი რ შ ი, მაგ.: (ილაპარაკა → ილაპარიკა)...

ბ) ფ უ ძ ე შ ი, როცა ფუძის ხმოვანი და აფიქსისეული ან პრევერბისეული ხმოვანი ერთნაირია, მაგ.: (ხე + ებ — ი →) ხეებინ... (შეეტყო →) შეეტყო და

გ) სახელთა მრავლობით რიცხვში და პრევერბიან ზმნებში, როცა ჯერ ხმოვანთა ასიმილაცია ხდება და შემდეგ განმსგავსება, მაგ.: (თხა + ები →) თხეები →) თხეები... (დაეძინა →) დეეძინა...

11. მეტათეზისი (ბგერათაგადასმა). მეტათეზისი შორეულ ან მეზობელ ბგერათა ადგილის შეცვლაა. იგი ხშირად ნარნარა (რ — ლ) და ნაზალური (მ, ნ) ბგერების დამახასიათებელია; ზოგჯერ სხვა ბგერებთანაც გვხვდება, მაგ.:

(სულიერი →) სურიელი, (ძლიერი →) ძრიელი...

(ბალანი →) ბანალი, (დაუბნელა →) დაუბლენა...

(გაარონინეს →) გაანორიეს...

(მერმე →) მემრე, (ქმრები →) ქრმები...

(დააფქვია →) დააქფია...

(შევებმები →) შევემბები; (დაბმული →) დამბული, გადა-
ბმული...

(ძლიეს →) ძვილ

(ხსნა →) ხსნა: „ღედა სკნიდა, შვილი სხნიდა, მსკნელს მსხნელმა
დააჭარბა“.

(ზურგში →) ზრუგში, ზრუგზე...

12. სუბსტიტუცია (ბგერათშენაცვლება). სუბსტიტუცია ენაში ჩვეულებრივ ისეთ ბგერათა შორის ხდება, რომელნიც ფიზიოლო-
გიურად მონათესავე და აკუსტიკურად ცოტად თუ ბევრად მსგავ-
სნი არიან. სუბსტიტუცია ასიმილაციისაგან იმით განსხვავდება,
რომ მეზობელ ბგერასთან დამსგავსების გარეშე ხდება შენაცვ-
ლება მონათესავე ბგერათა, რასაც თავისი გამომწვევი მიზეზები
აქვს. აქარულში გვაქვს: ბაგისმიერ ხშულმსკდომთა სუბსტიტუ-
ცია, წინაენისმიერ ხშულმსკდომთა, ნაპარალოვანთა და აგრეთვე
ხმოვანთა სუბსტიტუცია.

ა) ბ ა გ ის მი ე რ ხ შ უ ლ მ ს კ დ ო მ ბ გ ე რ ა თ ა ს უ ბ ს ტ ი -
ტ უ ც ი ა , მაგ.:

გ — მ: ამხილი, მასკლავი, დამამიწყდა, მითამ (ფითომ)...

ვ — ბ: კობზი, თებზი; ბარცხნა...

შ — ბ: ბრუნდი, ბზე...

ბ — ვ: გებნევი, მებნევიან...

ბ — მ: უთხრომია...

ბ — ფ: უცეფ, წეაღეფ, გავარიგეფო... (აქ ბ ბგერა ბოლო-
კიდურობის გამოა დაყრუებული) და სხვა.

ბ) წ ი ნ ა ე ნ ის მი ე რ ხ შ უ ლ მ ს კ დ ო მ თ ა ს უ ბ ს ტ ი -
ტ უ ც ი ა :

თ — ტ: ისტე... (თუ ასიმილაცია არ არის).

ტ — თ: თახტი... ტახტი... აქარულში იხმარება აქა-იქ თახ-
ტის სახით. კაცი იფიქრებდა, რომ აქ დისიმილაციააო, მაგრამ
ეგების თურქულში ნახმარი „თახთას“-ს (ფიცარი) გავლენით იყოს
ის მიღებული.

ჯ — ტ: რამტონი, იმტონი, (ქართლურსა და კახურშიც ასეა გავრ-
ცელებული).

გ) ნ ა ზ ა ლ უ რ ნ — მ , ნ ა რ ნ ა რ ა რ — ლ - ს ს უ ბ ს ტ ი -
ტ უ ც ი ა :

ნ — მ: შერჩემია...

მ — ნ: ნეფლობს, ვითან, დაეანტრიოთ, ნიწა, დონებია... ნანდვილი (ძველ ქართულშიც ასეა დადასტურებული).

ვ — მ: უმლია (უვლია).

წ — რ: რხინი, რხენა...

ყ — ნ: მამასახნისი, სუნყველას, სუნთლათ...

ნ — ლ: ლემსი...

დ) ს — შ ნ ა პ რ ა ლ ო ვ ა ნ თ ა ს უ ბ ს ტ ი ტ უ ც ი ა :

შ — ს: თეფსი („ერთი თეფსი თებზე მუტანეს“).

შ — ჩ: მოხარჩვა („ჩადებენ წყალში და მოხარჩავენ“).

ს — ჰ: (← სად); ჰა ჰყავდა, ჰა გევექცევო, ჰად დაჰტევდა, ჰად წახეულ, ჰადმე, ჰიდან (← სიდან), ჰაცა (სადლაც), ჰაცხან (=სადლაც)... ბიკოჰ, იმიჰთანა...

ე) შ, ზ, ჯ წ ი ნ ა ე ნ ი ს მ ი ე რ თ ა ს უ ბ ს ტ ი ტ უ ც ი ა :

შ — ჯ: დაჰაიჯა, საჯენი (саженъ), დაჯანგა...

ჯ — ე: დაედა (შეედა), (მ)ელომი, (დაედა — ე აქ ებების უფრო ძველი ფორმა იყოს).

ზ — ძ: სიძმარი (უფრო ინდივიდუალურია), გიგძანი...

ძ — ზ: გეძზრეს...

ე) კ, გ უ ქ ა ნ ა ე ნ ი ს მ ი ე რ თ ა ს უ ბ ს ტ ი ტ უ ც ი ა :

გ — ქ: დაჰკარქე (დაკარქულიყო), კარქა...

კ — ყ: ყართოფი (=კარტოფილი)

კ — წ: წინლამ...

თ — შ: კ ო მ პ ლ ე ქ ს ი → ჩ: ხ უ ჩ ა ფ ა თ ს

ზ) სწ → სტ კ ო მ პ ლ ე ქ ს ი : გაასტრა (=გაასწრო), სტავლა...

თ) ხ მ ო ვ ა ნ თ ა ს უ ბ ს ტ ი ტ უ ც ი ა :

გ — ო: იმღონი, რამტონი...

ო — უ: რუმ, რუმე (უფრო საფიქრებელია, რომ აქ მ.ს გაველენით იყოს ო გადაქცეული უ-დ).

13. ბგერათდაკარგვა. ეს მოვლენა აქარულ კილოში საკმაოდ გავრცელებულია. ბგერის დაკარგვა უთუოდ ფიზიოლოგიური ფაქტორით აიხსნება. რიგ შემთხვევაში ბგერა გაუჩინარდება უმთავრესად თავმოყრილ თანხმოვანთა შორის. დაკარგვა ხმოვნებსაც ახასიათებს, რაც რედუქციის სახელით არის ცნობილი.

1. ს ბ გ ე რ ი ს დ ა კ ა რ გ ვ ა . ა) ნათესაობით ბრუნვაში დასმულ მსაზღვრელ სიტყვას, თუ ის სასაზღვრს უსწრებს, ბრუნვის ნიშნის ელემენტი -ს ხშირად არ ახლავს. მაგალითები: დათვი კვალზე, ხარები ყიდვა, ნიკოლოზი დროზე, ყველ ხი ძირში, კიპანი გულა, ამითანაჲ, ჯვარი წერა....

-ს იკარგება თანა თანდებულის წინ ნათესაობითში: იმი-
თანა სიცხე, შენითანა ვარდი და სხვა.

ბ) -ს იკარგება მიცემით ბრუნვაშიც. ამ შემთხვევაში მიცე-
მით ბრუნვაში დაყენებული სახელი (დამატება თუ გარემოება)
შეიძლება შემასმენელს წინ უსწრებდეს, ან მოსდევდეს, მნიშვნე-
ლობა არა აქვს იმას, სახელის ფუძე ბოლოთანხმოვნია თუ ბო-
ლოხმოვნია.

სანის დაკარგვა ბოლოთანხმოვნიან სახელებთან: ხალხ მუაქ,
ლაპარიკ დეაწყებენ, ბათუმ მიხვალ? დოქ არ გავტეხ, იმ
ბაღვ კლავი მუწერა, ვოზდაათ მანათ მივეცემ და სხვა.

ხშირია შემთხვევები, როცა შემასმენელი წინ უსწრებს მი-
ცემით ბრუნვაში დასმულ დამატებას და -ს ნიშანი დაკარგულია:
ამოფუჟავს ყანაებ, წაგატან ყურზე ხელ, ჰყრიან ძირ, გვითხრა
ჩვენ ხუთ კაც...

სანის დაკარგვა ხმოვანფუძიან სახელებთან არაა ხშირი:
რა იჯები, ჰო? მაგა დნებე თავი; იმა ნუ მიდევ, ჰო!..

აღნიშნული მოვლენები, როგორც ნათესაობითი ბრუნვის
ნიშნის -ს ელემენტისა, ისე მიცემითი ბრუნვის -ს ბოლოსართის
დაკარგვა, უმთავრესად აპარისწყლის ხეობაშია გავრცელებული:
ხულოს, შუაბევის, ქედისა და ნაწილობრივ ბათუმის რაიონებში,
ხოლო შედარებით იშვიათია ქობულეთის რაიონში.

გ) ს იკვეცება აგრეთვე ჩვენებით ნაცვალსახელს: (ის →) ი.
მაგ.; დარჩა ი არხი; ი ქარაფანი...

დ) სანი იკარგება ზმნაშიც, სახელდობრ, მესამე პირის სუბი-
ექტური ბოლოსართი: მაქ არი...

აგრეთვე მესამე პირის ობიექტური თავსართი (განსაკუთრებით
ზმნის თავკიდურის ც-ს წინ: ხმა არ გაცა(=გასცა), ეძღეს
და მიცეს...

2. რაე იკარგება მეტწილად თანხმოვნებს შორის, მაგრამ
არის შემთხვევები, როცა თავკიდური რ-ც ქრება, მაგალითები:
გიეზდება (იზდება, ზდიდა), ფთხილათ, წაბძანდესო, უბძანე, ჩდი-
ლაე (ადგილის სახელია ხულოს რაიონში), დახჩობა, დაგჩება,
ებძვის, ღმათ, ფთები... მაგრამ: ბილია (← რბილია ← ლბილია),
ქაგბიანი, კინა, თველზე და სხვა.

რაეს დაკარგვა შემჩნეულია თანხმოვან-ხმოვნიან ბგერათა
შორისაც: არც ეთი, იჯება... რუმ კაფშირი → უმ (შდრ. ინგი-
ლოური ჰუმ) და გვაქვს: შენ უმ უთხარი, მან უმ თქვა...

3. შანიც რაეს ბედს იზიარებს აპარულში. ა) იგი იკარგება
არა მარტო სახელში, არამედ მიმღეობაშიც; მაგალითები: სხალი,
ტევანი, კლავი, გელი, კუხე, კერდი, დიდარი, თავარი, თელი

(=მთელი), განაგლობაში, შვიდობა, ტკაველი, წყესი, ძივი, არსიანის თა, კედელი, თვარე, გალობელი, წყალობელი, კრეფლები, დულარე, თრალი, ედომი, ნახელები... შუენიერი აქარულმა ძველი სახით შემოგვინახა.

ბ) მ ეკვეცება ჩვენებით ნაცვალსახელსაც: ი კაცმა, ი თავის ძვალზე (იმ თავის ძვალზე)...

4. ვინი აქარულში საკმაო მერყეობას განიცდის. იგი იკარგება როგორც ხმოვანთა, ისე თანხმოვანთა შორის, ვ არ ჩანს თანხმოვანთა შორის, მაგ.: ექსი, აძრენენ, მოკდენ, მიხთება, იყნენ, მენალებოდეს, გაგცლის, მისლია, წასლა (შეაძსლება, ჩამოსლა), შემხთებოდე, თრალი, თრამეტი, გამომიგზანაო, წრილათ, აქს, ნეტაი...

ვ-ინი კრება მოვიდა ზმნაში: მოაღოდა, წყალი გამოადა, წამოადა,...

5. ლასის დაკარგვის შემთხვევებიც მოიპოვება: სახში, ხემწიფე (სახემწიფოში), ნაჩანიკებსა...

6. თანი იკარგება ერთ სიტყვაში ცალკეც და კომპოზიტიშიც, მაგ: ერთცაბე, ერი შვილი, ერ დღეს, ერ საათს... ერსალიკა (=ერთ ალაგას), ერხან, ერჯელ.

თან თანდებულის თ არ ჩანს ბოლოხმოვნიან სახელთა მიცემით ბრუნვაში: დედასან, ხემწიფესან, დასან, გოგოსან, როგორც ეს ცნობილია ქვემო იმერულში.

7. ზოგჯერ ლ, ხ, ნ და აგრეთვე გ არ ჩანს. წინდებულისეული ლ არ ისმის „აზარდა, ამოსაფლეთ“ სიტყვებში. აღ- გამარტივებულია აგრეთვე ა-ს სახით ავად გინოთ ფორმაში. ხ არ ჩანს ჩამოვირილობ ზმნაში.

გ დაკარგულია მაგრე სიტყვაში: „რატომ არონიებ მარეა დაქაპულს“ (დაფლეთილს); უფორმო სიტყვებში: მარა (=მაგრამ), შიან (=შიგან), აა (=აგი)...

ასევე ნ არ გვაქვს მაგალითში ბერძული (= ბერძნული) და დამოვარდნილა სიტყვაში: მოა (=მოდი), როა (=როდის).

14. ხმოვანთა დაკარგვა. ხმოვანთა დაკარგვის მთავარი შემთხვევაა დადასტურებული.

ა) იკვეცება ი. თუ მსაზღვრელი უსწრებს საზღვრულს, ან ქვემდებარე თუ დამატება შემასმენლის წინაა მოქცეული, მაშინ შეიძლება სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ი არ იყოს, მაგ.: მაა მამალ გუშევი, კო, ვოზდაათ მანათ (=ოცდაათ მანეთს) მივცემ; წყალ გამუა; ორვე (=ორივე) და ასე: სამვე, ხუთვე. საინტერესოა ფორმა წელწადნახევიარი, წელწადი.

ბ) უ უკვალოდ არ იკარგება. მას თითქოს ა-ს მაგვარი ბგერა ენაცვლება, უმთაერესად უნდა ნაწილაკში, მაგ.: არა და (←არ უნდა) ქნას მასე, გეცანდა წვედე, რაცხანდა მუშველო, მამიდანანდა იყოს, თვარანდა და მრავალი სხვა.

გ) იკარგება პრევერბისეული ა მ-ს წინ. მაგ.: გამზიწერო, გამმაგზანა (=გამომგზანა) და სხვა (შდრ. § 8).

დ) ე-ნის დაკარგვის რამდენიმე შემთხვევა გვაქვს: ურნი, ღრუბლი, მაგრამ მათ შესახებ მორფოლოგიაში (შდრ. § 18).

ე) ძირეული ა-ც არ ჩანს ერთ მაგალითში: ბრე (=ბარე).

15. ბგერათჩამატება. ბგერათჩამატების მაგალითებიც საკმაოა აქარულში. ბგერათჩამატება ბგერათდაკარგვის საპირისპირო, მაგრამ უფრო რთული მოვლენაა. თითქმის ყველა ის ბგერა (ხ-ს გამოკლებით), რომლებიც იკარგებოდა, სხვა პირობებში ჩაერთვის. რეკურსია-ექსკურსიის (დამართვა-შემართვის) დროს შეიძლება წარმოიშვას გარდამავალი ბგერა და იქცეს დამდგარ ბგერად. დამდგარ ბგერად უმეტესად ბ გვევლინება. იგი ჩნდება მ-ს რეკურსიისა და რ-ს ექსკურსიის დროს. მაგ.: გვიმბრა, გამბრა ელდა, გემბრიელი და სხვა. თითქოს ზ ჩამატებულია ამ მაგალითებში: ამეზღამ, გუშინზღამ. მაგრამ საფიქრებელია, რომ იგი ბრუნვისეული ხ არის ღ-ს გავლენით გამეღერებული.

ა) მ ჩამატებული სიტყვებია: გაუმცხადა (გამიმცხადა), ყოლამფერი (სუყველამფერი), უმფროსი (უმცროსის ანალოგიით), უმფრო, მწვალება (მამწვალა, ვიმწვალე), ვიმცხოვრე ვით, გაუმჯავრდა, დაღუმბვა, მემცხეარე, ვიმგლოვ, გვამთვალე რებს.

ბ) ნ ჩამატებულია: შეწვევობა (ალბათ შეწვევანა თორმის ანალოგიით), გახვენდრებ.... უღგანს ზმნაში კი ან სუფიქსია შემონახული (შდრ. ჩანს).

გ) ვ ჩამატებულია ან დართული სხვადასხვა შემთხვევაში, მაგალითები: სიკეთე უნდა მიყვოთო (თუ ავ სუფიქსის ნაშთი არ არის), საცოდვავსა (შეეცოდვა), იძულვებული, იგორვა, გაჩუქვებ, (აჩუქვა, საჩუქვარი), სადიღვობამდი, დაშორვებით, მოიწვეღვიდნენ...

დახოცვილი, დაკათვეული და ზოგიერთი ზემოთ დასახელებული მაგალითი (იგორვა, შეეცოდვა...) გვიჩვენებს, რომ აქ თემატური ვ არის შემონახული...

ვ სისტემატურად ჩაერთვის ა-ს წინ ხმოვანთა შორის, იქნება ეს ა წოდებითის ნიშანი თუ სხვათა სიტყვის ნაწილაკი: ძმავო... აფხანიკოვო, აქედანავო, იქნებავო და სხვა.

ვ ვითარდება სიტყვის თავკიდური ო-ს წინ: გორი, ვოთხეე...

ღ) ი ჩართული ჩანს სიტყვებში: კილდე, კიბილი, წიგინი, ტკიბილი, თიბილი... კილტაები, ძიმისწული, გამოჩინდა და სხვა.

თანხმოვანთა შორის ი-ნი უფრო ხშირად უკანანისმიერი ბგერების (კ, გ და სხვათა) მომდევნოდ ჩნდება (კილდე, ტკიბილი, წიგინი...). იგი შესაძლებელია ზოგან ძირისეულიც იყოს, რადგანაც თბილის შესატყვისი სვანურში არის ტებ-დი, მეგრულში ტიბუ, ტუბუ (შდრ. წყალტუბო) და ქართული ზმნიდან ჩანს, რომ ტეფ უნდა ყოფილიყო (შეად. განეტეფ) მაგრამ ზოგან თანხმოვანთ დამაცილებელი უფრო უნდა იყოს, ვიდრე ძველი ფუძისეული ხმოვანი.

ბევრი ამ ზემოაღნიშნულ ფონეტიკურ მოვლენათაგან მეტნაკლებად სხვა დიალექტებშიც გვხვდება, მაგრამ ერთად აღებული ეს თავისებურებები აქარულს სხვა დიალექტებისაგან გამოყოფს.

16. ბგერის განვითარება. ყურადღებას იქცევს აქარულში ერთი მაგალითი ბოქშები, სადაც თითქოს სხვადასხვა წარმოებისა და გვარობის ვ და ქ თანხმოვანთა სუბსტიტუციას აქვს ადგილი: ბოვშები — ბოქშები, მაგრამ ეს ერთი შეხედვით. როგორც პროფ. გ. ახვლედიანმა აღნიშნა, აქ ქ განვითარებულია სონანტ ვ-ს წინ; მომხდარა ვ-ს გუტურალიზაცია მსგავსად ქართულში ცნობილი მაგალითებისა: ბერძნული სახელი ევფთჳმე და ქართ. ექვთიმე, ნივთი და ნიქვთი და სხვა.

მჯობრო (ზისა მჯობრო) სიტყვაში რ ჩართული არ უნდა იყოს. იგი უფრო სუფიქსი ჩანს.

17. ფონეტიკურ პროცესთა თავმოყრა. აქარულში, ისე როგორც ზოგიერთ ქართულ დიალექტში (ინგილოური, ფერეიდნული...), ერთ ფონეტიკურ პროცესს მოსდევს მეორე; ხანდახან თავს იყრის სამი და მეტი ბგერითი მოვლენა და შედეგად ვიღებთ საკმაოდ სახეშეცვლილ სიტყვებს პირვანდელი ფორმისაგან.

ა) ასიმილაციის შემდეგ დისიმილაცია. ეს პროცესი ფართოდაა მოდებული მორფოლოგიაში სახელის მრავლობითი რიცხვის წარმოებისას და ზმნაში პრევერბის დართვისას. შეიძლება ორჯის ასიმილაციასაც ექნეს ადგილი, როგორცაა მაგალითი დეემზგავსა (←დაემსგავსა), და შემდეგ მას მოჰყვება დისიმილაცია (დემზგავსა).

ბ) ასიმილაცია ბგერის დაკარგვის შემდეგ ხდება თავმოყრილ თანხმოვანთა შემცველ სიტყვებში; სახელდობრ: ხვდ → ხღ → ხტ || ხთ: მიხტა (← მიხვდა), შეხტა (← შეხვდა), დახტა (← დახვდა), შემხთა (← შემხვდა)...

კვდ → კტ: მოკტა (← მოკვდა), კტარი (← მკვდარი), სიკტილი (← სიკვდილი) და სხვა.

წვდ → წტ: გაგიწტია (← გაგიწვდია) და სხვა.

წყვდ → წყტ: დამწყტეული (← დამწყვდეული) და სხვა.

აქ ჯერ თანხმოვანთა შორის დაკარგულია ვ ბგერა და შემდეგ მომხდარა კონტაქტური ასიმილაცია. არაა შეუძლებელი, რომ ვ დარჩეს და მოხდეს დისტანციური დამსგავსება: მოკვტება....

გ) ბგერის დაკარგვა, მეტათეზისი და ასიმილაცია კარგად ჩანს მაგალითში საღმთო, რომელიც მომდინარეობს ადრინდელი ფორმისაგან: საღმერთო. მას პირველად რედუქცია მოუვიდა და შემდეგ რ დაიკარგა: საღმთო, მერე მეტათეზისს მოჰყვა ასიმილაცია: საღმთო → სამხთო. შეიძლება ასედაც: ჯერ ასიმილაცია იყოს და შემდეგ მეტათეზისი: სასმთო → სამხთო.

მეტათეზისი მოსდის ზემომოყვანილი დამსგავსა ზმნასაც: დამსგავსა. ამდენად აქ თავს იყრის ორგზის ასიმილაცია. დისიმილაცია და მეტათეზისი.

დ) ასეთი რთული ფონეტიკური პროცესები გვაქვს როგორც ცალკეულ ფორმებში, ისე სინტაგმებში, წინამავალ და მომდევნო სიტყვებში, ხშირად ხმარებულ შეკავშირებულ თქმებში. აი მაგალითები:

აფხანიკი (← ამხანაგი) ნაწილობრივი ასიმილაციაა მ მკლერი თანხმოვნისა ფშინვიერ ხ-სთან და ვ-ს სუბსტიტუცია კ-დ. ხმოვნებშიც დისიმილაცია ჩანს, ეს ფორმა გვხვდება სხვაგანაც.

ხენწიფე (← ხელმწიფე) გავრცელებულია თითქმის ყველგან. ჯერ ლ დაკარგულია და შემდეგ მ → ნ წინაენისმიერი ბგერის წინ.

თავდომარე ჯერ მ ბგერაა დაკარგული ვ-ს მეზობლად და შემდეგ ჯ-ს სუბსტიტუციის შედეგია.

ამჯელაჲო ზმნისართში ყურადღებას იქცევს რ-ს ნაცვლად ლ-ს გამოყენება, ვითარებითი ბრუნვის დ ელემენტის დაკარგვა და ხმოვანთგასაყარად ჯ-ს ჩართვა. პირველ შემთხვევაში ლ არ უნდა იყოს რ-ს სუბსტიტუციის შედეგი, იგი უფრო ნადისიმილაციარი ჯელ-ის ნაწილია (შდრ. ერთჯელ, ორჯელ და აქედან შემდეგ განზოგადდა და გაერცელდა).

ებნევა (= ეუბნება). ეს ფორმა იმით არის საინტერესო, რომ აქ ჯერ უ დაკარგულა, ხოლო შემდეგ ერთ სიტყვაში ორი მსგავსი თანხმოვნიდან უკანასკნელი ბ → ვ. აქ ან სუბსტიტუციის შემთხვევა უნდა გვექონდეს, ან დისიმილაციისა. უფრო სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ებ → ევ-ში.

რაშ შობი (= რას შვრები). აქ მიცემითი ბრუნვის ნიშანი -ს შეხვდა შ-ინით დაწყებულ ზმნის ფუძეს და რეგრესული ასიმილაცია მოხდა. შვრები ფორმაში კი საგულისხმოა ის, რომ ჯერ ამოვარდა რ, შემდეგ ვე → თ და მივიღეთ (შვები →) შობი.

ე) საურთიერთო ასიმილაცია ობიექტური პირის ნიშნისა და ზმნის თავკიდური თანხმოვნისა შედეგია ფუძისეული თანხმოვნის დაკარგვისა ასეთ მაგალითებში:

დაზზრენ (← დასძვრენ ← დასძვრათ). ამ ფორმაში სამი ფონეტიკური პროცესია თავმოყრილი: ჯერ ე-ს დაკარგვა, შემდეგ რეგრესული და ბოლოს პროგრესული ასიმილაცია: სძვრ → სძრ → ჯძრ → ჯზრ.

დაშშენია (← დასჩენია ← დაპჩენია). აქ რთული პროცესია: დაპჩენია ფორმაში ჯერ რ დაიკარგა, შ თავსართი ჩ-ს მეზობლობაში შეიცვალა ს-ანად და შემდეგ ჩ-ს გავლენით იქცა შ-დ, ხოლო შემდეგ შ-მ სრულად დაიმსგავსა ჩ. ფორმის თანდათანობითი ცვლილება ასე უნდა წარმოვიდგინოთ: დაპჩენია → დაპჩენია → დასჩენია → დაშჩენია → დაშშენია. აქ საქმე გვაქვს საურთიერთო ასიმილაციასთან.

ანალოგიური ვითარებაა ზმნაში დაშშყეროდა (← დასქყეროდა). აქ შეინიშნება ორმაგი ასიმილაცია: ჯერ რეგრესული სჟ → შჟ, შემდეგ საფეხურზე კი პროგრესული შჟ → შშ. თანდათანობითი ცვლა ასე უნდა ვივარაუდოთ: დასქყეროდა → დაშქყეროდა → დაშშყეროდა.

ანგარიშგასაწევია ბგერის დაკარგვის შემდეგ ასიმილაციაც. მაგ.:

შესხვენია (← შეპრცხვენია). უნდა ვივარაუდოთ, რომ ჯერ რ დაიკარგა და ს- გაჩნდა შ-ს ნაცვლად, შემდეგ მოხდა სრული პროგრესული ასიმილაცია. თუმცა ბგერათა დაჯგუფებისას ც სა-

მეუღლებშია მოქცეული, ხოლო **ხ** წყვილებში, მაგრამ **ც**, როგორც **ხ-ს** შემცველი, დაემსგავსა **ხ-ს**, რაც სხვა შემთხვევაშიაცაა შენიშნული (შდრ. მისცა → მისსა. გვ. 12, 'მწმ').

ვ) რომელიმე ფონეტიკური პროცესის შემდეგ შეიძლება თანხმობითა შერწყმაც მოხდეს: მაგ.: ვ ა რ დ ს → ვ ა რ თ ს → ვ ა რ ც. ჩანს, ჯერ ასიმილაცია მოსდის ფუძისეულ **დ-ს** ფორმანტისეულ **ხ-ს**-თან და შემდეგ ერწყმის (შდრ. ქ ა ხ ა ლ ძ ე ← ქ ა ლ ა ლ ზ ე).

ზ) კომპოზიტებიდან დავასახელებთ რამდენიმე მაგალითს:

ყულიფერი (← ყველაფერი). მოცემულ ფორმაში ერთ-ერთი მოვლენაა სავარაუდებელი: ა ნ ვ ე → ა ნ ა რ ა და გ ე ქ ო ნ და ყ ო ვ ე ლ ი ფ ე რ ი, ვ ე ძ ა რ ც ვ ა ლ ი ა მ ო ვ ა რ და და რ ჩ ა ყ ო ლ ი ფ ე რ ი. უფრო სარწმუნოა უკანასკნელი. მსგავსი ფორმები დამახასიათებელია ბარის აქარულისათვის, ხოლო მთის აქარულისათვის ნიშანდობლივია ყ ვ ე ლ ი მ ფ ე რ ი, რომელშიც ჩამატებულია **მ** და ამოღებულია **ა** ხმობანი.

ყველა მფერი წარმომდგარი უნდა იყოს სალიტერატურო ენაში არსებული ფორმისაგან ყველაფერი მ-ს ჩართვით.

კურღლევი აქარულში დაცულია უფრო არქაული სახით: ყ უ რ ღ გ ე ლ ი. იგი სარწმუნოს ხდის მის უკვე ნავარაუდევ წარმომავლობას ყ უ რ გ რ ძ ე ლ ი-საგან.

სიტყვის პირველი ნაწილი ყურ სავსებით ემთხვევა ყურ-ს, ხოლო რაც შეეხება მეორე ნაწილს, აქ, ცხადია, ცვლილებები მომხდარა, მაგრამ ძირითადი, საწყისი თანხმობანი **გ** მაინც შეუნარჩუნებია: დ-გელი ნაშთია სიტყვისა გ რ ძ ე ლ ი. ლიტერატურულ ენაში არსებული ფორმა უფრო სახეშეცვლილია, ვიდრე დიალექტში.

მაიღამაც (= მაინც და მაინც). განმეორებული ფუძე შეერთებულია და კავშირით. პირველ ნაწილს აკლია **ნც**, ხოლო მეორე ნაწილს **ნ**.

ამაღამსალიგ (=ამა და ამ ალაგს). ყურადღებას იქცევს **სა-ლიგ ხ-ს** დართვითა და **ა** ხმობნის **ი-თ** შეცვლით. **ხ** მიცემითი ბრუნვის ნიშანი უნდა იყოს, გადმოსული წინა **ამას** და **ამას** მსაზღვრელისაგან (შდრ. სამარა ← (ამი) ს ა მ ა რ ა).

ერწამ ზმნიზედაში პირველ ნაწილს ფუძისეული **თ** აქვს მოკვეცილი და მეორეს — მიცემითი ბრუნვის ნიშანი -**ხ**.

რამეთი (= რა ერთი). ერთ სიტყვაში დაკარგულია **რ**, ხოლო რა კითხვით ნაცვალსახელს დართული აქვს **მ** ალბათ რ ა მ დ ე ნ ი -ს კონტამინაციით, მისი ცვლა ასე უნდა მომხდარიყო: რ ა + ე რ თ ი → → რ ა + ე თ ი → რ ა მ + ე თ ი.

18. ბრუნვის ნიშნები. ა) სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ი ბოლოთანხმოენიან სახელებშიც ხშირად იკარგება, მაგ.: ათ დღე რომ ვიშუშაო; კაცი დგას და თევზ ხელში უკავია; ქვებ არი.... აღნიშნული მოვლენა ქობულეთისა და ნაწილობრივ ბათუმის რაიონისათვის არ არის დამახასიათებელი.

ბ) ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნის -ს ელემენტი და მიცემითის -ს ბოლოსართი ხშირად მოკვეცილია.

გ) ხმოვანზე დასრულებული სახელები, რომელთაც ფუძე არ ეკვეცებათ, ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნვაში დაირთავენ სრულ სუფიქსებს, ოღონდ ბრუნვის ნიშნისეული ი იქცევა ჟ-დ:

მაგალითები ნათესაობითი ბრუნვისა: ა გ ვ ი ს ტ ო ა ს თვეში; ტ უ ნ გ ო ა ს წაღება; რაღა დ რ ო ა ს ა ა; ბ ა ლ ა ნ ა ა ს ნაქნარია; ლ ა მ ბ ა ა ს მოტანა; პ ა წ ა ა ს რომელია.

მოქმედ. ბრუნვაში: ტ უ ნ გ ო ა თ ვსარგებლობთ; ყ უ ა თ ვერ დავემყოფილდებით....

ამათ პარალელურად შესაძლებელია ჟ-ს ნაცვლად სრული ი გვექნეს: ოქროის, აგვისტოს, ტუნგოის, ბალანის, ლამბაის, ბალანით, ლამბაით და სხვა.

დ) ვითარებითი ბრუნვის დაბოლოებად აჭარულში ძირითადად გვაქვს - თ. სპორადულად ყრუ დონსაც შევხვდებით. მაგ.: ჩ ი ტ ა თ (მაქცია), ს ო ფ ლ ა თ (იყო), კ ა ც ა თ, ტ ყ ე თ (იქცა), ვ ა რ დ ა თ, ზ ლ ე ა თ, მ ა ს წ ა ვ ლ ე ბ ლ ა თ და მრავალი სხვა. ვითარებით ბრუნვაში მარტო ა-ც შეიძლება იყოს და არა მარტო-იან სუფიქსის მქონე სახელებში, მაგ.: ხ უ ლ ო ე ლ ე ბ ი მიდიან თავის ფ უ რ გ უ ნ ე ბ ი ა ნ ა; გა მო დ ი ა ნ ქ ა ლ ა ნ - ბ ა ლ ნ ი ა ნ ა; ბ ა ლ ნ ის ს ა ტ ი რ - ლ ა; დ ე დ ის ს ა ჭ ი ჭ ი ნ ე ბ ე ლ ა; ძ ვ ა ლ ის ს ა ხ რ ე ლ ა; რ ბ ი ლ ის ს ა ჭ მ ე ლ ა; ს ის ხ ლ ის ს ა ს მ ე ლ ა; პ ი რ ზ ე ფ ე რ ი მ ო უ ს ლ ე ლ ა და სხვა.

მაგავსი შემთხვევები მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ის მიერ ჩაწერილ ინგილოურ ტექსტებში მოგვეპოვება. იგი იმერულსა და სხვა კილოებსაც ახასიათებს¹.

¹ არნ. ჩ ი ქ ო ბ ა ვ ა, მიმართულებითი ბრუნვის მნიშვნელობისა, წარმოებისა და ისტორიისათვის, ვნიშქის შოამბე, I, 1937, გვ. 16, 21.

ე) საკუთარ სახელთა წოდებითის წარმოება აგრეთვე თავისებურია. ამ მხრივ ერმანეთისაგან საკმაოდ განსხვავდება ბარისა და მთის აქარული. ასე, მაგალითად, ბარის აქარულში თანხმოვან-ფუძიანი სახელები (ახმედ, ზივერ, ჯემალ, ხაჯერ...) ირთავენ კინონობითობის - ა სუფიქსს და უერთდებიან ხმოვანფუძიანებს, რომელთაც წოდებითი ბრუნვის ნიშნად ჩვეულებრივ მოუდით - ვ. (←ა): ახმედ-ა-ვ, ზივერ-ა-ვ, ჯემალ-ა-ვ და სხვა. ხმოვანფუძიანები საერთო წესის სანახმად - ვ-ს დაირთავენ: ზია, ხურიე, ზეკიე, აიშე, ემინე, ფიქრიე და სხვა წოდებითში იქნება: ზია-ვ, ხურიე-ვ, ზეკიე-ვ, აიშე-ვ, ფიქრიე-ვ და ა. შ. იშვიათად, მაგრამ მაინც შეიძლება მის გვერდით გაიგონოთ: ზეკია-ვ, ფიქრია-ვ და სხვა. აქ ფუძე შემონახულია პირვანდელი სახით (ზეკია, ფიქრია და სხვა).

წოდებითის წარმოებისას სულ სხვა მდგომარეობაა ბოლო-თანხმოვნიან საკუთარ სახელებთან მთის აქარულში, საკუთრივ კვანის ხეობის მცხოვრებთა მტყუყეულებაში. აქ წოდებითის ნიშნად -ა გვაქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მოლაპარაკე უფროსს ან პატივსაცემ პირს მიმართავს.

ასეთებია: ზულქიფლ-ო, დემურალ-ო, 'შემსუდინ-ო, ბილალ-ო...

მაგალითები: ზულქიფლო, ჰად იყავი? ბილალო, მოეაქ; შემსუდინო, ქვაზე რატომ დაჯექ? დემურალო, წამო და ა. შ., სხვა შემთხვევაში კი ბარის აქარულ სახელებს უთანაბრდება, ე. ი. -ა სუფიქსიანია და -ვ-ს დაირთავს, მაგალითად: სელიმა-ვ, იდრის-ა-ვ, დურსუნ-ა-ვ, რეჯებ-ა-ვ და ა. შ.

19. ფუძის თავისებურება სახელობითში. როგორც ცნობილია, კუმშვადი სახელები ქართულში ცვლილებას განიცდის სამ უკანასკნელ ბრუნვაში (ვითარებითსა, ნათესაობითსა და მოქმედებითში); სახელდობრ, იკარგვის ა და ე ხმოვანი, ა იქცევა -ვ-დ (ბაგისმიერ ბგერასთან მეზობლობაში ისიც გაუჩინარდება), მაგრამ ბუნებრივად ისმება კითხვა: რატომ სახელობითსა და წოდებითში ვერ ახდენს გავლენას ფუძის ხმოვანზე ი და ა ფლექსია?

იკაკი შანიძის განმარტებით „სახელობითის ინი და წოდებითის ინი მხედველობაში მისაღები არაა, რადგანაც ისინი ახალი, ფორმაციისანი არიან“¹. ამგვარად, არც სალიტერატურო ენაში და არც კილოებში სახელის ფუძის შეკუმშვა სახელობით ბრუნვაში შემჩნეული არ არის.

¹ ა. შანიძე, წელიწადის ეტიმოლოგიისათვის, „წელიწდეული“, გვ. 7, შენიშვნა 1.

ფრიად საგულისხმოა, რომ აქარულ კილოში აღმოჩნდა რამდენიმე სიტყვა, რომელთა ფუძე შეკუმშულია სახელობით ბრუნვაშიც; ესენია: ურემი, მჭედელი, ღრუბელი, აგრონომი, საქონელი და რამდენიმე სხვაც. აქარაში ამბობენ: ურმი, მჭელი, აგრონომი, საქონლი, მეზობლი, ულლი... მაგ.:

ურმი: ბილალავ, წაჲ, ქო, სახში, ხარები ჩამეყვანე, უ რ მ ი წეაღე; გუშინ ჩამევედა, ურმი წეაღო...

ღრუბლი: ქოვ, ღ რ უ ბ ლ ი გამოჩნდა ცაზე, არ გაწვიმდეს!

აგრონომი: ა გ რ ო ნ მ ი ამოვედა ჩვენ სოფელში...

მჭედლი: (მ)ჭედლი ვნახევი და მუალესვიე თირფანი (ცელი)...

საქონლი: წრეულს საქონლი აღრე ვერ გავდენე თაზე; საქონლი რატომ შუშვი ჰალაში?..

მართალია, ეს ფორმები მასობრივად არ იხმარება, მაგრამ არც იმის თქმა შეიძლება, რომ იშვიათიაო, ამ სიტყვებიდან განსაკუთრებით ექვს არ ბადებს სამა: უ რ მ ი, ღ რ უ ბ ლ ი, საქონლი. კვლავ შემოწმებას საჭიროებს აგრონომი, მჭედლი და სხვა, უფრო კი აგრონომი, რადგანაც ეს ახალი სიტყვაა და შეიძლება სწორად არ იყოს შეთვისებული. ზემოაღნიშნულ სახელთა ბრუნება ასეთია:

სახ.	ურმ-ი	ღრუბლ-ი	საქონლ-ი
წოდ.	ურემ-ო	ღრუბელ-ო	საქონელ-ო
მოთხრ.	ურემ-მა	ღრუბელ-მა	საქონელ-მა
ვითარ.	ურმ-ად	ღრუბლ-ად	საქონლ-ად
ნათ.	ურმ-ის	ღრუბლ-ის	საქონლ-ის...

ამ სახით ეს სახელები ზემო აქარულშია დადასტურებული, განსაკუთრებით ხულოს¹ რაიონში, ისიც უმთავრესად მოხუცთა მეტყველებაში. შეიძლება ვინმემ იფიქროს, რომ სახელობით ბრუნვაში ფუძის შეკუმშვა ხდება ნათესაობით და მოკმედებით ბრუნვათა გავლენითო, მაგრამ ეს საეჭვოა.

20. მრავლობითი რიცხვი. სახელთა მრავლობითი რიცხვის საწარმოებლად მხოლოდ -ებ სუფიქსია გამოყენებული. ნარ-თანთან მრავლობითს აქარული არ იცნობს, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ისეთ ფორმებს, რომლებიც ლიტერატურული ენის ზეგავლენით შეითვისეს აქარლებმა.

¹ ადგილობრივი სახელია ხულა და არა ხულო.

-ებ ბოლოსართით მრავლობითობის წარმოებისას ხმოვან-
ფუძიან სახელებთან თავს იჩენს რთული ფონეტიკური პროცესი—
ასიმილაციისა და დისიმილაციის ერთეამიერი მოქმედება, და ისე-
თი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს მრავლობითის ნიშანი იყოს
- ა + ებ, სინამდვილეში კი -ებ სუფიქსს ემსგავსება ფუძის ბო-
ლოკიდური ხმოვანი - ა და - ე-დ ქცევის შემდეგ მოსდის დისი-
მილაცია; დისიმილაცია მოსდის ფუძის ბოლოკიდურ - ე-საც -ებ
სუფიქსის დართვისას. ნადისიმილაციარი ი ხშირად -დ ისმის:
პროცესი ასე წარმოგვიდგება:

მხოლოდობითი

მრავლობითი

ძმა (ძმა + ებ — ი → ძმეები →)	ძმეები ძმეები
ქვა (ქვა + ები → ქვეები →)	ქვიები ქვეები
ყანა (ყანა + ებ — ი → ყანეები →)	ყანიები ყანაგები
(მ)თა (მ)თა + ებ — ი → (მ)თეები →	(მ)თიები (მ)თაგები
ხოჯა (ხოჯა + ებ — ი → ხოჯეები →)	ხოჯიები ხოჯაგები
ასევეა: კილდე (კილდე + ები →) კილდეები →	კილდაგები
კილტე (კილტე + ებ — ი →) კილტიები →	კილტაგები
ხე (ხე + ებ — ი →) ხიები →	ხაგები

პირვანდელი ფორმები (ხ ა ბ ა ე ბ ი, დ ე დ ა ე ბ ი და ს ხ ვ ა ა ქ ა-
რულში მეტად იშვიათია, თითქმის ვერ შევხვდებით).

აგებ უთუოდ მთლიან სუფიქსადაა გააზრებული და ზოგჯერ
ანალოგიით ჩნდება ბოლოთანხმოვნიან სახელებშიც: ბ ე გ ა ე ბ ი
(მხოლ. ბეგი) და სხვა.

მრავლობითი რიცხვის ანალოგიური წარმოება შენიშნულია
მესხურშიც.

-ებ ნიშნის დართვასთან დაკავშირებული სხვა ფონეტიკური
მოვლენების შესახებ, კერძოდ ბოლოკიდური ფუძისეული **ო** და **უ**
ხმოვანი უმარცვლო -უ-დ რომ გადაიქცევა, ამაზე ზევით გვქონდა
ლაპარაკი: ე ზ ო, მ რ. (ეზოები →) ეზუ-ები (§ 8 დ). ამ წესს არ
ექვემდებარება ხ ბ ო || ხ ფ ო, რომლის მრავლობითი ფორმაა ხ ბ ა-
ე ბ ი ან ხ ფ ა ე ბ ი.

21. **თრმაგი მრავლობითობა** აქარული კილოსათვისაც დამა-
ხასიათებელია. იგი არა მარტო სახელებში დასტურდება, არამედ
ზმნებშიც შეიმჩნევა. მაგალითი არსებითი სახელებიდან ერთია,
ესაა ანგელოზ-ნ-ე-ბ-ი. სამაგიეროდ მეტია სხვა სახელებში, მაგ.:
ექსი ბავშვი ეყოლა და ექსნავენი გაიზარდა.

ნაცვალსახელებში: ეს-ნე-ბი, ის-ნ-ებ-ი, იგი-ნ-ე-ბ-ი, იმა-თ-ებ-ს. მაგ-ნე-ბ-ის... მაგალითები: დაწერე მაგნების აშბავი; ისინი იმათებს უძახიდნენ...

ცალკე აღსანიშნავია ამ-ნ-ებ-მა და იმ-ნ-ებ-მა ფორმები. აქ შეიძლება კაცმა იფიქროს, რომ ამან და იმან ნაცვალსახელებია მრავლობითში, გაფორმებულიო ამ(ა)ნებმა, იმ(ა)ნებმა, და თუ ასეა, მაშინ მოთხრობითი ბრუნვა ორგზის იქნება ნაწარმოები.

ორმაგი მრავლობითი უნდა გვექონდეს ზმნაში: ჩვენ გვინ-დანან, თქვენ გინდანან, ივინებს უნდანან.

22. ზარისხი. ზედსართავი სახელიდან საყურადღებოა ხარისხის წარმოება. იგი თუმცა სიტყვის წარმოქმნას განეკუთვნება, მაგრამ ტრადიციით მეტყველების ნაწილთა თანამიმდევრობის დაცვისათვის აქვე შემოგვაქვს, უფროობითი ხარისხი, როგორც სხვა ქართულ დიალექტებში, ისე აჭარულში უ--ეს აფიქსებითაა ნაწარმოები; მაგ.: უგრძესი, უმოკლესი, უშორესი, ურღმესი (← უღრმესი), უმძიმესი და სხვა. ამათ გვერდით ხშირია აღწერითი ფორმებიც -ზე თანდებულის ან უმფრო, უფრო, უმფო, ზმნიზედის გამოყენებით; მაგალითები: წავა კაცზე მალალი, მოვა ძალზე დაბალი; შექეაზე გემბრიელი; აღვზე (საწამლავზე) იწარე... იმაზე უმფრო კარქია, უმფრო სუქანი, უმფო ძნელი და სხვა.

აღმატებითი ხარისხის გაგებას იძლევა გაორკეცებული ზედსართავი, ოღონდ პირველი სიტყვა -ზე თანდებულისა. ეს მოვლენა გავრცელებულია აჭარულში. მაგალითად: ღიღე ღიღი (ყველაზე დიდი), მალალზე მალალი, ყინვაზე ყინვა, კარგზე კარგი.

23. რიცხვითი სახელი. რიცხვითი სახელებიდან აღსანიშნავია წილადთა ხმარება: მეოთხედი, მეხუთედი, მეათედი და სხვა. ამათ პარალელურად და უფრო ხშირადაც გვხვდება: ნაოთხალი, ნახუთალი, ნათალი და სხვა.

24. თანდებული. ზოგი თანდებული სახეშეცვლილია. -ვით თანდებული მეტწილად -ვით, -ვე-ს სახით გვევლინება; მაგ.: კაცსავე დადის; პურის ყანა ზღვასავე ხელობდა; ძმასავე გიყურებდი; დათვისავე თ ბურდლულობს; თვარესავე თ ანათებს და სხვა.

-ვეთ, -ვე (იშვიათად -ვით) თანდებული ჩვეულებისამებრ ერთვის ბოლოხმოვნთან სახელის მიცემითი ბრუნვის გავრცობილ ფორმას, ხოლო ბოლოთანხმოვნთან — მიცემითსა და სახელობითს. ამ მხრივ მსგავსებაა სალიტერატურო ენასთან.

-თვის თანდებულს ენაცვლება -თვინ. მაგალითები: ხარს ხარის თვინ ამშუგლიავო; დედოფლის თვინ, ამხანაგის თვინ, ძმის-თვინ, საქონლის თვინ...

-თან თანდებული კარგავს -თ ელემენტს მიცემით ბრუნვაში ბოლოხმოენიან სახელებთან, სამაგიეროდ ბრუნვის ნიშანი -ს დაცულია; მაგ.: ხესან, ქვასან, ბახჩასან, სუროსან... (ნ. § 13), ბოლოთანხმოენებთან კი იგი უცვლელი რჩება; მაგ.: კაცთან, ამხანაგებთან, ხიდთან, სახლთან და სხვა.

აღსანიშნავია, რომ თანდებულიანი ფორმა ენაცვლება ბრუნვის ფორმას და პირიქით. ხშირია შემთხვევა, როცა ვითარებითი ბრუნვის ნაცვლად გამოყენებულია -ში ან -ზე თანდებულიანი ფორმა; მაგალითები: მაგენმა წევდენ წანლის საძებარში (=საძებრად, საძებნელად); მე მივდივარ მოსაგებზე; დამა დაი დაჰპაიჯა მარგალიტის საკრეფელში (=საკრეფად)...

გვაქვს ბრუნვის ფორმა თანდებულიანის ნაცვლად: საღამით მევეყვან აქაევო, ნიშნავს საღამოზე, საღამო ხანს მოვიყვან აქაო.

მ. ხუბუას -ში თანდებულის პარალელურად წარმოდგენილი აქვს -ჩი, მაგრამ უკანააქნელი არ დასტურდება აქაწულში.

-ჩი შეიძლება გექონდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა თ-ზე დასრულებულ სახელებს -ში თანდებული დაერთვის და მიღებული -თჰკომპლექსი ისმის ჩ-დ და ვიღებთ ჩი-ს; მაგ.: ოზურგეჩი როდის მიივალ; ჯუმაჩი ვიყავი.

ანალოგიური ვითარება გვაქვს მიცემით ბრუნვაში, სადაც ფუძის ბოლოკიდური -თ და მიცემითი ბრუნვის ნიშანი -ს იძლევა -ც-ს; მაგალითები: ერც ჯაცს ვეტყვი; ქობლევ (=ქობულეთს) ვიყავი...

ზ მ ნ ა

25. ფუძის შეცვლა. ფონეტიკაში აღნიშნული იყო ვიღა ზმნასთან დაკავშირებული თავისებურება. პრევერბიანი ვიღა ზმნა ნამყო წყვეტილისა თუ ნამყო უწყვეტლისა და მათგან ნაწარმოები კავშირებითების III პირში კარგავს ძირისეულ ი ხმოვანს; მაგ.: აშოვლა, წევლა... მოგივლეს, შევლეს...

ასეა იმერხეულსა და ინგილოურშიც¹; მოვლა, წევდენ...

¹ მ. ჯანაშვილი, საინგილო, ძველი საქართველო, II, 1913, გვ. 181, 211.

ეს ფორმები (ზოგად, წვედა...) გავრცელებულია მთელს აჭარულში. მაგრამ მას ზოგან მეტოქეობას უწევს (შეიძლება ითქვას, გაბატონებულია) უცხო ფორმები: მოიდა, ამოიდა, წამოიდა, გამოიდა და სხვა. ეს უკანასკნელი ჩვენ მიერ შემჩნეულია შუახევის რაიონში, სახელდობრ შუახევის სოფლებში, როგორცაა: ტბეთი, ლაკლაკეთი, მოფრინეთი, სამოლეთი და სხვა; ქედის რაიონში კი მხოლოდ მერიისის ხეობაში შეინიშნება. ამგვარად, ორი რაიონის გარკვეულ უბანში გაბატონებულია ზოგად ფორმით აჭარული უკავშირდება მთელ რიგ აღმოსავლურ დიალექტებს, ხოლო ზოგად ფორმით ინგილოურსა და იმერხეულს.

აქვე უნდა აღინიშნოს აჭარულის ერთი სპეციფიკური თავისებურება. ესაა პრევერბისეული ხმოვნის ასიმილაცია სათავისო ქცევის ან ვნებითის ი - ნიშანთან და შემდეგ უკანასკნელის დაკარგვა პირველი პირის სუბიექტური ნიშნის შემდეგ, მაგრამ ქცევისა თუ გვარის ო რჩება მეორე და მესამე პირში.

მაგ.: 1 გევგონე	გევგევი	გევკარი	ჩევცუამ შდრ.	მოვნდომოთ
2 გეგგონე	გეგგევი	გეგკარი	ჩეგცუამ	მოხნდომოთ
3 გეგგონა	გეგგო	გეგკრა	ჩეგცუამს	მოხნდომონ

1 დევკარქე	დეგწვა	შდრ.	წვედეთ
2 დეგკარქე	დეგწვა		წეხვიდეთ
3 დეგკარქა	დეგწვას		წვედეს

✚

26. გარდაუვალი ზმნის მრავლობითი რიცხვი. III პირის მრავლობით რიცხვში გარდაუვალ ზმნებს ნამყოსა და კავშირებითში მთის აჭარულში დაერთვის როგორც - ნენ, ისე - ენ სუფიქსები, ხოლო ბაოის აჭარულში (ქობულეთისა და ნაწილობრივ ბათუმის რაიონში) მხოლოდ და მხოლოდ - ენ ბოლოსართი; მაგ.:

მთის აჭარულში	ბარის აჭარულში
იყენენ იზნენ იყვენ	იყვენ
გევდენ გუდენ	გევდენ
შევდენ შევდენ	შევდენ
მწწიენენ	მწწიენ
შემოეხვიენენ	შემოეხვიენ
მოკტენენ მოკტენ	მოკდენ მოკტენ და სხვ.

რაც შეეხება გარდაუვალ ზმნას მაქვს, გვაქვს, აქვს, ფუძისეული გ და პირის ნიშანი ს იკარგება და ვიღებთ მაქ, გაქ, აქ ფორ-

მებს, მრავლობით რიცხვში კი იხმარება ჩვენ გვაქ ან გვაქვენ, თქვენ გქ ან გქვენ, იგინს აქვენ ან იმათ აქნენ.

აქარულში, საზოგადოდ, მიცემითში დასმული რეალური სუბიექტის მრავლობითობის გამომხატველ -თ-ს ნაცვლად გამოყენებულია -ენ სუფიქსი, როგორც ეს ქვემოთმეორულშია, მაგ.: (ბ)ყავენ, გეთქვენ, მოგეხსენებინ და სხვა. ანალოგიური წარმოებაა მეგრულსა და სვანურში, ინგილოურში კი ყე ნაწილაკია გამოყენებული.

27. -ე ბოლოსართიანი ზმნები. ე ბოლოსართიანი ზმნები ნამყო წყვეტილში პირველ და მეორე პირში -ვი მარცვლიანია. მაგ.: ვნახევი, მოვთიბევი, დევწყევი, წეძღევი, დეძნახევი, დწყურევი, მოახედევი, გევგევი, დემეპატიევი, ისურვევი და სხვა მრავალი.

ეს ფორმები მხოლოდ ზემო და ქვემო აქარულისათვის, ე. ი. აქარისწყლის ხეობისათვის არის დამახასიათებელი. ქობულეთისა და ნაწილობრივ ბათუმის რაიონის მეტყველებებაში იგი არა გვაქვს. ამით აქარული უახლოვდება კახურს, ქართლურს და ზემოთმეორულს.

28. ხოლმეობითი. იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება ხოლმეობითის (მრავალგზისის) ფორმები. იგი შეინიშნება ხულოს რაიონის სოფელ დანისპარაულის მეტყველებებაში და აგრეთვე ქობულეთის რაიონის სოფელ წყავროკაში. ასე, მაგალითად, დანისპარაულის მცხოვრები მიქელაძე ამბობდა: მამაჩემი ყოველ ზამთარ იმ ტყეში წადის სანადიროთ, რაც უდრის: მამაჩემი ყოველ ზამთრობით დადიოდა ხოლმე იმ ტყეში სანადიროდ.

წყავროკაში გამიგონია შემდეგი ლექსი:

„იაგუნდის მარანში

კიქა დვას და ღვინო ჩთის (= ჩნდება ხოლმე),

შით აღვისხე ამოსულა,

ქარი უქრის. ფურცელს ყრის.

ყანაობის პერანგში

თეთრი ხორცი გამოჩთის“ (= გამოჩნდება ხოლმე).

29. კონტაქტი. შუალობითი გზის საწარმოებლად -ინ, -ევინ სუფიქსთა ნაცვლად მარტო ი გვევლინება; მაგ.: ვაქედოი (=ვაქედვინე), გავასხმიე (=გავასხმევინე): აბა ცული ვაქედოი, აბა ცული რაისავო; იმხელა დავარტყი თავზე ქვა, რომ სისხლი გავასხმიე განზე...

30. ირიბი ობიექტის ნიშანთა ცვლილება. III პირის პრეფიქსად ირიბი ობიექტის გადმოსაცემად აქარულში გამოყენებულია ს- და ჰ- თავსართები, რომლებიც ფუძის თავკიდურ თანხმოვანთან ურთიერთობისას ფონეტიკურ ცვლილებებს განიცდიან ასიმილაციის თუ სხვა მოვლენის გამო.

საურთიერთო ასიმილაცია გვაქვს მაშინ, როცა ობიექტის მესამე პირის ნიშანი ს- ნაწილობრივ ემსგავსება ძირეულ თანხმოვანს და შემდეგ ამ უკანასკნელს სავსებით იმსგავსებს; მაგ., ს + ძ → ზ + ძ → ზზ: წაზღია (← წასძლია); ვზზულვარ (← ვსძულვარ)...

ს + ჯ → ჟჟ: (იმას) ეჟერა (← სჯერა); ჩვენ ჰეჟებში უმცროსი შვილი ყველთვინ ეჟობია (← სჯობია) უფროსს; ასე პაწაზე რაფრათ და ეჟერდა, ქო! (← დასჯერდა)...

ს + ჩ → შ + ჩ → შშ: ავადმყოფობა და შშემდა (← დასჩემდა)...

რაც შეეხება მესამე პირის ობიექტურ პრეფიქსს ჰ-ს, იგი საერთოდ აქარულში და კერძოდ კი ბარის აქარულში იქცევა ხ-დ ყ-ს წინ: ჰ + ყ → ხ + ყ, რის შემდეგ ყ იკარგება; სახელდობრ ჰყ → ხყ → ხ: (ჰყავს → ხყავს →) ხავს, (მივჰყავარ → მივხყავარ →) მივხავარ, (ჰყოლია → ხყოლია →) ხოლია, (წაჰყვება → წახყვება →) წახყვება და ბევრი სხვა.

ასეთსავე ცვლილებას განიცდის ჰ პრეფიქსი ქ-სთან მეზობლობაში; დამსგავსების შემდეგ ქ ქრება; სახელდობრ ჰქ → ხ: (ჰქონდა → ხქონდა) → ხონდა...

ეს მოვლენა პირველად აღნიშნა პროფ. ქ. ლომთათიძემ¹.

ანალოგიური ცვლილება ხდება გ-სთან, ოღონდ პრეფიქსის გამჟღავნებისა და გ-ს დაკარგვის გზით: ჰგ → ღგ → ღ: (ჰგონია → ღგონია →) ღონია...

ეს ფონეტიკური პროცესი შეიძლება ორგვარად წარმოდგინოს კაცმა: აქ ან ორგზისი ასიმილაცია გვაქვს (ჯერ ნაწილობრივი რეგრესული ასიმილაცია ჰყ → ხყ, ჰგ → ღგ და შემდეგ სრული პროგრესული ასიმილაცია ხყ → ხხ, ღგ → ღღ) და მიღებული ორი ერთნაირი თანხმოვნიდან ერთი დაიკარგა (ხხ → ხ, ღღ → ღ), ან ნაწილობრივი რეგრესული ასიმილაციის შემდეგ მეზობელი უკანაენისმიერი ბგერა ყ, ქ, გ დაიკარგა: ხყ → ხ, ხქ → ქ, ღგ → ღ.

¹ ნაშთები მესამე პირის ობიექტური პრეფიქსისა გურულსა და აქარულში, თბილისის სახელმწიფო უნივ. შრომები, VI., გვ. 123 — 138.

ხუ-საგან სრული ასიმილაციით ხხ-ს მიღების შესაძლებლობის შესახებ გაკვირით აზრი გამოთქმული აქვს ქ. ლომთათიძეს თავის ზემოთ დასახელებულ წერილში (გვ. 130): „უ დაკარგული იყოს, ეგების, არა თავისი წმინდა სახით, შეიძლება მან თვით განიცადა შემდეგ ხანთან ასიმილაცია და ისე დაიკარგა...“, მაგრამ როგორც ეს, ისე მეორე გაკვირთვე გამოთქმული მოსახრება, თითქოს შესაძლებელია ხავს ფორმაში ხ მიღებული იყოს ჰ და უ ბეგრათა შერწყმისაგან (იქვე, გვ. 134 შნშ.), საექვო ჩანს. ჩვენც უფრო სწორი გვგონია ამავე ავტორის მიერ წამოყენებული და გაზიარებული დებულება იმის თაობაზე, რომ ობიექტური პრეფიქსის დამსგავსების შემდეგ ძირეული თანხმოვანი უ, ზ, ჰ დაიკარგა (იქვე, გვ. 130).

მ1. თავისებურება მესამე პირთან. ერთპირიან -ი ბოლოსართიან ზმნებს მესამე პირში -ა სუფიქსი გაუჩნდა: კივა, ჩივა... აქ იგივე -ა გვაქვს, რაც ვნებითშია. გაბატონებული: იწერება, იკონება და სხვა.

მ2. -ევ სუფიქსი. საკანგებო ყურადღების ღირსია ნამყოფი უწყვეტელსა და კავშირებით პირველში აწმყოში ხმარებულ თემატურ -ავ ბოლოსართს რომ ევ ენაცვლება. მაგ.: კლევა, შპინევა, მწეუმსევა, სნევა ყანასა... შოკლევეს, სნევეს და სხვა.

ამათ პარალელურად მოგვეპოვება იდ სუფიქსიანი ფორმებიც: ვზიღვიღი, შკვლიღა და სხვა.

ეს საგულისხმო მოვლენა ცნობილია ძველ ქართულში; მას ვხვდებით დღევანდელ კილოებშიც: ხევსურულში, ზემოიბერულში, გურულში... ამ საკითხს რიგი გამოკვლევები აქვს მიძღვნილი, მაგრამ იგი საბოლოოდ გადაწყვეტილი არ არის.

ჩვეულებრივ ქართულში, როცა სამპირიან ზმნასთან გვაქვს საქმე, ორი პირის — სუბიექტისა და ირიბი (ზოგჯერ პირდაპირი) ობიექტის — ნიშნებია გამოხატული ზმნაში რეალურად, ხოლო პირდაპირი (ზოგჯერ ირიბი) ობიექტის ნიშანი პოტენციალურად ივა-რაუდება. აქართულში ძალზე იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება ასეთი ფორმები, მაგალითად, მომსწერე შენ მე იგი. მაგრამ ეს ისტორიულად არ არის გამართლებული და ამდენად ახალ, კონტრამინაციით გაჩენილ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს. /

მ3. უარყოფითი მიმღეობა საკმაოდ გავრცელებულია აქართულში. ის ორჯერ არის ნაწარმოები უარყოფითი თავსართით: (უ-და-უ-დებელი →) უდ უდებელი. ამით აქართული განსხვავებულია სამწერლობო ენასა და რიგ დიალექტებში არსებული წარმოებისაგან: „ნზის უდუნახავი გოგო“, „ერთი საქმელი ვაჭამე,

სუფრაზე უღუდებელი“ და სხვა. აღნიშნული მოვლენა სწორად აქვს შენიშნული მ. ხუბუას¹. სავსებით ანალოგიური წარმოებასაა უარყოფითი მიმღობა ინგილოურში².

პ4. სიტყვაწარმოებიდან -უნ ბოლოსართი გამოყენებულია საშუალი გვარის ზმნებისაგან მოქმედებითი გვარის ზმნების საწარმოებლად; მაგ.: ზცის — აზუნებს, ცლება — აცუნებს.. ამგვარადვეა ნაწარმოები აქუნებს. \ -უნ კონტაქტის საწარმოებელ სუფიქსებს განეკუთვნება.

აქარულში საწყისები თუ დამთავრებულია -ომ (უმ), -ომ, -ან, -ევ, -ზე, მათგან ნაწარმოები ზნა თუ მიმღობა, როგორც წესი, დაირთავს ლ-ს, მაგალითად, გავაზტუმლებ, ლეაჯღუმლება...

ჯდომა (დაიჯდომება) — დეაქდუმლება
ხტომა (გაეახტომებ) — გაეახტუმლებ

ეგების ეს ლ მიღებული იყოს -ელ სუფიქსისაგან, როგორც ეს ჩანს ქვემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან:

ხრჩობა (დასახრჩობად) — დასახრჩობლათ
მოყვანა (მოსაყვანად) — მოსაყვანლათ
მოტანა (მოსატანად) — მოსატანლათ და სხვა.

პ5. შემოკლებული სიტყვები და გამოთქმები. ბიჭო-ს მაგიერად აქარულში ორგვარ ფორმას ეხვდებით: ჰო და ჯო (ორივე ბიჭო-ს შემოკლებული ფორმაა), ჰო მთის აქარულშია, ხოლო ჯო ბარის აქარულში, მაგრამ მათ გვერდით შეიძლება ხულოს, შუახევისა და ქედის მცხოვრებმა იხმაროს ფორმა ბიჭო, ხოლო ქობულეთის რაიონის მცხოვრებმა — ბიჯო.

საერთოდ აქარულში ხშირად შევხვდებით შემოკლებულ ფრაზებს, გამოთქმებსა და სიტყვებს. ასეთებია: რაჭომენ, რაჭომლა, ერცაზე, აწმიხუკან, ერცხვა, მაზგან, საპირი, ანთი ლელე, ჯვართა, მენა, რანა, სანა, მეგ და სხვა.

რ ა ტ ო მ ე ნ და რ ა ტ ო მ დ ა აქარულში ერთი და იმავე გამოთქმის სხვადასხვა ვარიანტია. რ ა ტ ო მ ე ნ ფორმა მთის აქარულისთვისაა დამახასიათებელი, ხოლო რ ა ტ ო მ დ ა, უფრო მეტად, ბარის აქარულში გვხვდება. რ ა ტ ო მ ე ნ მიღებულია სამი სიტყვის შერწყმით ხშირი ხმარებით გაცვეთის გამო: რ ა ტ ო მ მ ე უ ნ (დ) ა → რ ა ტ ო მ მ ე ნ ა → რ ა ტ ო მ ე ნ, ხოლო ბარის აქარულ-

¹ ხემაჭარის ენობრივი მიმოხილვა, გვ. 16.

² მ. ჯანაშვილი, საინგილო, გვ. 231.

ში გავრცელებული რატომდა ფორმა მიღებული ჩანს იმავე გამოთქმის თანდათანობითი გამარტივების შედეგად: რატომ მე უნდა → რატომ უნდა → რატომ და, მაგალითად: რატომ და გითხრა, არ გეტყვი.

გამოთქმის მეტად თავისებური შემოკლებაა ერიცახე, იშვიათად — ერიცახე. მისი სრული სახეა: ერთი ცალი ხელი → ერთი ცახე → ერიცახე → ერიცახე. შინაარსეულად იგი „პატარა, ცოტა, ბეწვას“ ნიშნავს, მაგალითად: ერიცახე ყველი მომეცი. პასუხად ითქმის ორი ცახე იყოს! აქედან ჩანს, რომ მართლაც „ერთი ცალი ხელი“ ივარაუდება. შემდეგ კი მისი მნიშვნელობა გაფართოვდა და დროს გარემოებასაც „ცოტახანს“ გამოხატავს, მაგ.: ერიცახე მოხედა; ერიცახე შემიჩერდი და სიუა.

„აწამის შემდეგ“ გამოთქმის ნაცვლად აქარულში გვაქვს ერთ სიტყვად შერწყმული გამოთქმა: აწმისუკან ან აწმესუკან. შემდეგ ზინისართის ნაცვლად აქარულში იხმარება უკან. სალამოს უკან = სალამოს შემდეგ...

აწამის უკან გამოთქმაში მეორე დაიკარგა და მივიღეთ აწმისუკან.

შერწყმისა და ფონეტიკური ცვლილებების შედეგად არის მიღებული აგრეთვე მაზგან ან მასკან ფორმაც. აქ, ერთი შეხედვით კაცს ეგონება, თითქოს ჩვენებით ნაცვალსახელს -გან თანდებული აქვს დართული და ასიმილაციის შედეგად მივიღეთ მაზგან ან მასკან ფორმაო. მაგრამ არა: იგი მიღებულია მას უკან გამოთქმის შერწყმით და უ-ს დაკარგვის შემდეგ ასიმილაციით. მას უკან → მასკან → მასგან → მაზგან, ან კიდევ მასკან.

აქარულში გვაქვს ერიცხვა გამოთქმა: მაგ.: ერიცხვა კაცი მოვდა = ერთი სხვა კაცი მოვიდა. იგი წარმომდგარია ერთი სხვას შერწყმით: ჯერ ი დაიკარგა, თ და ხ-ს შერწყმამ მოგვცა ც ბგერა და მივიღეთ ერიცხვა.

შემოკლება გეოგრაფიულ სახელებსაც ახასიათებს. ერთია ხირხათის ძირი, შემოკლებული სახელია ხაძირი. ამაზე იყო საუბარი (გვ. 8). ასევე შემოკლებულია გეოგრაფიული სახელები: ახოთი ღელე, ჯვართა და სხვა. ახოთი ღელე მიღებული უნდა იყოს ახოთის მთის ღელე -საგან, ხოლო ჯვართა — ჯვართის მთა სახელისაგან, თუ აქ ნანათესაობითარი ფორმა არ არის (შდრ. მოწამეთა და სხვა).

გამოთქმები: მე უნდა, რა უნდა, სად უნდა, მან უნდა და მისთანანი შემოკლებული სახით იხმარება: მენა, რანა,

სანა, მენა... ან მენდა, რანდა... სადაცნა, და მიღებულ-
ლია ძველი უნა ან უნდა ნაწილაკისაგან; მაგალითები:

მენა მოვსულიყავ, რანა მაჩუქვით; არნა წასულიყო,
იქნა მივდეს, შუაზენა გეგვეყო ჩვენაო, ვეშაპმანა დნარჩოს,
მე გზაზენა წევდეთ, ამ ბალშინა შემიყვანოვო, რანდა
ექნა მე ახლაო, ახლა შენცდა დაგკლათ, თუ პირველი ვინდა
წევდეს და მხოვრე ვინდა წასულიყო... ასეა ჯაფახურშიც.

შემოკლებული გამოთქმებისა და სიტყვების ანალიზით ირკვე-
ვა, რომ:

1. გამოთქმის პირველი წევრი სრულად არის წარმოდგე-
ნილი, დანარჩენი წევრები შემოკლებულია. მაგ.: რატომენ, რანა
და სხვა.

2. გამოთქმის წინა წევრები შემოკლებულია, უკანასკნელი
კი სრულად არის წარმოდგენილი, მაგ.: ხაძირი...

3. გამოთქმის ყველა წევრი შემოკლებულია, მაგ.: ერ-
ცახე.

36. კაი მსაზღვრელი სიტყვის თავისებურება. კაი || კაჲ
მიღებულია სიტყვისაგან კარგი და ქცეული ხმოვანფუძიან
სახელად. იგი, როგორც ატრიბუტული მსაზღვრელი, აქარულში
თავისებურებას იჩენს ორ ბრუნვაში: მიცემითსა და ვითარებითში.
ასე მაგალითად:

ლიტერატურული

აქარული

სახ.	კაი	კაცი	კაჲ	კაცი
მოთხ.	კაი	კაცმა	კაჲ	კაცმა
მიც.	კაი	კაცს	კას	კაცს
ვით.	კაი	კაცად	კას	კაცათ
ნათ.	კაი	კაცის	კაჲ	კაცის
მოქ.	კაი	კაცით	კაჲ	კაცით

მაგალითები: კას კაცს მიქცემ; კას კაცებში დაჯე-
ქი; კას ცხენს და კას თოფს აფერი არ ეჯობს; კას
კაცათ მეჩვენა; კას კაცათ გთლიდი...

აღნიშნული ფორმები დამახასიათებელია ბარის აქარულისა-
თვის, იგი არაა უცხო მთის აქარულისათვისაც, მსგავს მოვლენას
გურულში ვხვდებით. აქ ორ ბრუნვაში მსაზღვრელი შეთანხმებუ-
ლია საზღვრულთან. რაც არქაიზმად უნდა მივიჩნიოთ.

37. თანდებულიანი ზმნისართი. ადგილის ზმნისართი
აქ, მაქ დაირთავს ზე თანდებულს და ვიღებთ აქზე, მაქზე

ფორმებს. ზ-ს მეზობლობისას ქ გამეღერდა და საბოლოოდ აქარულში დამკვიდრდა ფორმები: ა გ ზ ე, მა გ ზ ე. სამაგიეროდ ში თანდებულდართულ ფორმებში აქში და მაქში ქ უცვლელად დარჩა.

ს ი ნ ვ ა ქ ს ი

მზ. კითხვითი წინადადება. კითხვით წინადადებაში, სადაც კითხვითი ნაწილაკი, კითხვითი ზმნიზედა ან ნაცვალსახელი არ მოგვეპოვება, მახვილი ბოლო მარცვალზე კი არ დაისმის, როგორც ეს სალიტერატურო ქართულსა და მთელ რიგ დიალექტებშია, არამედ ბოლოდან მეორე მარცვალზე. ეს მოვლენა ახასიათებს უპირატესად ხულოსა და ნაწილობრივ ქედის რაიონის მეტყველებას; მაგალითები:

აქ მეატაჲ, აქა, ქო, ჩენი სირა არ ალი?

ოსმანავ, საკაბალაღე არ გინდა, ქო?

ბაბავ, ანნე ჰად არი, არ მოსულა?

აჭვარი ინტონაცია განსაკუთრებით იგრძნობა მაშინ, როცა მეტყველება ბუნებრივად მიმდინარეობს, ე. ი. აქარელი თავისიანებთან ლაპარაკობს და თავს უცხო პირთან არ გრძნობს.

აქარულის გარდა მახვილი ბოლოდან მეორე მარცვალზე შემონახულია რაქულსა, ჯავახურსა და მესხურში, აგრეთვე მეგრულში მხოლოდ კითხვით წინადადებაში, თუ კითხვითი ნაცვალსახელი ან ზმნიზედა არაა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს მოვლენა არქაულია.

მწ. ქვემდებარე გარდაუვალ ზმნებთან. აქარულში ქვემდებარე მოთხრობით ბრუნვაში გვხვდება ყველა აქტიურ გარდაუვალ ზმნასთან დრო-კილოთა მეორე სერიაში. მას ადგილი სხვა დიალექტებშიც აქვს, ოღონდ აღმოსავლურ კილოებში უმეტესად გარკვეული წესის დაცვაა საჭირო.

მაგალითად: სადაც რუმ ჩენ ვიდეკით, შემოვდა ერთმა ბეზირგანმა; მოვდენ ავჯებმა (=მონადირეებმა); გოგომ ძალვან დერდში ჩეჰრა; ადგა იბნეყულმა (უკანონო შვილი) და წევდა; თოფმა გავარდა და მაინც ვერ მომკლა; შევლმა გეჰქცა, გამჰეკიდა ძალღმა და კაცმა; აღარ დარჩა ნამუსმაგო...

ქვემდებარისათვის მოთხრობითი ბრუნვის გამოყენების არც ძალზე გაფართოებულია აქარულში. იგი არ სჯერდება მართო მეორე სერიაში გარდაუვალ ზმნებთან გამოყენებას, არამედ ხშირად დროთა პირველ სერიაშიც გადმოდის; მაგ.: შან წავიდა, მან

ლაესმარა, მან მოკვლა-ს გვერდით გვაქვს „მამაშენმა შეშას აპოპს“
და ა. შ.

ამ მხრივ აქარული განსხვავდება სხვა ქართული კილოები-
საგან და ემსგავსება ჭანურს.

40. გარდაუვალი რელატიური ზმნის (შემასმენლის) შე-
თანხმება მრავლობითში დასმულ რეალურ ქვემდებარესთან რი-
ცხვში. აქარულისათვის დამახასიათებელია ასეთი ფორმები:

რისთვის იკინწლებით, რა გინდანან (თქვენ); მოგეხ-
სენებთან (თქვენ), რუმე „მაშინები“ არ იყო; უნდოდენ (მათ)
იმის იქიდან ჩამოყვანა, ადრე დელიენ (=დაელიათ) საქმელი.
სახემწიფოს ქონება მაგათ გუფლანგიან; საგყავან თქვენი
ძველები და სხვ.

აქა და სივა ანალოგიურ შემთხვევებში ქვემდებარის მრავ-
ლობითობა -თ ბოლოსართით კი არ არის გამოხატული, რო-
გორც ეს სალიტერატურო ქართულსა და აღმოსავლურ კილო-
ებშია, არამედ სუბიექტის მესამე პირის მრავლობითის -ენ, ან სუ-
ფიქსით. აქარ. უნდოდენ=სალიტ. უნდოდათ. აქარულისე-
ბური შეთანხმება ქვემდებარე-შემასმენლისა გვაქვს ქვემოიმი-
რულსა, გურულსა და, რაც ყველაზე უფრო საგულისხმოა, მეგრულ-
სა და სვახურში¹.

41. შემასმენლის ურთიერთობა უსულო სახელით გადმო-
ცემულ ქვემდებარესთან რიცხვში. თუ ქვემდებარე უსულო საგ-
ნის სახელია, მაშინ შემასმენელი მას არ ეთანხმება რიცხვში, მაგ-
რამ ძირმონაცვლე ზმნა ძირს იცვლის მრავლობით რიცხვში დას-
მულ სახელთან; მაგ.: ზღვაში ბევრი გემები არის; ხაეები
წედექცა; მაშინები არ იყო; მაგრამ: ბევრი ქვეები ყრია...

მრავლობით რიცხვში დასმული ქვემდებარე ვნებითი გვარის
შემასმენელს ითანხმებს და -ენ სუფიქსსაც აჩენს, როგორც ეს ძველ
ქართულში იყო. მაგ.: ჩვენ დავიწერენით; ისინმა დაიწერენ...

ასეთი შემთხვევები შედარებით ცოტაა და ისიც უფრო მთის
აქარულს (ხულო, ქედა) ახასიათებს, ბარის აქარულში კი (ქობუ-
ლეთი, ბათუმი) შეიძლება შეთანხმება სულ არ იყოს:

იგინმა ჩაეწერა და სხვა.

42. კრებითი სახელი ქვემდებარედ. თუ ქვემდებარედ კრებითი
სახელია, ის შემასმენელს ითანხმებს მრავლობით რიცხვში აზრის
მიხედვით.

მაგალითები: ჩვენი ხალხი მიხდებიან; ხალხმა
იციან, ტაა ჩემმა თქვა, რომ ხალხი ქცინიან; სამკო

¹ ვ. თოფურია, გრამატიკულ მოვლენათა ერთგვაროვანი პროცესები...
გვ. 452.

მებნევიან შელობევო; ჯოგი ბალახობენ ბეშუმის მინდორში და სხვა.

არავინ ნაცვალსახელიც მრავლობითში ითანხმებს შემასმენელს: არავინ არ დეფწყებენ...

ეს მოვლენაც დამახასიათებელია მთის აქარულისათვის, ბარის აქარულში კი შემასმენელი ეთანხმება მხოლოობით რიცხვში.

მაგალითად:

დედოფლის მაყარი ძალიან დაგვიანებით მოვდა; ჯოგი გვეფინა მინდორზე; კოლეკტივი მოხდენია ჩვენ ქალებს; ახლა ხალხს კოლეკტივში შესლა უნდა...

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ქვემდებარე თუ მრავლობით რიცხვშია, შემასმენელიც ჩვეულებრივ მრავლობით რიცხვში გვევლინება, მაგრამ ეს არ ვრცელდება უსულო საგნებზე. ჩვეულებრივ უსულო საგნებისა და ზოგჯერ ბარის აქარულში სულიერი საგნების გამომხატველ ქვემდებარესთან შემასმენელი მხოლოობით რიცხვში რჩება. ამ მხრივ აქარული უახლოვდება ქართულს.

მაგალითები: გემები არის; ხეები წიქცა; მაშინები (მატარებლები) გვიან გაჩნდა; ძველათ წითლები წიწიბოს ბევრს ისხამდა; ღობეები ამაგრებს ყანას; ჯამები დეფხურა და სხვა მრავალი.

არაიშვიათია ასეთი შეუთანხმებლობა სულიერ საგნებთანაც:

გუშინ საქონლებმა შექამა ყანა; კამბეჩებმა ჩაწვა ხოჩიჩაქს ტალახში; წყალი ეამღვრა და თევზებმა ამოცვინდა ზეადან; გუშინ სტუმრები მესტუმრა; ფუტკრებმა მდეფინა ყვავილებს...

4მ. თავისებურება ლექსიკაში. აქარული ლექსიკა საკმაოდ მდიდარია. იგი თავმოყრილი გვაქვს აქარულ ლექსიკონში. თურქულის გავლენა იგრძნობა ლექსიკაში; ფონეტიკასა, მორფოლოგიასა და სინტაქსში კი არა. აქარულში მოიპოვება სიტყვები, რომლებიც თურქული ძირისაგანაა ნაწარმოები, მაგრამ ქართული აფიქსები აქვს დართული. მაგ.:

თურქული

ქართული

ჰერს (ჯავრი, ბრაზი),	აქედან—	გა-ჰერს-ებ-ულ-ი (გაბრაზებული)
დელ (გადარეული, გიფი),	აქედან—	გა-დელ-ებ-ულ-ი (გადარეული)
ჰაზირ (არაბ.) მზა, ხაზირი,	აქედან—	გა-ჰაზირ-ებ-ულ-ი-ა (გამზადებულია)
ინათ (არაბ.) ჯიუტი,	აქედან—	ინათ-იან-ი (ჯიუტი)
ფიშმან (ფიქრი)	აქედან—	და-ფიშმან-ებ-ულ-ი (დაფიქრებული) და სხვა.

აჭარელთა მეტყველების ნიმუშები

I. ს ა უ ბ რ ი ლ ა ნ

ჰოგულოეთის რაიონი

— მაგ გეგმას თუ არ შეეასრულებთ ამ თვეში, რომელიც ნოცემული გვაქ, ნახე.

— ფართობებს ხუმ არ მშობატია?

— შენ რას წამოხვეი იქიდან, მანქანით წამოხ თუ ფეხით?

— სიმინდები ძანაალია წროულს, თუ გავმარგლეთ, მარა უნდა მგერიოთ.

— ხარს ჰიშკარში ეკრა ქაჲ და ჰიშკარი გავტანა.

— მათმა მოისმინეს ჩაის კრეფის საკითხი და პირობა დაზღვეს — უკეთესათ ვიმუშავებთო.

— როდესაც ერთი კაცი ერ ნადს გამშუტყლებოდა, თელი ნადი დეაშლებოდა.

— ჩვენ მოვნიდომოთ აჲ ერთი აგვისტოჲს თვეში.

— გეთქვენ, კაცო, სახლიდან წამოვლებდი ლამბას.

— ყველა ნუ ლაპარიკობთ, ერთმა ვილაპარიკოთ და გევგონოთ.

— წროულს ხუმ კაჲ წელიწადია.

— სიმინდს ძირი არ უნდა დუჩეხო, ძიაჲ.

— აბა ძირში დეჲჲდუმლება აქ?

— იმას ლონია, ართუ მას გადავრჩებიო და ჩივა წაყვანას.

— ჯერ არ დიმიწყია და რაფერ გადავწერდი.

— ახლა მაქანაჲ ერი ლექსი გვიკლია და მოსრულდება სამი მუხლი.

— მაგას გადავწერ სხოგან, გამოფთიშმანებ და გახვენდრებ ნე შენ.

— ფერებაში დათვს ბელი შემჰაჲკვდაო, ხუმ გიგიგონია?

— ჰკვიანი კაცის თავია ბრალი და აბდალის ფეხიო.

— აგერ რუმ ჩევედი, ზროხების ბლორინი ატყდა.

— მე კარქა გამუშეებ იმის პატრონებს, რუმ მჭა აქახაჲ.
— ძანძალი მეხათრება ყოლი კაცი, მარა ახლა ძანძალი საქმე მაქ.

— ოცი გზობა მადელი და უთხარი: ნუ იზამ მაგას მეთქინ.
— აწე აფერი კაცი არ იქნებაჲო და მე ქი ვარ იქა ჩამედარი.

ვიფიქრე, რუმე კარქა მოწველეთ მაჲ ზროხა სალამოს მეთქინ.

— ჯო, ერთი გეარბინე მამუდაჲსას და უთხარი, რუმე მისი ზროხაჲ აქანაჲ და ჩამოვდეს.

— ანგზობაჲ შენი აფხანაკი იყო, რამეთი ხანია, ი წასული რუმაჲ?

— თქვენდა დეჲმადსოვნოთ.

— ერ მეტრას არ მოშმა კიდევ?

ქედი ს ა ი ო ნ ი

— შენდა ქონდეს ყუთში.

— ისმაილ არ ჩანს, ჰადაჲ?

— იმიზდა, რომ საშრობი დახურვილია.

— აქში ჩავეყართ და ერთად ავწონოთ.

— მე და შენ ხომ გავსტორდით?

— ექსი კაქკაჲნდა გავაკეთოთ დღეში.

— ჩუნქი კაცი და ქალი გათანასტორებულა.

ხ უ ლ ო ს რ ა ი ო ნ ი

— ორმოცი ნომერია და პატარვანია, გაკივრებაში ჩეჲცუმა.

— ჰა წევდეთ ახლა, ისინი რარი, დატეხილია?

— გეჲზრე და დაყარე, დავანტრიოთ, გადავეყართ.

— ჩვენ ყველიმფერი გვაქ—ფუტკრები და ყართობი.

— იმაზე წინწინ იქ ვნახევით.

— სამსმელოდან ჩამუელი სალამოზე, დილაზე იქ წიმიყვანეს.

— ჰაცხა იქავრობაში შევდა.

— გუშვი ე კაცები და გუვეარე, წვეელი.

— ვინძლამ გამოგატანა, რა უთხრა?

— რაცხა სამი კაცი დაჰკითხეს.

— ქო, რაფერ უთხარ ასე ყველამფერი, ერთი აფერი შემეშლებოდა!

— ერთი კიდევ გეჲცინე და ისე წაჲ.

— აგერ ქვედა თვალის პირდაპირ გზა გამეჲარს, მუტეხელ აღგილზე.

- როდს წევდა, კო, როდს?
- იმფერ ალიგზე ხარ, რომ ყველ დღეს მოსაფირი გყავს.
- ერთი დადექით, პაწაჲ შედცადევით.
- წველებ დიდ მესარ, ვერც ვინძარ, ძალღმა თუ გამომე-
სხრიკა, ერთ ვტკლიცებ მაინც.
- შენ თუ დემეკარქე ჰაცხა და დევლუბე მაშინ.
- შენ ჰიდაური ბრძანდები?
- თქვენ ედღევით მანძილი, წახვედით და ჩვენ დევკარქენით.
- სახლის ხეჲ დავშქარი.
- ერ დღეს მეც მოვხმარაგებ ბრე.

შუახევიის რაიონი

— ორმოზდაექსის და ვორმოზდაშვიდი წლის ნორმაში მაგი
მე ჩავითვალევი?

- ჰა წვედე ახლა?
- შენ ძან შემეჩვიე, ხომ იცი!
- ერთი კაკალი საღლამი არ გამაფერევა.
- ერთი უკაცრავათ, ჰექიმი მინდა ვნახო და ვილაპარაკოთ
მემრე.

- მერე მოხვა, ეზოში მოსლამდი იყვირა, მემრე წუყურა.
- ვაჲმე, ვინ გამომეხლიბა მე ახლა, ა?
- არ დამაყენა საშველი, თუარა არ მეშინია.
- სელიმავ, ერთი ფოლაქები ნომე, შავი.
- რაცხა ძაფინდა მისცე, მიე ერთი. გავაგზანო უნდა.
- მე რამეს გიშლი, ძიავ, ევჲარ, ფეხს ჩევცვამ და წვეალ.
- ახლა ნაქონხვარზე გასვლას ყველამფერი ჯობია.
- იმიტომ მოქცემ, ეგერაა შეკოქილი.
- გადაქრა უნდა და სიგანეზე მუმატო.
- ამ ქახალძე რომ დავწერო, ხუმ არ გეწყინება?
- ხალხი ფარიანი კი არა, უფარო მეჩვენება.
- ლეგენში პაწას ჩაგდებ და გაბეჩთება.
- ამას ჩეჲცვამს, ორ წელწად ეყოფა.
- ჩუნქი რას აპირობთ, რავარ ბძანდებით?
- ღმერთმა კარგა ამყოფნოს და დიდი გაზარდოს!
- არა, ემიაჲ, კაცი არ წეჲღებს ჯოხს.
- ჯოხი კი არა, მაჲ ტოკვეცი ყოფილა.
- შახტენ უნდა ერთმანებს ცე!
- ჩემი პური არ არის წაღებული და ვინცხას თუ შაეცი,

არ ვიცი.

- შენ თუ გინდა გატანილი ხამათ წეალო, მაა სხვა საქმეა.
- ზოგიერთებს ფართაც მიეყიდე და შენი პური რათ მინდა.
- მე ბაღეს ვეტყვი კიდევ, ბაღვი ხომ კტარი არ ალი, ცოცხალია, ასე არალი?

— შენ ბაღანას თუ არ აქ წაღებული, მაა რომელიცა რე-შიტოლლის აქ წაღებული, მარა რომელია, ვერ გამოვტანე.

— თაფლი ეკამე. თაფლი ჭამა რომ ამფრათ კაცს მუაქცევს.

— ამხელა კაცი გეგზარდე და ჯერ თაფლს ჩემთვის არ უწყენია.

— არა, კინჭები ამეატანა მუხამედამ და იმისი კვერცხია.

— რა საქმე მაქ, ვეარ და ვიქნები.

— ი თლათ მოჩონჩვილებული ქონდა.

— თუნდა გადაძაყოლო, არ მინდა იშტე!

— შენ რომ კაცმა შეგაქყირდეს, შიერ მოკლავ.

— ჭადინდა გამუაცხობიოს, იმაში გუცვალოს უნდა..

— ჯერ საპონი ხუმ არ დეაღევა, ერთი ორი გრაფინინდა

ვიყიდო.

— ერთი სახლი უნდა გადავხურო და მერე უნდა ავსიარულდე, ძმა უნდა ვნახო ჩაქვეში.

— იმას უნდა მუმატო ყააში ცოტა, აბზინდი რატომ მოწყვიტე?

— ყურძენს თვალი შურთავს, მწიფება დუწყია.

— ქორი ბუდე სიმინდის ჯიშია. ე სიმინდი გადმოტანილი ყოფილა ქორიბუდიდან:

— რაც ყედიფაგები გამოვდა, რაც ხავერდები გამოვდა, ყველა გომის მთაზე გეატანა.

— ვოზდათორმეტ წელს გაერთიანდა ზოტში შვიდი კომლი ცეკვიდან მარტო.

-- მე გავაგდე და წაველი, დავტეი იგინი იქა.

— უა, რაეარ წეასლება ჯერ, ტვინები აღუღებული მაქ.

— ამის სურათი მინდოდა გედემელო, მარა არ ქნა იმ კაცმა.

— ზაბითამ როცა მოქცა მინიმუმის ზაბუთები, შენთან

არი, ქო?

— წყალში ჩეველ, მარა აფერი არ ქნა.

— წყნარი კია, მარა თუ გაბღეზდა, აფერი არ ეშველება.

— მურსელა ხომ არ დიგინახავს, ყიზეთავ?

— დურსუნა ჰადა, დეაწყო იქა მუშავობა?

— სა წეაღე შენი დანა, ქო?

— დანა მეხსუზ დაკარქა მაგან.

- ჩამოვდა კაცმა, გეძარა და წევდა.
- ცხვირი ნეშტეები გამობერილი აქ, კაჟ ცხენია.
- ხასო, ქვაზე რატომ დაჯექი, მითხარი.
- ერთი, რამდენი ამბავი იცი, გჟექანე, ცქვიტა მეთამაშე.
- გჟექანე ჰაცხან და მაშინ მე გასავალს ვნახავ.
- დევემწყვერით ჩვენ წალანდულა, ისე გავს.
- აქიდან არვინ არაა, ან ზემო ხევიდან, ან ბარათაუ-
ლიდან.

— რომ ჩევდა ბრიგადელმა და უთხრა: კრებაზე წამოდიო, თქვა, რომ არ მცალიაო.

- მას მივანდოფ ოცი ზინების დაცვას.
- მე თუ აქ სამუშაო აღარ მაქ, უნდა წევდე იქა.
- ისმაყილავ, შენ რომს ჩამოხვალ?
- ჯივანავ, შენი სიტყვა ეგ არი, აქი ორ დღეში ჩამეცტანო!
- მაგას კილო ნახევარი მტკაველი მოაქლტება.
- მძიძე ყოფილა, კო, მტაწექ ერთი ქვეათ.
- ბალეები წევდენ, ბალეებო, მან ნუ მიხვალთ!
- ერთი კაცი მორბის მეგემ შიფინით, ფელევანდი.
- იმ დღეს იქ იყო, თაზე მჯორე დღეს წამოვდა.
- ჩვენ ჯინჰარაძნები ქობლეთიდან ვართ.
- იდრისავ, განის ხერხი გაქვან თქვენა?
- ჩვენ საქმეს შუღღვით, თუარა მერჰენდელი ლაპარაკი აფერს

არ იქს, ტყულააა.

- ჰაჟკიდი, თუ გადნრტყმევიე შიანა!
- თლა არ მიხვიდე ზედან, ჩილფი დატაე.
- ი ქირიში შვაზე დნშენე, ან უკან დნშენე, ლაკუმააა.
- ქირიშებს თჰარ დახევს, არ ჩაძტა ისე.
- აგზე მტელი და უთხარი, რომ ამას იქით არ მივალ, თქვენ

რაც გინდანან ის ქენით.

- ო, რა საშანა ქირიშები მოდის, ლუკუნა სულ არ ურევია,
- ლუკუნაა რუმ არ ექნება, იმას ქვია საშანა ქირიში.
- სკებისთვინ დნჯარიმა.
- მოჟ ახლა აქ, გადელეს შენი სურათი და ახლა თავი-

სუფალი ხარ.

- აღაჟე მეგონა და გიმიკვირდა, ესეც ზოვლი დამქლევდა.
- აბანოზე ხვალ მიალ, დილას უნდა წევდე ლამიანა.
- მე რუმ გევექანები, ვერვინ ვერ დიმიკავდება.
- მევლულავ, მოჟ აქ.
- ჰამა კაჟ კაციც მუგნია, მაჟ შენზე ვერდა გეებდა.

- ღურსუნავ, სამი კაცი რომ დევძახე, რატომ არ ამოხთ.
- სურათი გედევლოთ, კაცო!
- რა, მაგხელა წალდი რუმ გიგიშარშვალებია!
- ერთი მაგ მუხამედას დამიძახე და შენც ამოდი გზახე.
- მერჯივან, ერთი ბალვი გავაგზანე, კავიანზე იქნება ახლა.
- ძველი ნორძა არ ამომიტაჟ გომარდულიდან?
- ჩამუელი სოფელში, ისეთი უწუმია, ისეთი უწუმია, რომ ღვარები ამდგარა სულ. ზეათ იწვოდა ყველამფერი.
- აქეთ არის მაღალი სერი და მას ზენჯირი კილდეს უძახიან.
- მე არ ვიცი, ამა ძმაჟ მყავს და იმან იცის ბევრი ხეჭიები.
- იგი ჩემზე ერთი წლით უნცროსია, ადამალი ქვია, ასხუთი წლისა.
- სათივეს მიედლოდით, ვნახევი, რუმე გადაყვითლებულია. წყალი გაღუყვითლებია. მაჟ აბანო უხდება მაჟასირსაც და გულის წვასაც.
- ჟავე გემო აქ და ცივი ძალვან. ცეცხლ თუ არ დანთებენ. ისე ვერ იაბანოებ.
- მაჟ საქმე რომ დარჩეს მასე, მემრე თანდათან მიემატება.
- იმიდან რომ მქონდეს, ყველამფერს გავაკეთებ.
- მემრე ამით დამტკეცს, თურმე ნაღვარევეში რომ იყო, რას იჯებოდა.
- შუადღეს უკან რომ ქანო თათლი, აფერს არ აწყენს.
- დიმიძახენ ორჯერ, თჳარა ვერდა ამოვსულიყავ.
- შუადღის გადაწევამდი კობერატივის გაძგე აქ იყო.
- იმფრათ განთო ყური ძირში, რომ ბული გადინა.
- მიველით ეზოში და ოთხი ზროხა იყო, ხბოები მიშვებული და წოედენ.
- შენ ერთი მიღმა მიდი, მერჯივან ბიძიეჟ სახლში იქნება და ღუძახე.
- გეჟქე ერთი, მიდი და მოდი ერთ წამა.
- ემიავ, გიძახის ზექიეჟ.
- მეტი რალა მევეგონოთ ახლა, რა ვიცი.
- რა ვქნათ ახლა, რაფერ მოვწყვეთ მე და შენ.
- შენ თუ ამ კაცთან აბარებული გყავდა, იმ კაც ნიშანი ქონდა დადებული.
- ზედაჟ ქაეები მისული აქ და შუაჟ ქაეები გარგაწეული აქ.

- ნე და შენზე უმფრო იცნობს შენი იაგანი.
- დედო არ იყო დაქარქული, პოსი იყო დაქარქული.
- არ გამასტრათ, მეც მუალ, კო!
- რა ზოველი ეკიდება, ი პაწაჲ, კო!
- ორ თერეთი გეარანდა.
- ამა ჩემი ნაფოტეები მიაქ, კო!
- ისე ეტყობა, რუმე გაწვიმდეს უნდა განა?
- ჰა წველოთ ახლა ეს ლამფაჲ.
- დაეძღები და დავამღერეფ ჩემი გულის დერდებსა.
- სუნთელები რომ დაწწერო, აღარ დავა ათას ცხენზე.
- მე ხალხს შურჩეფ და იმას ათ ღლეზე დადგამთ.
- ჩემ ბრიგადაში ერთი კაცი მყავს, ხვალ არ წავა, აქტს ვაფათორმებ და ჩაგაბარებთ.
- წევდეთ მე და შენ მემრე ერთად.
- აქედან ჰანდა გადგეცვალოთ თქვენ?
- ზულქიფლო, ჰად იყავ!
- ნარჩენები არიან, მარა ამალამ გეიკრიფება ყველაჲ.
- სვეს, სვეს და ლინძღვენ ერთქვანებს.
- ვოზდათორმეტი კოდი სხალი შიდის ერთ ქურში.
- თვალები რატომ გტკივა, ოსმანავ?
- ძვილაჲ ვდარები, მარა მე დევჭირავ, დწღერაფებ ბუქზე ჯოხს, შივალ და დევჭირავ.
- თვალები დახუქეთ, როკებს იქნევს.
- ჰა იყავ, მარტოჲ გამოჲ! დეჲქარქვი საცხა.
- რაცსა თავი ზოველი აშვერილი აქ მაგას, კო!
- ძალიან მცირე და ცოტა ღლიები დაგეჩა სასწაელო წლის დაწყებამღი.
- თვითონ ნახევდით, ამხანაგებო, გაზეთში, რომ გომარღულის სკოლას თვითონ კოლმეურნეობები აშენებენ.
- როგორც დევწყევით ჩვენ ჩვენი ინიციატივით სკოლა, სასახელოთ დაკამთავროთ!
- თქვენ ხელი შეგვიწყევით ყავრის მოტანაზე და კარაკოშკის მასალაზე.
- რაფერ ჩემეკვარაქინა, კო!
- ერთი თვის საეალ გზას ერთ წუთზე გაგარბენაფებს, ისეთი ცქვიტი რამეა ესეო.
- მე რომ ვერ ვაკეთებ, ცნობას მაშინ ვაძღევ.
- მოთიბეთ, ძიავ, და დწყარეთ.
- ზღაპრებზე გულ ხომ არ, გაკლიან ბრილში.

- აგერ აქიდან ჩევხედე, დაძრულ იყო, მეგემ ღია არის.
- ი წყალი ხომ არ მოგიპრიან გზა გაღმა.
- ჯო, ხამი რომნ სხალი, მოკრიფავე?
- ერთ ხუთ-ექვს ფუთ სხალ მოვკრიფავე.

კაჟ მასტავლებელი ის არი. ბაღნებ რომ კარგ ასტ

ვლის.
— თაჟ რო მიყვარდეს, ზანთარში ვიქნები იქ. შენ ზოვლ ბლაყვი ყოფილხარ.

- მუხამედაჟ ჰად არი?
- ეზოგანში საცხა, ხბოს დნბემს, ძროხას დნბემს და მტა. ჩვენ შარშან თველზე, ახალათ გარიგებული ვართ.
- ჰა წევდა, შენ რუმ ბიკი გახლდა.
- რომ დავაწყვე, დავაწყვე, გამოდრომა ველარ მუასწარი. ემაჟ, ამოჟდა მოგვაკრეფჟე სხალი.
- მუხამედაჟ, ნელა წეყვა, კო!
- წიფეს თუ გადმჟაგდებ, დავახტები ზედან.
- აჰა და ტანს თუ გადმოვწვე, თლათ მოქწონდება.
- კო, ვედრას ჩამუშვებ და ერთი პაპიროსი ჩადე შიან.
- ცოცხალი ექსი დეკნა მოყვანეთ.
- აგერ აქაც დჟეცა ორი დეკნა ბოსელში, მარა ვერაფერ

ვერ უშველეთ.

- სამწლიანი მაკე დეკნა იყო მურთაზასი და იგიც დჟეცა.
- ცხენი მურთაზამ იყიდა, მე არ მიყიღია.
- მე გითხარ ახლა ჩემით, შენ არ გითქმია.
- წამოსლისხან ცოტა წალაპარაკება მომიხტა, მემრე ა

ჩემესლებოდა და ძმა გავაგზანე.

- ერო ჰადნ სულეჟმანაჟ, ერო!
- პაწაჟ ესეც მოძიხოხვე, მემედაჟ, ცოტა.
- რა ვიციით ახლა, შუა ჰად არი.
- მე ლამჟას მეგჟან დნ თქვენ მიაგედეთ.
- ნაჯალი არ გაქვან, ლამჟაჟ უნდა ჩამოხეთქოს.
- დღეს ვინა გამხვეელი, ვინ უნდა გახიოს.
- ერო დჟეკარკა, ბიკებო, გუშინ აქ. კალოზე, ჰაცხა უნდ

აღმოუჩინოთ.

- რაცხა ნაზარდულებჟანი ხე ყოფილა.
- არ გიამა, საკორწჟალას მეხსუზ აკეთებენ და თან პაწა

ესეირობთ.

აჰა წევა, რომ ვერ ვამუშავემ.

- იმაპაც ვიქ, იმაპაც ვიქ, ნუ შიმიწუხდები.
- რამითი ლამფა გვიკლია, სამი არ გვეყოფა?
- კარს დავექდავთ და ამაღამ დავხუროთ.
- მამალმა დეყვივლა და კილო ნახეეარ სნთ ზეზე ვიყავი.
- მეცაჲ, ბოთლ მოქცემ და იმით მეცაჲ.
- ოსმან, ამოჲ ერთი აქ ერთ წუთს, თუ კი შემძლება.
- აქ მე ქვედაღებში ვჭუჭკავ თივას, მოვჭუჭკავ ერთად და თავედომარე შიხითფასებს.

II. ზღაპრები და თქმულებები

ხულოს რაიონი

1 ჩობანი

იყო და რა იყო. ჩიტი იყო გალობელი, ღმერთი იყო წყალობელი. ერთი იყო ჩობანი, სულ უკანასკნელი ღარიბი. ყავდა მოხუცე დედა. მაგას ყავდა ერთი ვირი. წყევანდა ტყეში და მოჰკიდებდა ჭვიროს — შეშას. იცხოვრა თუთხნეტ წელწადს მაგ ღერიბნა ჩობანა მაგ ვირით. მერე შეხედა ერთმა ხემწიფემ და ეყვანა მაგი ჩობნათ. ხემწიფემ უთხრა: რათ გინდა მაგი, შავრათ რომ ყიდი შეშას, წამოდი ჩემთანაო. გაჰყვა მაგი. გასაყიდათ არ წეღო, სახში დატია, მიიყვანა სახში და რამდენიმე სური ჩუბარა ამ ჩობანს. შეიდ წელწად ემსახურა ხემწიფეს მაგ ჩობანმა.

მერე თქვეს ხალხებმა, რუმ არის ერთი ხემწიფე. ერთი გოგო ჰყავს მას, რომ არ გამოვდეს მაგისფერი ლამაზი ზე და თვარეო. ვინცხა მაგას რუმ ითხოვს, ის ღამე თუ გადარჩა, რომელ ღამესაც მაგი გეათევის, იმას ეძლევა მად გოგოო. საღამოს საბალახოდან მოყვანა ცხვარი მაგ ჩობანმა.

— მე აღარანა ვიყნე შენ გან კარგულებაში, აღარ ვარ შენი ჩობანიო, — უთხრა ხემწიფეს. — მეანა წევდღე სახში ახლაო.

— რა გინდა, ჩემო ჩობანო, შენ რა გაწყელინეთ ჩვენა. შენ რომ ჩვენ პურ-მარილს ექცევიო? — უთხრა ხემწიფემ.

— მე მინდა დაქორწილებაო — უთხრა ჩობანმა. — მე მივალ სხვა სახემწიფოში. ერთი ისე ღამაში გოგოშვილი ჰყოლია, რომ მზეს და თვარეს ეთამაშებაო. მე იგიანა ვითხვო, — უგნება ჩობანი.

თუ შეაძლება, იყავი თავის ალიგზე და ჩვენ დაგაქორწინებთ შენაო. იმდენ გოგოს მოგიყვანთ, რომ იმაზე საუკეთესოსო.

— მე არ მინდა თქვენი დაქორწილებაო, — უთხრა ჩობანმა. — იქ რომ ყოფილა, დედომიწის ზრუგზე იმ სილამაზე არსად არ ყოფილა.

— კი გიშოვნით იმაზე საუკეთესოსო.

— არ მინდა თქვენი არაფერი, თქვ მომეცით ნებართვა და გიმისვითო.

ხენწიფემ უთხრა:

— შენ წონა ოქროს მოქცემ, ჩემო ძვირფასო ჩობანო, შენი ბედი კაჟ მოგვივდა.

— თუ მომცემთ ნებას, მივდივარ, თუარ მაძლევთ, მაინც მოვკტები ჯავრითაო. მაშენ აძლევს ხემწიფის ცოლი ნებას:

გასწი, შეილო, და წადი, გიწყოს ხელი წყალობამო. თუარ გეწყოს ხელი, კიდევ მოდი ჩვენთანაო.

აღდა ჩობანმა და წევდა იმ სახემწიფოში. მივდა, რომე, რაც სახენწიფოს ხელქვეშ მყოფიარე ხალხებია, მოყრილან და კრუგი გამხთარა ხემწიფის სახლის წინ. იქ ერთი კაცი თელალს იძახის: ერთ შავრათ სეგრი არისო. იმ ლაპეს არ მქუწია ჩუბანს ოჩერეზი, დარჩა გარეთ, რადგან არავინ იცნობს მაგას. სუყველამ რომ გეაქრიფა თავის ოდებებში და სამყოფებებში, იგი დარჩა მარტუაჟ. ლამის გასათევი ალიგი ვერ იშოვნა.

შეხტა მას ხანში ერთი მოხუცე ბაბუა. ბაბუამ უთხრა, რომ მე და შენ დავამხანაგდეთ, მეც შენდერი შეწუხება მაქო, გევთიოთ ლამე ერთათო. გეათიეს ლამე ერთ კარავზე. მოხუცემ ჰკითხა ამ ჩობანს სახელი. უთხრა რომ — მე მქვია ახმედი, ვიყავი ღერიბის შვილი. რამოტოლეთხან მე ვიმწვალე და ამ სიღარიბით გამეზარდე. მყავდა ერთი მოხუცე დედა. თუთხმეტი წლის განმავლობაში ერთი ვირით ვიმცხოვრევიო. აღარ დამადგა საშუელი. ხოდა მემრე შუმხტა ერთი ხემწიფე და იმან წიმიყვანა ჩობნათაო. ვიმსახურე შვიდ წელწად და იძულეებული გავხტი, მევენდომე დაქორწილება. აღარ გიმისვეს იქ მაქორწილებდენ, მარა იქანაჟ აღარ დაქორწილდი. გევევი ამბავი, რუმ სხვა სახემწიფოში ერთი გოგოჟა, მეგემ იმ სილამაზე არ ყოფილა ადამიანის შვილიო. რამეფრათ მომცეს ნებართვა და წამშუელი აქანაჟო. რამოტონეთი ამ სახემწიფოს რომ ხალხი ყოლია, თელი კრუგი ყოფილა ხემწიფის ეზოში: გუშინდელი დღე უტრუალე და მიღწევა არ იქნა მის წინაში, ვერ დევენახე, ნა აჩვენონ ი გოგო.

ბაბუამ უთხრა:

— მეც მინდა დაქორწილებამო, მაგი თუ გამოსადეკია: ვითხოვთ ზიარადო.

— კარქიო — შუთანხმდა ჩობანმა.

— აბა, ჩემო ახმედო, მამაშვილობას, ბოლოს თუ არ მი-
ლალატებო — უთხრა მოხუცემ. შეფიცეს ერთმანებს. ჩობანმა
უთხრა:

— გეფიცები შენ ჩემ ახალგაზრდობას, რომ ექვი არათფერი
შეგეპაროს შენავო, არ მქონია ლალატობა არასოდესო.

გათენდა დილა და მივდენ ხემწიფი სახლზე. მუსწრეს იმ
უჩერებს. გოგო გელჩქე ყოფილა ისეთი, რომე ზისუნახავი. მისეს
მაგას შავრი მაგის მყურადებელს. ჩობანმა უთხრა:

— თუ შეიძლება, მაგ გოგო მომეკი მეგო.

— მოქცემთო, — უთხრეს, მარა მაგ ბიქს კაგ ჩასაცმელი
წყობილობა არ ჰქონია. ისე ყოფილა მაგარი ვაშკაცი თვითონ,
მარა ურუბა არ ქონია.

— წადი, ურუბა ჩეცვი: გამეფყევი ადამიანურათ და ისე
მოდიო. — უთხრეს ჩობანს.

წევდა ჩობანმა, გამეფყო ურუბაში და მოვდა. შევდუნანა
ისადილონ. რომ ისადილეს, მოხმაურდა იმ სახემწიფოს ხელქვეში
ხალხობა. უთხრეს იმ ხეაწიფეს, რომ

შენი შვილი გაეთხოვითო. ხემწიფე უჩივია:

— როგორი ადამიანია, სიძეთ ვარგია, თუ არავაოგისია?
მწყვანეს და აჩვენეს. ბიჭი ნამეტარი კარქია. ხემწიფემ შეკითხა
მაგას, რომ ხემწიფის შვილი ხარ, თუ ლარიბი გლეხის შვილიო.

— მე ვარ ლარიბი გლეხის შვილიო, — უთხრა ჩობანმა.

— ლარიბი გლეხის შვილი მარე ვაშკაცი რათერ გამოხველი
შენო? — უთხრა ხემწიფემ. მისცა გოგო. გოუშვეს ვოთახში. მიზღვეს
ბაბუა. მივდა იმ კარებზე, სადაც იგინი შევდენ. დოუჭირეს კარი
გოგოას მოსამსახურე ქალებმა, არ შუშვეს ის ბაბუა. ახმედ ამხა-
ნაგოვო, როგორია ჩენი თქმულებავო? — დაუძახა ბაბუამ. ოდის
შუაზე დარჩა ახმედი გაჩერებული. მაშინ დაფიშმანდა, განხსენდა
ბაბუასი და მისი შეფიცულობა. მობრუნდა და თავის საცოლოს
უთხრა, რომ

— მე მყავდა ერთი ბაბუა ამხანაგი. ჩენი საშოვნელი და
მოსაგები შუაზეანა გეგვეყო ჩვენაო. ცოლიც ერთათ უნდა გვე-
თხოვნაო. რანდა ექნა მე ახლაო? მე არ შამიძლია შენთან და-
წოლაო. ქალმა მისცა იზინი, რუმე

— შამეყვანე მაგ ბაბუაო.

შეყვანეს ბაბუა, ბაბუამ უთხრა ახმედს:

— შენ ახალგაზრდა ხარ და იმფრო მეტი გაქ სურვილი, შუალამემდე შენ გაქ უჩერები, შუალამეს მემრე მევო.

— პირველიდან შენ იყავი, ბაბუავო, — უთხრა ახმედმა და შუალამის მემრე მე მიქნებო. ბაბუამ უარი უყო, რუმ პირველზე შენ იყავი შენ უმფო ახალგაზრდა ხარო. დუთანბმდა ჩობანმა.

• დაწნენ მაგინმა ერთათ, ერთ გაყოლაჲ იყენენ ლოგინზე, არ ეძინენ. მას ხანში წიეძინენ ორსავეს. იმ ხემწიფის გოგოს გამუედა პირიდან გველვეშაპი და უნდა დარჩოს ი ჩობანი. გველვეშაპმა რომე გეაწია დასახრობათ, მაშინ ერთი ხემწიფის გოგოს გუკანკალა ტანში. ბაბუას ღვიძავს და ცავს მას. გეახედა ბაბუამ, რომ ამ ვეშაპმაენა დაახროს აჲ ანხანავი. იკრა პალტოჲს ჯიბეში ხელი, აჲმელო მაგრატელი და მაგ გველვეშაპს მოშქრა თავი. ქალმა გველვეშაპის ტანი გადაყლაპა და თავი ჩეაღვა ჯიბეში ბაბუამ.

იძინეს და გეაღვიძეს, რუმ გათენებულა. გახილა ხემწიფის გოგომ თვალი, რომ გათენებულა. ნახა, რომ მისი საქმარო ცოცხალი ყოფილა. შეაქნა მაგინში სიხარული: ვენაცვალე ამ ბედს, ჩემი ქმარის ერთათ გათენებასო! ვეწიე იმ დროსაც, რომ ქმარის ერთათ გათენდაო. ერთხანს დარჩენ საუბრობაზე. მას ხანში თელმა შემადგენლობამ გეაღვიძა, მივდენ კარებთან და გაჩერდენ მისმა მოსამსახურებმა.

პირველმა მოსამსახურემ მივდა, რომ ხმატრობა არ არის. ვოზდახუთი წუთის განავლობაში უტკირა, არ გეელო კარები. წევდა მაგ მოსამსახურემ ხემწიფესან და უთხრა, რომე

— რაენა მაჩუქვოთ, რომ ხმატრობა იქითიდან არაფერი გამოვდაო.

— შენზე, შეილო, რაენა იყოს მაკარიქი, რას მეათხოვ? ქალაქი მოქცეთ, თუ მოქცეთ თელი ჩობნების საწყესავი ცხვარიო, თუ შეიდობიანობა არის.

— თუ შეიდობიანობა არი, მე ქთხოვთ, დამასაჩუქროთ ერთი ქალაქითო. ხემწიფის ცოლმა თქვა:

— შეიდი დოლუმე გვაქორწილევით ჩვენი გოგო და ერთიც არ დარჩა ცოცხალი ჩვენი სასიძოვო. არც ერთ ჩვენ სასიძოს არ გათენებია დილაო. დეგესაჩუქრა ქალაქი, თუ მშვიდობიანობა არიო.

სხვა მოსამსახურეები რომ მისულან ხემწიფის გოგოსან მემრე, კიდევ არ გეელო კარი. მას ხანში მუსტრა პირველმა მოსამსახურე ქალმა და ორმოცნივემ იქ მეყარნენ და კრუგბი გახტა იქ.

— რაშია საქმე. ამდენ ხანს ადრე-ადრე გამოვდოდა ამბავი სიკტილისა და ახლა არაფელი ისმისო? იმ პირველმა მოსამსახურემ მოსწია კარი.

— რა გაქ თქვენ მაგტონეთი საქნაობა, რას შეეკეციტო? შამუძახა იმ ხემწიფის გოგომ:

— რეაზა არ გვაჩერებთ, არ გვასვენებთ ვოთახში ჩვენო? რა ნახვეით და რა გეაგევიტო? გულმოსლით წანჭარდა ლოგინიდან ზეზე და გწლო კარი.

კარი რომ გწლო და გეახედა, ხუთმა-ექვსმა მოსამსახურეებმა შეახედა ოდაში. შერცხვენ იმ ბაბუას და სასიძოს. დადგენ ყველამ თეხზე. შეახედენ შიან. რომ ყველა ყოფილან ცოცხალი, არვინ არ მომკვდარა. მაგინმა გადრიიხენ, რომე რაფრათ მოხტა, მაგინი ცოცხალი რაფერ დარჩენო? მოთხუეს მთელმა მოსამსახურეებმა ხემწიფის გოგოს საჩუქვარი, რომ ამდენი ხანია შენ ქმარი არ შეგჩა და ახლა შენი ქმარი ცოცხალიაო. სუნყველას თითო შენობა ჩამჭრიგა ხემწიფის გოგომ. მივდენ მის მამასთან. მოთხოვეს საჩუქვარი გოგოს მამასაც. ხემწიფემაც ი მოსამსახურეები ფულებით დანსაჩუქრა. მემრე უქნეს მაგინს ქორწილობა, ქნეს ვორმოცი დღე ქორწილობა. გასტანა ხუთი-ექვსი ღამე, ერთიც არ დაწვა მაგ ბაბუამ. ყუელ ღამე პატიეობს ი ჩობანი იმ ბაბუას, მარა ბაბუა არ იჯება. ბაბუა უჩივა: შენ დაწვე, შენ იმფო ახალგაზდა ხარო, შენ რომ მეასურვილეფ. ზემრე იქნება ჩემივო.

იმდენეთი სიხარული დურჩა იმ ხემწიფის გოგოს, როგორც მასთან წოლილი ქმარი, ისეთი უყურებს იმ ბაბუასაც, არ ხინჯობს. სუყუელ ღამეს პირველ რიგიდან უშეებენ იმ ბაბუას, მემრე შედის ჩობანი, მარა ბაბუა არ წვება და ჩობანი კი წვება გოგოსან. ბევრი საჩუქვარიც მიცეს იმ ბაბუას. მემრე უთხრა მის ამბანაგ ჩობანს, რომე

— წევდეთ თავის ქვეყანაშიო. იმ ხემწიფეს რუმ გუმცხადეს: ჩვენ მივიღვართ თავის ქვეყანაშიო, ხემწიფემ უთხრა:

— იყავით აქ ჩვენ შეილებათაო. ბაბუამ უთხრა:

— ჩვენც გვინდა თავის ქვეყანაში წასლა. ხემწიფემ უთხრა რომე

— ჩვენ უმ გვსურს თქვენი აქ ყოფნა, თქვენც ისურვევითო.

— ჩვენ გვსურს, რომე თქვენი შვილი თავის ქვეყანას ვაჩვენოთო. წასლა ჩვენი — მოსლაც იქნება ჩვენიო.

ამ ხემწიფემ აგინს გწანა ჯეიზათ ხუთასი კაცი ჯარი. იარეს ამათ თუთამეტრი დღის გზა, მივდენ, ორი წვერი გზა არის. ბაბუა უჩივა ახმელს, რომ

— მე ამ გზაზე ანა წევდეთ.

— წამოდი ჩემთან, დემეპატიჟევიო. შედგა იქ კრუგი. იმ ორ წვერ გზაზე არის ერთი სტოლბა დასობილი. ჩობანმა თხოვა:

— მე ვიყავი ვორმოზდათორმეტ ღამეს ცოლის ერთათ, მინდა, ამხანაგო ბაბუავე, შესწორდეს ჩვენი ამხანაგური შეფიცვა: შენც რომ ამტონეთი ღამე გეფთიო ამის ერთათო.

— ბაბუამ უთხრა:

ის შენზე პატივი იყოს. რაცხამეთი რომ იყავი, ახლა გაეყოლო.

— თელი ჯარი უყურებს ნაგას: ერთი ცოლი ორათ რაფერ გეფყოფავო! ჩობანმა უთხრა:

— აბა როგორანდა გაეყოთ, შენ იცი მაგის ზომაო.

ის მისი მოსამსახურეებიც ხემწიფი გოგოს თან მიზდევან. ბაბუამ მიცა მოსამსახურე ქალებს ბაწარი და უთხრა: „ჩვენი ცოლი ამ სტოლბაზე ნიაკართ!“ მიაკრეს იმ ბაწართ სტოლბაზე. ბაბუას ქონდა ლეკური, ამეფლო და თქვა:

— მე ამას ასე ვქრი თავით ბოლომდინო, ნახევარი შენ და ნახევარი მევო. იმაზე გუჭირდა ცოტა ჩობანს, მაგრამ რალა ქნას: ასე ყოფილა ჩვენი ბედიეო. ჩობანი უჩივა ჯარს:

— არ გიგიკვირდენ, ჩვენო ჯარო, ჩვენო ჯეიზო, ეს არის დანაბოლოს ჩვენი ბედი. ბაბუამ და მეანდა ჩამოვშორდეთ. ერთმანეთს. მოსამსახურე ეკითხება:

— კაჲ, ბარა ასე რომ იმყოფებოდეთ ერთათ და არ მოკლევდეთ, ის არ ჯობიაეო? ბაბუამ უთხრა ამაზე ჭარი.

— ნახევარი თქვენ, ჯეჲზო, ჩემი ხართ და ნახევარი ჩობანისა არიო.

— შენი ნებაეო — უთხრეს მოხუცეს. მოხუცემ ასწია ლეკური. უნდა დარტყას და ხემწიფის გოგოც დასჭყერია. მაშინ გოგოს შეფეშინდა, აღებია პირიდან და გოგომ გამბუაგლო გარეთ ვორარშინიანი გველვეშაპი.

ბაბუამ ი ლეკური ჩადუა თავის ყაბში, მისი ხელით შეხსნა ბაწარი გოგოს. გოგომ გადაეხვია ბაბუას: შენ ყოფილხარ მამა, მე ვყოფილვარ შეილი. შენ ყოფილხარ წყალობის წყალობელიო. ბაბუამ ამეფლო და ჩობანს ი თავი მისცა. იმ ჩობანმაც გადასცა თავის ცოლს.

ბაბუამ უთხრა ჩობანს: შენ იყავი გულერთი ამხანაგი. არ ყოფილიყავ, აგიც განადგურებულნი, მეყოლებოდა და შენცო. იმ ხემწიფიდან მოცემული საჩუქვარები, იგინიც თქვენი იყოს. მე ვარ

მწყალობელის პირდაპირი ელჩი, ყველა გაქირყებულის მწყალობელი ვარ მეგო. თელს ჰემ გუხარდენ, ჰემ შამეშინენ.

--თაეიდან რომ აენიშნე, რომ ჩიტი იყო გალობელი, ღმერთი იყო წყალობელი, ახლა თაეი-თავზე მოვდაო.—ამბობს მომთხრობი მურად აბაშიძე.

2. ვინ არის ღამნაშავე?

ერ დროს იყო ორი ბეგი. იგინი მოკტენ და ის ოჯაიი გამეფესო. დარჩენ თითო შვილი თითოს. ახლა ბალნები რადგან დარჩენ, ყურადღებას არეინ არ აქცევდა. მერე თქვეს, რუმ ჩვენ წევდეთ და ვინმესთან ხიზმეთკრათ დავდგნეთო. ერთს ეთქვა იბრაჰიმ ბეგი, მეორეს სეფერ ბეგი წევდენ. ბევრი თუ ცოტა იარეს, მივდენ ჰაჯი უსუფთან. უთხრეს, რუმ

— შენ ხიზმეთკოათ დიგვიქირე ჩვენო. იმან უთხრა:

— თქვენ რას იმუშავებთო?

— რაც რუმ შეგვეძლება, იმას გავაკეთებთო. შეხედა იმათ, რუმ იგინი იყენენ ისეთი ხალხი, რომ მუშაობას ვერ შეძლებდენ. ჰაჯი უსუფმა უთხრა აგინს, რუმ

— თქვენ მე გასწავლი და ნასწავლი რუმ იქნებით. სადაც წახვიდეთ, ლუკმაპურ იშოვთო.

ისწავლეს მასთან თოთხმეტ წელწადი. შემრე დაბრუნდენ და წევდენ მათ ქვეყანაში. იბრაჰიმ ბეგმა უთხრა ძმას:

— მივდეთ ჩვენ ქვეყანაში, ახლა ნასწავლი ვართ და რაც ხას გავხდებითო. სეფერ ბეგმა არ ქნა წასლა.

— მე ვინმესანანა დავდგე ხიზმეთკრათო. ტანსაცმელი ძველი მაქ, უნდა ჩევცვა, დევხურო და, ისე წავალ ჩემ ქვეყანაშიო.

იბრაჰიმ ბეგმა გასწია და წევდა მის ქვეყანაში. იქ იყო ერთი ფადიშაჰი და იმას უყვდა შვილები: ერთი გოგოშვილი და ერთიც ბიჭიშვილი. ფადიშაჰმა გამჟანცხადა, რუმე თუ ვინმე ასწავლის ამათო, ფულ მივცემ ბევრსო. იბრაჰიმ ბეგმა უთხრა. რუმე მე გასწავლი თქვენ ბალეებსო. გოგო იყო ცამეტი წლის. ასწავლა ოთხ წელწად. შემრე იმ გოგომ თვალი დეფქირა იბრაჰიმ ბეგზე და მიჰყვა ცოლათ. ცხოვრობდა კარგათ.

სეფერ ბეგი რუმ დარჩა იქ, ერთ დღეს გამოვდა იმ ქვეყნის ფადიშაჰის გოგო და გამეფწია ხალხი დუელში: ვინც იქნება ისეთი კაცი, ვინც მე მომიგებს, იმას მიეყვები ცოლათო. გეგგო სეფერ ბეგმა აგი. უთხრა აღასან რუმ იდგა ხიხმეთქრათ, იმას:

— აბა მე მივდივარ იქავო. იმ აღამ უთხრა:

— არ შეიძლება ი ყუელ წელწად ასე გამეფწევს იმ ხალხს და არ გადარჩება არათერი სურიელი, დაკლავს თელს, იმას ვერ-ვინ უგებს. იმას დახოცვილი ჰყავს რამითი შენთანაიო. თუ მოკ-ტები, ჩემთან მოკტი, ქე მაინც მე დაგინახავ თვალით და იქ ნუ წახვალო. სეფერ ბეგმა უთხრა თავის აღას:

— მე ერთი ცხენი და ერთი ხმალი მომეცი, მე მაინც მივ-დივარო. მისცა ცხენი და ყლიჯი სეფერ ბეგს და თან იმ აღამ წაყვა მას.

მიედენ, სადაც ი გოგო იმყოფებოდა. იყო თლათ ბუ-თასი კაცი იქ, იმ საქმეზე მისული, იმ გოგოს თხოვნაზე. ჰყავ-დენ ცხენები დაწყობილი, ოუ პირველი ვინდა წვედეს და მხორე ვინდა წასულიყო უჩერედობით.

წვედა პირველმა, დაკლა იმ გოგომ. ხუთასი კაცის ნახევარს დაქრა თავები იმ გოგომ. იმ აღამ უთხრა: ხომ ხედავ, რწარი მდგომიარობა, დაბრუნდი და წვედეთ სახშიო, უთხრა, რუმ მე არ დაგბრუნდები, იმ გოგოჯს სევდითდა მოკვდეო.

სეფერ ბეგმა გასწია და წვედა იმ გოგოჯსკენ საჩხუ-ბრათ. მაგი იყო ძალჯან ლანაზი შეხედულობის ბიქი. გოგომ რუმ დეჯანახა აგი ბიქი, უთხრა, რომ მე არ გკლავ შენო. შენ მე მე-გერევი, მოკტრი თავსა. ამა არანდა მოკლაო. თელი ხალხი უყუ-რებს შორიდან. გოგომ უთხრა სეფერ ბეგს: ერთ ფაშას იქ ყოლია არაბეთიდან ჩამოყვანილი ცხენი, იმ ცხენს თუ წწართვამ, ან მოჰპარავ, მაშინ მორეული იქნები ჩემზე და ცოლათ მოგყე-ბიო. სეფერ ბეგმა უთხრა, რუმ ძალიან კარქიო. ადგენ და მივ-დენ ამ ხალხთან ეორევემ. უთხრა იმ გოგომ ხალხს: მე ოთიჯერ წვევლი იმასთან იმ ცხენის მოსაყვანათ ჩემი ჯარის ერთათ და მახც ვერ მევეყანეო: დავმარცხდი ყუელთვისო. აგი თუ ან ცხენ მომიყვანს, მიეკყვები მაშინ ამას ცოლათო, ჩემზე ნაჯობნია მაშინ აგიო. იმ აღამ, რომელიც სეფერ ბეგს იახლა, უწარი უყო, რომ არ შეიძლებაო, შენ სიდან მეყვან მაგას, რომ ი გოგო ამდენი ჯარით დადიოდა და მას ვერ მოჰყავდაო. სეფერ ბეგმა თქვა: მახც მივდივარ, ჩემ სიცოცხლეს სიკტილი ჯობიაო. ადგა და წვედა იქიდან. თქვა, რუმ გეგმარ ჩემ ძმა იბრაჰიმ ბეგ-

თან და ვნახავ ამ ბოლო დროს, მაგც იქითიდან ცოცხალი ვერ მშალო.

მივდა იბრაჰიმ ბეგთან ღამე, შტალამიხან, დუძახა: იბრაჰიმ ბეგ, იბრაჰიმ ბეგო! იბრაჰიმ ბეგმა თავის ცოლს უთხრა. რომ მე ჩემი ძმის ხმა მომესმინავო. ცოლმა უთხრა: შენ ძმა არ გყავსო. უთხრა, რომ არა, მე ძმა მყავს ერთი, სეფერ ბეგო, და, იგი თუ არ არისო, მე ვერ ვიცოცხლებ, ისე მენატრება იგიო. გეახელა მისმა ცოლმა გარში. დეეკითხა ამ ქალმა:

— ვინ ბრძანდებით თქვენაევო?

— მე სეფერ ბეგი ვარო — უთხრა.

— სადაა ჩემი ძმაიო?

შინ არიო — უთხრა ქალმა.

ხმა რომ გეგონა იბრაჰიმ ბეგმა, გახტა ცქვიტათ გარეთ. აართვა ცხენი და დნბა ახორში. ეყუანა ოთანში, უთხრა, რომ სეფერ ბეგ, შენ დაქვეყრივარ ნევო და რაძლა არ გაქ კარგათ ფერიო. არ მითხრა, რაც დერდი გაქ შენაო. ერთი ჭამის მადა მომივდა მევო, ვჭამოთ და მერე მითხარიო, თვარემ მეც მოზიარე ვიქნები მაგისა და გემექცევა ჭამის მადაო. ვორვემ ჭამეს ერთათ საჭმელი. ლოგინი დუგო. სეფერ ბეგმა უთხრა: მე მივალო, მარა დუგო მაინც ლოგინი.

— აბა მელაპარიკე ახლა, რა დერდი გაქო. უთხრა იბრაჰიმ ბეგმა. სეფერ ბეგმა უთხრა:

— ამამუალ ქალის საქმეზე მივდივარ ცხენის მოსაყვანლათო.

— უჰ, ეგ რა მითხარიო! — უთხრა იბრაჰიმ ბეგმა. — მაგ ძალიან ძნელი არისო. იქ მაინც ვერ გიგიშვეფო. დაწეკი ახლა და ვნახოთ დილაზეო. მისმა ცოლმა შეხელდა, რომ იბრაჰიმ ბეგი მოწყენილია. ღამეში შეეკითხა იბრაჰიმ ბეგს:

— რა დერდი გაქ მაგისთანაფო, რატომ ადერდიანებული ხარ, რა გითხრა იმისთანა ძმამაევო? იბრაჰიმ ბეგმა უთხრა:

— მევო მივდივარ ამელამო, შეაძლება მე ველარ მშალ ცოცხალიო.

— სა მიდხარ იმფრათო? — უთხრა ცოლმა.

— მე მივდივარ ფაშის არაბული ცხენის მოსაყვანლათ, ჩემ ძმას ესაჭირებოთ იგივო. იგინზე მეგემ ი ფაშა ახლოს ყოფილა.

— მე თუ ვერ დავბრუნდიო, შენ გათხოვდი, რომ მე ცოცხალი აღარ ვიქნები, თუ დილას ვერ მუედიო.

სეფერ ბეგმა რუმ დაწვა, ძილი მანც არ ჭონია დერდისაგან. სეფერ ბეგმა მუსმინა, რომ მისი ცხენი გაჰყავს ვინძლას

გარეთ. წუგდო ყური, რუმ რაა: «ჰა მიდის ეს ცხენიო?» თან ადგა ზეზე. იარება ოდაში, ჩაეა ბოლოში და ამჟა უკან. ნეტაჲ, ახლა—ფიქრობს სეფერ ბეგი — ჩემი ძმის ცოლი როგორია, რაფერი შეხედულობის არი, ჩემი საცოლფესთანაჲ თუ არიო? გევდა მფერე ოდაში, თავის ოთახიდან გევდა. შეხედა, რუმ კარი ცოტა ღრიკეთ დარჩენილა. წუხედა იქიდან, რუმ ძინავს ქალს, იფიქრა, რუმ, ზათი ძინავს ამას, შევალ და დევნახავ ამასო. შევდა შით. დჲე-ქყირა და მჲეწონა ძრიელ: ლამაზი ქალი. ყოფილა იგიც. გჟარა გულში: ერთი ვაკოცებ ამასაო. მივდა და აკოცა.

წევდა იბრაჰიმ ბეგმა და დაუახლოვდა ფაშის სახლს. რად-განაც. რუმ იმ ფაშას ი გოგო ემტერებოდა, იმაზე იმ ფაშას ჯარი გამოყვანილი ყავდა და სცევდა იმ ცხენს. მივდა იბრაჰიმ ბეგმა პირველ ყარაულთან. იმ ყარაულს მიძინებია. დნარტყა ყლიჯი და მოშქრა თავი. გახადა მისი ტანისამრსი, ჩეჲცვა მან და წევდა წინ. მივდა, გეჲარა ჯარში. ჯარი რას ეტყოდა, რუმ მათი ყარაული იყო. მივდა იქ, ვინც რუმ იყო ცხენზე ახლო. უმფროსი ყარაული რუმ არის კიდევენ, მცველი, იმასაც ძინავს. მოშქრა იმასაც თავი, გახადა მისი ტანისანოსი და ჩეჲცვა მან. მივდა კიდევენ მესამე ყარაულთან, უთხრა, რუმ აბა, ცხენი დაუნაგირე და გამომიყვანე, ფაშაჲნდა შეჯდეს და წევდესო. საცქვიტოთ დაუნაგირა ცხენი და გამჟყვანა იმ იბრაჰიმ ბეგს და მისცა ხელში. გამჲეყვანა იმ ხალხიდან ცხენი იბრაჰიმ ბეგმა, შეჲდა და იმ ცხენით წამოვდა სახში. მჲეყვანა, რუმ სეფერ ბეგს კიდეჲ არ ძინავს. ცხენი დნბა ახორში და ევდა სახში. ევდა, რუმ მისი ცოლი გულმოსული სნეკტის. უთხრა ცოლს, რომ ჰელბეთ ეს, რაც მჲირს სეფერ ბეგიდან მჲირსო. აბა, ხმა არაფერი ამეჲლო და არაფერი მითხრა. რაც გაქ გულშიჲო.

შევდა სეფერ ბეგთან და უთხრა, რუმ სეფერ ბეგ, დაწექი და იძინე გემოზე, რომ მე ი ცხენი მოგიყვანეო. სეფერ ბეგი რას იძინებს, ახლა მფერე დერდი მჲემატა.

გათენდა დილა. უთხრა თავის ცოლს იბრაჰიმ ბეგმა: აბა, დნბანიჲ ხელ-პირი ჩემ ძმასო. ქალმა დნბანია ხელ-პირი. მერე შევდა იბრაჰიმ ბეგი ოდაში. უთხრა, რუმ:

— ცხენი მოგიყვანე, ამა ამ ორსამ დღეს ვერ გიგიშეფე, ძრიელ მენატრები და ჩემთან იყავიო. სეფერ ბეგმა უთხრა:

— მე მაინც მივდივარ, ვერ გავჩერდები ერ საათსო.

— აბა, კარგიო, — უთხრა იბრაჰიმ ბეგმა. — მეც შეჲდები ცხენზე, გაგაცილებ ამ ქალაქს და მემრე დავბრუნდებიო.

წევდენ ორვემ ცხენებით. გვედენ ორი საათის გზა. მემრე უთხრა იბრაჰიმ ბეგმა სეფერ ბეგს:

— მეცაჲ ერთიო, შენო. წუხანდელი შენი საქმე ახლა როგორ ექნათო?

უთხრა სეფერ ბეგმა:

• — აჲ ჩემი ხმალი, მომქარი თავიო.

— ო, — უთხრა, — როგორ მოგპრი მე შენ თავსო? შენ ამას დაგავალეთ მევო. რომ წადი ჩვენ ამზდელ მამასან (სადაც რუმ ისწავლეს), რასაც გეტყვის იგიო. გავაკეთოთ იგიო. აუხსენი სუყველიმფერი ჩენი ნაქმარი საქმეები, არ იყოს დამალული აფერიო.

სეფერ ბეგმა გასწია და წევდა ხაჯი უსუფთან. გახედა ხაჯი უსუფმა, რუმ მოდის ნარტო სეფერ ბეგი.

— სეფერ ბეგო, — დუძახხა ხაჯი აუსუფმა, — რუმ დაგინახე, ძალჲან გიმინარდა, ა ხემ ძალჲან მეწყინაო, რუმ მარტო ხარო. იბრაჰიმ ბეგი ცოცხალია თუ მკლარია, იგი მითხარიო.

— ცოცხალიაო. — უთხრა სეფერ ბეგმა. ხაჯი უსუფმა უთხრა:

— სხვა არაფერი მითხრა და მემრე ღამეში მელაპარიკევო.

მაგას სტუმრებიც ყავდა ბევრი. ქამეს იმ სტუმრების ერთათ და დაწოლის დროზე ხაჯი უსუფმა სეფერ ბეგი წყაყვანა თავის ოთახში, უთხრა:

— აბაჰ, მითხარი. შეილო, რა დერდი გაქვანო. რაც რუმ გადახტენ მაგინს. მწყევა და ელაპარიკა მაგი. რუმ დნბოლაჲა ლაპარაკი,

— უჰ, რა ქნილა ავივო, — უთხრა, — რა მითხარი მაგივო?!

— რა ექნა, მამავო, — უთხრა სეფერ ბეგმა, — აჲ, მომკალი შენი ხელითო!

— ო, რავარ შეიძლებაჲო? — უთხრა. არ გაქ შენ ბრალიო. და ბრალი არის სულ ჩემიო იმიზა, რუმეჲო, ჰელბეთ ვერ გასწავლეთ მევო. შენ ახალგაზრდა კაცი ხარო, შეიძლება მემრე გახტები კაჲ კაციო და მე აღარ მინდა სიცოცხლეჲო!.. გამეღლო მისი უიშტო. უთხრა ხაჯი უსუფმა, რუმ ჩემი სიკტილი ჯობიაჲო და მეჲკლა თავი.

ღემანახა სეფერ ბეგმა აგი, რალათ ვარგა ჩემი სიცოცხლეჲო! — თქვა. გამეღლო მისი ყამა და იკრა მუცელში. მან თვითონ, მეჲკლა თავი.

— ვინაჲ ამაში დანაშაული: ქალი, იბრაჰიმ ბეგი, სეფერ ბეგი. თუ ხაჯი აუსუფი? — ამთავრებს მომთხრობი ალალი ჩოგაძე.

3. გველები ხენწიფე

ერთი ბელყიაჲ ყოფილა. ერთი ხემწიფე შვილი ყოფილა. რაცხა ერთი აზრი უქნია და წასულა, ბევრი რამე ალაგები უმლია, სასიკტილო ალაგები და არ მომკტარა. ნიწაქვეშ წასულა რაძღანაირათ და იქ ერთი გველები ხენწიფე ყოფილა. ის უნახავს. გველები ხენწიფეს უთხრობია:

— შენ რაჲთ მოხველ აქაჲო?

— რაცხა დევკარქე და მუელი აქაჲო; გველების ხენწიფეს, უთხრობია:

— მე არ მინდოდა შენი აქ მოსლაო.

— რატომაო?

— რატომაჲო და ადამიანი ჰილლექარია, მოღალატე. ჩემი აქ ყოფნა ადამიანმა არ იცოდა და შენ რომ მოხველი აქაჲო. რაცხა ღალატობა მომეწყობა მეჲო.

არ გუშვა ბევრხან იქიდან, რუმ არ ევდეს დედამიწაზე და არაფელი მომიწყოსო ბევრხან შეჯნახა მისთან. ბოლოს გოუშვა. წამოვდა და მივდა მის ქვეყანაში. გველების ფადიშაჰს ერქვა შაჰმერანი. თავი კაცისა ქონია და ნამსხმანი—გველისა. ერთი ძალჯან დიდი ნასტავლი კაცი ყოფილა იქ. იმას ქონია წიგნში:

ხემწიფე ყოფილა სულთან სულემანნი და იმას ერთი ბექედი ქონია. იმ ნასწავლს დონებია, რომ ი ბექედი გამეღო სულთან სულემანიდანო. სულთან სულემანი კტარი ყოფილა დაწოლილი ერთ კილდეში. იქენა მივდენ იმ ნასტავლმა და ბექედინდა გამეღოს, მარა იმ ალაგზე ყადლი არ მიჲა; გემი არ მიჲა. გასავალი ზღვაჲ. ნასწავლს ქონია იმ წიგინში, რუმ ერთი ხე ყოფილა, რუმ იმ ხის ფურცელ მოწყვეტავ და ფეხქვეშ წყესვამ, ზღვა აღარ დივიშეებს და მით უნდა მივდეს. იმ ნასწავლ კაც წიგინში ნახული აქ, რომ ერთი გველების ხენწიფეა, შაჰმერანი, და იმან იცის ი ხეო. ამ ნასწავლ კაც უნდა რამეფრათ ნახოს ვინმე შაჰმერანის მნახველი, რომ ი ხეს მიაგნოს, რომ წყესვას ხის ფოთოლი და გვედეს ზღვაში სულთან სულემანთან.

ბელყია რომ მივდა მის ქვეყანაში, რაც რუმ თავზე გადახტა, ილაჰარაჲა. ამ ნასწავლმა კაცმა იფიქრა, რომ თუ ნახული ყავს, ამას ეყოლება შაჰმერანიო. ამ ნასწავლმა დეჲქმობილა ბელყიაჲ. ნასწავლ ჰქვია ჰუყყაბი. უთხრა, რუმე

— მე მაქ გულში დიდი დერდი ჩაჭრილი და მაგას თუ იმიხსნიო — რა გინდაო? — უთხრა ბელყიამ ჰუყყაბს.

— შაჰმერანი მინდაო. — უთხრა, მარა შაჰმერანმა ბელუიას ფიცი ჩამჭართვა, რუმე დედანიწაზე არ გამამელავენოვო.

— რათ გინდა შაჰმერანიო? — უთხრა ბელუიამ.

— რათ მინდაო და მე სულთან სულეჟმანთანდა მივდეო. იქ გემი და ყაფლი არ მივა: ერთი ხე ყოფილა. იმ ხის ფურცელს გალესავ, ფეხქვეშ წყავსავ, ზღვა აღარ დიგიშვებს და იმითდა მივდე სულთან სულეჟმანთან. ი ხე შაჰმერანმა იცისო.

— ვიცო, — უთხრა ბელუიამ.

— გიშველა ღმერთმაო, — უთხრა ნასტავლმა.

— გლახა ხომ არაფელიენა გუქეთო იმასაო. — უთხრა ბელუიამ.

— არაო, ი შაჰმერანიდა მოვკიდო ზრუგშიო. მაშინ ხე, ქვა, ფურცელი, ბალახი დეფლაპარიკებენ: მე ამის წაპალი ვარ, შე იძისაო. თელი გვეცოდნებო.

იგი იმ ხეს ეძებს მარტოჟ. ვიხცალას ი ბეჟედი ექნება თითხე, თელი ქვეყნის სურაჟლები დეფლაპარაკება მას და ყველაჟს უღფოსი იქნება.

წევდენ და ერთი სკივრი იყიდეს. იყიდეს კიდევ ორი შუშა. ერთში რძე ჩასხეს. ერთში — ღვინო. მეჟკიდეს და წევდენ იმ შაჰმერანთან მიწა ქვეშ. მივდენ იმ შაჰმერანის ნადგომ ალიგზე შორიახლოს ცოტა. დადვეს ის სკივრი სეგრეტათ. ააღეს პირი სკივრის და ი შუშებს პირები ოჟდეს და იგინი დეჟმალნენ. შაჰმერანმა გამოვდა საგულავებლათ. რუმე შეხტა ამ სკივრს. ჩახედა, რუმე ორი შუშა, შიან. «ქო, რნაჟ შუშები?!» იფიქრა, დასუნა. გველს ყვარებია რძე. რომ დასუნა, რძე მოსწონდა და ნესვა ი რძე. აბა, — თქვა, რომ — ეს რაა წითელი, ერც ამასაც შევსავომო. ისიც რომ შესვა, გაზარხოშდა და დეჟბნიდა. როგორც დეჟბნიდა, მოსტენ, ჩადტეს იმ სკივრში, დტუარეს კარი, მეჟკიდეს და წეჟდეს.

მეჟკიდეს ესე და სუყველამ — ბალახმა, ხემ, ფურცელმა ღაპარიკი დტუყო აგინს. ორმოც დღეს არუნის და მეორმოცე დღეს იმ ხი ძირში მივდენ. იმ ხემ დტუძაჟა, რომ ჩემ ფურცლებ ვინცხა ფეხქვეშ წეჟსვაჟსო, იმა ზღვ არ დტუშვებს, ზეთ გეჟარსო — აჰ! ეს მინდოდაო! — თქვა ნასტავლმა და დადვეს ი სკივრი. გოჟუშვეს შაჰმერანი. მოკრიფეს ფურცლები, დანაყეს. წეჟსვეს ფეხქვეშ და წევდენ.

შაჰმერანმა უთხრა ბელუიას, რომ ამ კაც არ წაყვე შენაო. შენ მიღალატე, ჩემი პურ-მაოილი ნაქამი გაქ და მე ვერ გიგიმეტეფო. აჟ კაცი იქ უნდა მოკტესო. მაიდამაიც თუ წაყვები, ახლოს არ მიხვიდე, შორედან დადექო.

მივდენ. უმ მივდენ, იმ სულთან სულემანს იმ კრაფოტ ქვეშა ერთი დიდი გველი ყოლია მისი დამცველი. რუმ მუედა ნასწავლმა იმ კრაფოტთან, გამოვდა ი გველი, უთხრა, რომ წადი აქედან, თუარა დაგწავო. არ დაბრუნდა. დოუბერა პირიდან ცეცხლი და დასწვა ჰუყყაბი. ბელყიამაც შეშინდა, დაბრუნდა და წევდა სახში.

4. ლოყავარდაჲ

იყო ერთი ცოლ-ქმარი და ცხოვრობდენ ერთ დიდ ტყეში. კაცი სანადიროთ წევდა, ქალი მძიმეთ იყო. ატკივდა ბუცელი. ერთიც ხედავს, რომ გეახსნა დუშემე და ორი ხოჯა შემოვდა. ქალი მოალოგინენ. ერთმა დალოცა, რუმ გეცინებს, ლოყიებიდან ვარდები გადწუცვინდეს, რუმ გეჰარს ჯერნეთის ბალახი ექორჩროსო და რუმ ატირდება, კურცხლებათ აღძასები გადმოცვინდესო. მეორემ ხელებზე ალთუნის ბილეზული შეაბა და დალოცა: ეინც ამ ბილეზულს შიადრობს, მისი ეზრალიც იგი იქნებაო. ცოტად სნის მემრე აჲ ხოჯაეები გაქრენ, აჲ ბალანაჲ იზრდებოდა და ლამაზდებოდა.

ერთ დღეს ფადიშაის კაცებმა გეჰარენ ტყეში. გოგო ძროხებს აძუებდა, მაბანჯი კაცები რუმ დეჰანაჲ, გეცინა და გეჰქცა. კაცები დაბეჩდენ: აჲ ვოდები და ბალახი რაფრათ გაჩთაო! ემედენი ხებერი მისცეს ფადიშახს. ფადიშახის შვილი დელიყანიდი დასაქორწილებელი იყო. ფადიშახმა დეჰინშნა და წაყვანის დღეც დათქვენ. ემედენი ლოყავარდაჲს დედა ავათ გაიტა და მოქტა. ქმარმა ივიქრა: ზათი გოგოს ვათხუეფ, ამ ტყეში მარტორანდა გუძლოს და ერთი ქვრივი, ბალნებიანი ქალი ითხუა.

წაყვანის დღეს აჲ გოგო, ლოყავარდაჲ, ალთუნებში მოკახმენ, სამი ლამე ტყეში იარენ, ფადიშონი ვერ უდგებოდა მეგერ. მეორე ლამეს დედინაცვალმა ჩადირი გახსნა ლოყავარდაჲს დასადინებლათ. უჩუმრათ სვალეები დათხარა და შუა ტყეში გვგლო ლოყავარდაჲ ალთუნის ურუბა მის გონჯ გოგოს ჩაცვა და გუძდგენ გზას.

ფადიშაჰის შვილმა იცნო, რომ აჲ ლოყავარდაჲ არ იყო, მარა რანდა ექნანდა. ფადიშაჰი ზათი იზინს არ აძლევდა რუმ ეთიმის გოგო ქალათ ეთხუა. ერ დღეს ფადიშაჰის შვილმა ჰკითხა გოგოს: ამდენს რომ იკრიკები, რეჰზა ვარდები არ გადმოგიცვინდაო!..

— ვარდები ზამთარში მცვივაგო,—მუატყუა გოგომ.

ლოყავარდა ერთი კვირეა, რაც მარტო ზის ტყეში და ტირის, იმ ტყეში ერთმა ბერმა კაცმა გეჰარა. გუჯვირდა, — აჲ აღმასებში რა ზისო. ახლოს მივდა, დეგნახა, რომ დუნჲა გუზელი გოგო ტირის და ქორი თვალებიდან აღმასები ეყრება. ბერმა კაცმა კითხა: რეჲზა ტირი, შეილოვო?! ლოყავარდამ მუყევა მისი ამბავი. ამ ბერმა კაცმა ლოყავარდაჲ წყეყვანა მის თაცხაში. იმ-ტონი აღმასები გუყიდა და გაზენგინდენ.

გეჰარა ზატუხულმა, რთველმაც და ზამთარი დადგა. ლოყა-ვარდამ ერთი გეჲცინა, ლოყიდან ორი ყირმიზი ვარდი გადმუ-არდა: მისცა მოხუცებულს და უთხრა: ჩემო ბაბავ, თადიშაჰის ბახჩოვანში შეჲ და დეჲძახე: „ვარდი“ „ვარდიო“. იქ ერი გონ-ჯი ქალი განუა, თარაზე რამდენიც არნდა გეკაქროს არ მიყიდო უთხარი რომ თვალებში ვყიდო, იგი ჩემ თვალებს გამოგატანს და ვარდში მოქტემს და მეც ქორობიდან გადავრჩებო.

წეჲლო ბერიკაცმა ვარდები და თვალებში გაჰყიდა. მიყიდა თადიშაჰის ქალს, მარა ქალი თიშმანში ჩავარდა, მიხტა, რომ ლო-ყავარდაჲ ცოცხალი ყოფილაო. უთხრა დედამისს და გუგზანა ლო-ყავარდაჲს მოსაკლავათ. დედამისმაც მოჲნდონა ლოყავარდაჲს მოკლა. ჰემ იცოდა ბილეზულის ამბავი. გადჲეცვა თალჯი ქალის ურუბა, ხელში ქახალდი დეჲკავა და დეჲწყო იმ ტყეში სიარული, საცხან ლოყავარდაჲ დაკარგენ.

ჲარა, ჲარა და მიადგა ლოყავარდაჲს სახლს და დეჲწყო: ძახილი: „ფალჯი“, „ფალჯიო“. ლოყავარდამ სახში შეჲყვანა და კარტი დუყრეჲია. დედინაცვალმა ყველამთერი მუყევა მისი ამბავი და უთხრა, რომ ვითომ თადიშაჰის შეილმა სიზმარი ნახა და მო-გძებნოსდაო. იმ დეჲეს გუთია ლოყავარდასან, ბილეზული მოჰარა და გამეჲქცა. ბერიკაცი რომ დაბრუნდა, ლოყავარდაჲ კტარი დახტა. ბერი იტირა, თვალები ჩუდგა, კაჲ თერბელული გუჰეთა და ზეჲდან თაბუთი დადგა. ყველ დამე მოვდოდა თერი ბალვი და სანთელს უნთებდა ლოყავარდას თავთან.

თადიშაჰის შეილმა რომ დაბრუნდა სახში, ქალმა ვარდები ანახვა. თადიშაჰის შეილმა იცნო ვარდები და ამის შემდეგ ტყე-ტყე დეჲწყო სიარული. ბელქინ ვნახოვო. ერთი დამე ტყეში დარ-ჩა და დეგნახა, რომ რაცხა ანათებდა. მივდა და იცნო ლოყა-ვარდაჲ. ბერი იტირა, დილამდი დარჩა. მივდა ბერი კაცი და მუყევა ლოყავარდას ამბავი. ჰურის ბალვი ეხუტებოდა ლოყავარ-დას. თადიშაჰის შეილმა იფიქრა: მოჲ და ამ ბალვს სახში წეჲ-ყვანო. მართლაც წეჲყვანა სახში.

სალამოზე ბალვი ყვირილით სკრვრისკენ გარბოდა, ქალები არ უშვებდნენ, მიხდნენ, რომ ჰურია და ბილგზული უნდაო. ფადიშაჰის შვილმა გუხსნა სკივრი, ბალვმა რავაც ბილგზული ეალო ხელში, გაჰქრა. ფადიშაჰის შვილმა ლოყაყარდააჰ თურბელულთან მივდა. მივდა, რომ ლოყაყარდაჰ ცოცხალი დუხტა. ფადიშაჰს ხებერი მისცა, რუმ ჩემი ლოყაყარდაჰ ახლა ნომყავს და დამხდითო. მთელ დუნიაში ორმოც ღამე ქორწილი იყო. დედოფლის ადგილი ვარდებით იყო საფსე და გარბულ ადგილზე ჯერნეთის ბალახი დგებოდა.

დედინაცვალი და მისი გონჯი გოგო მუჟაკოქენ ცხენის კულზე და აქენენ მეგემ.

5. მათრახი

ბეგემ ყათირიანი კაცი მოდის ქვევიდან, ცხენიანიც მოდის ზევიდან. ყათირიანმა გზაზე დეჟანახა მათრახი ცხენიანს უთხრა:

— ჩამოდი ცხენიდან და ი მათრახი მომეციო.

— მე რომ ჩამოვდე ყათირიდანო, ველარ შევედებიო. ჩემი ყათირი ნაჩარიაო.

ცხენიანმა ჩამოვდა, აწია მათრახი და აღარ მიცა ყათირიანს. თუ გინდოდა შენ ჩამოსულიყავი და ეგეწიაყო. ყათირიანმა უთხრა: პირველი მე დევნახვევი და გითხარი და ახლა რატომ არ მაძლევ მათრახსო. როდესაც ცხენიანმა კაცმა არ მიცა მათრახი ყათირიანს, მაშინ მანაც ჩამოვდა ყათირიდან და იფიქრა: მათრახი ას მანეთ ღირს და თუ ყათირზე ვერ შევედები, ჯანდაბას იქითო, ხოლოთ მათრახი კი ავართვა ცხენიანსო და დუწყო კინდლობა, რომ მომეცი მათრახი, ჩემი დანახულიაყო.

ამათ კინდლობაში ნუსწრო ერთ კაცმა და შეეკითხა: რატომ იკინდლებითო. ყათირიანმა უამბო კინდლობის მიზეზი და ცხენიამაც თავისი უთხრა. მისულ კაცმა გამოართვა ორივეს მათრახი და უთხრა, რომ ეს მათრახი მე მქონდეს, თქვენ მელაპარიკეთ თქვენ თავზე გადანახტუნები და მათრახი რომელსაც გეკუთვნის, იმას ჩაგაბარეყო.

დედწყო ცხენიანმა მისი თავგადასავალი: ჩემი ბაბაი იყო ძალჯან დიდი ზენგინი კაცი და დიდი ქვეიანი. სამი ბიჭი ვყავდით და შვილებს გვითხრა: შვილებო, ჩემ სიცოცხლეში ქვეყანა შეაართეთ, რომ ყველიმფერი იცოდეთ, რამე ნაკლი თუ დაგრჩენ, მე გეტყვით, როდისაც მოხვალთ. მიცა ჩემ უმფროს იმას ერთი თვე ვადა.

წევდა ჩემ ძმამ. სამი თვე გევდა და არ მოვდა. მერე როდესაც იმან არ მოვდა, შუათანა ძმას მიცა ერთი თვე ვადა.

— წადი, ქვეყანა მეაარე, ჰემ ყველიმფერ ღეანახავ და შენი დიდი ძმაც მეაკითხე, სა წევდა ამდენ ხანსო.

წევდა შუათანამაც. სამი თვე იმისი გახდა, იმანაც არ მოვდა. დიდის ექსი თვე გახდა, შუათანასი — სამი.

მერე მომცა მე — უმცროს ძმას ერთი თვე ვადა და მითხრა:

— წადი, შვილო, ჰემ ქვეყანა მეაარე, ყველიმფერ ღეანახავ და ჰემ შენი ძმებიც მეაკითხე, სა წევდენო.

წვევლი მე, ვიარე, ვიარე. ჩავვარდი ერთ ქალაქში, მიველ და დავეჯექ ერთ ადგილზე, აფერი არ ვიცოდი, ხანძი ვიყავი. ძალიანაც ძომემშა, ამ შიმშილზე ვფიქრობდი. გევხედე ერთი კაცი მორბის, ხეში უჭირავს პური და ხოცი. — სალამ, ალექქემ, შვილოვო, — მითხრა და მაჭამა პური და ხორცი. შემდეგ დაძაბიჯა და წამიყვანა სახში, სახში, რომ მიველით, ღუძახა: გოგუებოვო, შემოდით აქ. შემოვდენ გოგუაებმა. მასვეს ყახვე და საქმელი მაჭამეს. იმნაერი ლამაზი გოგუები იყვნენ, რომ ქვეყანაზე ისეთი არ იქნებოდა, ყირმიზი თმები წელზე ურტყმევდენ.

ჭანა-სმის შემდეგ გოგუებმა წევდენ მხორე ოდაში. მე რომ კაცმა მიმიყვანა, იმან მითხრა: ეს გოგუაები არიან ერთი ჩემი გელინი და ერთიც ჩემი შვილიო. მე ბიჭი მომიქტა და უშვილო დავრჩი. შენ იმიტომ მოგიყვანე, რომ გიშვილო. ცოლათ გინდა გელინი ამეარჩიე, გინდა ჩემი გოგოვო. მე დევეთანხმე და ვიფიქრე: ერთ თვეს ამასინ დავრჩები, ჰემ ქალიც მეყოლება, ჰემ ქვეყანასაც დევნახავ, ჰემ ჩემ ძმების ამბავსაც გევეფუ, მერე დავტოვებ და გევექცევი, წავალ — ჩუმათ, ვფიქრობდი გულში.

როდესაც მე დავეთანხმე, მამამ ღუძახა იმ ლამაზ გოგუებს. შემოვდენ და დადგენ კედელთან და მითხრა: რომელიც გინდა, გემეარჩიევო. მე უყურეფ გოგუებს და ვამბობ გულში: აჯაბ, რომელი გახევრჩიო. ვორვეს ერთმანეთიდან ვერ გვრჩევ, ერ ვაშლის ნაჭარ გავან. ვერ მივხდი გელინი რომელი იყო და გოგო რომელი. დავადევი თითი — ამას ვირჩევ მეთქინ. მეგემ გელინი მომიწია. ამის შემდეგ გოგუები ჩვენიდან წევდენ მხორე ოდაში მამამისმა წაყვა და შემომიტანა ემნები (წულები). მითხრა: ჩეცვი, სიძე, ესენიო. მე ფეხზე ემნები წაქეცილი ჩევცვი. მე მეგონა — უნდა გამორჩეულ ქალთან შემადგლოს მეთქინ და მანიშანლოს (შემაერთოს), მარა მან მითხრა: კარგათ და მაგრათ ჩეცვი ემნებიო.

როდესაც ემნების მაგრათ ცმა დევწყე, იმან ეხოში გევდა. რომ ჩავცივი. ეხოდან დამიძახა. — გაზოდი აქო. ავდექ და გიველ, რომ ორ ცხენზე დუდგამს — ერთზე კეხი, მეორეზე უნაგერი. კეხიანზე შემაქდუმლა მე, უნაგირზე შექდა მან და მითხრა: ჰადლე. შევეკითხე: — ჰად მიგყავს ჩემი ფავი? მან მითხრა: სულთან სულემანის მალარასანო.

რატომ მიგყავარ მეთქინ? მან მიპასუხა, რომ შენი თავი აქ იმიტომ მიმყავს, რომ იქ სულთან სულემანის მალარაში არი ალთუნი და ი უნდა გასწავლო, მე რომ მოვკტები, შენ იცოდე და ქამევი.

წამიყვანა და წვევლით. როდესაც მიველით იმ მალარასთან, ალო ერთ დიდ ყუხს თავი და მითხრა: ანის შიან ჩიგიშვებ ბაწრით, ჰეგბასაც გაგატან. შიან რომ ჩახეალ, იქ არის ალთუნი. ჰეგბა ავსე, მომეცი და შენც ამოგიყვან, ედა წავალთ სახშიო, ჰემ შეხსწავლი ამ ალთუნის მალარასო. ჩამიშვა შიან თოკეით, ვნახე, რომ გელჩექ არის ალთუნი. ავამსე ჰეგბა. მივეცი თოკეი და ეატანა ზედთ. ჩამომიგდო პაწაჰ პურის ნაგლეჯი და დედაზე დამავინა, დახურა ყუთს თავზე და მან წევდა.

მე დავრჩი შიან დამწყრეტული, შიან მომემშა, ი პური შევქამე და სამი დლე გავძელი. მემრე ცოტა მალარაში შიან გევმარე, საკმლის საეებნელათ, ვნახე, რომ აქ ჩემი უმფროსი ძმა სულ დამპალა, შუათანაც ნახევრათ დამპალა. შიმშილს ვერ გუძელ და ჩემ შატანა ძმას მოვწყვიტე ხორცი და მას ვქამდი. ასე ამფრათ ერთი თვე დავრჩი მალარაში. მერაყიდან წვერი ერთი მტკაველი გემეზარდა. რა მეშველება, მეც აქანა უნდა მოვკტე.

ამაზე ვფიქრობდი. ასლა არსაიდან არ შეეძლებოდა. გავხედე, რომ ბნელში რაცხა ქამის ხმა მომესმა. წაველი და დევწყე ხელის ცეცება. მოვკიდე მელას კულზე ხელი, მეგემ ჩემ ძმის ხორცს ქამს. როდესაც ხელი მოვკიდე, მელამ გეჰქცა. მე კუდიდან ხელი არ გუშვი და გავყევი მას. მიედა ერთი პატარა კიტინაზე და იქიდან გაძრა. მე არ შემეძლო იმ პატარა კიტინაში გაძრომა. იქიდან დევნახე ცოტა სინათლე. შიან გევმარ-გამევემარე, ი ადგილი კარქათ დევმახსოვრე, რომ არ შემზლოდა. მუელი ჩემ კტარ ძმასთან, გამოვტეხე მას ძვალი, მიეტანე ის კიტინაზე, ეთხარე ამ ძვლით და იმდენი გავთხარე, რომ იმაში გამოვძვირე. ცოტა ალთუნიც წამოვლე ჯიფით. მიველი იმ შექერში, ალთუნი მხეცი დალაქს და პირი მევპარსე, ტანისამოსიც გამევეცვალე. ამის შემდეგ დაეჯექ იმ ადგილზე, ჰადაც პირველად შესლის დროს ვიჯექ ამ შექერში: გავხედე, რომ ის კვაცო კიდევენ მორბის. ხელში უკავია პური და

ხორცი, რომ მოვდა, სელამი. მომცა კიდევ. მე ვერ მიცნო. თავი დაბლა დახრილი მქონდა. ის მებნებოდა: რატომ არ მიყურებო. მე უთხარ, რომ შორიდან ვარ გადმუარდნილი და დაღალული ვარ, იმიტომ ვერ გიყურებ მეტი. მაკამა კიდევ პური და ხორცი და მიმიპატიეა სახში იმ რიგათ, როგორც პირველათ და როდესაც მგორეჯერ მიმიყვანა მალარასთან, ალო ყუთს თავი და მითხრა, რომ ჩელი და ალთუნი ამოიღევო. მე უთხარ, რომ მე-შინია, ღრმა არი მეტი. თუ არ მიჯერ, მაშინ შენ ჩახედე, როგორი არი მეტი. იწან მიპასუხა: ნუ გეშინია ღრმა არ არის და გადახედა შიან. მე ამ დროს წიხლი ვკარ და ჩავაგდე შიან. მალარაში და უთხარ: შენ ამხელა პატარა პურის ნატეხი გადმო-მიგდე და მე კი არაფერსაც არ გადმოგიგდეფ. შე წყეულო, ჩემი ძმები დიმილზე და ჩემ დაღუბვასაც ცდილობდი და დაეახურე ყუის თავზე. შევჯექ იმ ცხენზე და წამეულ.

მუელი მის სახში. გოგუებმა შეკრთენ და მითხრეს: მანა აად წევდაო? მე უპასუხე: მე გამომავხანა სახში და თითონ შეპერბი გეაარა. მან დამბარა, რომ შენ სახში მიდი და სახლს ყური მიეც და მეგრე მეც მუალო. გოგუებმა იფიქრენ: ელბეთ მამაჩვენს მოწონდა ეს კაციო და იმიზა გამუავხანა სახშიო და კარქათ შემხტენ. მე რომ ქალი ამევრჩიე, ი ჩემი ვახტა. მეგრე მისი გოგოც ხელში ჩევგდე: ამფრათ დავრჩი იგინთან ერ თვეს. რაც ქონება ქონდენ, შუქამე, გუნჯავე. მეგრე შევჯექ იმ ჩემი დამღუ-მპველის ცხენზე და წამეულ. ეს ცხენი სწორეთ არის ჩემი ძმე-ბის დამღუპველის და მე ახლა იქიდან მოვდივარ. ჩემი თავგადა-სავალი ეს არი. ვისაც ეყუთენის მათრახი, აწიე და იმას მიეც. დნ-მთავრა ცხენის პატრონმა.

ახლა დეფყო ყათირიანმა თავის თავგადასავალი: მე ვიყავ დიდი ზენგინი, ალა კაცი. სადაც ყახვეში მივიდოდი, იქ მყოფ ხალხს თითო შუშა ყახვეს დავალევებდი. ერ დღეს ვზივარ სუფრაზე და ვალევეფე ჩემ ამხანაგებს ყახვეს. მგორე სუფრაზე სხვა ხალხი ზის და ლევეს ყახვეს. მგორე სუფრიდან ერთი კაცი მიყუ-რებს და ჩემზე ლაპარიკობს: ეს ალა ძალიან კაი კაცი არისო, პამა ქალი ოროსპი ყავსო. აი სიტყვები მე მესმის, მარა გოდა ჩემ ამხანაგებს ველაპარიკები და არ ვიმჩნევ. გეგონენ თუ არა ეს სი-ტყვები, ყახვე ნახევრათ დასალევი დავტეე შუშაში და ამხანა-გებთან ბოდიშის მოხდის შემდეგ წიველი სახში. ვხაში ვამე-ვმარე ჩემ ბიზმეთქართან და დავაბარე, რომ ყირათი (თეთრი ცხენი) არვის მიცე, ხოლო ტორათი (წითელი) მიეციო. მიველი სახში და დეფწყე ქალთან ყვირილი: რომ ვკტები მუცელი მტკი-

ვა მეთქინ. ქალმაც დეაწყო ყვირილი, ტირილი, ეს რა ამბავი დემემართაო, გულში ვფიქრობ, რომ ეს ქალი ასე თავს იკლავს. ჩემთვის და ნეტად ოროსპობას რაფრათ იზამსო.

დიდიგო ლოგინი და დავწევი. მანაც გეისრო და დაწვა ჩემთან. მე გომა დევძინე, ჩემ ქალმა დიმიწყო ღვიძება. მე ხნა არ მივეცი, გომა მძინავს. რომ მხბტა მინავსო, გამოძრა ლოგინიდან, გამოაძრო ბალიქვეშიდან წყლები. აწია ცოცხი და წყლები დნარტყა ცოცხს და უთხრა: ქალი გახტო. ცოცხი გახტა უსულო ქალი. შემოძიგორვა ი უსულო ქალი ლოგინში და ჩამახუტა. მან გაძრა და წვედა. იმ წუთშივე წამოვხტი მე, ტან ჩევცივი და გამეკიდე უკან. მიველ ჩემ ხიზმეთქართან. მეგემ იისულა ჩემი ქალი მასან და ყირათი უთხოვნია და ხიზმეთქარს არ მშეცია, — შენმა კაცმა დამაბარა, რომ არვის ნიციეო. ძიველ თუ არა, ხიზმეთქარმა მითარა: შენმა ქალმა ყირათი მთხტა და არ მგეციო, მეჩრე ტორათი მგეციო. მეც გამეუართვი ხიზმეთქარს ყირათი და გამეკიდე უკნიდან ქალს. ყირათმა გზა იცოდა, თუ ჰად დადიოდა წინეთ ჩემი ქალი და პირდაპირ მიმიყვანა ბნჯორში ერთ დიდ სახლთან. დევნახე, რომ ჩემი ტორათი სახლი წინ დნბამს. მეც ჩემი ყირათი პაწაი ამოფარებული დავაბი. ნელ-ნელა შევალე კარები და შეველი ძაზლოღში. ფენჯრიდან მშუქიტინე ჩუძათ, დევნახე: ერთი სუქანი, დიდი კაცი ჩემ ქალს ყურიძირში ცეპს.

— ჰად იყავ ამდენხანს, რატომ დანიშნულ დროზე არ მოხველო. ჩემი ქალი ებნევა: ჩემ კაცს დნბარებია ხიზმეთქარისათვის, რომ ყირათი არ მიციეო და ტორათი მომცა, რომელმაც გზა არ იცოდა და ამიტომ დაიიგვიანდაო. დიდი სუქანი კაცი ებნევა ქალს: გშხედეფ, თუ გელჩექ ტორათია, მაშინ კარქი, თუ არა და დაგ-გკლავო.

გამეახედა დიდ, მსუქან კაცმა კარში. მე კარებს ამფეთარე. გედეაწყია და გადაბედა ცხენის დასანახათ თუ არა, მაშინ ყმა ხაზირი მქონდა. დავარტყი კისერში და მოვქერი კისერი. ამ კაცის თავი ჩავაგდე ხეგბაში, შევეჯექ ცხენზე და გამევექეცი სახში. შევტანე ხეკბა და მივეკიდე ლოჯეზე. მე კი დავწევ ლოგინში იმ უსულო ქალთან.

ნაიფვარი სნთის შემდეგ მოვდა ჩემი ცოლი გაწითლებული. გამეალო ი უსულო ქალი, აწია ტყლები, დნარტყა იმ უსულო ქალს და უთხრა — ცოცხი გახტო. გელქექ გახტა ცოცხი. მემრე მან გეაძრო და დაწვა ჩემთან. რომ გათბა ლოგინში, ალა, ალაგო, დიმიძახა და გამომალეცა.

მის ძახილზე მე გოჯა მეძინა და გამეველიძე. მკითხა: მუცელი გტკივა თუ არაო. მე უთხარ: კარგათ ვარ, ჰამა გლახა სიზმრები ვნახევი. მჯორე დღეს ცოლთან კარქათ ვარ, გოჯა არაფელი ვიცი. ავდექი და ლოჯიდან ჩამოვლე ხეგბა და იმ კაცის თავი გუგორევი იატაკზე. ქალმა თავი რომ დეგნახა, დეგვილა: ჩემი შეყვარებული ამას დუკლავსო.

აწია ჩემ ქალმა ი წყლები, დამარტყა მე და მითხრა: პატარა ლეკვი გახდიო. გავხდი პატარა ლეკვი. დამახტა და გადამაგლო თანჯრიდან. იქიდან წვეელი ერ ყასაბთან, რომელიც წინეთ ჩემი კაჯ ამხანაგი იყო. როდესაც ის საქონლის ძვლებს და წინწულებს (ნაწლავებს) ყრის გარეთ, იმას ვკამდი და იმით ვცხოვრობდი.

ყასაბის ცოლმა უთხრა ყასაბს: იმ შენ აღასან რაფთეინ არ მიღიხარო. ადგა ყასაბმა და წვედა აღასან. მივდა, თენჯერიდან შეგხედა და დეგნახა, რომ ჩემი ქალი ერთ კაცის თავს ეხუტებოდა და დასტიროდა. იქიდან. დაბრუნდა და მოვდა მის სახში. თავის ქალს უამბო. აღას სახლში ნახული ამბავი. შამინ ცოლმა უთხრა ყასაბს აღას თავგადასაფალი და აჩვენა ის პაწაღ ლეკვი და უთხრა: ი ლეკვი არის ჩვენი ნაცნობი აღაო. მე იმ წუთშივე გადავხტი თენჯრიდან ოდაში და ქალს თეხებზე დუწყე კოცნა. კკუა მქონდა, ჰამა ვერ ვლაპარაკობდი.

ყასაბმა უთხრა მის ქალს: ქალო, ამ ლეკვს რა უშველოთ ახლა. რომ ისევე აღა გავხადოთ? ცოლმა უთხრა ყასაბს, რომ შენ ხომ ყასაბი ხარ, წადი და შვიდი წლის ბერწი (უშვილო) ძროხა. ნომიყვაჯ.

წვედა ყასაბმა და მეყყვანა შვიდი წლის ბერწი ძროხა. ცოლმა დუკლავია ყასაბს ძროხა, ადულა იმისი ქონი და ჩამაგლო შიან მე იმ ქონში. გამუელი ტიტველი, ძველი აღა. ჩეცვი-დეგხურე. მემრე ყასაბის ცოლმა მითხრა: წადი შენ სახში და რომ მიხვალ სახში, შენი ცოლი ველარ გიცნობს. უთხარი: მაგ თავის ხეჯრისათეინ, რომელსაც დასტირი, ცული მათხუე დღესტევა. მაშინ ადგება ის და გამუა კარში. ტყლები ბალიშქვეშ აქ, აწიე, დარტყი და რასაც ეტყვი, ის გახტებო.

ამ დარიგების შემდეგ მიველ სახში და ისე მოვიქეცე, როგორც ყასაბის ცოლმა დამიბარა. როცა ცული ვთხუე, ის მაშინ წამოვდა გარეთ ცულისთეინ, მე ბალეშ ქვეშიდან ავწიე ტყლები, რომ შემოვდა ჩემი ქალი ოდაში, მაშინ დავარტყი წყლები და უთხარ, რომ ყათირი გახტიო და დედალი ყათირი

გაბტა. ახლა მყავს საჯდომათ. იმისათვის ვერ ჩამუელი ყათირი-
დან, რომ აღარ მაქდომლებს, რადგან ჩემი ყოფილი ცოლია.

ეს ჩემ თავზე გადანახტუნი ამბავი, ვისაც ეკუთვნის იმას
მგეცი მათრახიო, დნარულა ყათირიანმა. იმ კაცმა აწია მათრახი
და მიცა ყათირიანს. თუ მაგრეა საქმე და ავ ყათირი შენი ყოფი-
ლი ცოლი ყოფილა, მაშინ გეკუთნის ალა ეს ყაძი შენ, რომ ცემო
მაგ ყათირსო.

6. შაჰადე

იყო ერთი ფადიშაჰი, ჰყავდა ერთი შვილი მას. ამ ფადიშაჰს
ასტიკედა წელი. მაშინ დიდვანი ექიმები არ ყოფილან ჰექიმბაშები.
მშუქუქკავს ფადიშაჰს ისინი შვიდი-რვა და უთქვამს, რუმ ამ ჩემი
წელის წაძალინდა მიშოვონ რამეო.

ფადიშაჰს ყოლია ორი ცოლი. ერთიდან შვილები არ ყოლია
და მმორეადან ერთი ბიქიზვილი ყოლია. პირველ ქალს უნდა
მმორე ქალის შვილის დაკარქვა. მასაც ნუ ეყოლება, რადგან მე
არ მყავსო. უთხრომია ექიმბაშებისათვის, რუმე თქვენ რაცხანა
რათ რამე მუხერხეთ და იმფერ ადგილზე გაგზავნეთ, რომ ცოც-
ხალი ნულარ დაბრუნდებო.

ექიმბაშები რომ მისულან და გუხსნიან ქითაბი და დუწყიან კი-
თხვა, უთქან ფადიშაჰიხა, რუმ ამ კითხვაში ჩვენ მოგყვა, რუმ
შენ ვერ მორჩები ავ წელი ტკივილიდანო, ამა ერთი არის ამა-
შიო, ის ძნელი საშტარია, თჷარა მაგით მორჩებიო. ერთი ყირმი-
ზი ზღვა არისო. იქ არის ორი თევზი, რომელიც პარასკეე დღეს,
ზღვაში ერთი ალა არის და იმაზე ამოყოფენ თავებსო. იმას თუ
დემქერ, მეყყან, მაშინ გავქრით და შემოგადებთ წელზევო.

— ვინ ძეიყვანს ამასო? — დეეკითხა ფადიშაჰმა, — იმას მეყყანს
შენი შვილიო. სხვა სხვისთვის არ მეჯკლავს თავს და შენი შვილი შენ-
თვის კი მეჯკლავსო. დუძახა ფადიშაჰმა მიყ შვილს, უთხრა, რუმ,
შვილო, ჩემი მორჩენა თუ გინდა, წაა და ნ თევზები მეყყანეო.

ადგა შვილმა და წევდა თევზების მოსაყყანათ. ღარა, ღარა
და მაწია ყირმიზ ზღვაზე. მივდა, გახედა, რუმ წყალში როგორ
გახვალ ახლა, მაშინ ნავიც არ ყოფილა. მას კარქი ცხენი ყოლია.
ჩაჯლო ზღვაში ცხენი და წევდა თევზების დასაქირავათ.
გევდა და დემქირა დასურ. ამა ნ თევზები ნამეტარი ლამაზი ყო-
ფილა. მოჰყავს ცოცხალი თევზები ზღვაში და ფიქრობს, რუმ ავ
ჰექიმბაშები რაცხას მატყუებენო. აქ რატუმ გამომგზავნეს, თუ წა-
მალი იყო თევზი, იქაც ბევრი იყოვო. ეს თევზები აწია და გადა-
ყარა ისევ ზღვაში.

დაბრუნდა და წამოვიდა ცარიელი. დახლოვებით რუმ მოვიდა. დეჟირა იქ ორი თევზი, მწყევანა სახში და იქიდან მომყავს ეს თევზებიო — უთხრა. თან ფიქრობს: თითონ თუ მიხტებიანო. გაშქრეს თევზი და ფადიშაჰს წელზე შამოადევს, იმ ლამეს ფადიშაჰს უმფრო უარესათ ატკივდა წელი. დუძახა იმ ჰეკიმბაშებს და უთხრა, რუმ უმფრო უარესათ ამტკივდა წელიო.

ეკიმბაშებმა გაშალეს მათი წიგნი და დეჟყეს კითხვა, რუმ რა უწამლება ამასო. უთხრეს მაშინ, რომ ეს თევზები არ არიან ის თევზებიო. შენს შვილს მუტყვილებია და ი თევზები არ მწყევანია, რომ მამა მუარჩინოსო. მაგას უნდა შენი სიკეტილიო. იფიქრა ფადიშაჰმა, რომ მე ამდენ თავს ვიკლავ მისთვის და იმას თუ ჩემი სიკეტილი დონებია, მოსაკლელათ ვერ გევემეტებ და სადმე დაეკარქავ, ჩემ ქვეყანაში, ჩემ ებეში ნულარ იცხოვრებსო.

რადანდა ექნა ბაღესა. ადგა, გასწია და წევდა მის ქვეყნიდან. ბევრი ღარა, თუ ცოტა ღარა, ნიაწია, მან რუმ თევზები გადაყარა იმ ადგილზე. მიდის ძალღან დაღონებული, აფხანაკი არვინ ჰყავს. იმ ადგილზე შეიტა ოთამოცდათუთხმეტი წლის მოხუცებული კაცი. უთარა ამ შაჰხადემ, რუმ ჩვენ დავათხანაკდეთ და წევდეთ ერთათო. მოხუცებული ებნევა: შენ, აფხანაკობას ვერ გამიწევ მეო. რასაც შეევგებთ, შუაზე თუ გამიყოფ, მაშინ გიზამ აფხანაკობასო, ებნევა ი მოხუცებული.

— კიო, უთხრა შაჰხადემ.

ადგენ და წევდენ ერთად. იმ დღეს იმუშავა შაჰხადემ და ედლო ორი ფარა. მოეტანა და უთხოა მოხუცს: ა, მამავ, მეეტანე ორი ფარავო. მოხუცებულმა უთხრა: წაა და მომიტანე ერთი ჩაქურიო. ესენი გავტეხოთ შუაზე და ნახევარი შენ და ნახევარი მე ეს ფარაო.

შაჰხადემ უთხრა: კო, ამას რატომ ტეხ! ერთი შენი იყოს და ერთი ჩემიო. — არა, მენდა შუაზე გავტეხო, ხომ გითხარი თავიდანაო! ამ შაჰხადემ იფიქრა, რუმ მე აწე ფულზე არ ვიმუშავებ, ასე თუნდა გატეხოსო.

მგორე დღეს რუმ წევდა სამუშაოზე, ედლო მარტო პური. პური მომეცით და ვიმუშავეფო. მეეტანა პური საღამოს, გატეხა მოხუცებულმა შუაზე, ნახევარი მან დეჟავა და ნახევარი მიცა იმ შაჰხადეს.

ადგა მესამე დღეს კიდევ შაჰხადემ. წევდა სამუშაოზე. გახედა, რომ ქუჩაში ყვირის ერთი კაცი: ვინც ფადიშაჰის გოგოს ითხოვს, ხუთას ოქროს მიცემს ფადიშაჰიო. იფიქრა ამან ხუთას.

ოქროს თუ მომცემს, ჰემ გოგოს მომცემს, ანა რალა ჯობია-
ვო! მივდა და კითხა იმ მოაუცებულს, რუმ ასე ყვირის ერთი
კაციო.

— ვითხოვოთო — უთხრა მოხუცებულმა. წევდენ ორსავე
სათხარში. შაპახადე ფიქრობს: ჰელბეთ ფულ ამას მივცემ და
ქალი მე დამჩრებო. მივდა იმ შაპახადემ და უთხრა, რუმ
მე ვითხოვ იმ ფადიშაპის გოგოსავო. და წაჰყვა თან იმ კაცს,
ვინც რომ ყვიროდა.

მიაწიეს ფადიშაპთან, უთხრა იმ კაცმა ფადიშაპს: აგერ არის
ბიჭი და დეინახეთ, შენი გოგო ამანა ითხოვოსო.

ფადიშაპმა უთხრა, რომ მიეცით ამას და ამეზლამ შეყვანეთ
ერთათაო, ფულიც მდეციოთ. წეყვანეს ოთანში.

მოხუცებული ეკითხება ბიჭს: ვინ წევდეს ამეზლამ ქალთან
შენ თუ მეო. შაპახადეს უთხრა, რომ როგორც იტყვი ისე ექნათო.
ზოხუცმა უთხრა, რომე ამეზლამ შენ შედი და ხვალ სალამ მე
შევალო. შაპახადე რომ წევდა ოდაში, მოხუცმაც გამეყიდა უკენ-
დან. შეჰყვა მანაც. უთხრა ბიჭს, მე აქ ქემე დეცალეზი და თქვენ
ლოგინსე დაწევიოთ. ვინც იმ გოგოს ითხოვდა, იმ ლამეს კტებო-
და, ცოცხალი არ ჩრებოდა. რომ დაწნენ ამათ და დეძინეს, ადგა
ამ მოხუცებულმა და დადგა თავზე, აგინს რომ ძინავენ, მაშინ რა
ჰკლავს ანასაო და დაშყყერია პირზე. ამ დროზე ქალის პირიდან
ამოდრა ერთი გველი. მოაუცს აქ მახასი. გუქნია და წაქრა თავი
იმ გველს. ი გველი ასწია და ჩადვა მენდილში და დუწყო კიდევ
ყურება. შესედა, რომ ერთი კიდევ ამოდრა პირიდან. იმასაც წა-
ქრა თავი და ჩადვა მენდილში კიდევ. ნემრე უყურა. უყურა დი-
ლამდე და არაფელი არ ამოვდა პირიდან.

გოგომ წაშობტა დილაზე, როდესაც გამმეღღვიძა, ნახა, რომ
ბიჭი ცოცხალია. რომ გათენდა დილა, შუდგენ კარზე გარე-
დან: აბა მოგვეცი კტარიო. იცოდენ, რომ ყოველთვინ კტებოდა
კაციო.

გოგომ უთხრა, რუმ ცოცხალია ჩემი კტარიო. იმ მოხუცე-
ბულმა ადგა და გვედა გარეთ. იმ დღეს იყვნენ ივინი ერთათ
გოგო და ბიჭი. სალამო რომ გახტა, დუძახა იმ ბიჭს მისმა ამხა-
ნაკმა: ხომ არ დაგავიწყდა ჩვენი თქმულებო, ამელამ მე უნდა
დავწვე იმასთანავო. ბიჭს რალანდა ეთქვა, წადი და დაწეკიო —
უთხრა. მემრე უთხრა მოხუცებულმა: ად, მივდივარ და წამოდი
შენაო, როგორ მე ვიყავი წუხელ, ისე ქენ შენაცო. წევდენ ორვე,
შევდენ იმ გოგოსან. უთხრა მოხუცემ, რომ ამელამაც შენ დაწეკი
და მემრე ორ ლამე მე დაწვევები ერთათო. იმ ლამეს მოშქრა თავი

მოხუცებ კიდევ ერთ გველს. იგიც გამოკოქა მენდილში. ასე სცო მოხუცებ რვა ღამეს.

მემრე უთხრა, რომ შენ იწეკი ახლა სულ მაგასან და რუმ წევეყანთ, მემრე სულ ვიწვები მეო. მემრე ამ ბაღვის დედა რუმ იყო სახში, ნამდვილი დედა, იმან ტირილ-ტირილში დაქორდა და ფადიშაჰს კიდევ წელი ჰტკივა. ორი წელიწადი შემსრულდა, შაჰხადე რომ დაქარგული იყო. იქიდან იყო ერთი ვაჰარი და დეებარებია მისთვის ფადიშაჰს, რომ შეგბთენ, მაგი გამომიგზავნეთ ამ ქვეყანაში და რაც რუმ გინდანან, იმას დაგასაჩუქრეთო. იმ ვაჰარმა თითქმის მიაწია იმ შეჰერში, ნახა შაჰხადე და უთხრა, რომ შენი დედა დაქორდა ტირილში, მიდი და ნახეო. უთხრა ბიჭმა მოხუცს, რუმ წევდეთ ახლავო. კიდევაც წამოვდენ. ფადიშაჰის გოგოც წამეყვანეს.

ფადიშაჰმა გამუატანა ბევრი გზითვი სამი ყათირით. მოვდენ, სადაც რუმ ი მოხუცებული დიემხანაგა მას. უთხრა მოხუცებ, რომ ჩვენ გავეყოთ აქ შუაზე ყველიმფერივო. დეფწეეს შუაზე ყრფა. მემრე უთხრა ბიჭმა: ქალი როგორ ვქნათ ახლაო! ნაგავქრათ შუაზეო. ძალიან მაგარი მოხუცი ყოფილიყო. ბიჭს ეშინოდა მისიდან. ბიჭმა უთხრა: ეს ბითევი, ყათირები, გზითევი რაც გამოტანებულია შენი იყნენ და ეს ქალი დამითმე მევო. მოხუცმა თქვა რუმ ილლა შუაზე ვქრიო. ამეღლო ყილიჯი. აჰდა, შუაზე ვქრი, რომელია შუა, მითხარი და ნახევარ შენ წეღლებ და ნახევარ მევო. მიაკოქა ხეზე ქალი მოხუცებ. დწულირავა ყილიჯი, შუა ეს არისო და უდარებს თავზე. აჰა და გაგქრივო და ხმალი წეღლო ქალისაკენ. ამ ქალს გულს მწვდა შიშისაგან და წაღებია ზირს, თან გამოჰყვა გველის დედო მუცლიდან. რუმ გამუარდა დედო გველი, უთხრა, რომ გწუშვით ახლა, მე აღარ ვქრი თავსავო. მე, თუ იკითხავო, ის ნოხუცებული ებნევა, შენ რომ თევეზი დეჰკირე და გწუშვი, ის ვარ მევო. იგინი ყველა შენი იყოსო და გადახტა წყალში. შვილმა მოვდა მის სახში მის დედასან და მამასან. ისინიც იქ დავტიე და წამუტელი მას უჰან სახში.

შუახხვის რაიონი

7. ფადიშაჰის ბიჭი

ჰინდი ფადიშაჰი ყოფილა ერთი და ბიჭი ყოლია იმას. ფადიშაჰს ცხენი ყოლია ერთი, თეთრი ცხენი. შემეღარა ი ბიჭი იმ ცხენზე და უსიარულებია. იმ ბიჭს ჰემდი ბეგი თქვიებია. ი ცხენი ყოფილა ფთიანი. გაფრენილა ი ცხენი. გწუთრინდა, წეყვანა აჰ

ახალგაზრდა ბიჭი და დაკარქა. წყევანა თიებზე და შორ ერ თახე რომ დადგა ცხენმა, ჩამოვდა ამ ბიჭმა და ხემ დალამდა. ცხენი გამეგბა გვერდზე, თავ ქვეშ ერთი ქვა შამეგდღა და დგეძინა ამ ბიჭსა. გათენდა და ველარ გეგლვიძა ამ ბიჭმა.

ერთი სხვა ფადიშახის გოგო დამედარა ფაფთონზე და თიებზე მია მოსამლულათ. დეანახა ეს ბიჭი, ცხენი გამუბამს, თავ ქვეშ ქვა შამუღვია და ძინავს. გადმოხტა ფაფთონიდან ამ გოგონს და მივდა. მივდა და ყურში წმინდა ხმით სიმღერა უთხრა, ლექსი უთხრა. ამ ბიჭმა ვერ გეგლვიძა კიდეც. იმ დროზე ამ გოგონმა თავქვეშ ქვა განულო. ბზიანი თორბა შამუღვა თავქვეშ ბალიშათ. წინედამაც ერთი ქელლე შექერი დუღვა. ჩაქდა ფაფთონში და წევდა, როდისაც ამ ბიჭმა გეგლვიძა, დეანახა, რუმე თავქვეშ ქვა ქონდა, აღარ არი, ვინცხას ბზიანი თორბა შამუღვია. წინედამაც ერთი ქელლე შექერი დვია. ამახე ძალეან გული მუღვა. რუმ მე ასე დაკარქული ვიყავი და ჩემთან ასე ვინცხა მოსულა და წასულა, მე რატუმ ვერ გეგვევიო. ამ დროში ადგა ამ ბიჭმა და ცხენს უთხრა: საცხადდან მოიყვანე, იქ წიმიყვანე ისევო. შაქდა ამ ცხენსა და გუფრინდა ისევ ცხენმა. მიყვანა თავის ოჯახში. მივდა, მარა აღარც სვამს, აღარც ლაპარაკობს ამ ბიჭი. მამასთან მახარობელი წევდა, რომე შვილი დაკარქული ყავს და გამოჩინდაო. რომ არ ლაპარაკობდა, მამამ დვსია ქაქიმები, ამა ყერვინ ვერაფერი ვერ გუქეთა, ვერ უშველა.

იმ ფადიშახსა ყავდა ერთი თავის კაცი, -- დელი მეჭმედსა ეტყოდენ. იმან უთხრა ფადიშახს, რუმე არ შეწუხდე, მე დავალაპარაკებ მაგასო. მაგას მე მივეყვან ქკუაზეო. მივდა ამ ბიჭთან დელი მეჭმედმა. უთხრა ამ ბიჭსა, რომე, ბიჭო, რაფერ შეშლილხარ, ერთი ნადირობაზე წასლითაო რაფერ გადმარიეო. ხვალ მე წამყე და განახეფე, ნადირობა რაფრათ უნდაო. მაშვინ დეგლაპარიკა ამ ბიჭმა, რუმეო, ეგ. დელი მეჭმედ, დემეთხუე, ნულარ ლაპარაკობ ბევრსო. დელი მეჭმედმა უთხრა, რუმე, ბიჭო, რა დეგმართა, რა გკირსო. ამ ბიჭმა უპასუხა, რუმე მე ამფრათ რუმე ცხენმა დამკარქა, ეგდა ვიწევი, დამეძინა, თავქვეშ ქვა მქონდა შემოდებული, ვინცხა მოსულიყო ჩემთან, ქვა გამეგელო, ბზიანი თორბა შამეგდღა თავქვეშ. წინაც ერთი ქილლე შექერი დიედვა. მე თუ იმას ვერ შეეტყოფ, მე არც სმა მინდა, არც ქამა მინდა, არც სიცოცხლე მინდაო.

იმ დროში იმ დელი მეჭმედმა უთხრა, რუმე შენთან ერთი საყვარელი გოგო მოსულა და შენ ვერ გაგიღვიძია. ნიშანი დუ-

ტვეია ზენტვინი, რუმე, ნე თუ მომძებნი, მე ვარ სემერყენდი ბუ-
ხარაში. ვარ ფადიშაჰის შვილიო. ასე უქნია იმ გოგოსაო. ამ
ბიქმა უთხრა დელი მეჰმედს, რუმე მიშველე რამე, ჯადა მოგ-
კრე. ჯადა ი გოგო ვნახო უნდაო.

დელი მემედმა უთხრა, რომე წადი, მამაშენიდან ფული ეა-
ღვი. წიგიყვან და განახვეფო. მივდა ამ ბიქმა, წამედლო ფული,
შეუდენ ცხენებზე და წვედენ. მივდენ იმ სემერყენდი ბუხარეში.
ერთ მალაზონთან მივდენ იმათაც და დადგენ იქა. მემრე ამ დელი
მეჰმედმა უთხრა. ამ ჰემდი ბეგსა, რომ წადი და ერთი ოქროს
მკედელი შეყვანეო.

მეყვანა ოქროს მკედელი იმ ბიქმა და ამ დელი მეჰმედმა
უთხრა, რომე შენ ერთი ორი ყაჰვის ფინჯანი ოქროს უნდა გი-
მიკეთოვო.

წევდა, გაკეთა და მშტანა. დელი მემედმა უთხრა: ეს ახლა
წვედლოთ და ფადიშახს ვაჩუქვოთ ესაო. წვედენ და მივდენ იმ
ფადიშახთან და აჩუქვეს ეგა, ახლა ფადიშახმა უთხრა მოსამსა-
ხურაებს, რუმე შეყვანეთ ეს კაცები ხაზინაში და რაცხამეთი ფული
უნდებიან, იმტონი მიეცითო. ამ დელი მეჰმედმა უთხრა, რუმე მე
ფული არ მინდა, ფულის მეტრ რა მაქ მეო.

— აბა რა გიყოთო?

— მევო ვარ ერთი დიდი ვაქარი, დიდი ფულის პატრონიო.
შენიდან მინდა პატრონობავო. ფადიშახს დუჩივა, ამა რაფერ
პატრონობავო. ივნცხამ რუმე რამე წამართვას, იგი უნდა მიშვო
და ჩამაბაროვო.

ჩამუართვა ხელწერილი. ადგენ და მივდენ იმ მალაზონთან
ისოვ. დუძახეს იმ ოქრომკედელს. უთხრეს, რომ ერთი ოქროს
ლეგენი, ვრთიცი ოქროსი იბრილი გიმიკეთეო. წევდა გაკეთა ოქრო-
მკედელმა აგინი და მშტანა.

— ესა ფადიშახის გოგოს ეკადრებავო—უთხრა დელი მეჰმედ-
მა. მშტანოთ და ვაჩუქვოთო. დუძახეს იმ მალაზონსა და მას გატანეს.
უთხრეს, რომე ეს მშტანე შენა ფადიშახის გოგოს და კითხავს,
რუმე ამას ფასი რა აქო. მაშინ უთხარი, რომე ამის ფასი აფერი
არა, გეფია ესა. ერთი თორბა ბზე და ერთი ქელლე შექერიხ ამის
ფასიო. მაშინ იმ გოგონაც თითზე იკბინა. დუძახა მოსამსახურე
გოგუებს, წადით თქვენა და გულშამ ბოლჩაში, შევთელ ხილამ
შვიდი ჯოხი მოჭარით და მეტანეთ. შვიდმა გოგომ დარტყით
ჯოხი ამ მალაზონს, გარბენდეთ იმ გულშამ ბოლჩაში, გარონიეთ
იმ ხიძირში და წყლი გზით გადენეთო. მოსამსახურეებმაც ასტე
ქნეს. მივდა ტირილით ამ მალაზონმა დელი მეჰმედთან. მობრუნ-

და დელი მეჰმედმა და უთხრა ამ ჰემდღ ბეგს: -- ეს რა თქმა არი, იცი, ხემდი ბეგ?

— ეს ის თქმა არი, რუმე სათის შვიდზე, წყლი გზიდამ, ვულშამ ბახჩაში, შევექელ ალაჯის ძირში მოდი, იქ მუალ და გნახავო.

ადგენ, წევდენ და მივდენ იქა. უთხრა დელი მეჰმედმა იმ ბიქსა. რომე აგერ, შენთან უნდა გოგო მოვდეს, მე გვეალ იქით და თქვენ ნახევით ერთქვანები და ლამაზათ იყავითო. ახლა ამ ბიქსა მეგემ არ დეძინა კიდევ! მივდა გოგომ, რომ ბიქს ძინავს, ყურში კიდევ დაბალ ხმით სიმღერა უთხრა. ჯიფეში დაშაქრული ლელვი ჩუღდა, გეარა, წევდა.

მოვდა დელი მეჰმედი იმ ბიქთან, უთხრა, რომ, კოვ, რა ქენიო. -- არ მოსულაო, უთხრა ბიქმა. დელი მეჰმედმა უთხრა: შენაო ის რაცხას ნიშანს დიგიტევდა, მუძებნა და ნახა ჯიფეში დაშაქრული ლელვი.

წანეყვანა ი ბიქი ისევ, მოვდა იმ მალაზონთან და დუძახეს ოქრომჰედელს ისევ და გაკეთებდეს ოქროს სავარცხალი. გუგზანეს კიდევ ფადიშაისის გოგოს ამ მალაზონის ხელით. მემრე დუძახა კიდევ იმ გოგუებსა. იმ ფადიშაისის გოგომ, -- წაჯთო და ოთხი ჯოხი მეტანეთ იმ გულშამ ბახჩიდანო. ეს მალაზონი ცემი-ცემით ვადენეს იმ წყლი გზით. მივდა ტირილით ამ მალაზონმა დელი მეჰმედთან. მუახსენა დელი მემედს, რუმე ამფრათ და ამფრათ იყოვო.

უთხრა დელი მეჰმედმა ბიქს, რუმე ახლა უნდა წევდეთ სათის ოთხზეო. ადგენ და წევდენ. მივდენ იმ ხი ძირში. დაჯდენ და დელი მეჰმედმა აწია და ფული მიცა ამ ბიქს, რომ მე დამეკარქვის და შენ ლამაზათ შეინახე. ამმეტი ფული არ გვაქ. ასი ოქრო ჩაბარა და დათლაში ოთხი მოპარა. წევდა. ამ ბიქმა დარჩა იქა და ძილი მუვდა. მუაგონდა, რომ ეს ფული არვინ წამართვას, თუარა დელი მეჰმედი მომკლავსო. ამედლო, დათვალა, რუმე ოთხი აკლია. კო, აჯ რა დემემართაო, ამაზე გუტყდა ძილი.

ამ ხანში მივდა გოგომ. გოგო და ბიქი მეფეარენ და ამ ხანში მოვდა დელი მეჰმედმა. გოგო გალახა და გაქცია. პაწაძე ყაიმი წვერები წასო. იქიდანაც აჯ ჰემდი ბეგი წამუაშაუნლა და გამუაქცია. მეყვანა მალაზონთან და იქიდან ისროლა თოფი, გაჩინა ყვირილი, მოსვარა ბელი ქვეყანა. თქვა, რუმე დემეცენ და ფული წამართვესო.

გეგო ფადიშახმა და შამშისია ჯარი ამ გოროტს. ეძებს ამ ფულის გამტაცნელს, მარა ველარ იშვეს. ამაზე შეწუხდა ფადი-

შაჰმა და შევედა თავის სახლში თავის ქალმა უთხრა, რომე რეჯხა ხარ შეწუხებულიო. უთხრა, რუმე მე ერთ ვაჰარზე მიცემული მქონდა ხელწერილი, რომე ვიშოვო იმ ფული წამლებელი და ჩემე-ბარებია უნდა. გოგომ მაშინ მიხტა, რუმე მე რომ გამლახა და დამკრა, მეგემ ამ საქმეზე ყოფილაო.

დედას უთხრა; რუმე მე გაეაკეთე ეგა, მე წავართვი იმ დელი მეჭმედს ფულიო. ამ დროზე ფადიშახისა გუბარდა ესა, დეჰკირა გოგო და ჩაბარა დელი მეჭმედს.

ამან მოყარა გოგო და ბიჭი ერთათ. სამ დღეს უკან მივდა ფადიშახმა, ქალმა უთხრა, რუმე ჩვენი შვილის მეზელოლი გვანახევო.

უთხრა იმ დროზე, რუმე ერთი შამობძანდით, თითო ფინჯანი ყაჰვე დიმილიეთ და შერე წევდეთ მეზელოლზეო. შეყვანა ესენი ოდაში და შევედა. გოგოს და ბიქს უთხრა, რომე კაჲ ლამაზი, შეენიერი ყაჰვე განზადეთ, შამოჯთ და ჯერ მამა მეჰკითხეთ, მერე დედა, შემერე მის შემადგენლობა ფადიშახის. გაიჲტანეთ მემრე და ყაჰვე დალევითო.

მეჰკითხეს ისინი, შეჰტანეს ყაჰვე და დალევით. მემრე ამ ფადიშაჰმა გედეჲრია, რომე ეს რარი, რა საქაელო: დელი მეჭმედმა უთხრა, რომე ეს ბიჭი დაკარქული იყო, შენნა გოგომ ამდა ამ თაზე ნიშანი დუდკა წინ. ეს ბიჭი არი ჰინდი ფადიშაჰის შვილი. ეს გოგო არი შენი და მე ამდონეთი ვიშრომე, რომ ეს გოგო და ბიჭი მოყარე ასე ერთათ. ახლა კაცობა შენთან არი, გინც მჲცი და გინც დატევეჲ.

ამაზე იმ ფადიშაჰმა მობრუნდა და ორმოც დღე-ღამეს ქორწილი ქნა. მემრე გატანა ბიქსა გოგო.

ერთი ცხენი, ორი კვიცი,
ამის მეტი აღარ ვიცი.

8. ასლანის შვილი

ერთ ფადიშახს მეგემ შვილი ყოლია პატარა. იმ ფადიშახს სიზმარი უნახავს, რუმე აჲ გალმა თურბელღებში სამი სული რომ წევან, შტაში რუმე სურჲელი არის, იმან უნდა მოგკლას, უნდა გაგათავოსო გვგზანა მაგან ჯენდერმიები: მიდით, რუმე იმ თურბელღებში რამე სურჲელი არი თუ არა იქაეო.

მივდენ ჯენდერმეებმა, ნახეს, რუმე ერთი ქალი და ერთი კაცი წევან; ახალი ბალვიც უწევან შტაში, იმ ღამეს დუნჯაზე

მოსული. დეკავეს ესე და წამეყვანეს, მეყვანეს ფადიშახთან. უთხრა ფადიშახმა, რუმე ნურსათ ნუ ჯარებით, მე პენციას დიგობამ და იმცხოვრეთ ჩემთანო. იგინიც იყვენ თხუარები. დაედენ და სამ წელწად გაჩერდენ. სამ წელწად უკან ფადიშახმა უთხრა, რუმე ე ბალვი მომეცით მე, სასტავლში მწვეცემ და კაცათ გამეყვანო. ბალანაჲნდა დაკლას ახლა. ქალმა უთხრა, რომ კაცო, ფადიშახი ბალანგს გთხოვს, უნდა მივცეთ, ჩვენც ვიმცხოვრებთო. აწიეს და მიცეს ბალანაჲ.

ასწია ფადიშახმა ი ბალანაჲ და მისცა ჯელღეთებს. დაქედეს დიდ ჩექმეჭაში, დაქედეს ზეადან კარქა და უთხრა ფადიშახმა, რუმ ეს წყაყვანეთ და კოროხში ჩაგდევითო. ამ ჯელღეთებმა წყაყვანეს, მწყანეს კოროხი პირზე. შებრაღენ ბალანაჲ. ბალანაჲ ძალვანი ლამახი იყო. ხემწიფეს ნაბძანები ხონდა, უმ დაკალით და ისე ჩაგდეთ კოროხშიო. არ დაკლეს, ჩადვეს შიან, დაქედეს კარი და გეჲქნიეს წყალში და უთხრეს წყალს: შენზე ამანეთი მოგვინდვიაო. წყალმა არბენია, არბენია და ერთ ქენერში ი ჯაშიკი მიაგდო. ჯელღეთებმა დაკლეს ერთი მამალი, ბალნი პერანგი დასვარეს და მწუტანეს ხემწიფეს, უთხრეს, რუმეგო ბალანაჲ დაეკალით და ჩავაგდევით წყალშიო.

ი ბალანაჲ რომ ყუთში იყო და მიაგდო ქენერზე წყალმა, მეგემ იქ ასლანი ცხოვრობს და ბარტყები ყავს. ასწია ამ ასლანმა, წეღლო და მის ბარტყებთან დადუა ი ყუთი. გაბსნა, რუმ ბალანაჲ ცოცხალია. ასწია და, როგორც მის ბარტყებს უვარებოდა, ისე მწუვარა იმ ბალანასაც: აწუა ძუძუ ბალანასაც. და მის ბარტყებსაც. ი ბალანაჲ გახტა დიდი კაცი იმ ასლანთან. ისეთი ძრელი გამოვდა, ისეთი, რუმე ამ სახლს რუმ მოდებს ხელს, გადაღწა ბაზარში გადუშეებს.

იმ ფადიშახს რუმ პატარა ბალანაჲ ყავდა, იმან ადგა და სანადიროს წევდა თავისი ესკერიოთ. მივდა იმ ასლანის ბარტყებთან. ვნახოთ, რუმ გამოხტენ და გეჲქცენ. ასლანის ბარტყებმა გნსწრენ და გავან ვერ გნსტრა. დეკავეს ისა. დეკავეს და წეყვანეს თავისმა ჯარმა. იმ ფადიშახის შვილმა თქუა, რუმ დღევანდელი ნადირობა ყველამფერს მირჩვენია, არც დათვი მინდა და არც ძროხაო; მე ასლანის შვილი დეკავეო.

სახში რუმ მწყანა, დიცა მექთებში, ასტავლა, ასუა, აქამა და ყავს ძმათ.

ერ დღეს გეჲარეს წყალზე, რუმე ერთი ნენეჲ ბარდალით წყალს ამსობს. ი ფადიშახის შვილმა აწია პაწაჲ ქვაჲ, გეჲქნია და ბარდალზე შემოკრა, მოხტა და გატყდა ბარდალი.

დედაბერმა მობრუნდა და ხელის აწევით დაწყევლა, რუმე შეილო, ვერ გიგიმეტებ სასიკტილოთ! იმას უკნიდან ერთი ყაფტალი ყოფილა. იმას უკნიდან ვორმოცი დივი ცხოვრობს მეგემ. უთხრა დედაბერმა, რუმე შენაო. იმ ორმოცი დივის დაზე სეედალი გახტეო.

იმ ფადიშახის შვილმა ი ქალი ნახა სიძმარში. ადგა დილაზე და დეეკარქა კქუა თავში ფადიშახის შვილს. თქვა, რომ მე მივალ იქა, მეანდა წვედუო. მამისმა (ე. ი. მამა მისმა) არ ქნა: ვერ წახვალ იქაო.

როდესაც ასლანის შვილმა ძმა გუხტა, უთხრა რუმე შენ ფადიშახი ხარ და ახ საქმე რუმე არ მჭაგვარო, არ იქნებაო. შენ გიმიკეთე მე ორმოცბათმანიანი გურძი, იმიდაგვარი ფარიო. გუკეთა ისინი, ცხენიც მიცა, ყოლიფერი და გუშვა. შეედენ ამ ორმა ძმამ ცხენებზე და წვედენ.

ძარეს ერ დღეს ძარეს მეგორე დღეს, მესამე დღეს ნახეს. რომ ერს ალაგზე ფუტი ამოდის მაღარაში. იმ ასლანის შვილმა უთხრა, რუმე შენ დადექ აქავო, მე ავალ და წვეებდავ, რუმე რა ამოდის ი ფუტივო. მივდა, წუხედა, რუმე ნახა ვოზდახუთთავიანი დივი. კიბილები გალაწუნა, რუმე ესადილი მომივდავო. შეჭამოს უნდა.

— შენზე მე ხმალს არ გამეველეფო, მუშტით ჩაგამტრევე კიბილებს, ორმოცი დივის გზა ჰად არი, მასწავლეო. ძმები არიან ორმოცი დივიო,—უთხრა ასლანის შვილმა.

— მე არ ვიციო,—უთხრა დივმა,—მე ორასი წლისა ვარ, ჩემს იქით ძმა არი, ის ხუთასი წლის არის და იმა ეკოდიწებაო.

გასწიეს ცხენები, მივდენ მის ძმასან. გახედა ასლანის შვილმა, რუმე ორმოცთავიანი დივია. იმასაც შამუყვირა: გამოჯ კარშიო, სად არი ორმოცი დივის გზა, მასწავლეო. იმანაც გალაწუნა კიბილები, რუმე სადილი მომივდაო.

— სადილს გასწავლი მე შენაო! რომ შემოგკრავე ყური ძირში, როგორც რუმე ნიორი, ისე გაგხდიო. მასწავლე ჩქარა ორმოცი ძმა დივის გზაო. გამოჯდა და ასტავლა:

— ა, იქ არიო. გახედეს და დეანახეს ბედენი იმ დევებისა.

იქიდან სამი თვის გზა გეედენ. მივდენ, რუმე დაყრილია კარები, ყარაულებია, შით ვერვინ შევა. უთხრა: კარი გამიღეო! არ გულო კარი. ასლანის შვილმა მოკიდა კლიკებზე ხელი, გა-

თხრობა და ერთი იქით გეჟქნია და ერთი იქით. შევდენ შიან, ბა-
ლახში დაწვენ: ერთი შევსვენოთ და დევძინოთო. კიდევაც
იძინეს. მათ ძილში დივებმა სული იკრეს: ინსანი შემოგვე-
პარა ვინცხაჲო. გამოვდენ კარში და უმფოსმა ძმამ გუხედა დუ-
რბელით. რუმ იქ დეხანხა, თქვა, რუმე იქ ორი სული წევან, მარა
ერთი აფერიოაო, ერთი იგიითიაო. გავზანეს პატარა ძა: მნ, ნახე.
დეჟკავე და მეჟყვანე იგინი აქანაჲო!

პატარა ძმაჲ რომ მივდა უთხრა: რაჲხა შამოსულხართ აქა-
ვო? დეჟკავე ასლანის შეილმა პაწაჲ, ძმაჲ ქევედა ჩიჩვირები მოქრა,
ხედა ჩიჩვირები მოქრა, ყურებიც მოქრა და გავზანა უკან: წაჲ
ახლო! გახედა დიდმა ძმამ, რუმე ჩიენი ძმა მოდის და იცინისო.
მივდა, რუმ ჩიჩვირები აქ მოქრილი.

— ახლო თქვენ იყავით და მე წავალ იქავო, — დიდმა ძმამ
უთხრა. ფეხლივანია ისა.

წევდა. მივდა და შეატაკენ ასლანის შეილმა და დივმა. წა-
მელო და ზეჲა ძირში ასლანის შეილმა. დაწვა გულზე.

— დაგკლავო? მე შენთან საჩხუბრათ არ მოვსულვარ, რეჲხა
მეჩხუბებიო? — უთხრა ასლანის შეილმა.

— აჲა კარქი, ბატონოვო, წამობრძანდითო.

მიყვანა სახში და ძმებს უთხრა: დადექით თქვენ, მე
საქმე მაქ ამათთანაჲო. ეს იმფერი ჩამს, ვორმოცმა რუმ ერთათ
ვეჩხუბოთ. დაგვამარცხებსო. იმფერი ბესი დუდვათ, რუმ გევ-
გოთ. დაგვანარცხებს თუ არაო. დაკლეს შეიდი „დოხაბური“
ხარი, ჩაყარეს ქვაბში, დადევს ისე და საჯიალიც დადევს ისე.
უთხრა: ეს ქვაბი თუ საჯიალზე ეატანე, ჩვენ დას მოქცემთო, თუ
არადა არაო. იმან ჩევდა, ნეკი თითები გამწყარა ქვაბს ყურებში
და სამჯერ ეატან-ჩამეატანა, ხელები არ გუყრია. დევებმა თქვეს.
რომ ჩვენ ორმოცი ძმა ხელკეტებს გუყრით და ანჯახ ეეტანთ და
მაგან ნეკი თითებით ეატანა, ჩვენ რაჲნდა უშველოთ, ყველას და-
გვამარცხებსო! ასწიეს და მისცეს. დეჲნახა ქალი ხემწიფის შეილ-
მა, სამ დლეს იქ დარჩენ. სამ დლის უკან დივებმა უთხრეს, რუმე
ამ ტერეფიდან — სამხრეთიდან ზორი გვაქ: ერთი დივი გვეჩხუბ-
ბო. იმან უთხრა, რუმე მე მოგაცილვებ მაგასო.

ი დატია ქალთან, ადგა და წევდა თვითონ ასლანის შეილმა.
ნივდა დივის ყონალზე. მივდა და მოსიგროულია ისე, რუმე შიან
შეხვალ, ქვა გახტები. მივდა, რუმ მეგემ თელი დიდვანი ფეხლი-
ვანლები გასიგროული, ქვა გამხტარი არიან. გაქქნია გურძი, გახტა
ქვა მუხლამდი; მეორეთ გეჟქნია, წელამდი გახტა ქვასავეთ. მაშინ
იფიქრა: რუმ ზათი გათავდა ჩემი საქმე და ერთ მესამეთათ გევ-

ქნევ და იუბალა, რა იქნებაო. მესამეთ რომ გეჟქნია, გეჯხსნა ი სიგრი, მორჩენ ი კაცები და გეჟქენ შინათქენ. იმან პირდაპირ დივის ყონალზე მივდა. შევდა ყონალში, რუმ სამი გოგო ზიან იმისთანაჲ, რუმ როგორც თუარე. გოგუებმა უთხრენ:

— აქ რეჯა მოხველ შენ, ახალგაზრდავ? შენ ბრალი, ხარ დივი შეგქამსო!

— ი.მე ვერ შემიქამსო, სადაა დივი, მაჩვენეთო! — უთხრა ასლანის შვილმა. უთხრეს გოგუებმა:

— ი დივი აგერ ოდაში წევს, ძინაეს. დაწვება სამ ღღეს არ გეღვიძებსო; ადგება სამ ღღეს არ დეეძინებსო.

— მაჩვენეთ ერთიო! — და წყევანეს ოდაში გოგუებმა.

გოგუებმა რუმ ოდაში შევდენ, დივის სუნთქვამ გოგო წამეტაცია, წედლოს ანდა მის პირში. ამან ქოჩორზე მოდვა ხელი, დეკავა და გეყვანა გარში. წადი ახლა შენაო! მობრუნდა, მივდა; მისი ყლიჯი დეტოლა, რუმე არ გუწვდა (ორმოცი თავი ქონია მეგემ დივის) დივის ყლიჯი ჩამედლო, დეტოლა, რუმ გუცდა. გუცდა და შამუძახა:

— მე არ მოვკლავ ისე კაცსაო. გეიღვიძა დივმა, გალაწუნა კიბილები იმანაც.

— შენაო ჩაგადლოანდა ჩემ მუცელშიო! — დივი ებნევა.

— შენ ვერ ჩამადებ მე მუცელში. თითი ასწიე და თქვი, რომ ღმერთი ერთიო.

რუმ არ დაყვა სიტყვაზე დივმა, შანოკრა მაშინ ხმალი, დარტყა და ვოზდაცხრამეტი თავი ერთქან მოჭრა, ერ დარტყმაჲ. ერთი თავი დარჩა. იმ ერ თავიდან დივმა დეფლაპარკია:

— თუ ივითი ხარ შენაო, ერთი კიდევ დამარტყიო. — მეგემ რუმ დარტყას, გაცოცხლდეს უნდა!

— მე ჩემ ანას მუცლიდან ერჯელ დევბადე, ორჯელ არაო. თუ წამალია, გეყოფაო.

შუხტა იმ დივმა, დეეცა, გასკტა და მოკტა ის გოგუები ასწია და წამეყვანა და ორმოც დივთან მეყვანა. მეყვანა, რუმ რას მეყვან: სალადაა ხემწიფის შვილი. ხემწიფის შვილი ძირ დაწოლილა და ველარ დგება. ქალი აღარ არი: მუტაცნიან. ამ ასლანის შვილმა რუმ წევდა დივთან მოსაკლელათ, იმ ორმოცმა დივმა ადგეს, სანადირაოს წევდენ, უთხრენ ხემწიფი შვილს: ყველგან ქამე, სვი, მარე, მარა იმ ოდაში, მევორმოცე ოდაში არ შეახედოვო!

მეგემ ამ ხემწიფი შეილმა, იგინმა რომ წევდენ, იფიქრა, რუმ რა აქვან ამ მეეორმოცე ოდაშიო? მივდა და გატეხა ბოქლონი, შევდა. გახედა, რომ ერთი თჳარესავეთ ბიკი მისი ქოჩოროთ დაკიდულია თავანში და პორწიალობს და არი. რაეარც შეახედა, უთხრა: აჯიდი, შენ ინსანოლლიო, კაციის შეილი ხარო. რა იქნება, გადამარჩინო აქედანავო? წავალ აქედან, დევკარქვი, აქოურ ღურბელს აღარსათ დევნახავ, გადავარდები სხოვანაო.

იფიქრა ხემწიფი შეილმა, რუმე ამ ბიქს გადაეარჩენ, რა იქნებავო. სასიკტილოთ ბრალიაო. შამოკრა ამ თმაზე ყლიჯი, გაშქრა და დგეცა ძირში ამ ბიქმა. წამოხტა ზეზე, ერთი ხელი რომ დაკრა ხემწიფი შეილს, ხაპივით განარცხა ძირში. გაშპა კარში, მოკიდა ხელი ქალსა, ადგა, ჰაეროპლანივით გაფრინდა. გეძარა და წევდა. იმას ეტყვიან მეგემ ჯანფულაქს, — ცეცხლიდან გაჩენილი.

მივდენ დივებმა, ნახეს, რუმ ეს კაცი განარცხულია და ქალი არსათ აღარაა. მიხტენ ამ დივებმა, რუმ მას ამ ოდაში შუხედავს და ჯანფულაქს ქალი წუყვანიავო. იფიქრეს. რომ დავკლათ ესეცო, რუმ გაქტია ეს კაცი და ჩვენი დაეც წეყვანაო. ზოგმა თქვეს, რომ არა, ნუ დავკლავთო. ერთი მოვდეს ჯერ ჰალა მისი ანთხანაგი და ვნახოთ, რა იქნებაო.

მოვდა მისმა აფხანაგმა, სამი გოგო მეყყანა სახში. ნახა, რომ ასე ნომხდარა, გოგო აღარალი. მიაზავდენ დივებმა, უთხრეს, რუმ შენმა ამხანაგმა ასე წავგვიდავო. ეს კაცი იმფერი იყო, რუმეგო დევკავებდით, მოგკლევდით; დავწევდით, მოვხარჩევდით, ისევე გაცოცლდებოდაო. ერთი ტუზალით დევკავეთ და მისი თმით დეება, სხვა აფერი არ ეშველაო.

უთხრა იმ ასლანის შეილმა:

— თქვენ მომიცადეთ ორმოც დღეს, მე წავალ საძებარში. თუ მჴელი, მჴელი; თჴერ მჴელი, აგი მაშინ დაკალით, მე ცოცხალი აღარ ვიქნებო.

წევდა ასლანის შეილმა. ძარა ოზდაცხრამეტ დღეს ტყე-ღრეში, ყველგან ძარა. ოზდაცხრამეტი დღე რომ ათავდა, ამან იფიქრა, რომ მე სიცოცხლე აღარ მინდა, დიდი კილდეა. ამ კილდეზე ავალ და გადავარდებო, იმასაც მაინც მოკლენო. ევდა კილდის თავზე, გადახედა კილდის ძირში, რუმე სამი კაცი იკინდლებიან, ერთმანებს ამტვრევენ თავკისერს. ამან იფიქრა, რუმ ჩემი სიკტილით რა იქნება, ჩავალ, აგენს შავარიგეფ, — ამჴალ კიდევ, გადავვარდები და მოვკტებო.

ჩვედა იმ კილდი ძირში იმ კაცებთან, უთხრა რუმ

— რატომ ჩხუბობთ, რა გინდანანო?

— ჩვენ გვაქ სამი შეგ, გვაქ, გასარიგებელი და ვერ გავარიგეთო და ამიზა ვიჩხუბებითო.

— რა გაქვან გასარიგებელიო?

— ა, აგერ ერთი ქული გვაქ, ერთი სუფრა და ერთიც ხალიჩაო.

ამ ბიჭმა უთხრა:

— ამათი მარიფეთები მითხარით, მე გავარიგეთო.

უთხრეს:

— ამ ქულის მარიფეთი ის არის, რუმ დეგხურავ, ვერ დიგინახენო. ხალიჩას მარიფეთი ის არის, რომეო, დაჯდები ზეო, ეტყვი: ხალიჩავ, ამადამსალიგ მიმიყვანე ამ წუთზეო. მიგიყვანსო. სუფრის მარიფეთი კიდეც ის ააი, რუმეო, გადმუაბრუნეო, რაც გულში გიგიაოს საქმელები ხაზირი იქნებაო. ამ ბიჭმა იფიქრა:

— ეს საჩემო ყოფილაო, — უთხრა ამ სამ ძმას. — სამ ჯირით მე გვექნევ, წახვალთ იმის მოსატანლათ, ვინც მალე მჭა, ქულ მივცემ; ვინც მერე მჭა, ხალიჩას მივცემ; ვინც ბოლოს მჭა, სუფრას მივცემ.

გეაქნია ჯირითები. წევდენ იმ კაცებმა. მობრუნდა მაგ კაცმა, დაედა ხალიჩაზე, დეგხურა ქული, მეტანა, სუფრაც მედღა. უთხრა ხალიჩას, რუმ ხალიჩავ, შენ ჩემი გამჩენელი თუ გიყვარს, ჯანფულაქის ოდაშიანდა მიმიყვანო ამ წუთზე, საცხან არის იგიო.

იმ წუთზე მიყვანა ხალიჩამ ჯანფულაქის ოდაში. მეგემ სახლი ჰაერში აქ მას გაკეთებული. შეხტა ფენჯერაში. შევდა, დელაპარაკა გოგოს, რუმ ჯანფულაქი ჰად არიო? გოგო ხმას გონილობს, თვითონ ვერ ხედავს, გოგომ უთხრა: ვერ გხედავ, ვინ ხარ და რა ხარო? მაშინ მჭაგონდა, ქული მეგხრო და დეგანხა გოგომ. უთხრა, რუმე

— ვაგმე, ჯანფულაქი წასულია, ნისლით აარება. შეატყობს ახლა, მჭა და შეგქამს. წადი მალეო.

— ამდენი ხანია შენ იმასთან ხარ, მესი სული ჰა დგას, არ იციო, რაათ კტება ად კაციო? ქალმა უთხრა, რუმეო მისი სული ჰა დგას, ვიციო: ახორში დაბმული ხავს სამი ხობო. იმას მოკლავ, თვითან მოკლებავო.

მას ხანში მოხდა ჯანფულაქი. მოყვა ნისლს. შევდა ფენჯერაში და ტირის, ყვირის: ვინცხა ჩემ ფენჯერაში შემოსულა და მკლავს, ვინ არიო? ასლანის შეილმა ჩვედა ახორში, მოკლა ყი-

რმიზი ხობო, ამოვდა მუხლებზე სული; მოკლა კრელი ხობო. ამო-
ვდა წელზე სული. მემრე დეჟაკვა ყურიით და ამეჟყვანა შავი ხობო
მასთან. მეძრო ქუდი და უთხრა:

— ახლა დიმიწახე, შენი მომკლელი მე ვარო.

ვამე, ძმავო, გადამარჩინე, შენი ქირიმე, დიმიტიჟ ნახე-
ვარი სულიო.

— შენ იმფერი საქმე არ წამეკიდე, რუმ სული შეგატიო
შენაო!

მოკრა შავ ხობოსაც თავი. მოკტა ისიც. მეჟყვანა ქალი,
დაჟდინა სალინჩახე. უთხრა, რუმ ხალინჩაჟ, შენი და ჩემი გამჩე-
ნელი თუ გიჟყარს, ორმოცი დივის სახლშიანდა მიმიჟყანო ამ
წუთშიო.

წეჟყვანა, მივდა. ორმოცი დღე ათაჟდა და იმ ლამესაც მწყვანა
ქალი და მივდა. ამდგარა ხემწიფის შვილი ძარება ძაზლოლში.
მივდა ასლანის შვილმა, ხელი მჟოკიდა ცხვირში, შენ მიდღემჩი
ჩიტთელი რატომ ბარო? ტკლიცა ლაჟაში. მემრე ადგენ და წამო-
ვდენ სახში ხემწიფი შვილით, ცოლით, სამი გოგოჟთ და ასლანის
შვილიც მოდის.

დივიდან რომ წამეჟყვანა, იმ სამ გოგოს მარიფეთები ქო-
ნიან. აჟ სამნიჟე გოგუნები სხვადასხვა ხემწიფის შვილები ყოფი-
ლან. გზაში უთხრეს, რომ ნუ მიგვიჟყვან შენ სახში, რუმ საქითბნა
არ მედტანა კარქიო. შორიახლოს მივდა, გაკეთებრის ოთახები და
დადგენ იქანაჟ.

ორმოცი დივის დაჟ რუმ წამეჟყვანა ფადიშახის შვილმა, იმ
გოგოზე თვალი დეჟაკვა მამამ. ფადიშახის შვილმა უთხრა ძმობილს,
რომ როდესაც ჩემმა მამამ ჩემ ქალზე თვალი დეჟაკვა, მაჟ რაჟარ
იქნება, მე ვერ მოვკლავ. შემეცოდება, მამა არისო. და შენ მო-
კალიო. მივდა და ამან მოკრა თავი ამ ხემწიფეს და მემრე ასლა-
ნის შვილმა ხემწიფის შვილი გეჟყვანა ნეფეთ.

ასე დიემართა ხემწიფეს.

9. ღაკარქული შვილი

ერთ ქვეყანაში ყოფილა ერთი ხემწიფე. მას შვილი დიეკარქა
და მის ხელქვეშ რაც გოგუნებია, სირობით ალაპარიკებს ზლა-
პარს და მემრე კლავს. დარჩენ ორი დანები, გოგუნები. უთხრა
პატარა დაჟ უმფროსს, რომ ხეალ სალამ მენდა წამიჟყვანონო და
ბარემ ერთათ წევედეთო. წევედენ ორვემ ამ ხემწიფესთან.

დღედა უმფროსმა ხემწიფეს და უთხრა ღზაპარი, რომ ერთ ხემწიფეს ყოლია სამი შვილიო. ამ ხემწიფეს ქონია ბაღში ერთი ვაშლიო. წელიწადში მეხბამდა მამ სამ კაკალ, მეტს არა. იგიც რაცხას მიქონდაო. უთხრა ხემწიფემ შვილებსა, რომეო, რომელიც შვილი იმას მოკლავს, ან დეჰქირავს, იმას დაეჯედენ თახთხო. ადგა უმფროსმა შვილმა, ერთ ლამეს წევდა და დაცო. დაჟდა ვაშლის ძირში და ცვეს. ამ დროს ვეზირის გოგომ დუძახა: რას შრობი მაქა, ამოდი აქაო. დატია ის ვაშლი, ევდა იქ და იქეჟდა. იმ ლამეს წეჟლო ერთი ვაშლი რაცხამ. მეგორე ლამეს შუათანა ძმამ წევდა. იმასაც დუძახა იმ გოგომ და ეჟყვანა სახში. იმანაც დატია ვაშლი.

მესამე ლამეს წევდა უნცროსმა ძმამ. დასაცავად. დაჟდა ვაშლის ძირში. გოგომ დუძახა, ვეზირის გოგომ, მარა მახნც არ მიცა ყური; დაცავა ვაშლი. შეჰქნა შუალამე, რუმე ახბალი გიენათა, როგორც ელექტორივით. შეხელა ამ ბიჭმა ხეზე, რუმე მოსულა ერთი ჩიტი, ანათებს ქვეყანას და მიაქ ამ ვაშლი. ეპარა ამ ბიჭმა და ტაცა კულზე ხელი. კული შერჩა ხელში და ჩიტმა გაფრინდა. დილას ნუტანა ნამის ამ ჩიტის კული. -- რა ქენი, შვილოვო, მამამ უთხრა. -- ბაბავ, ჩიტი ვერ დეჰქირე, მარა ნიშანი მოვტანეო. ამეჟლო ბურდლა და დუდევა სტოლზე. ამ ბურდლამ ისე განათლა, რომ ზეს სინათლე დუქარქა. მამამ უთხრა შვილებს, რუმე ვინც ამ ჩიტს მომიტანს, ან მონიყვანს, ჩემოვლობა მახე მიმიწერიაო. ადგენ ამ სამივე ძმებმა, მჟერე დღეს დაკახმეს ცხენები და წევდენ.

უთხრა გოგომ, რუმე ახლა მეძინებაო და ხვალ სალამ გელაპარიკებო. დრო მიყავს. მჟერე ლამეს დუწყო ლაპარაკი, რომ ამ ძმებმა წევდენ, შუადლის გზაზე გევდენ. მიედენ ერთ წყაროზე სამი გზის წვერია ამ წყაროზე -- სხვადასხვა მხარეზე მიმავალი. იმ წყაროზე წერია, რომე ამ გზით წამსლელი უკან მოსული აღარ არი, მეორეზე წერია, რომ წვალებას გაწევს, მარა მუა. მესამეზე წერია: წევა და მუა. აფერი, თავისუფალი გზა.

ამ უმცროსმა ძმამ უთხრა, რომ მე მივალ ამ მუსლელ გზიდანო, მეორენებმა თქვეს, რომე მაქიდან ვერ მოვალთ, ჩვენ თავისუფალ გზაზე მიალთო. გამოურიგდა უნცროსმა მაგინს და წევდა უმუსლელ გზაზე. გევდა პატარაზე და შეხტა მაგ ბიქს ერთი გელი. გელმა უთხრა, რუმე იქნებ არ წიგოკითხავს, რეჟხა წამოჟ აქეთ, შეგქამო უნდაო. ჩამოვდა ამ ბიჭმა ცხენიდან. შუქამა ცხენი გელმა. გასწია, წევდა ფეხით მაინც. პატარაზე გევდა, შოუქრა კიდევ

გელმა გზა ამ ბიჭს. — შეგკამო უნდა, რეიზა წამოგ აქიდანო, — უთხრა გელმა.

— უკვე მეძინება, დანარჩენს ხვალ გელაპარიკებო, — უთხრა გოგომ ხემწიფეს.

ბიჭმა უთხრა, რუმე ჩემ დერდს და ამბავს გაგაგებიებ და მემრე რაც გინდა, ის ქენი, გინდა შემეჭამე და გინდა დამარჩინეო, შეთხუა გელსა. ბიჭმა მუყუა და ელაპარიკა, რომ ამიზა და ამიზა, ვარ წამოსულიო. გელმა უთხრა: რადგან მაგფერი საქმე გაქ, დავძმობილდეთ მე და შენაო. გელმა უთხრა, რომ მაი ჩიტი ამა და ამ ხემწიფეს აქ, მარა გაპოყვანა ძნელიაო. მოდი შემეჭექი ზრუქშიო და შამეყდინა ზრუგზე. ათი დღის გამოსავალი გაძეირზინა ერთ დღესე. მივდა იმ ხემწიფესთან ახლოს, თანთხე. უთხრა, რუმე, შუალამეა, შადი ახლა, მამ ჩიტი არის ოქროს ყუფესში, ყარაულლებს ძინავენ ამჟამად. გალიას არ მოკიდო ხელი, ჩიტი გამეიყვანე და წამეიყვანეო.

ამ ბიჭმა რომ შევდა, ნახა, რომ ჩიტზე უმფრო ლამაზი გალიაა, ოქროსია. იფიქრა, რომე ამას ორვეს წევლფეო. მოკიდა ხელი გალიას და დუქრა ზარი ყუფესმა. დეჟირეს ამ ყარაულებმა და ეყუანეს ხემწიფესან. ხემწიფემ უთხრა, რომ შენ რა ხარ, ვინ ხარ, ვისი შვილი ხარ, შენ რაფერ გაბედე ჩემ ბარაში მოსვლა. უნდა ჩამოგახჩოეო. უთხრა ბიჭმა: მე ამა და ამ ხემწიფის შვილი ვარ, ასეთი და ასეთი საქმეები მაქ, მე რომ მეთხოვნა, არ მომცემდი, და ახლა ასე დამემართა. შენ როგორც გეკადრებოდეს, ისე მექეციო. ხემწიფე უგნება: რადგანაც მაგრე გაქ საქმეო, ამა და ამ ხემწიფეს ერთი ცხენი ყავს, ის ცხენი მომგვარე და ამ ჩიტ და ყუფეს მოგცემო. წამოვდა ამ ბიჭმა, გამოვდა გელთან.

გელმა უთხრა: ასეთი დემემართა და ასე დამავალესო.

— ახლა მეძინებაო, თქვა გოგომ. დანარჩენი ხვალეო.

უპ! ბიჭო, რა გიქნია მამ, მე რომ დაგავალე, გალიას ხელი არ მოკიდო, რატომ მოკიდე, ცხენს ჩვენ ვერ მეყვანთო? ვნახოთ ერთიო, უთხრა. შემეილდა გელმა ბიჭი ზრუქში, გასწია და წევდა. მივდა იმ სახემწიფოში. შუალამის დროზე იქაც. გელმა უთხრა: ამჟამად ყარაულლებს ძინვან და შადი საცხენოში. ცხენზე კამ აღვირი არის, მარა აღვირს ხელი არ მოკიდო, წაძრე აღვირი და ცხენი წამოყვანე მარტოავო. ამ ბიჭმა შევდა, აღვირი მდევონა და აღვირიანა წამეყვანა.

ამ აღვირმაც დუქრა ზვანოკი და ეს ბიჭი დეჟირეს. ეყუანეს ხემწიფესან. უთხრა ხემწიფემ, რუმე შენ რაფერ გაბედე ჩემ-

თან მოსულა. ცხენ რათერ მპარავდი, ვინ ხარ შენ, რა ხარო. უთხრა, რომ ამფრათ, ამფრათ საქმე მაქ და როგორც გეკადრება, ისე მიქენიო. უთხრა, რომ რადგან მაგრე გაქ საქმე. ამა და ამ ფადიშახ ერთი გოგო ყავსო. მამ გოგო მომგვარე და ამ ცხენ მოქცემ აღვირიანაო.

გაპოვდა გელთან ბიჭმა.—რა ქენი, ბიჭო, ნამ ამბავიო, რეიზა ქენი მამო. მაგან თელი ჯარი შაწყვიდა და ვერ გამეყვანა ი ქალი და ჩვენ ჰიდან გამეყვანთო. შემჯექი ერთი ზრუქში წვედეთ და ვნახოთო. (აქ გოგოს ეძინება).

გასწიენ და წვედენ. ათი დღის გასავალი გეჰარენ ერთ დღეს. მიედენ იმ ხემწიფესან. ველარ ენდო ამ გელმა ბიქს. დამალა ბიჭი. უთხრა, რომ შევალ და გამეყვან იმ ქალსო. ამ გელმა გადახტა და ჩედა ფადიშაჰის ბაღში და დეამალა. გათენდა დილას და ზე მოვიდა ამ გოგომ ადგა და გაყვა ბაღში საგულაოთ. ამ გელმა გადექცა შევლათ და ეჩვენება გოგოს. ე გოგო მივა პატარაზე, ხელი მოკიდოს უნდა, გექცევა, მოკიდოს უნდა, გექცევა. ამნაირათ გექცვილდა სახლიდან შორ. მერე იქცა ამ შველმა ისევ გელათ, ამ გოგო წამეიქუტურა და გექცა. ძრყვანა ამ ბიჭთან ამ გოგო. შამეჟდინა ამ ბიჭიც და გოგოც ზრუგზე და წამეიყვანა. (გოგოს ეძინება).

ამ ცხენთან მისლამდი ამ ბიქს და გოგოს ძალვან შეწყვარდენ ერთქვანები. გელმა მიიდა მაშინ, რუმე ამათ შეწყვარდენ ერთქვანებიო. მამ გოგო დამალა გელმა. ბიქს უთხრა: იე გავხტები ახლა გოგოთ და მიმიყვანე იმ ხემწიფესან და ჩამბარეო. მარა ცხენს რომ წეიყვანთ, შეჯექით და წაჰთ და წაჰთო. მე არ დიმიცადოთ. მე კი დეგეწვიო.

ამ გოგო მწყვანა ბიჭმა, ჩაბარა ხემწიფეს და ცხენი აღვირიანა წამეყვანა. ამათ წამოვიდენ. ამ გოგო და ხემწიფე ქეიფობენ. ამ გოგომ იქცია და იქცია ფერი. უთხრა ფადიშახს, რომ ბაღში გავყვითო. ბაღში რომ გევდენ, ამ გოგო იქცა გელათ და გუქარდა, დარჩა ხემწიფე მარტო. დიეწია ამათ გზაში, რომე ცოლქმარი ცხენზე შემედარი მიდიან ლამაზათ. მიედენ იმ ჩეტის პატრონთან. გელმა წეიყვანა მამ ცხენი და ის ქალი დამალა.

ბიქს უთხრა: მე გადექცევი ახლა ცხენათ და მიმიყვან ხემწიფესან. შენ წეყვანე ჩიტი და ყეფესი, მარა წაჰთ და წაჰთ, მე არ დიმიცადოთო. ბიჭმა მწყვანა ცხენი ხემწიფესან ჩაბარა და ყეფესი და ჩიტი ართვა. ამან შეედა ცხენზე. შამეჟდინა გოგო, დეჰავა ხელში ყეფესი, გასწია და წევდა. (გოგოს ეძინება).

ამ ხემწიფემ უთხრა მის ვეზირებს: აბა გვედეთ ერთი და ჯირითი ვითამაშოთო. კაე ცხენი ყავს ახლა. გვედენ საჯირითოთ მინდორზე, პატარახან ითამაშეს, მემრე ხემწიფეს აე ცხენი გამეშა კლიკებიდან, ხემწიფე საცხა გეჟნია და გელმა გეჟცა. დეჟნია ამათ გზაში, რომ მიდიან ლამაზათ, ყველანი მოკუქულო.

სადაც რომ დეჟმობილა და წამეჟყანა ბიჟმა. იმ ალიგზე მრეყანა გელმა. უთხრა, რუმე მე აწე აღარ მოვდივარო, აწე თქვენ ეპატრონეთ თავსო. გზაში არ დეჟძინოთ სახში მისლამდიო. დეჟმშვიდობენ ერთმანებს და გაშორდენ. (აქ ეძინება გოგოს).

ამათ მიედენ იმ წყაროზე, სადაც რომ დარიგდენ ძმებმა. დაჯდენ იქ, საჟმელი ჟამენ და მაგათ დეჟძინენ. გახედენ. რომ მოედენ ამ დროზე მისმა ძმებმა.

-- ამ ჩვენ ძმას რა უჟნია აჟო, ჩიტიც მოყავს, ჟალიც მოყავს, ცხენიც. ჩვენ სახში მაინც არ მიგვესლებო. ჟეჟუჟრეს ძმებმა და აე ბიჟი დაკლეს. ყველამთერი წართვეს. წამეჟყანეს მაგინი და ის ბიჟი დატჟეს დაჩეხილი. (გოგოს ეძინება).

ამ მემლეჟეთში ყოფილა ერთი ყაჩაღი, ვერა საჟემწიფომ ვერ მოსჟო მაგი. ამ ყაჩაღმა დახტა გზაში ამ ძმებს, ჟალიც ართვა ცხენიც, ყეფესიც. წეიყვანა და წეველა. მაე ბიჟი დარჩა იქ დაჩეხილი.

გეჟგო ეს გელმა და მივარდა იჟინეჟ. რომე ჩემი ძმა დჟეჩეხიანო. მივდა; რუმე ყვაფი დახტა დამეღარი იმ ბიჟზე, თვალებინდა ამეჟეჟა, დეჟჟირა აე ყვაფი გელმა. უთხრა, რომ შეგჟამო უნდაო, რეჟზა მომიკალ ჩემი ძმაო. უთხრა, რომ მე არ მომიკლავს, მე ასე დამხტა მაგიო. ჩემი წესი არის, რომ მე ძორს შეგჟამო. გელმა უთხრა, რომ შეგჟამო უნდაო, რეჟზა მომიკალ ჩემი ძმაე მაინდამაინც.

— მე ნუ შეჟჟამ და ამას მე მუარჩენო, უთხრა, წამალს მეეტანო. გელმა უთხრა, რომ მე ვერ გენდობი, შენ წახვალ და აღარ მოხვალო. ყვაჟმა უთხრა: მე დაგიტოვებ ბარტყებს და თუ არ მუელი, მაგინი შეჟამეო. დატოვა ბარტყებთან გელი და ყვაფი წეველა. წევედა და მეეტანა წამალი. უთხრა რომ მატყუებ; მაე წამალი არ არიო. გელმა ერთ ბარტყსაც თავი წაწიკვა. უთხრა ყვაჟს, რომ აბა მუარჩინე და მაე იჟნება წამალიო. ყვაჟმა წჟსვა

და მჭარჩინა მისი ბარტყი. მაგ წამალი წუსვა ამ ბიქს და ამ ბიქმა გამეიღვიდა.—ოჰ, რამდენი მიძინია, ჩივა ბიქი.

გელმა უთხრა, რომე ძილი რა შტაშიაო, ჰად არი, ჰად წეყვანე ყველამფერი, რატომ დეაძინე გზახეო. დეაწყო ტირილი ამ ბიქმა. გელმა უთხრა, რუმე აწი მე ვეფერს გიშველიო. (ეძინება გოგოს).

ტირის ად ბიქი. გელმა უთხრა: დანდექი ამ გზას, შეხვალ ტყეში, ტყეში ერთ ღირელზე კონახი იქნება გაკეთებული, იქ დუძახე: ნენე, ნენეო და ერთი დედებერი გამჭა. უთხარი, რომეო ასეთი და ასეთი ზორი მაქ და მიშველე რაცხაო. თუ გიშველის, ის გიშველის, თტარა მე ვერ დეგეხმარებიო. იმ დედაბერმა უთხრა, რუმე მე ვორმოცი ცხენი მყავსო. თუ გამოგადგება იმათში რომელიმე, დუძახებ და წეყვანეო. დედაბერმა უთხრა, რომ შენი ყველამფერი ყაჩაღს ყავს, შენ ვერაფერს ვერ უშველიო. მაგისი სული არისო: — ამა და ამ ზღვაში ერთი ადა არისო, ამ ადაში არის ერთი სელვის ხეა, იმ ხის წვერში არის ერთი დაშიქი შემოდებულიო. იმ დაშიქში არის ერთი კურდღელიო, იმ კურდღლის მუცელში არის ერთი ტრედლიო. იმ ტრედლის მუცელში არის ერთი კვერცხიო. იმ ყაჩაღის სული იმ კვერცხშიაო. იმას თუ არ ნახავ და არ გასტეხ, ისე არ მოკტება ი ყაჩაღიო. ჩემ ცხენებს დუძახებ და თუ რომელიმე გაგიყვანს, გამეზრჩიეო.

მოვდა ვოზდაცხრამეტი ცხენი. — მეგინი არ გამომადგება მეო, უთხრა. სხვა მიშველეო, რაცხაო. (ეძინება გოგოს).

მეგემ მევორმოცე შვილი ის გელია იმ დედაბრის. აბაეო, მევორმოცე ცხენი მყავს კიდევ და იმას დუძახებო? დუძახა, რომ იცნა დარჩა მისი გელი. — აგი მარგია მეო, მომეცი აგიო, უთხრა ბიქმა, შეჟდა გელზე, წეყვანა და წევადა. გვედენ ბატარაზე რუმე ქორი დაბმულა ყაფანში. ჟშეა მაგ ბიქმა ქორი და გჟშეა ყაფნიდან. — პატრონი რომ მოვდოდა, მომკლევდა და მაგიორში რა გაჩუქოვო. — შენ რა უნდა მაჩუქოვო, უთხრა ბიქმა. მეაწყვიდა ბურღლა ქორმა და მიცა; სადაც თუ დაგპირდე, ად წამხრუკე და იქ გავჩთებიო. წევედენ იქიდან. გვედენ ერთ მინდორში, რომე ჯამუშის ბულა და ხარის ბულა გევა ერთი ერთ სერზე, მგერე მეგორზე სერზე, წამოვლენ, ეტაკებიან და კლენ ერთი მეორეს. უთხრა ბიქმა, რომ რა გინდებიენ, რომ წყვეტთ ერთმანებსო. ვიშოვნეთ ერთი ჯოხი ჩვენაო, ვერ ვარიგებთ იმასო და ამაზე ვიკინდლებით, არა მე და არა მეო.

:— რა აქ მაგ ჯოხს მარიფეთიო, უთხრა ბიქმა, — ამ ჯოხს, რასაც წუჩვენებ, ან წაქარებ, მოკლავსო, მაგი აქ მარიფეთიო,

— აბაო, მე გავარიგებ მაგ ჯოხსო, — უთხრა — გადთ ერთმა იმ სერზე, მდერემ მძორე სერზე და რომელიც მუასტრობთ, იმას მივცემ მაგ ჯოხსო. გვეილენ და წამოვლენ იმან იქიდან და ამან იქიდან, რომელმაც მუასტრა, — დარტყა ჯოხი, მოკლა, მემრე რომ მოვდა დარტყა იმასაც ჯოხი და მოკტა. (გოგოს ეძინება).

წვედა იქიდან, ნივდა, რომ დათვს დუქირავს ძალლი და კლავს, დარტყა. დათვი მოკლა და ძალლი განთავისუფლა ამ ჯოხით. ძალღმა უთხრა, რომ რა გაჩუქო ახლა შენ, დათვიდან რომ დამიხსენიო. — შენ რანდა მაჩუქეოვო! მოაწიკვა და ბანალი მისცა, თუ დაგჭირდე სადმე, მოხრუქე ბანალი და იქ გავრთებო. მივლენ მანობაში ზღვის პირზე. მივლენ და ერთნაირი გიდელაა, თებზის დასაჭირი. ნასენ, რომ ერთი წითელი თებზია შიან დანწყრევილი. გუშეა ახ თებზი ბიქმა. უთხრა თევზმა, რომ რაე გაჩუქეო, მე შენ ამფერი საქმე რომ გიმიკეთე, პატრონი წიმიყვანდაო. მეაწიკვა ფთაე თებზმა და მიცა ბიქს, თუ დაგჭირდე, ახ ფთაე გახრუქე და დეგებმარებო. (გოგოს ეიინება).

შეჟდა გელზე და გევდა იმ ადაზე. მივლენ იმ სელვის ხინძირში. ამ ჯოხით მიადგა იმ ხეს, ურტყა, ურტყა და ეს ხე წაქცია, ამ ხემ რომ წეაქცა, დაშიკმა დატყდა. ამოშა კურდღელი და გეაქცა. წახრუჯა ძალლის ბანალი, დაჭირდა ძალლი. გეეკიდა ამ ძალღმა და დეაქირა კურდღელი. ახ კურდღელი რომ გაწიკვა ამ ძალღმა. გამოშა ტრედმა, გაფრინდა და გეიქცა. გახრუჯა ქორის ბანალი. ქორმა უთხრა: რა გინდაო? — ახ ტრედინდა დიმიქიროო. გეეკიდა ქორმა და შუაზღვის სისტორა გაწიკვა ტრედი. კვერცხმა ჩავარდა ზღვაში.

დაჟდა ბიქმა, დეაწყო ტირილი. ამდენი ნაშრომი დემექარქაო. მემრე განხსენდა თებზი. იფიქრა რაცხას მიშველისო. დახრუჯა იმ თებზის ფთაი, გაჩთა თებზი. — რა გინდაო, უთხრა. ერთი კვერცხი ჩამივარდა მაგ ზღვაში და მომეხმარები რამესო? თებზმა უთხრა: ახლა მე თებზ შამოვქნევ ადაზე, გაქარი იგი და იმას ექნება მუცელში კვერცხიო. შამეაქნია თებზი, გაქრა რომ კვერცხი იგლო ხელში. დაჟდა გელზე ისევ და გამეედა გაღმა. (გოგოს ეძინება).

• მრეყანა ახ გელი, დატია დედასან. თვითონ წვედა. ახ ყაჩალი ცხოვრობს ერთ მაღალ თაზე. აქ კონახი გაკეთებული. ევდა იმ ყაჩალთან შუადლის ღროზე, ყაჩალი საცხა წასულია. ქალმა უთხრა, რუმე წადი აქედან, ცოდვა ხარ, წადი აქედანო. — არა მამ მე ვერ მომკლავსო.

— არა შენ მაგას ვერაფერს ვერ უხამ, ცოდვა ხარ და წაა
აქედანო მაინდამაინც მშუცადა იმას მოსლამდი. იქინდი რომ
ნოვდა. ნოდის ყაჩალი. იმხელა დწყვირა, რომ ჩამოზავდა აკო-
შკები.

მაშინ უთხრა კიდევ, რუმე წადი, ბიჭო, მამა შენი ნათქვამი
არ არისო. მოვდა ამ ყაჩალმა. შამოვდა, რომ ვინცხა კაცი მოსუ-
ლა. უთხრა, რომ როგორ გაბედე შენ აქ მოსლაო. ადგა ამ ბიჭმა
ამ ჯოხი დნარტყა, მარა ჯოხმა აფერი არ ქნა. მემრე დეაქედენ.
ნაგრათ იქედენ, იქედენ, აფერი არ ეშველა. ამეალო მერე კვერცხი,
დაკრა პოლზე, კვერცხი გატყდა და მაგანაც წეაქტა. მოკტა მამა
ყაჩალი. (გოგოს ეძინება).

აწია მაგან და ყველამფერი წამეყვანა, რაც კამ ქონდა ყა-
ჩალს, იგიც წამეალო. მოვდა სახში მევორნოცე ლამეს.

გოგომ ორმოცი ლამე იქ დარჩა და ელაპარიკა. მეორმოცე
ლამეს გოგომ უთხრა ხემწიფეს, რუმე მოვდა შენი შვილიო. მიედა
ნისი შვილი. ძალვან გუხარდა, იყო ქეაფობა, სმა და ჭამა. მისი
ქონება მას ეწუწრა. ი გოგვებიც იპატრია. იმდენი საჩუქრები მი-
ცა, მიდღემჩი ეყოფოდენ. ვორმოც დღე და ლამეს ქორწილი და
ქეიფი ქონდენ. მეც იქ ვიყავი მაშინ. ამ ბლუჯამ იქ მაჩუქვეს
მაშინ.

მაგინი იყენენ ქირში,
ჩვენ ვიყავით რხინში.
გამჟაცხოთ ხაჭაპური
და შევექამოთ პირში.

10. ხუსანი-გაგი

ერთი ბეგი ყოფილა, ამა ღარიბი ყოფილა ძალვანი. გამჟ-
ცხობინებია პაწამ კადი და წასულა საცხა. წევდა ერთ გზაზე.
დნდგა, მარა, მარა, და ერთ კარქ სახლზე მიადგა. ჰოდა ერთი
იყო ძალვან დიდი, მაღალი სამი არტაშა და მფორე იყო ერთი
არტაშა. მაღალში შევდა, რუმე ოქროვლობა, ვერცხლოვლობა,
ფული ბევრია შით, მარა არვინ არ არი. მფორე სახში შევდა;
რუმე სასადილო, ხორცები დამზადილი. შევდა სასადილოში, გა-
დნძრო ერთ ქეაბს კათალი, ნახა, რომ ხორცი, ამოალო იგი, ჭამა.
ჭამა და წამოვდა, ამა ერთი გუდა ქონდა და იმ მაღალ სახლი-
დან ერთი გუდა ოქრო წამოალო. მოვდა სახში, ედა დეიწყო ან
ფულის ჭამა და ხარჯვა. მერე ცოლმა უთხრა, რუმე ამ ფულსაო

ნუ ხარჯავ ასე, დეგველევაო. იმან უთხრა, რუმე ფულს რა გაჩივლებსო, იმდენითი ვიცი, რომ დეაღევა, წვეალ მოვტანო.

მერე დეელია ფული და ადგა და წვედა ხელახლა ფული მოსატანათ. მივდა, შევედა იმ სასადილოში ისევ. ხორცი ამეაღლო და კამა რუნ დეაწყო, უკნიდან დეეტაკა ერთმა დივმა. ჩაგდო იმ ქვაბში და მოხარშა ქვაბში. იყვენ ისინი ოთხი ძმა დიეები. ქვაბში რომ ჩაგდო, კოკლი იყო ისა, ფეხოწყვეტილი. სამი რუმე სალლამი იყვენ. ისინი შორს სანადიროს იყვენ წასული. მოვდენ ცარგელი. ამ ქლიკმოტეხილმა უთხრა, რუმე მე უმფრო კაჲ საქმელი უნდა გაქამოთ, ადამიანის ხორცი უნდა გაქამოთ.

აჲ შაჰმულ-ბეგი დეეკარქა. დარჩა ქალი, ცოლი. ცოლს ეყოლა ერთი ბალანაჲ. ბალანაჲ გეაზარდა და ბიჭებში, მის ეშვებში იჭედა ნაგან და ყველას მგერია. ვინცხას რუმ მიერია, იმისმა მამაჲ გუწყულა. ამ ბიჭს, რუმე შენ ჩემ, ბალე რაფერ წაქცევო! შენაო ბუში ხარო, მამა არ გყავსო.

მობრუნდა ამ ბიჭმა და მოვდა თავის დედასან. დედას უთხრა, რუმე ერთი ძუძუნდა ჩინილდა პირშიო.

უთხრა დედამ, რომ შენხელა კაცს ძუძუ რათ გინდაო.

— არა, სული მთხოვსო.

ჩუღდა დედამ პირში ძუძუ და მუქირა კიბილი. დედამ უთხრა: — რას შრობიო და ბიჭმა უთხრა, რუმე ან ძუძუ უნდა მოგქამო, ანდა უნდა ნითხრა მამა ვინ არი ჩემიო.

იმ ღროში დედამ უთხრა, რომ შენი მამა. ასე ღარიბი ვიყავით, ფულზე წვედა, ფული მეატანა, დეგველია ფული, კიდევ წვედა და აღარ მოვდაო.

იმ ბიჭსა ქვიზ ხუსეინ-ბეგი. ხუსეინ-ბეგმა ადგა და წვედა მამის მოსაძებნათ. მარა, მარა და მივდა იმ სასახლეებში, ჰაცხან მისი მამა მივდა და ფული მეატანა. შევედა სასადილოში. სასადილო რომ ნახა, მაშინ თქვა, რომ მამაჩემი აქ არი შექმულიო. გახედა, რუმე ის კოკლი დევი მუა. ესროლა ამ ბიჭმა კოდალი და შევორე ფეხიც მოწყვიტა. წეალო ეს დივი ფეხებგაღაწყვეტილი და გორხანაში ჩააგდო, დიდი ქვაც დანხურა ზედადან.

მერე მობრუნდა, შევედა, მემარა ის სასახლე თლათ, ნახა ყოლიმფერი და წვედა. დედა მეყვანა და დეაწყო იქ ცხოვრება. დეაწყო ამ ბიჭმაც ნადირობა.

იმ ბიჭის დედას მიეწყინა მარტვაჲ და კარ-მიდამოებში სიარული დეაწყო. ნახა იმ გორხანაში ქლიკმოწყვეტილი დივი. ამეყვანა დივი და შეყვარა ქალმა. შეილს რომ მეალოდინებს, — სა-

ნადიროვდნან მტა ახლო, მაშინ მწყვანს და ჩაგდებს იმ გოროხანაში.

ამ ქალმა გახტა მძიმეთ დივიდან. ეყოლა ბალანაჲ ბიჭი. იფიქრა ამ ქალმა, რუმ რა ვქნა ახლა, მუა შვილი და დამკლავსო, ეშინია შვილიდან.

ამ დროში დივმა უთხრა ამ ქალსა, რუმე ეს ბალანაჲ მწყვანე გზაში საცივთან, ჰაცხან რუმე ხუსეინ-ბეგი მარება. ნახავს, ეშმაკი ეგონება და დაკლავსო.

მწყვანეს ბალანაჲ და დატიეს საცივთან. მოვდა ხუსეინ-ბეგმა და შეხტა ეს ბალანაჲ. ნახა, რუმე ბიჭი ბალანაჲ და ძალვანი ლამაზია ბიჭი და მოსწონდა. აწია და წამეყვანა ბალანაჲ. მეყვანა სახში და დედას უთხრა, რუმე აჲ ბალანაჲ უნდა გიმიზარდო, რუმე ძმაჲ მყავდეს მეო. დედამ გუნაზდა ძალვან, გულში უხარია, მარა გუნაზდა, მერე მწლო ბალანაჲ და ბალანამ გეჯზარდა. სამი წლის რომ შექნა ბალანაჲ, მემრე დივმა უთხრა იმ ქალსა, რომ:

— რალანც ჩვენ შვილი გეყავს, ხუსეინ-ბეგი მოვკლათ და ვიმცხოვროთ ქედვა.

— აბა რათერ მოვკლათო?

— მე დევმალვი გობში, ხუსეინ-ბეგი რომ მტა, შენ სალოცავათ დადექი. ხუსეინ-ბეგი მოშივებული იქნება. ის რომ ქადს ამეჯლებს, გველათ ვიქვევი, უქბენ ხელზე და მოვკლავო.

ამ დროში ხუსეინ-ბეგმა რომ ნოვდა, კარში მწსტრა ბალანან, აწია და დეჯხუტა გულზე. დედას შეხედა, ლოცვილობდა, მივდა, გობზე, ხუსეინ-ბეგმა რომ სუფრა აწია, ბალვმა კრა გობში ხელი და ამეჯლო ქადი. ხუსეინ-ბეგს ხელი არ ჩაყოფია შიან. ამ დროში დედამ ნობრუნდა და გალანძლა ბალანაჲ; რატომ ხელი არ ჩაყოფიასო.

მევორეთ კიდევ: აბა კარის თავზე ევალ, დევმალეზი, შამოსლიხან თავზე დავარტყამ და მოვკლავო.

ამ დროში ბალანამ მეჯლოდინა ხუსეინ-ბეგის მოხლა. გარეთ გევდა და მჲეგება გზაზე. ძალვან გუნაზდა ამ ხუსეინ-ბეგს. იმხელა გახტა, რუმე გზაზე მომეგება ძმაო. აწია, დეჯხუტა კიდვენ და წამეყვანა ბალანაჲ. კარში რომ შამოვდა, ბალანამ ხუსეინ-ბეგს თავზე ხელები დწყო და თავის შვილს ველარ დარტყა დივმა და გადარჩინა კილოვ.

ხელმეორეთ წევდა ამ ბიქმა სანადიროთ. იმ დივმა თქვა, რომ საცივია ერთი, იმ საცივთან დევმალვი და ხუსეინ-ბეგი რომ მუა იქ, მოვკლავ მევო.

მოვდა და დემალა იმ დევმა იქა. ქალს დუბარა დინა, რუმე შედძლება მე ხუსეინ-ბეგმა მომკლას და ამას გთხოვ, რომ ხუსეინ-ბეგი არ აცოცხლოვო. მეტანე ჩემი სისხლი, მაგ საქმელში ჩუსხი და ჩემი სისხლით მოკტებაო. ამ დროში დევმა მივდა და დემალა.

მერე მოვდა ის ხუსეინ-ბეგი საცივზე და იმ ბალანამ მედლოდინა: აწე ხუსეინ-ბეგი მოვაო, მისი ძმის დაკიდული ლეკური ჩამუაგლო ჯოხით, გადაჟდა ცხენსავეთ, ბალნები რომ ჯოხზე შეედებიან, და წევდა. იქითიდან ხუსეინ-ბეგი მოვდა, იქითიდან ბალანამ მივდა საცივზე. გუხარდა ხუსეინ-ბეგს, რომ ამხელა ძმა გახტა, საცივზე ლეკურით მეგებებნ ძაგო. გადაკოცნა ხუსეინ-ბეგმა ეს ბალანა — ძმაა, დანედუმლა და იმან დეაწყო ლოცვა საცივზე. იმ დროში იმ დევმა იქცა გველეშაპათ, წამოვდა და ახუსეინ-ბეგი უნდა მოკლას, შექამოს, ამ დროში გამედლო ახ ლეკური ამ ბალანამ, შემოკრა ამას თავზე და მოკრა კისერი.

მობრუნდა ამ ბიქმა, რომ ილოცა, ნახა, რუმე ბალანას მუკლავს ახ გველეშაპი. ამ დროში ამ ხუსეინ-ბეგმა გადაკოცნა კიდევ დეახუტა და წანეყყანა ბალანა. მწყენა სახში და დედას მიახარა, რუმე ძმამ ამფერი სიკეთე მიყო მე, ჩემი თავი გველეშაპს უნდა შეექამა და ძმამ გადამარჩინაო. ამ ბიქმა ხელახლე წევდა ნადირობაზე. მეტანა ამ ქალმა იმ გველეშაპის სისხლი. ჩსხსა საქმელში, ურთო და დაწამლა საქმელი.

როდისაც რომ მოვდა ხუსეინ-ბეგი ნადირობიდანა, დუდგა საქმელი მაგას და იმ ქალმა დადგა სალოცავათ. ხუსეინ-ბეგმა დეაწყოს უნდა ქამა, წედლო ხელი საქმელისაკენ და ბალანამ შატანა ხელი, — არ ქამოვო! — უთხრა, რომ დედამაც მოვდეს და ერთათ ვქამოთ საქმელიო.

ამ დროში დედამ მობრუნდა და ბალანას გუმჯავრდა, რომ შიერს რატუმ აცდევებ, ქამოსო. ბალანამ მახც არ ქამა დედის მუსლელი. ამ დროში დედამ მივდა, — უჩემოთ აღარ ქამესო — და ამედლო ერთი ლუქმა. არნდა შეექამა, პირში უნდა ჩედლო და გადაეგდო უჩემალაა, მარობაში ველარ მუასწრო, გუდუცდა პირში და მეაწამლა დედა. ამ ხუსეინ-ბეგმა დანია დედას, რომ, დედავ, რა დაგემართაო?

ამ დროში ბალანამ უთხრა, რუმე დედთხუე მაგას, მოქართავიო, ეს ჩენი დედნ, მარა ამფერი და ამფერი საქმეები გიგვიკეთა. შენი თავიც გემეტა, ჩემი თავიც კოქლი დივის ხათრისთვინო. მნტანეს და იმ გორხანაში ი ქალი ჩავდეს, ი დედა.

გეგზარდა ამანაც და მეფლაპარიკეს ძმებმა, რუმე ჩვენ აქ რა-
ლა გვინდა, ორივე ვაჟაკები ვართ. წევდეთ პადმე, და რაცხა
კაჲ საქმეები გაეკეთოთ კიდევ, ვაჟაკობაო.

ორვე ძმებმა აღგენ და წევდენ. მივდენ ერთ გზის გამრი-
გოზე. მივდენ იქანაჲ და თქვეს, რომ ამ გზაზე გავრიგდეთ და
ცალკე-ცალკე წევდეთო. პაწა ძმას დარქვა მემედ-ბეგი ხუსეინ-ბეგმა.
პაწა ძმამ ამეფლო ორი ბეჟედი. ერთი წამსკვა ხუსეინ-ბეგსა,
მეორე მან წამეცვა. ხუსეინ-ბეგის ბეჟედსა ქონდა წვანე თვალი.
მან რომ წამეცვა, იმას ქონდა ყირმიზი თვალი. უთხრა პაწამ
ძმასა, რომე შენ ბეჟედს აქ წვანე თვალი, რომ დახედავ ამას და
ეს თვალი გაყირმიზდეს, მაშინ შეწუხებული ვარ და მომძებნე მეო.
ჩემსას აქ ყირმიზი თვალი, რომ გაძწვანდება, მაშინ შენ მოგძებ-
ნი, შენ შეწუხებული იქნებიო.

დღემშვიდობენ და წევდენ მის-მის გზაზე. წევდა ამ ხუსეინ-
ბეგმა და მივდა ერთ გოროტში. მივდა და ერთ მოხუცებულ მა-
ლაზონს ესტუმრა. უთხრა:

— დედავ, ერთი წყალი მასვიო.

— შვილო, არ არის წყალი, რა გასვაო.

ხუსეინ-ბეგმა უთხრა:

— ამისიხო გოროტში წყალი არალიო?

— ერთი საცივი არი, მაგრამ არის შით ერთი გველეშაპი გა-
მოკეტებული. დღეში თითო ადამიანს მიეცემთ და გაქანებაში
წყალ გამოშვებს და თითო სმა წყალს მუასწრობთო. ხვალაც ფა-
დიშახის გოგოს სირა არის, ის გოგო უნდა მიეცეთ გველე-
შაპსო.

ეს რომ გეიგო ბიჭმა, თქვა, რომ ახლა ვიშვე მე საშვარიო.
მეორე დღეს ბეჟყარა თლათ ხალხი, მივდა იმ ბიჭმაც, დადგა,
საცხა რუმე გველეშაპია, იმაზე ახლოს. მეჟყანეს ფადიშა-
ხის გოგო და იმ გველეშაპმა გეჟქანა ახლა, დნფჩინა პირი. ამ
ხუსეინ-ბეგმა გამეფლო ლეკური და გუზხაზირდა. მალალ ადგილი-
დან ახლა დაბიფეს ფადიშახის გოგო. ამ ხუსეინ-ბეგმა მარცხენა
ხელი მოკრა ამ გოგოს, ედდა ის ლეკური შამოკრა იმ გველეშაპს
და მოკრა თავი, გოგო გეჟქნია უკან. გველეშაპმა სისხლი რომ
გუშვა, ამ გოგომ დნრტყა ხელი სისხლს და სისხლიანი ხელი ხუ-
სეინ-ბეგს დაკრა ზრუგში.

ხალხმა შეესია სისხლიან წყალსა. — ბიჭო, ნუ იღებთ სისხ-
ლიან წყალსო, ღონიან, რომ კიდევ მოწყდებო. ამ გოგომ გე-
ჟქა და მივდა თავის სახში. მამამ უთხრა, 'ფადიშახმა', რუმე
რეჟა გამოაქეციო?

უთხრა. რუმ არ გამოვქცეულვარ მეო. ამფერი ერთი ბიჭი მოვდა, რუმე იმ გველეშაპს მოქრა თავი, მე უკან გიმიქნია და ვაღამარჩინაო.

იმ დროში იმ ფადიშახმა უთხრა იმ გოგოსა: იცნობ იმ ბიჭსაო?

— კი ვიცნობ, დანიშნული მყავსო.

ღუძახა მგორე დღეს თლათ თელ ხალხს ფადიშახმა. გარუნია ერთ კარში და გოგო უყურებს, ბიჭინდა გამეიცნოს. არ იახლა იმ ხალხში ი ბიჭი. დედახა ფადიშახმა, რუმე ჰადმე თუ ვინმე კაცი არი დარჩენილიო? უთხრეს, რუმე ამა და ამ მალაზონთან არი ერთი ბიჭიო.

ღუძახნია ფადიშახმა და მეფყვანა მასთან. გარუნდა და გოგომ რომ შეხედა, უთხრა, რომ აგიაეო. ფადიშახმა მისსა ეს გოგო იმ ბიჭსა. გოგომ და ბიჭმა რომ დაწვენ ერთათ, ამ ბიჭმა ლეკური ჩვილვა შუაში. გოგოს არ წაეყარა.

ამ დროზე გოგომ გასაჩივრა მამასთან, რომ ამ ბიჭმა დიმიწუნა, აღარ მიკადრაო, ამ დროში ამ ფადიშახმა გულზე მოვდა, შამუასია ჯარი, უნდა დანხრჩოს ახ ბიჭი. გახედა ამ ბიჭმა, რუმე შამუსეგია ჯარი. უთხრა ამ გოგოსა, რომ რარი ეს ჯარიო?

— შენაო, მე რომ არ მიკადრე, მამაჩემი გიქირავს შენაო.

იმ ბიჭმა უთხრა იმ დროზე, რომ მე მივდივარ ახლა და ჩემ მოსლამდი არვის სიტყვა არ მიცეო.

რომ გევდა ბიჭმა გარეთ, ლეკურით ის ჯარი აქეთ-იქით გადაყარა. წევდა და ისევე მივდა მალაზონთან. უთხრა, რუმე. დედაე, ახ გზაჲ სა მიდისო?

— ამ გზას ეტყვიან. რომე — წამსლელი უკან არ დაბრუნდებაო.

დღდა იმ გზას. მივდა ერთ გოროტში. მივდა. ნახა, რომ ყოლიფერი გაფსებულია და სულდგმული არავინ არა. ყველა, რავარც ქვა, ისე გაშეშებული არიან. გახედა, რუმე ერთ სახში შავი ფუტი ამოდის. წევდა ამ ბიჭმა, მივდა და შევდა ამ სასახლეში. შეხედა, რომე ერთი დივი დაწოლილა და ძინავს და ერთი ლამაზი გოგოც ბუზებს უდენის საქარულით. გოგომ იშმარი მიცა, რომ გადი უკანო, ამ ბიჭმა არ უყურა, გამეფლო ლეკური, მიტანა და იმ დევს ცხვირში კრა ლეკური. დივმა იმ გოგოს ღუძახა, რომ ბუზები გამიდენეო.

გოგომ უთხრა, რუმე ბუზები არ არიან, ადე, ტერი მოვდა შენთანო.

ამ დღემა განხილა თვალი, შეხედა, რომ ერთი ბიჭი დენინახა. შუბერა ამ ბიჭსა, როგორც ქვა, ისე გახდა ისიც.

მისმა ძმამ, მემედ-ბეგმა, ბეკედს დახედა, ნახა, რუმე ყირმინი თვალი გამწვანებულა. ბიჭმა მიხტა, რუმე ჩემი ძმა შეწუხებულია, გამოწია საძებნელად. მოვდა იმ გოროტში, იმ მალაზონთან და კითხა, რომე ვინმე ამნაირი ბიჭი თუ დეანახეო.

იმ მალაზონმა უთხრა, რომ აქანაჲ იყო ჩემთან ი ბიჭი, იმფერი ვაშაკობა გაკეთა და წევდა ამ მუსლელ გზაზეო.

მემედ-ბეგმაც დადგა იმ გზას და წევდა. მივდა იმ გაქვავებულ გოროტში. დეანახა, ი ფუტი ამოდის კიდევ, მივდა და შევდა იმ სასახლეში, საცხა რუმ ფუტი ამოდიოდა. გოგომ უთხრა, რუმე ნუ მოდიხარ აქა, შენთანა ბიჭი გუშხამ მოვდა და შეხედე რა გახდაო.

ამ ბიჭმა უთხრა, რუმე მე მაგის არ მეშინიაო.

კრა ამანაც ლეკური ცხვირში. კიდევ დუძახა იმ გოგოს, რომ ბუხები გამიდენეო. გოგომ უთხრა, რომე ბუხი არ არი, ტერი მოვდაო.

განხილა თვალი ამ დღემა და შუძახა ამასაც.

ამ დროში ადგა ამ დღემა და წევდა ამ ბიჭისკენ. ბიჭმაც ეტაკა და დეატაკენ. იქედეს ამათა და ამ ბიჭმა დადგა ძირში და მოკოჭა, გაბაწრა აჲ დივი. უთხრა, რუმე ჩემი ძმა რომ გაგიშეშებია, გამიცოცხლე აგო. გაცოცხლა იგი. მერე უთხრა, რომ აჲ გოროტი რაცხაფერ რომ ცხოვრობდა, იმფრათ ვმუშავე იგო. ვმუშავე, თელი გაცოცხლა და მემრე მოკრა ამ დევს თავი.

წამეყვანეს ი გოგო. ის ითხოვა ამ პაწამ, მემედ-ბეგმა. გამეარეს და ფადიშახის გოგოც წამეყვანა ხუსეინ-ბეგმა. მოვდენ მაგინი დივების სარაფაში რომ იყვენ უმაღეზე, დაჟდენ იქა, დეაწყეს მცხოვრება. მემრე მე წამუელი, იგი იქანაჲ დავტყე და რალა იქნა მემრე, არ ვიცო.

11. ხეშვიჯის შვილი

იყო ერთი ხემწიფე. მათ ხემწიფე დაქორდა. მან ნახა სიძმარი. დიესიძმა მას, რომ ზღვაში რომ წითელი თევზია, ის არი შენი წამალიო. ხემწიფემ გავზანა ვეზირი და თავის შვილიც გატანა. მივდენ ზღვის პირზე და ვეზირმა დეაქირა ი წითელი თევზი.

ხემწიფის შვილმა უთხრა, რუმე მაჩვენე ერთი მაგი, როგორიავო. გამჭართვა ვეზირს წითელი თევზი და ძანჯალი მძეწონა. თქვა ამ ხემწიფის შვილმა, რომ ამ თევზის სიკტილს მამიჩემის სიკტილი მიჩვენეიავო. გადნგლო თევზი ზღვაში და გუშევა. დაბრუნდენ მაგინი სახში. ხემწიფემ მოკითხა ვეზირს თევზი. ვეზირმა უთხრა, რომ მე კი დევკავე თევზი, მაგრამ თქვენმა შვილმა გუშევა ზღვაში — თევზის სიკტილს, მამიჩემის სიკტილი ჯობიაო.

ხემწიფემ გასცა ბრძანება: ჩემი შვილი დეაჭირეთ, წეაყვანეთ ტყეში, დაკალით და სისხლიანი პერანგი მომიტანეთო. დაჭირულ შვილს დასაკლავათ გაყოლა თერთმეტი კაცი. წეაყვანეს ტყეში. ხემწიფის შვილმა უთხრა მაგინს: მოე, ნუ დამკლავთ და სულ არ გევიარ თქვენს სახენწიფოშიო. როგორც იქნა შეთანხმენ ამ თერთმეტმა კაცმა. გახადეს ტანზე ურბა, მოკლეს კურდღელი, დასვარეს სისხლში ურბა და მუტანეს ხემწიფეს უკან. უთარეს, რომ დაეკალით თქვენი შვილიო. ამ ხემწიფის შვილმა წევდა და ამ ტყეში დეაბნა და რამდენიმე ხნის შემდეგ ერთი გუდიანი კაცი ნახა. ამ გუდიან კაცს უთხრა, რომ დავძმობილდეთ ჩვენაო. ამ გუდიანმა კაცმა უთხრა, რომ დავძმობილდეთ, ხოლოთ, რასაც ვიშოვნით, შუაზე უნდა გავყოთ, თუგინდ იყოს ლემსიო. ასეთ პირობას თუ მომცემო, დეგეძმობილებიო. დაძმობილდენ და წევდენ მაგენმა და გედევდენ სხვა სახენწიფოში. იქ გეაგეს ამბავი, რომ ერთ ხენწიფეს ქალიშვილი ყავს — გასათხუარი, ვინც იმ გოგოშვილს დალაპარაკებს, მას აძლევს ქალათ იმასო და ფულებსაც აძლევსო. ამ გუდიანმა კაცმა უთხრა, რომე წევდეთ იქა ჩვენაო. მივდენ ხემწიფესან. ხემწიფემ შეპატიეა გოგოსან ორვე — ხენწიფის შვილი და გუდიანი კაციც.

ხემწიფემ კითხა: რაზე მოსულხართ აქაო. გუდიანმა კაცმა უპასუხა: თქვენი გოგოშვილინდა დავალაპარაკოთ. მხოლოთ ჩვენ ორ კაც თუ მოქცემ ცოლათო, ჩვენ ასეთი პირობა გვაქ დადებული, — რასაც მევეგებთ, უნდა გავყოთ შუაზეო. — კიო, დეგეთანხმა ხემწიფემ. ხემწიფეს უთხრა ამ გუდიანმა კაცმა: სამი ამხანაგი იყვენ თურმის და დუღამდენ გზაზეო. ერთმა ყარაულობა დეაწყო თურმის, ერთმა ვცოთ და ვორმა ვიძინოთო ყარაულობის დროს ერთმა იფიქრა, რომ ტყულაჲ რა მადგომლებსო, მოე ტალახის ქალს გავაკეთებო. მართლაც შუდგა და გაკეთა ტალახის ქალი. მას მუვდა ძილი და განღვიძა მხორე ამხანაგი საყარაულოთ. მხორემ გახედა, რომ მის ამხანაგს გუკეთებია ტალახის ქალი. მან იფიქრა: მოე, ამა ტანისამოს შუკერავეო. შუკერა ურბა, ჩნცვა ტანზე. ამასობაში მასაც მუვდა ძილი. განღვიძა მესამე ამხანაგი

საყარაულოთ. ნახა მესამე ამხანაგმა, რომ აგერ ქალი, მორთული. მხოლოთ სული არ აქ მას. იფიქრა, რომ ეს ამხანაგებს გუკეთებინ, მოე ერთი ამას შულოცავ, ბელქი მაგას სული ჩიედგასო. შულოცა და მართლაც ქალმა დეგლაპარიკა. უთხრა ხემწიფეს ამ გუდიანმა კაცმა: რომელს ერგება ცოლათ იმ სამ ამხანაგშიო. ხემწიფემ ვეფერი ვერ უპასუხა, წვერი ჩიედვა პირში. ხმა ვერ გასცო.

— რას ფიქრობ, ვერ მიხტიო. — უთხრა გუდიანმა კაცმა. ხემწიფემ დალონდა. ხემწიფის გოგომ უთხრა, რომელიცხაე რუმ არ ლაპარიკობდა, თავის მამას: შენ ვინ დაგაყენა ხემწიფეთ, რომ მასეთი პატარა ასახსნელი ვერ ახსენიო, თუ მაგინში ვის ერგება ცოლათაო.

ამ გოგომ უთხრა: რომელიცხამ სული ჩუდვა. იმას ერგებაო. მართლაც ამ ხემწიფემ მისცა ცოლათ თავის გოგომშვილი ამ გუდიან კაცს და ხემწიფი 'შვილს. დეაწერეს ჯვარი და ცალკე უნდა გადემყვანონ ოთახში. — აბავო, უთხრა გუდიანმა კაცმა ხემწიფეს, ჩენაო წეყვანოთ უნდა ცალკე ოთახშიო. ვადემყვანეს ცალკე ოთახში ამ ორეემ. დაწოლის დრო მოვდა. ხემწიფი შვილმა უთხრა გუდიან კაცს: ამაღამ შენ დაწვევი ცოლთან. ხვალ საღამ მე დაწვებიო. ამ გუდიანმა, მოხუცმა კაცმა არ ქნა ეს. შენ უმფო ახალგაზრდა ხარ და ამაღამ შენ დაწვევიო, უთხრა და დაწვინა ხემწიფი შვილი ცოლთან. ამ გუდიანმა კაცმა — მოხუცებულმა უყარაულა. მაგათ, რომ დეძინენ, ვნახოთ, რომ ამ ხემწიფის გოგოს პირიდან ამოვდა გველი და უნდა უქბინოს იმ ხემწიფის შვილს და მოკლას უნდა. წუქნია დანა და მოჭრა კისერი იმ ფინთს მოხუცებულმა, თავი მეჭრა, ხოლო ტანი კი ისევ გოგოს მუცელში ჩეებარვა.

თურმის შეშინდა ხემწიფემ, რომ დილას კარი რაფრათ გავალო, რომ კტარი იქნებინ ჩემი სიძიებო. თურმის მეშვიდეჯერ გუთხოვებია ხემწიფეს ეს გოგო. დაწვენს კაცს ამტა ეს ფინთი და მოკლავს. იმის გამო, არ ლაპარიკობდა მეგემ ეს ხემწიფის გოგომშვილი. გათენდა დილა, გალო ხემწიფემ კარი, რომ ვორვე სიძიები ცოცხალი დახდენ. მოხუცებულმა უთხრა ხემწიფეს, რომე ერთი ცული მოგვიძხადეო, ხემწიფემ მტანა ცული და კითხა:

— რათ დაგვირდენ ეს ცულიო? — უნდა გავყოთ ქალი შტაზეო, უთხრა იმ გუდიანმა მოხუცებულმა.

წეყვანეს ი გოგო ტყეში გასაქრელათ. ნიყვანეს ერ ალიგზე და — აბა აქ გავკრათ შტაზეო, უთხრა გუდიანმა. დაწვინეს ი ქალი.

მოაწიწა ამ გუდიანმა, ცულინდა დარტყას. ამ ხემწიფის შვილ გოგოს შეეშინა და ფინთი წამუანქრეგია პირიდან. შემრე აყენა და უთხრა, რომ შენ ჩემი რძალი ხარო.

დაბრუნდნენ ხემწიფესან. მივდენ და უთხრა ხემწიფეს ამ გუდიანმა კაცმა: მოგიყვანე შენი სიძე და გოგოვო. დეაწყეს მაგინმა ქორწილი. ამ გუდიანმა უთხრა ხემწიფე შვილს: ვეზირმა რომ თევზი დეგაკვა და შენ გუშევი ზღვაში, ო მე ვარო. ასეთი პატივისცემისათვის მეც იმიზა გეცი ასეთი პატივიო და გაქარდა გუდიანი კაცი. ხემწიფეს გუხარდა ეს ნამეტარი და ამ ახალ სიძეს, ხემწიფის შვილს ჩაბარა თავის ხენწიფობა.

პირი იქა, ლხინი აქა,
ქატო იქა, ფქვილი აქა.

12. ბელის მამებარი

იყო ერთი ჯაზი ნენე. ის რუმ დაწყევლიდა ვინცხას, მოკტებოდა ხელათ. ერთ ქალ ყავდა ერთი ვაჟი. მეტნი არაფელი არ ყავდა. დედამისმა უთხრა ამ ბალეს, რუმე ეგერ რუმ ჯაზი ნენეა. აფერი მოპარო, თორემ მის წყევლას ვერ გუდურჩებო. ამ ბალემა მანც არ დუჯგრა და მოპარა ჯაზი ნენეს კიტრები. ჯაზი ნენემ იფიქრა, რომ მამ ქალს ერთი ბალეს მეტი არეინ ყავს და სიკტილით რაფერ დაწყევლოვო და დაწყევლა, რუმე ლმერთო ბელა ანახეივო. მარტლაც უხტა ამ ბიქს ჯაზი ნენეს წყევლა. დედას უთხრა, რომ მე ბელის საძებნელათ მიალო.

გასწია და წევდა. ჯარა, ჯარა, და მივდა ერთ სოფელში: გეგონა, რომ ერ ალიგზე ტირილია. იფიქრა ბიქმა. რუმ თუ ვნახე ბელა, აქ იქნებაო. შევდა სახში და კითხა: რატუმ ტირიხარო.

— ერთი გოგო მოგვიკტაო, უთხრენ, სალამოს წავაყრით მიწას, დავმარხავთ, დილას ამოღებულია ზეზეო. ამ ბიქმა იფიქრა: თუ ვნახე ბელა, აქ ვნახავ იმასაო. უთხრა ამ ბიქმა, რომ ნუ გეშინიან, ნუ ტირიხართ, მე დავცაე მაგასაო. მრყვანეს და სალამოს ანახევეს გოგოს სასაფლაო. ამ ბიქმა დუწყო ყარაულობა. ვნახოთ, რუმე ლამე მოვდა სასაფლაოზე ერთი გოგო გუდით. ამოვლო ჯოხი და დარტყა სასაფლაოზე. სასაფლაომ გეგხსნა, მეორე ჯოხი ამოილო გუდიდან, ის რუმ დარტყა, გოგომ ამოვდა საფლავიდან. მესამე ჯოხი ამელო გუდიდან, დარტყა

და გოგომ გაცოცხლდა და სამა დეფწყო. ი გოგო სამობს გაცოცხლებული.

ამ გოგომ გულაში ჩაწყო ჯოხები და შეინახა. ამ ბიჭმა მოპარა ი გულა. გათენებამდი ი გაცოცხლებული გოგო ასამა. გათენების ხანს მოაქითხა თავის გულა, რუმ სალად არი. გათენდა კიდევ და ეს ეინცხა გოგო იყო, გაქრა გეექვა.

ეს კტარი გოგო დარჩა ზეზე ცოცხალი, წევდა ამ ბიჭმა სოფელში, მუტანა ტანსაცმელი, ჩაწვა და წეფყვანა ახ გოგო მამის სახში: ნიყვანა მის დედ-მამასან და უთხრეს, რუმ რამდენი ფული გაჩუქვოთ შენაო. მართლაც აჩუქვეს ერთი ფუთი ოქრო. ამ ბიჭმა ახ ოქროც დუტია იგინს. უთხრა, რომ მე ბელის საძებნელათ მივალ, თუ ვნახე ბელა, გამოვდარ და წევლებ ამ ოქროსო.

წევდა, ძარა. ბევრი ძარა თუ ცოტა ძარა, მივდა ერთ შეჭერში. მივდა თურმე ერთ მალაზიასან, რუმ ერთი ბიჭი ტირის იქაც. ჰკითხა ამ ბიჭს, რუმ რატომ ტირიო. ამ მალაზიაში ორმოცი გამყიდველი მოკტენოდა და დღეს ჩემი სირა არი და მეც იქინე მომკლავს რაცხაო. ამ ბიჭმა კითხა: როგორი მალაზია არი და როგორ კლავს კაცებსო. ამ გამყიდველმა უთხრა: რალაცა ჩხრიალით წამუა ზედდანო და ბოქლომის გაღებისხან კლავს კაცებსო. რომელცხა ბელას ეძებს, ამ ბიჭმა უთხრა: მაგი ჩემი საქმე იყოს, მე წავალ დღეს იქ გამყიდველათო. მივდა და დუწყო ბოქლომს ღება. მარობაში ზედდან წამოვდა რაცხა ჩხრიალით. ბიჭმა ჩექმაზე იქინე მოკიდა ხელი და ერთი ცალი ჩექმა წაძრო. წაძრო და გალო, შევდა მალაზიაში. მივდა გამყიდველიც მასთან. ედლო და ერთი კოდი ოქრო აჩუქვა, რომ სიკტილს ვადამარჩინეო. ამ გამყიდველს უთხრა ამ ბიჭმა: ახ ოქრო შენთან იყოს, მე მივდივარ ბელის საძებნელათ, თუ ვნახე, გამევიარ და წევლეუ მაშინო.

გასწია და წევდა. ბევრი იარა თუ ცოტა ძარა. მივდა ერთ ზღვის პირის ქალაქში, მივდა, რომ ერთი ბიჭი გემზე დამედარა და ტირის. ჰკითხა: რატომ ტირიო. — რატომ ვტირი და სამოზდაათი პარახოთი დეაღუპა ამ ზღვაში და მე მომიწია დღეს დაღუპეაო და იმიტომ ვტირიო. ამ ბიჭმა უთხრა, რომ ნუ გეშინია, მე წამიყვანე იქა, შედძლება ბელა ვნახოვო.

მართლაც წეფყვანა. წევდა პარახოთმა. ძარა, ბევრი ძარა თუ ცოტა ძარა, რაცხამ კაკუჩაჲ კინა გამოდვა ამ პარახოთს. ამ ბიჭმა მოკიდა ხელი ზეთ. აშუაძრო, ეს კინა და ჩავლო გულაში. პარახოთი ვადარჩა დაღუპვას. გასწიენ და წევდენ.

მივდენ ერთ ადგილზე, რომ ზღვაში ერთი სარაია არი. ამ ბიჭმა ამ გემის წამყვანს უთხრა, რომ მე ამ სარაიაში უნდა შევდე, შედძლება ბელა იყოს ამ სარაიაში და შენ გამომიარე და წიმიყვანეო.

მართლაც შევდა იმ ცარიელ სარაიაში. შევდა შით, რუმ ისეთი საკბელებია გაკეთებული, რუმ რა ნახა თვალმა და დეაწყო კამა. შექამა ორი სახნი საკმელი და იფიქრა: მე რომ ეს შევქამე, ამას ვინცა პატრონი ეყოლებათ. შევდა და დოლაბში დემალა, რუმე ვინმე მუა ამის პატრონიო. მარობაში მოვდა ერთი ქალიშვილი.—გოგო. თქვა: ვინცხას საკმელი შუქამიაო. მარობაში კიდევ კიდევ მოვდა. მეორე გოგო, უნკროსი. დუწყო უძფოსს ყვირილი, საკბელი რეაზა შიგიქამიაო, ამ მარობაში მესამე დაც მოვდა. უნკროსი სულ. მოვდა და უთხრა, რომ საკმელი რომელმა შექამეთო. დუწყენ ერთქვანებ დავა — არა შენ შიგიქამია, არა შენაო. მარობაში თურმის მაგინ ყოლიან ერთი ძმა და ის ძმაც მოვდა ჰკითხა მაგინს ძმამ, რომ რეაზა ჩხუბობთო. რეაზავო და საკმელი შიგიქამა ვილაცამო. გოგვებმა თქვეს: მოდ ერთი ჩენი თავგადასაყალი ვილაპარიკოთ,—მოვეყეთო.

უძფოსმა დამ თქვა თურმის: მე ისეთი ქაჯი ვიყავი, რუმეო. დამარხულ კტარ ამევეყანდი და ვასამებდიო და ის ჩემი გუდა აღამიანმა მომპარა. ჩემზე უძფო ქაჯი ის აღამიანი გამოდგაო. შედძლება ვინმე იყოს აქ მოსული აღამიანიო.

მეორე დამ თქვა, რომ მეო ერთი მალაზია მქონდა დაბატონებული. ვორმოცი გამყიდველი მოვკალი და ერთი ისეთი აღამიანი გამაფრია, რუმ ჩექმა რომ წამაძრო, კილამ. თეხიც მომწყეიტა. უნკროსმა თქვა, რომ მეო ზღვა მქონდა დაბატონებულიო. ერთი კინა მქონდა, იმ კინით ვლუპავდი პარახოთებსო. ისეთი აღამიანი გამაფრია, კინაც წამართვა და კილამ სულიც ამაგლიჯაო. ბოლოს თქვეს ამ გოგუებმა: ად საკმელი რომ შექამა, შედძლება აღამიანი იყოსო. მარობაში გნლო ამ ბიჭმა დოლაბის კარი, გამოვდა და უთხრა: ვის ახსენებთ თქვენაო, თურმის ყოფილან ისინი ქაჯები და ძალიან შეშინდენ. იმ ბიჭმა ქაჯმა უთხრა, რუმ შენ აქ მოსლა როგორ გაბედეო. ქაჯმა ბიჭმა უთხრა: მოდი, ყავარზე ევდეთ, მე თუ დევყვირე დიდი, მაშინ დაგკლაო და შენ თუ დევყვირე დიდი, ჩემს დას ცოლათ გაგატანო. შეშინდა და უნდოდა მხეშორებია თავიდან. გერჩევე ვდენ ყავარზე. ეს ქაჯი ბიჭი შეშინებული იყო ნამეტარი და ხმაც ვერ ამეფლო თურმის. ამ ბელის მაძებარმა კი მუგო ყვირილში, შემდეგ ჩამოვდა ის და გამაშატანა, რომელცხას ჩექმა წაძრო მალაზიაზე.

მარობაშიც იმ პარახოთმაც ჩამეარა და წამოყვა უკან. იმ კაპიტანმა დასაჩუქრა ფულით, რომ შენ სიკტილს გადამარჩინეო. შემდეგ იქიდან ბრუნდება და მოყვა, მოვდა იმ გამყიდველთან. იმ გამყიდველმა მისცა ფული, რაც იყო დატველი იქ და გამგზავრა. იქიდან წვედა, ჯირა და მივდა იმ კტარ გოგოს პატრონთან. იმანაც გატანა მისი ფული.

ამან მიყვა და მივდა თავის დედასან. ქალიც მწყვანა და გამართა ქორწილი. ორმოც დღე-ღამეს იქორწილეს, იგინი იქ დაეტიე, მე გამევიარე და წამშელი.

ქირი იქა, ლხინი აქა, ქატო იქა, ფქვილი აქა.

13. მონადირის ვაჟი

იყო ერთი მოხუცებული მონადირე კაცი. იმან გადუცვალა. მას დარჩა ერთი შვილი. ხალხმა რომ თავი მოეყარა, იგინმა თქვეს, რომ მამა რომ მოკტება, შვილმა მანის ხელობა უნდა დეჟიროს. ეს გეგგონა შვილმა და დაბრუნდა სახში. უთხრა დედას, უმ მამაჩემის ხელობა რა იყოვო. დედამ უთხრა, რუმ მამაშენი იყო მონადირეო.

ადგა ბაღმა და წვედა ტყეში, წვედა, მარა ვერაფერი ვერ ნახა, ერთი კურდღელი დეჯანხა, დაბრუნდა სახში და უთხრა დედას, რომ მამაჩემი რით დადიოდა ტყეშიო.

— მაგერა თოფი მისი და ხანჯალიო, მაგით დადიოდარო.— უთხრა დედამ.

მოპარა და წეღო ამ ბაღმა თოფი და ხანჯალი. წვედა ტყეში, დუღამდა. ბაღვი შეშინდა და ევდა ხეზე ღამით. რამედონიე საათის შემდეგ გახედა, რომ რაცხა სინათლე მოფრინდა ამ ხეზე და გნათლა თლათ მიწა— ერთ ვერსზე კრუგომ. სადაც ბაღვი იედა, იმ ხეზე დაფრინდა მაგ სინათლიანმა ჩიტმა. მიეპარა ბაღვმა მამ ჩიტს ხის წვეროზე და დეჟიკირა. როდცხა სინათლე მეტი ქონდა ჩიტს, ბაღვს აღარ შეეშინდა. ჩამოაყვანა ძირში და როდცხა სინათლე ქონდა მაგარი, აღარ შეეშინდა და წვედა სახში. როდცხა სახში მივდა, მაგ ჩიტი ყველ ღამ ანათებდა. დღეე არა. დღეე ძალიან ღამაზი იყო, მეტი ღამაზი აღარ შეეძლებოდა.

შეატყო ხემწიფემ და მაგ ჩიტი მოსთხუა ჯარის ომფოსმა. ბაღვმა დეჟიკირა: რალა ჯარის ომფოს მივცე ჩიტი, ზათი უნდა წამართვანო და მოგ ხენწიფეს ვაჩუქეფო. მწყვანა და აჩუქვა მაგ ჩიტი ხენწიფეს. ამაზე ჯარის ომფოსმა მოვდა ცოტა გულზე, რუმ რატუმ მე არ მომცა და მიცა ხენწიფესო. ამაზე უთხრა ხენწიფეს

ჯარის ომფოსმა, რომ შენ მასეთი ჩიტი რუნ გყავს, შიგიძლიან, რომ ფილდიშის სარააა აგოთ და შით იმცხოვროთო უპასუხა ხენწიფემ, რომ ფილდიშის ძვალ ვინ მოატანსო იმდონ რაოდენობას, რომ სარააა ეგვოსო. ჯარის ომფოსი ებნევა ხენწიფეს, რომ მაა რალა, ვინც მასეთი ჩიტი მოგიყვანა, ის მოგიტანს მასეთი ფილდიშის მასალასო და ამით აგებ სარააასო.

რამოდენიე დღის შემდეგ ხენწიფე დეაბარებს მაგ ბალეს და ბალვი მუა ხენწიფესან. ეტყვის ხენწიფე, რომ მოატანო უნდა ფილდიშის მასალა სარაიას ასაგებათო, თვარემ სულ ერთია, რუმ სულს ვერ წეაღებო. ბალვმა უპასუხა ხენწიფეს: მაგი მე რაადანა და მეეტანო, სულ ერთია, თუ გინდა დღეს დაიხრიტე და თუ გინდა ხეალო. ხენწიფემ უპასუხა: ადე, წადი ახლა ჩქარა კარში. მეატანო უნდა ხუთი დღის ვადაში, თუარამ წასული ხარ ხელიდანო. ბალვმა წევდა გარეთ ტყეში, მოცილდა ქალაქს. რამოდენიე იტირა და დეეძინა ტყეში.

იქ რალაცამ მივდა და ნახა მაა ბიკი. უთსრა. რუმ ადექი ზეზეო, რა დერდი გაქ მითხარო, ბალვმა უპასუხა: ჩემ დერდს ველარვინ ვერ მომინელებს, დარჯილი ვარ, ხუთი დღის ვადაში სიკტილითო. — რატომო, უპასუხა, მითხარო. ი კაცი ებნევა: რა დერდი გაქო. ბალვი ებნევა ახლა, რუბე ხენწიფემ დააავალა, რომ ფილდიშის მასალა მოატანეო სარააას ასაგებლათო. ამას მე ქად ვიშოვნო. მოკლეთ, ხუთი დღის ვადაში მჯიანო. უპასუხა იმ მოსულმა კაცმა, ვინცა იყო: ნუ გეშინია შენ, რა გაშინებს მაგაზეო, მაა სულ აფერი არ არიო. მიდი და სთხუე ხენწიფესო. მოსთხუე მას ოთხმოცი ცალი დროგები მისი წყობილობით, მისი საქმელითო და ხენწიფე მოქცემს მაგასო. იმას რუმ მოქცემსო, გუდექი აგერ ამ გზის წვერითო, ასტავლა. ერთ დღე-ღამეს ძარო და იქ მიხვალ მინდორშიო, ამ ბალეს იმ ოთხმოცი დროგებით ღვინო მიაქ იქა. იქ მინდორზე რუმ მიხვალთო, ის ფილები წასული იქნებიან საბალახოთო. იქ ყოფილა დიდი ქვის ჯარა, ძველი, იმ ჯარაში წყალია, ი წყალი დაცალეთ და ჩანხით შით ღვინოვო და უკან გადითო. ფილები საღამოს მოვლენ, თქვენ არნდა დახტეთ იქ, თქვენი კაქებნიანა გადით უკან და დეაძალეთ, თვარა შეგკაძენო. საღამოს მოვლიან ფილები და დაღვეენ წყალსო. წყლის მაგიერ ღვინო იქნება შიან და დათრებიანო. მაგინი ყველა წეაქცევიანო. ერთი სნთის შემდეგ მიდი და თავები დაქარო. დაყარე მაგ დროგზე წამეღე და მუტანე ხენწიფესო. ხენწიფე აგებს სარააასო.

ასე განბერხა ბალვმა და ფილდიშები მუტანა ხენწიფეს და ხენწიფემ აგო სარააა. ახლა მაგაზე ჯარის უმფოსი გამჯავრდება,

მუა გულზე, რომ კაე ჩიტიც ამას აქ და სარადაც კარქი ამას აქო, იმ ბაღვის მოხერხებითო. იმ ხენწითეს ქალი არ ხავს და ეტყვის ის ჯარის უმფოსი, რომ არ შეიძლება შენი უქალობა, უნდა დასახლდე, სხვა სახენწითოში აგზავნიან ელჩებს ქალიზა, მხოლოთ მიმსლელი არიან და მომსლელი არ არიანო. ხენწითე ებნევა ჯარის უმფოსს: მართალია, კი დავსახლდები, მარა მიმსლელი რომ არიან ელჩები და მომსლელი აღარ არიან, როგორ ექნაო. ებნევა ჯარის უმფოსი, რუმ შენ უმ ჩიტი გაჩუქვა და სახლი ავიგო, ის მოგიყვანს მავ ქალსაო.

ღუძახა ხენწითემ იმ ბიქ, მოეკითხა. მოვდა ბიქი. — რა გნებავს, ხენწითევე, მამაო. — რა და, — ხენწითე ებნევა, — წახვიდე უნდა ამა და ამ სახენწითოში და უნდა მოაყვანო ეს და ეს ქალი ჩემთვისო. ბიქი ეტყვის, რომ მაგხელა საქმის დაეალება ჩემი საქმე არ არიო. ვერ შევძლევთო, ებნევა ხენწითე, რომ სულერთია, უნდა წახვიდე და მეაყვანონდაო. ხუთი დღე მიცა ვადა კიდო.

ადგა ბიქი, მოცილდა მას და წევდა ისოვლე ტყეში, სადაც პირველათ დეაძინა, იმ ადგილზე მივდა. იტირა რამდენაე სნთები და დეაძინა. მუა კაცი კიდო, ებნევა: ადექი ზეთო. რაშ შობი რა გინდა აქო. ეტყვის ბაღვი მაგას, რომ ასე არი ჩემი დერდიო. ხენწითემ დამავალა, რომ ქალი მეაყვანონდა ამაღამ სახენწითო დან, თვარამ სულერთია, მაინც დაგხრიტამო. ამის შემდეგ მე სული მაინც და ვერ ვატარო, მაინც უნდა დამხრიტოს ხენწითემო და ამიტომ ვტირივარ და ვავდივარ ტყეშიო. ებნევა ის მოსული კაცი, რომ ნუ გეშინია შენ, რასაც მე გასტაველი ის დეისტავლე კარგათ და საქმეს ყველას გაკეთებო. მიდი, ხენწითეს სთხუე, იმას წართვი შეიდი ფუთი ქერი და ორმოზდა-ათი ოყა ხორცი და ორმოცი ღერი ლურსმანი. ლურსმანი უნდა იყოს თანდათანობით ყველა გრძელი ერთი მდორეზე და მევორმოცე ლურსმანი უნდა ოყოს ორი საეენიო. ამას რუმ წართვამ და წეადებ, გზაზე შეგხტება ერთი ჩიტო, ის არ გიგიშეებს შენო. აე ბიქი გემით უნდა წევდეს და ვადაც სთხუე ერთი თვე. ჩიტი დეაქირავს გემსო და იმას შენ ხორცი მდეციო. მერე კიდო დეგიქირავს დიდი ბობოლიო, ამაჰაც ხორცი აქამეო. ის ბობოლი კოჭლიაო. ჩიტიც გაჩუქვებს რაცხას და ბობოლიც. ი ორივე შედნახეო. რაცხა ადგილზე გიგიქირდეს, ამეაღე ზეთ მათი მონაცემი, პიჭკით წახრუქე პატარა და იქ გაგიჩნდებიანო.

ეს ყველამფერი დნხერხა ბიქმა და მიდის გზაზე. ჩიტის და ბობოლის ბეწვი აქ თან. მიდის ბიქი გემით კიდო. მიაღგა ერთ პატარა გორს. ვერ გევიდა გემმა. როგორც რუმ ტყეში იმ კაცმა

ასტავლა, ჩამოვდა გემიდან ყაფლით ლილაზე. ეს ლურსმანი ეალო და დეაწყო ჩაქუჩით მიწაში ჩასობა. კანკრას მეგორმოცე მუხი რომ ჩასო, ამან დეაყალა, დეაწია ქვეათ გორმა და ეალო გემი წყალმა. ის გორი თევზი დარჩა. მობრუნდა თევზმა და დეაქირა გემი პირით, რომ მე ზრუგი რომ მომთხანეთ, რას მთხოვ, რა გაჩუქოთო. ბიჭი ებნევა: რაცხა ადგილზე გაქირვება მე დანადგება, იქ მომეხმარეო.

— კაა კააო, თევზი ებნევა, მომწიკვე რაცხა და წეადღე. ჰაცხან გაქირვება დაგადგეს, იქ წუარუკე და იქ გაგინდებოო, მხოლოთ წყალშიო. გოუშვა ეს ბიჭი და წეედა.

მიედა ხენწიფესან, სადაც იყო ხენწიფე, კანკრას იქ შეხტა გემიც. მიედა. სანიშნო ქვან მეგემ და ბიჭმა შეახტა ზეთ. მეგემ ის ყოფილა საელჩო ქვა. ხენწიფის გოგო დეანახავს ამ ბიქს და ეტყვის ძას, რომე ვინცხა სანიშნო ქვაზე მოვდა ელჩიო. მამა ეტყვის, რომ დუძახეთ და მეაყვანეთ ჩემთაო. დუძახეს ბიქს, მწყვანეს ხენწიფესან.

— რა ვნებაესო, უთხრა ხენწიფემ.

— შენი შეილინდა წევყვანოთ ამადამ ხენწიფისთვინ ცოლათო.

-- კააო — ებნევა — ხოლოთ სამ ასახსნელს გეტყვი, თუ გაკეთებ, წეაყვანეო, თურ გაკეთებ, თავს მოგქრიო.

— აბა, მითხარი, რას მიბძანებთო. ხენწიფემ წეაყვანა სკლატში. სკლატი დიდია, სამი ვერსი სიგრძე. დეაყენა მუშები იენწიფემ. იქ შეურია შეიდი ფუთი ქვაფი, შეიდი ფუთი ქერი და შეიდი ფუთი ფერვი, სულ ოხდა ერთი ფუთი. ესენი თლათ შურია ერთმანეთში. ეს გადარჩიე სამი სათის განმავლობაშიო, თუარამ თავს მოგქრიო. ორი კილო მაქესო მაგას გარეთო.

თან არის ლამე, დალამებულია, ბიჭი დატია სკლატში, გარეთ ყარაული — ერჯონი დუყენა კარებში. სკლატს ფენჯრები აქ. ბიჭმა წუხრუკა ჩიტის ბურღლას. მოვდა ჩიტმა. უთხრა, რუმ რა გინდაო.

უთხრა ბიჭმა: ჩემი გაქირვება ეს არის, ესნდა ცალ-ცალკე, კაკალი არნდა აკლდეს, გადავარჩიო უნდაო. თუარა მე ვიბრიტები სამ საათშიო. თუ ამეილებ ამ ჩემ გაქირვებას, ეს არისო. უთხრა ჩიტმა: ეგ ქერი და ისინი გუფინე შორეთო, მე მეყვან ჩიტებს და გადავარჩეო, ეს აფერი არაო. იმ ჩიტმა დოუძახა ყველა ჩიტებს, მოვდენ და გადარჩიეს ცალ-ცალკე.

დუძახა კარებში დერეუნს ბიჭმა: კარი გნდეთო, ხენწიფე მოვიდესო. მოვდა ხენწიფემ, ნახა, რუმ გადარჩევა ცალ-ცალკე

ჟველად. ამაზე ცოტა ხენწიფემ შეწუხდა ხენწიფემ დნეალა, კიდევ უთხრა: წამოდი აგერო. წყყყანა ბიჭი, უთხრა: აგერ ის გორი გახრიტო უნდა, ქალაქია უქნედანო, იმი სისტორ უნდა გახრიტო, ქალაქი გამოჩინდესო, თან კინიგზა უნდა იყოს დაგებულო. მწხაზა გამოსასრეტი გზა. ამ ბიჭმა დედწყო თხრა. უთხრა ხენწიფეს: მო-პაცილეთ ხალხი, გადით შორეთო, ერთ ვერსზე ახლოს არეინ იყოსო. წუხრუკა ბიჭმა ამ ბობოლის ბეწვს. გაუჩინდა ბობოლი იქ. უთხრა ბობოლს, რომ ესა ჩემი საქმე, თუ მიშველიო. კინი-გზაც უნდა იყოს აგებულო შითო და იქითიდანაც ქალაქინდა ჩან-დესო.

— ნუ გეშინია, მაე ატერი არალიო, უთხრა ბობოლმა, გეაწი პაწა 'შორეთო.

გეაწი ბიჭმა შორეთ. მაე ბობოლმა ედუცა მიწას ისეთათ, რომ თან გახრიტა და თან კინიგზაც ავო. იქითიდან სინათლე გამოჩინდა, ბიჭმა დუძახა ხენწიფეს, გოგოს მამას: მოდი აგერო, ნახეთ თუ მოგწონდესო. ნახა ხენწიფემ, უთხრა: მალადესო. შენ ჩემზე წინა ხარ, ეშმაკი ხარ, თუ რა ხარ, კაცი ვერ გეაგებსო. მესამე ასახსნელა აღარ გჭირდებაო, ხოლოთ დეისვენე, აქ იყავი ჩემთან ძარე და როდცა გინდა, მაშინ წადიო. გოგოც ისე-თია, რომ გულში აქ ჩასახული, რომ ეს ბიჭი ჩემი ქმარი იქნე-ბაო. ერთათაც დადიან. გეძარეს, გამეძარეს მეორე დღეს. უთხრა ბიჭმა გოგოს, რომ ერთ გემში ჩვედეთ და ვნახოთ გემის ხალხიო. წაყვა გოგომ და ჩვედა გემში. ბიჭმა უთხრა კა-პიტანს: აბა, არიქა, მიაწე გზას, გამიყვა ჩქარა ჩვენ სახენწი-ფოშიო. წვედა, რაც შეეძლება ჩქარა. რამოდენიე წუთების მემრე დეანახა ხენწიფემ, რომ გემი წვედა და ჩემი შვილი წე-ყვანაო. გამეკიდა მას ჯარით დასაპირათ, ხოლოთ მიადგება იმ დიდ მალალ გორას. ის ბიჭი წუხრუკავს თევზის ფთას. დეანგრევა ის გორი. გეარბენს გემი. დეეწევა თევზი და ეტყვის ბიჭს, რომ რა გინდაო, ეტყვის ბიჭი, რომ არ გამწუშეა მაგი გემები, უკან რუმ მომდევს, არ დემეწიონო. ესა ჩემი გაჭირვება და აქ მემე-ხმარეო.

— ნუ გეშინია, წადი შენ, არ გამწუშეებ არავისო.

ადგება და მწა ბიჭი ხენწიფესან. მოაყვანს გოგოს. ორმოც დღეს იქ ქორწილია. მეგორმოცე ლამეს უნდა დაწვეს ხენწიფე თაეის ცოლთან და დაწვება კიდეც. ეტყვის გოგო, რუმ მე ვინ მომიყვანაო. მე მოგიყვანეო, ეტყვის ხენწიფე. ეტყვის კიდევ გო-გო: ეს სარაა ვინ გაკეთაო და ეს ჩიტი ვინ მოგიყვანაო. ეტყვის ხენწიფე რომ მე მეყვანე და მე გავაკეთეო — აბა, თუ მართა-

ლია, — ეტყვის გოგო, შენ თუ გპკეთო, დეჰქნესე აბავო. დეჰქნესებს ხენწიფე და თან მოკტება. ხენწიფე გამშუაალეს და ეს გოგო ჯარის უმფოსმა ითხუა. გოგოსთან წვება ჯარის უმფოსი. მხოლოთ უთხრა გოგომ, რომ ეს ჩიტი ვინ მეყვანაო, და ეს სარაჲ ვინ გპკეთაო, მითხარი სტორეთო: ეტყვის გოგო, რომ თუ მართალია, დეჰქნესეო და მერე დავწვეთ ერთათო. ჯარის ომფოსი დეჰქნესებს და მოკტება, ამუფა სული. ახლა დუქნახებს ის გოგო. ვინც მე მომიყვანა, მოვდეს იმანო. მოვდა ის ბიჭი. — რა ვნებავსო. ბიჭმა უთხრა. გოგო ებნევა, რუმ თქვენი ხენწიფის სიმართლე და ჯარის უმფოსის სიმართლე არ შეჲცაეს სინამდვილესო, ამით ვერ იარსებესო. მე შენ მიყვარხარ, გოგო ებნევა, მოკლეთ შენთვის წამტელი, მითხარი სიმართლე. ეს ჩიტი ვინ მოყვანა და ეს სარაჲ ვინ ავო და მე ვინ მომიყვანაო. მითხარი ესენი ყველაისიმართლეო. უთხრა ბიჭმა: ბერი რალა გავაგრძელოთ, მოხერხება ჩემი იყო, მაგი ჩიტი მოყვანაც, სარაჲს მოტანაც, მოხერხება მხოლოთ ჩემი იყო, ხოლოთ სარაჲს ხეწიფემ ავო. ჩიტი ხენწიფეს ჩემი ხელით მტუტანე. მე რუმ შენ მოგიყვანე, მოხერხება ჩემი იყო, კკვის სტავლება მხოლოდ სხვისი იყო. ამ სხვისი კკვის სტავლებით ჩემი მოხერხება გავამართლეო. ეს საქვე სინამდვილეში ასე არისო. ებნევა ახლა გოგო, რომ, თუ მართალია შენი სიტყვა: დეჰქნესეო. დეჰქნესა ბიჭმა. არ მოკტა. უთხრა გოგომ, რომ შენ იყავ ახლა ხენწიფე, მე ვიქნები ცოლიეო. რამდონეთათაც შენ მართალი ყოფილხარ, ისე იცოცხლე და იყავი კარგათო. ჩვენ ვიქნებით საბოლოოთ ერთათ მუდაბო. მევორმოცე ლამეს თვითონ იმ ბიჭმა დაწვა იმ გოგოსან. მაორე დღეს გპცნეს ხალხს, რომ ეს ხენწიფე და ხენწიფის ცოლიო.

ივინი იქა კირში, ჩვენ აქანაჲ რხინში.

14. სამი ზქუის ჸიღვა

ყოფილა ერთი ღარიბი კაცი. ყოლია ერთი ცოლი. უთხრა ცოლს, რუმ ჩვენ ასე ღარიბათ ცხოვრება არ გამოგვადგებაო. მე წავალ საღაც ფულის მოსაგებელშიო, ეგებას მე დიდხანს ვერ მოვდეო და ვინმე სხვამ არ ისარგებლოს ჩემს მაგივრათ, ამიტომ წევლებ შენ ოქროს ბეკედსო. სანამ ამ ბეკედს შენი თვალით არ ნახავ, მანამ არ დეჰჯერო, რომ მე შენი კმარი ვარო.

გამუართვა ბეკედი ადგა და წევდა.

დიდი ხნის სიარულის შემდეგ მივიდა ერთ ხენწიფესან. დადგა მოჯამაგირეთ და დეაწყო მუშაეობა. დეაწყო მუშაეობა და იმუშაეა თექსმეტი წელიწადი იქ.

ამ თექსმეტი წლის განმავლობაში თურმე მისი ქალი დარჩა ძიმეთ. იქ ბალანაჲ დეაბადა, თექსმეტი წლის გახტა ბიჭიშვილი და მან კი არაფელი არ იცის ამ თექსმეტი წლის მანძილზე. ამ კაცმა იფიქრა, რომ, მოდი, ჩემ ანგარიშს გავანალღებთ ხენწიფეს და დაებრუნდები სახშიო. შევდა ხენწიფესან, დაჲდა და მგელიპარიკა: ამ თექსმეტი წლის განმავლობაში მე შენთან, რაც ვიმუშაეე და რაც მეკუთენის, მომეცი ფული. უნდა წეედე სახშიო.

ამ დროს ხენწიფემ უთხრა, რომ ჩემიდან გეკუთენის სამი ოქროვო. მისცა ეს სამი ოქრო.

ამ კაცმა დალონდა, რომ ნუთუ ამ თექსმეტი წლის განმავლობაში სამი ოქროსმეტი ვერ გავაქეთეო. ელო ეს სამი ოქრო და წამოვდა სახში. ამ დროს ხენწიფემ დუძახა—მოაქადეო. ერთ ოქროს თუ მომცემ უკან, ერთ ჳკუას გასტავლიო.

ამ კაცმა იფიქრა, რომ ამ თექსმეტი წლის განმავლობაში სამი ოქროს ნეტი ვერ გავაქეთე, ამ ერთ ოქროსაც ამას მივცემ და ერთ ჳკუას ვისტავლიო. მისცა ხენწიფეს ერთი ოქრო, ხენწიფემ უთხრა, რუმ რაც შენი საქმე არ იქნება, იმაში არ ჩაერიოვო.

გამეარა და წამოვდა კაცმა. ცოტახე რომ, გამოვდა, კიდეე დუძახა: ერთ ოქროს თუ კიდეე მომცემ, ერთ ჳკუას კიდეე გასტავლიო. კაცმა იფიქრა: მოდი ამ ერთ ოქროს კიდეე მივცემ და ერთ ჳკუას კიდეე ვისტავლიო. მისცა მეორე ოქროც. ხენწიფემ უთხრა: სანამ შენი თვალით არ დეანახაე, ისე არ დეაჯეოვო.

გუდგა კაცმა გზას. ცრტა, რომ გეარა, კიდეე დუძახა ამ ხენწიფემ: მაგ მესამე ოქროსაც თუ მომცემ, მესამე ჳკუასაც გასწავლიო. მაანც არ ქონდა საშუელი და მისცა ეს მესამე ოქროც. უთხრა ხენწიფემ: საეკვო საქმეს ნუ დიენდობიო.

დალონებული გამეარა და წამოვდა კაცმა სახში ცარიელი. დიდი სიარულის შემდეგ ერთი ადგილ დუღამდა. ამ ადგილის ახლო ქალაქი იყო დიდი და ამ ქალაქში მივდა ფადიშახთან. მივდა და იქ კარებში მორიგე იდგა. იმას უთხრა: თუ შეიძლება ამალამ ლამე გამათევეთო. მორიგემ უთხრა, რუმ ხენწიფეს მუახსენებ და თუ ნებას დაგრთავს, გაგათევიებთო.

შევდა მორიგემ ხენწიფესან და უთხრა, რომ ვინცა კაცია მოსული და ღამის გათიება უნდაო. ხენწიფემ უთხრა, რომ შამეყყანე სახში, გავათევიოთ ღამეო, თურმის ამ ხენწიფეს თავის გოგო ყავდა გაშიშლებული და კარებთან ღირეგზე მიკრული, რაცხა დანაშაულობის გამო.

ვინაც მოვდოდა და შეხედავდა ამ გოგოს, ყველა გეჰკვირებდა და კითხავდა ხენწიფეს: ეს რარიო? ხენწიფე ამ ღროზე იგინს თავებ ქრიდა: რატომ მკითხავთო, რაც თქენი საქმე არაო.

ამ კაცმა როდისაც შევდა სახში და ღეჰნახა ეს გოგო, უნდა ეკითხა ხენწიფისთინ — ეს რარიო, მაგრამ ამ ღროს მჟაგონდა ხენწიფიდან ნაყიდი ჭკუა: რაც შენი საქმე არა, იმას ნუ გეჰკითხავო. აღარ იკითხა, შევდა და დაჟდა ერთ-ერთ კუთხეში. ხენწიფემ პატივი სცა, ღამე გათევია.

ღიოთ, წასლიხან კითხა: ვინც შამოდის და კითხულობს — ის გოგ რატომ არი მიკრული, შენ რატომ არ იკითხეო?

ამ ღროს ამ კაცმა უთხრა, რომ რაც ჩემი საქმე არარი, რატუქ ვიკითხავ იმასო. აღბათ ისეა საკიროგო.

ხენწიფემ აჰ კაცი დნსაჩუქრა ერთი ხურჯინი საესე ოქრო და ვერცხლით. გახარებული კაცი ადგა და წევდა. ღიდი სიარულის შემდეგ თავის სოფელში მივდა. მივდა და თავის პატარა კუხნასან მიადგა ეზოში. უკვე დაბნელებულიც იყო. ერთ პატარა ქიტინაიდან სინათლე ჩანდა. იქიდან წეჰხედა და ღეჰნახა, რომ თავის ცოლის კალთაში ვინცხა. ახალგაზრდა ბიჰს თავი ჩეღედა. ამ ღროს ამ კაცმა იფიქრა, რომ აღბათ ეს კაცი ჩემი ქალის შეყვარებულიაო. ამეღლო ფიშტო, უნდა ესროლოს ამ ბიჰს. ამ ღროს მჟაგონდა ხენწიფიდან ნაყიდი ჭკუა: თუ თვალით არ ღეჰნახო, ისე ნუ ღეჰჯერეფო, აღარ ესროლა, იფიქრა, რომ მჟყურეფ ერთ, ბოლოს რა იქნებაო.

ამ ღროს ადგა ბიჰმა და უთხრა: ღედაჩემო, ლოგინი დამიგე, მეძინებაო. ამ ღროზე კაცმა მიხტა, რომ ნაყიდი ჭკუა მას გაშჟადგა.

— ამღონი ჩემ სხოგან ყოფნაში რამხელა შვილი გამზღიაო.

ღუძახა, რომ გიმიღეთ კარი, ეს და ეს ვარო.

ბიჰმა ღუძახა, რუმ შენ ვინცხა ხარ, იტყვილებიო, მა-მაჩემი ბარსამხანია აღარ არიო. აბა შენ თუ ნამღვილათ შამა ! ხარო, ღედაჩემმა რომ ბეჰეღი გაგატანა, ი მაჩენე და გიგიღებ კარებსო.

ამ დროს ფენჯერა გალებიეს, შეყო ხელი, ნახეს ბეჭედი და იცნეს. გულებს კარი და შუშვეს სახში. მნტანა ერთი ხურჯინი ოქრო და იმცხოვრეს არხეინათ.

15. ჩახჩახ მეფე

იყო ერთი მეწისქვილე. მას ქონდა მხოლოთ და მხოლოთ ერთი წისქვილი. იმმეტი ქონება მას არაფელი არ გაჩნდა. მისი ახალგაზრდობა მეწისქვილემ გატარა წისქვილში. ილებდა ფქვილის ქირას და იმით ცხოვრობდა.

ერთ დილას მეწისქვილემ წისქვილი გამოგავა და ეს ფქვილის მტვერი გადაყარა წისქვილის უკან. ამ მტვერზე მიეჩვია მელია. ერთ დილას მეწისქვილემ დედანახა წისქვილის უკან მელია, მას მუწყო დასაქერათ ყათანი. მელია ყათანში ჩავარდა.

დაქირული მელია მეწისქვილემ წისქვილში ამეყყა. ერხან ყავდა და მერე დუპირა მოკლა. მელიამ შეგხეწა: ნუ მომკლავ და ქონების პატრონს გაგხტო. მეწისქვილემ დუჯერა და გუშვა მელია.

მელიამ მივდა ერთ მეზობელ ხემწიფის ეზოში და ითხვა ხემწიფესან შესლა; ხემწიფეს მუახსენეს, რომ მელია ითხოვს თქვენთან შემოსლასო. ხემწიფემ დაიმტერესდა, თუ მელიას რა საქმე ხონდა მასან და დართო შემოსლის ნება. შევდა მელიამ ხემწიფესან და მუახსენა, რომ თქვენი ქალიშვილი უნდა ვათხოვნო ჩახჩახ მეფესო. ხემწიფისთვინ პირველი გაგონება იყო ეს ჩახჩახ მეფე და იმისაც დამტერესა. თუ კი მანახვებ, ჩემ გომბიოს მივცემო. მელიამ პირობა მიცა და წევდა ჩახჩახ მეფის მოსაყვანათ ხემწიფესან. მივდა მელამ მეწისქვილესან და უთხრა:

— საქმე ამფრათაა, უნდა წიგიყვანო ხემწიფესან სანახავათო. მელიამ თან უთხრა მეწისქვილეს, რომ მე შენ ჩახჩახ მეფე დაგარქვი და ასე იცოდე, ვინმემ რომ შეგეკითხოს, უთხარი, ჩახჩახ მეფე ვარო.

მეწისქვილემ უარი უთხრა მელიას ხემწიფესან წასვლაზე, რადგან ტანისამოსი შემოხეველი ხონდა და იმით ხემწიფესან არ მისლებოდა. მელიამ დაპირდა მეწისქვილეს, რომ გზაში ის შუძინდა ტანისამოსს. წეყვანა მელიამ მეწისქვილე და წევდა. წევდა ხემწიფესან. როდესაც ხემწიფის სასახლეს დუახლოვდენ, მელიამ და მეწისქვილემ, მელიამ მეწისქვილე ტყეში დამალა და თვითონ ყვირილით მივარდა ხემწიფესან, ხემწიფეს უთხრა, რომ გზაზე

ყაჩაღები დიგვიზდენ და თქვენი სიძე გაცარცვეს, ტანისამოსები და ყველამფერი წართვესო. სიძე ახლოს მყავს მოყვანილი, თუ შე-
აძლება, თქვენი ტანისამოსი მომეცი, ჩავაცვა და მევეყვანოვო.

ხემწიფემ, რომელიც უკეთესი ტანისამოსი იყო, უკეთესი
ფეხსაცმელი და თავსაბური, ის გუზგანა სიძეს. მეწისქვილეს მუ-
ტანა ეს ტანისამოსი ნელამ, ჩაცვა ტანზე და მეყვანა ხემწიფესან.
ხემწიფეს მოსწონდა სიძე. ეს მეწისქვილე სულ ტანზე იყურებოდა
და უკვირდა, რომ როგორი ტანისამოსის ჩაცმა ელირსა მას. ხემ-
წიფემ შეეკითხა ნელიას, რომ სიძე რატომ იყურება სულ ტანი-
სამოსზეო. მელიამ უთხრა ხემწიფეს, რომ თქვენ ტანისამოსს არ
კადრულობს და იმიტომო. მას უკეთესი ეცვაო. ხემწიფეს მოე-
წონა სიძე, ანახვა გოგო და ჩახჩახ მეფეზე დანიშნეს. მელიამ წა-
მეყვანა სასიძო სახში, მეყვანა წისქვილში, დატია. თვითონ წე-
და ბორჯის ასაღებათ, თუ როდის მოაწყონ ქორწილი.

ხემწიფემ უთხრა მელიას, რომ ხვალისთვის იყოს ქორწილი,
ხოლოთ მაყარს სამას კაცს გამუატან და თანაც მე გამოყვებითო.
მელიამ დათანხმდა, ხოლოთ უთხრა, რომ ძარალი თან გამოდყო-
ლიეთ რომ ყაჩაღებმა. ქალი არ წაგართვან გზაზეო. ამა და ამ
მთაზე რომ ამოსვალთ, სროლა ასტეხეთ, რომ ხალხმა გეგგოს,
ჩახჩახ მეფეს ქალი მოყავსო. დაბრუნდა მელამ მეწისქვილესან.
მეწისქვილეს უთხრა, რომ ხვალ დილით არის ქორწილი და მოე-
ყვანებენ შენ ქალსო, თან მოყვება სამასი კაცი მაყარი და თვითვან
ხემწიფეო.

მეწისქვილემ უარი უთხრა: ჰად უნდა წევეყვანო ამდენი მა-
ყარიო, მარა მელიამ უთხრა, რომ შენ რასაც გეტყვი, დიმიჯერე.
სახსაც ვნახავთ და ქონებასაცო.

იქვე წისქვილის ახლო ცხოვრობდენ დევებები, რომლებსაც
ბევრი შენობა და ქონება ქონდენ.

მელიამ წევედა დევებთან. იმ საღამიძე და მივდა დევებთან.
დევებს გუხარდენ და დეეკაქეს მელია, დუპირეს შექმა. მელიას
გეცინა. დევებმა უთხრენ: რაზე გეცინება, გიხარია, რომნა
შეგკამოთო? მელიამ უთხრა, თქვენ რომ იცოდეთ, მე რეგზა ვარ
მოსული, შექმა კი არა პატყვს მცემთო. უთხრა მელიამ, რომ ხვალ
დილისათვის თქვენზე დასახმელათ მოდის ხემწიფე ჯარით და
უნდა დაგხოცონო. დევებმა მელიას სთხოვეს დახმარება. მელიამ
პირობა მისცა გადაგარჩენთო და გამობრუნდა მეწისქვილესან.
იმ ღამეს წისქვილში დარჩა და გაცნო მისი გეგმები მეწისქვილეს.

მაორე დღეს მივდა დილით დევებთან და უთხრა დევებს:
ახლა სადაც მთაზე გადმოადგება ხემწიფე თავისი ჯარით. სწორეთ

ამ ლაპარაკში იყვენ, რომ თაზე ატყდა თოფების სროლა. დევნებს შეეშინდენ და მელიას სთხოვენ: რამე გვიშველე, დევნებმარეო. მელიამ ეს დევნები დამალა იქვე თივის ზვინებში. გურბინა ამ ზვინებს, წუქიდა ცეცხლი და დასწვა მთელი დევნები თივების ერთათ. ეს დევნების ქონება, შენობები და სიმდიდრე დარჩა მელიას. წევდა მელიამ, მეფევანა მეწისქვილე, ჩაბარა შენობები, თვითვან მუათავსა ერთ კარქ სახლში და შემდეგ მფეგება მექორწილეს, მწევანა დევნების შენობაში.

გადინადეს შეენიერი ქორწილი და მეფე გამობრუნდა უკან. ეს თელი ქონება დარჩა ჩახჩახ მეფეს. საბოლოათ, ამ პატივისცემისათვის მელიამ სთხუა მეწისქვილეს: მე რომ მოვკდები, ოქროს კუბოში ჩამდე და თაროზე შემინახეო. მეწისქვილემ დაპირდა. ამ სიტყვების გამოსაცდელათ მელიამ ერთ დღეს გოჯა მოკვტა სახლის საწვეთურაში. ქალმა დედნახა, რომ მელია მომეტარიყო და კაცს უთხრა: კაცო, მელია მომეტარაო. კაცმა უთხრა: გამოდე კავი და გადნგდე სახლის უკანო. ქალმა კაცის ნათქვამი შეასრულა. გამოდვა კავი და სახლის უკან გადნგდო. მელიამ მას ხანში გაცოცხლდა, ამოდდა და მეწისქვილეს საყვედური უთხრა. მეწისქვილემ უთხრა, რომ ის განგეფ გაგაკეთე, ვიცოდი, შენ კტარი არ იყავი და გამოგკადე, თუ გაბლენდებო. მფორეხელ კიდევ მელიამ ასე განგებ კიბის ძირში მოკვდა. თვითონ მეწისქვილემ ჩევდა კიბეზე, ნახა გაცვეთილი მელია, წამოკრა თოხი და გადნგდო მელია.

მელიამ წამჭარდა ზეზე და გალადნძლა მეწისქვილე, უთხრა, რომ თუ კიდევ ასე გემეორეფ, თელ ქონებას გაგიქროფო. მეწისქვილემ ფიცი დუდვა, რომ ეს ერთი კიდვენ მაპატივე და აწე ნამდვილათ მოგათავსებ ოქროს კუბოშიო.

შემდეგ გერჩექ მოკტა მელია. მეწისქვილეს ეგონა, რომ კიდვენ მატყვილებსო. გუქეთა ოქროს კუბო და შემოდვა თაროზე. ასე გულნაკლულად გეისტუმრა მეწისქვილემ მელია.

16. უნცროსი ქმა და ქოსა

ერთ მოხუც ყავდა სამი შვილი. ამ შვილებს უთხრა მოხუცებულმა: მე ვკტები, შვილებო, და მე რომ მოვკტებო, თქვენაო მოჯამაგირეთ წახვალთო, მარაო ქოსა კაცთან არ წახვიდეთო, არ დადგეთო. ამ მოხუცებულმა მოკტა.

წევდა უმფოსმა მოჯამაგირეთ. შეხთა ერთი ქოსა კაცი.

უთხრა, რომ სა მიხვალ, ბიჯოვო?—მოჯამაგირეთ მივალო.

— ჰადღე, ჩემთან წამოდი, ჩემთან დადექი, კარქ გაქმევ, კარქ გასმევო.

— მე ბაბამ მითხრა, რომ ქოსა კაცთან მოჯამაგირეთ არ დადგეო, შენთან არ დავდგებო.

ამ ქოსამ დაბრუნდა. წვედა სახში, ურუბა გამოიცვალა, დაეწია ამ ბიქს და კიდე უთხრა: სა მიხვალ, ბიჯოვო.

— მოჯამაგირეთ მივალო, უბასუხა ბიქმა,—ჩემთან წამოჯო. კიდე უთხრა: ბაბამ დამბარა, ქოსა კაცთან არ დადგეო, შენთან არ დავდგებო.

დაბრუნდა ამ ქოსამ და ისეთი ურუბა ჩეცვა, რუმ ამ ბიქმა ელარ შნძენია, რომ ეს თუ ქოსაჯეო. დაბტა გზაზე და წეყენა. მწყენა სახში. დატია ეს კაცი ეზოში, გარეთ. უთხრა, რომ მოჯამაგირე გარეთ უნდა იყოსო. სახში შიან არ შუშვა. ეს ბიქი გარედან მსახურობს. მივა, დაწევა საბძელში, დილას ადგება, მუშაობს.

ამ ქოსას ყავს ორი მხეცი ძალლი, ეს ქოსა გამუაცხობიებს ნაცრიან ქადს მის ცოლს და გეტანს, გატებს შუაზე და გუქნევს ერთს ერთ ძალლს და მჟერეს — მჟერე ძალლს. ძალლები შექამენ. კაცი დარჩება შიერი. ქალი ებნევა, მისი ცოლი: რა იჯები, ბიქი შჟერი მოკტებაო, მოჯამაგირეო.

— დნსწროს და არ მოკტებაო.

ამ ხანში გამოვდა შვიდი დღე. ამ შვიდ დღეში ერთი ლუქმა საქმელი არ უქამია იმ საცოდავ მოჯამაგირეს და შიერი მოკტა. მისმა ძმებმა აფერი არ იციან, თუ ჩვენი უმფოსი ძმა მოკტაო.

წვედა შუათანამ მოჯამაგირეთ. შეხდა ისვენ ის ქოსა. როგორც იყო, ისე კილო დაუბრუნდა სამხელ ურუბა გამოცლილი და დატყვილებით წეყენა ისვენ იმ ქოსამ. როგორც ერთი მოკლა შიმშილით, ისოვე მეორე, იმ წესით.

ეხლა წვედა მესამე, უმცროსი. არც იმან იცის, რომ ძმები მისი კტარია და მოკლა ქოსამ. კილო ამ ქოსამ შებტა ამ მესამე ძმას, როგორც უმფოსი ძმანები წეყენა ტყვილით, იმფრათ წეყენა ეს ძმაც.

ეს უნცროსი ძმა არის დიდი ნიჭიერი ახალგაზრდა. ამან მოჰკითხა: აჯაფ ჩემი ძმები არ იცი, ვისთან დადგენ მოჯამაგირეთო. იმიტომ კითხა, რუმე, როცა დაყენა მოჯამაგირეთ და ქადი გადაშუგდო ძალლებს, მან დარჩა მშიერი, მაშენ მიხტა იმან, რომ ჩემი ძმები ამ ქოსას მუქლიაო.

გახსენდა მამის ნათქვამი. უთხრა ამ ქოსამ, რომ წადი და შიშა მეტრანეო. ამ ბიჭმა გამოკრა და იქონია ერთი დიდი ჯოხი. რომ მოხდა სახში და ამ ქოსამ ვახშამი კიდო ძალლებს გადუქნია, თან ეუბნება: დანწარი და შეკამეო. ამ ბაღმა ერთი ჯოხი იმას გადუქნია, მოკლა ეს ძალლი, მეორეს გადუქნია, მეორე მოკლა. ამათ დათქმული ქონდენ პირობა, რომ ქოსავო, ნე რომ გეტყვი: ქოსავ, გეწყინაო და შენ მეტყვი — მეწყინაო, მაშინ ერთ საქალამნე ტყავს მუცელზე აგაპრიო. და მე თუ ვთქვი — მეწყინაო, შენ ამაპარიო. რადგან ეს ბაღვი ქვეიანი იყო, უმაღეზე იმიზა პირობა დანდებია და მანაც დადუა პირობა, რომ ჩვენ შორის მოჯამაგეირობაშიო რაცხა მოხდებო და პაწაჲ ტკიბილათ მომემყრასო. როდესაც ძალლები მოკლა, მაშინ პირობა დადებული ქონდა ქოსას, შეეშინა და შეეყვანა სახში. იმ ხანებში კრუხმა და ქუქულებმა დეაწყეს კრუხუნი და კყვირილი. მაშინ უთხრა ქოსამ: გადი, ბიჭო, და მოამწყნარეო. გევდა ამ ბიჭმა, კრუხი მოკლა, გადაადო და ქუქულები ასხა ძაფზე თვალებით და შამოეტანა წააქით სახში და მიკიდა ლოჯზე და მიაწყნარა. მაშინ ქოსამ ცოტა შეჩერდა, გაბუცა ლაპარაკი. მაშინ ამ ბიჭმა უთხრა: ქოსავ, გეწყინაო? ქოსამ უთხრა, რომ არ მეწყინა, ნარა ხათრი დამჩაო.

ერთი ორი დღეი გამოვდა შემდეგ და შუალამეზე ახორში დეაწყეს საქონელმა გრიალი, როდისაც ქოსას მიელოდა თავის სიკტილი, პირველიდან წუვიდა კეჭა. უთხრა ამ ბიჭს, რომ ჩადი და საქონელი წაყურე, მიაშწყნარეო. ჩევდა ამ ბიჭმა ახორში და ცხრა თეკი პირუტყვი დაკლა. ერთი ბეკი ჩახადა და ამეალო და ამეტანა სახში, დაშაშხა დანით და დანყარა მარილი და დავა ცეცხლზე შესაწვავათ.

ამ ქოსამ შეუყვირა ცოტა: რარი, ბიჯო, ეგეო.

— რარიო და ცხრა თეკი საქონელი დავკალი და ეს არ მომიწევსო? მაშინ ქოსამ კიდოვ შჩერა ლაპარაკი. ბიჭმა უთხრა: ქოსავ, გეწყინაო. — არ მეწყინა, ხათრი დამჩაო.

გევდა ერთი ხანაგები კიდევ, ამ დროში ქოსას დანვიწყდა ეს სიმწარაგები. ცოტაც კი უნდა გეაქცესო, მარა ეს არ წავა. გამოხდა მეორე ღამე. ქოსას ბაღმა დეაწყეო ტირილი: ფეხიგზაზე გამიყვავითო. ტირის, ქოსას კეჭა არეჭლი აქ.

— წეყვავ ეს ბაღვი და ფეხიგზაზე გაფრიწეო, — უთხრა მოსამსახურეს. ბიჭმა გეყვანა ეს ბაღვი ფეხიგზაზე, მოდუა ერთ ფეხზე ხელი, მხორეზე ფეხი დანდა და გაფრიწა

შუაზე და მოკლა. ეს ბიჭი ასე მიმდგარია ამ ქოსაზე, რომ მისი ძმების საქმე შემჩნეული აქ ამ ქოსაზე და შემდგარია, რომ წთელი უნდა მოკლას იგინი. ქოსას ჯკუა დაპნეული აქ და ატერი არ გაეგება.

ეს ბიჭი რომ წყაყა ან ქოსამ სახში, პირველათ, რომელ თვეში წყაყა, თვიები დარქმეველი არ იყო. ბიჭის წასლის დროს იძახიდა გუგული. მარა გუგულის ძახნა დამთავრებულა, როდისაც ი ბავშვი მუკლა ქოსას, ქოსას უთხრა, რომ გეწყინა, ქოსავო? — არ მეწყინა, მარა ხათრი დამჩაო.

სულის გადარჩენაზე აქ საქმე, მარა ბიჭის მოშორება უნდა. ამ დროში მგელაპარიკა მის ცოლს, უჩუმარა რამენაძრათ გავაგზანოთო: თქვეს, რუმე, ჩვენ რომ მოჯამაგირო მეყყანეთ, მაშინ იძახიდა გუგული. ამ ქოსას ყავს მოხუცებული ანაჲ. მოჯამაპარიკეს, რომ ეს წვეღოთ, შამოვდვათ სახლკისერზე ხეზე და დედაძხოს გუგულივითო და ბიჭი გავაგზანოთ, უთხრათ: წელიწადი ათავდაო.

შამოდვეს ხეზე აჲ დედაბერი და დეაწყო კუკუს ძახნა. მაშინ უთხრეს ამ მოჯამაგიორეს, რომ, ბიჯო, გუგული იძახის და წადი ახლაო. და თან ფული მიცა. ამ ბიჭმა ფული შეინახა და უთხრა, რომ ერთი გუგული დამანახვეთ, მენატრებავო. მას აქ სათამაშოთ ქვიშარდულა. იმაში ჩადვა უჩუმარა ბლიკვისისხო ქვა და წაყვა ამ ქოსას გუგულის დასანახავათ. ვედენ ხიზირში და უთხრა ამ ქოსამ, რომ ეგერ იძახისო და დედაბერი კიდევ იძახის, მარა დედაბერს ძირიდან ვერ ხედვენ. ქოსას იმედი აქ, რომ ბელქი მართლა ეგონოს გუგული და წავა შინაო. მარა ამ ბიჭმა ყველამფერი იცის, რომ დედაბერი იძახის კუკუს. მუვარა ზეიდან, რუმ ჰად არი დევენახოვო. დეანახა დედაბერი, მოსწიწა მისი ქვიანი ქვიშარდულაჲ და ღუშინა ამ ხეზე. დედაბერს მუატანა, დედაბერმა გადმუარდა და მოკტა.

ქოსას უთხრა ბიჭმა: გეწყინა, ქოსავო?

— არ მეწყინა, მარა ხათრი დამჩაო.

ჩამოვდენ სახში და ცოლს მგელაპარიკა დაფარულათ ამ ქოსამ, რომ ჩვენ თელინდა დაგვწყვიდოს, ჩვენ სახლი ღუტიოთ და მამაშენთან წვედეთო. პურები გამუაცხე ცხრა-ათი ცალი და ეს შიშაზე გავაგზანოთ და ჩვენ გევაართო. ამ ბიჭმა მაძნე იცის ყველამფერი. ბიჭმა არ წვედა შიშაზე. დეამალა ქვეშ. როდისაც პურები გაშადეს და გოდორში ჩაწყვეს და მეგზადენ წასასლელათ, ურუბის გამოცლის დროს ამ ბიჭმა პურები აგედლო, ჩაჟდა ქვეშ და პურები დეაწყო ზეადან და დეამალა გოდორში.

ამ დროში ამათ გამოცვალეს ურუბა. მოჰქიდა ქოსამ გოდორი, ის ჩვენ ველარ დეგვეწევა, წევდეთ ახლა, გავასტრათო.

როგორც გემგზავრნენ, მივდენ შუა გზაზე. უთხრა ქოსამ ცოლს: ახლა მშიაფო, დაეძდეთ ცოტა და ვკამოთ, ვერ მოგვეწევა და მაინც ვერ გენახავსო. დაეძდენ და ამ ქალმა რომ ასწია ეს პურები, ამოვდა ამ მოჯამაგირემ.

უთხრა: ქოსავ, გეწყინაო?—არ მეწყინაო, მარა ხათრი დამჩაო. მახც დაეძდენ და ქამეს სამაგემ საკმელი და ამათ წევდენ თეხის გზაზე ქოსამაც და მისმა ცოლმაც. ამათ უჩუმრათ მოაყარენ ერთათ, მოლაპარაკეს, რუმ წვევლით ხელიდან, რა ვქნათ ახლაო. ამ ქოსამ უთხრა ქალს უჩუმრათ, რომეო ამაღამ ჩვენ დავდგეთ ხიდზეო. ჩვენ დევწვინოთ შუაზეო. დაეძინება. ავდგეთ და გადავადლოთ ჩხალში და ბელქი გადავრჩეთო.

წევდენ. ბაღმა გოგა აფერი არ იცის, მარა მიმხთარია. დაწვენ ამ ხიდზე ღამით. ამ ბაღანამ იცის ესენი ზოვლი დერდიანი არიან, ზოვლი დაეძინენ. ამ ბაღანამ ეს ქალი მუამწყურია შვაზე. აღგა ამ ბაღმა და ჩუფურჩულა: კაცო, ადე, კოვ, ბაღეს ძინავს და გადავადლოთო. აღგენ, მოდვეს ხელი და გადავდეს ქალი. ამათ თქვეს, რომ ჩვენაო აჰა გადავრჩითო. ჩიებსუტენ და დეძინეს.

აღგენ დილაზე. მოჯამაგირე ცოცხალია. მაშინ უთხრა ბიჭმა: ქოსავ, გეწყინაო.

— მეწყინაო, უპასუხა და გეიქცა ამ ქოსამ ქალის მამასან. მიასწრა ნახევარი სათით და უთხრა მის ცოლის მამას:

— მე კაცი მომდევს და დაძკლას უნდაო. მიწა ამოთხარეთ საჩქაროთ და ჩამადევით შინაო და მიწა წამაყარეთო და უთხარით, რუმე მოკტაო.

ამ ხანაში ამან მივდა. მივდა და შუძახა: ჰად არი ქოსაო. ყამა ხელში უკავია. ყვირის: ქოსა ჰა წევდაო.

— ისი მოხდა და მოკტაო. ყველა ისე ებნევა, ჩავადევით მიწაშიო.

— ჰად არი მისი მეზოლოლი მასწავლეთო.

— აგერ არიო და ეყვანეს. ევდა ამ ბიჭმა, შედგა ამ მეზოლოლზე ზედან და ებაქსუნა, — ქოსავ, ჰა ხარო. ამ ქოსას კი არ ეგონა მისი მოჯამაგირე, რომ არ ეყვირა. სხვა ეგონა და ამოძახა: გეაწი მაქედანო.

• ამანაც გეაგო ცოცხალიაო.— მან ხარ შენო?

ამოთხარა მაგი, ამეღლო ზეზე. დანდა გულზე და ამოქრა ერთი ჰაქალამნე ტყავი და აშპუნა სიმწარით სული. ჩემი ძმების მომკლელი შენ ხარო, უთხრა. ასე უნდა მოკლა და სიმწარეო.

17. ხამფივის გოგო

იყო ერთი ახალგაზრდა მათხუარა კაცი. თხვარობდა ამ სოფელში. ჯარებოდა. მივდა ერთ ხემწითესან. დუძახა, რომე რალაცას ვკრეფ და გამომიტანეო. ხემწითე მეგრემ ეზოში იედა. შეიღს დუძახა: გამოიტაე, შეილო, და მეცი რაცხა. რუმ გამუტანა, ნიცა ისა, მამას უთხრა შეილმა, ბიქმა რუმ წევდა, მემრე. —ოე კიდი, მამაე, მაგას რუმე ერთი კარქი ქალი ყავდეს, მასეთი მათხუარა არ იქნებო.

დუძახა იმ ხემწითემ იმ ბიქსა, რუმე დაბრუნდიო. დაბრუნდა, მოვდა. მოკიდა ის გოგო და გატანა. მამამ უთხრა: თუ ქალის ფუნარა არის ესაო, შენ გამდიდრეო. ბიქმა მწყვანა აე ქალი თავის ქუხნაში. ქუხნაში ერთი ცხვრის სალოცავი ეგდო. გოგომ, ცხვრის ფოსტი გაკნაქა, ერთი წყვილი წინდა მოქსუა და გატანა. უთხრა, რომ გაყიდე და იმის საფასური რაც იქნება, მატყლი იყიდე და მომიტანეო. საფასურით მუტანა მატყლი. მოქსუა ორი წყვილი. კიდევნა გატანა. ბოლოს ათი წყვილი წინდა გატანა. მემრე იყიდეს მაგინმა ერთი ვირი. თველი მუა ახლო და ამ ქალმა განახირებია საჯენი შიშა. რთველი რუმ მოვდა, გავზანა ბიქი, მიდი და შიშა ნახე შენაო, რომ განმა თუ არაო. მივდა, რუმე ეს შიშა ვინცხას დუწვავს და ლამაზ-ლამაზი ნახირები ეყარა ზეთ.

ამ ბიქმა დაჩაგრული წამოვდა სახში. ერთი ნახირი თან ჯიფეში ჩამოადევა და წამოაღლო. მოვდა სახში და თავისმა ცოლმა შეეკითხა მას, რუმ შიშა განმა თუ არაო. ვერაფერი პასუხი ვერ გასცო. ამავე დროს ქალმა ის ნახირი დუნახა ჯიფეში. შეეკითხა, რუმე რა მადო.

— აგი რარისო და ჩვენი შიშა დუწვია ვინცხასო და ასეთი ნახირები ეყარაო. ქალმა გაშინჯა ეს ნახირი და უთხრა, რუმე წადი გუბი ვირი და ეს ნახირი მომიზიდე აქაო. ბიქმა მოზიდა ის ნახირი და ქალმა შეგნახა. მემრე ეს სამი კილო გატანა ოქრომჭედელთან. უთხრა, რუმ შენ არ უთხრა ამდენი მომეციო. რამდენსაც მოქცემს, ის ფული წამეღლეო. მრტანა იმ ოქრომჭედელთან და უთხრა, რომ ეს ნახირი უნდა გიდიმიცვალო ფულზეო. ყვინჯმა გამოსწია დახლი, რაც ფული ქონდა, დაყარა სას-

ტორზე, იმის წონა ფულინდა მიცეს. ველარ შუთაფა, წევდა და სხვიდან ისესხა და ისე შუთაფა, სანქი მან იცოდა: ამ ფარის ღირებულების არიო. ამფრათ ამ ქალმა ბევრი ფული შვგროვე-ბია ბიქს და უთხრა, რომ მამაჩემს რუმ სარაფა აქ გაკეთებულიო, ის ოსტატები უნდა მომიყვანო აქაო.

ფული რუმე შეგეკითხონ, რომ ღარიბი კაცი ხარ შენ და შენთან ვერ ვიბუშავებთო, მანათი თუ ღირს, სამი მანათი მგეცი და წამეყვანეო. მოყვანა ისინი და ქალმა უთხრა, რუმ თქვენ რუმ მამაჩემს სარაფა გუკეთეთ, იმფერი სარაფა უნდა გამიკეთოთ. სულ იმფერი, იმფრათ შეღებილი სულ. როგორც მამის რუმ ქონდა, გუკეთეს ისეთი სარაფა. მემრე მუაწყო ეს ბიქი ისეთათ, რომ ოქროში გაყინა თლათ. ლურჯი ცხენიც ოქროდს ონა-გირში გაშეშა; შაქლინა ცხენზე და გავზანა მამისთან: მისი ვეზირებით, თელი ხალხით დაპაჯე და მოყვანე აქაო. მი-ვდა ამ ბიქმა მისი სიმამრის ეზოში, დუძახა და გამეახედა ხემწი-ფემ. დეანახა, რომ ერთი ხემწიფიშვილი მოსულა ვინცხა ეზოში. გევდა და გუკეთა ჩესტი. უთხრა, რუმე მე ერთი სარაფა გავაკეთე და გთხოვ, რუმე დემეპატიფეო შენი თავადებითო. ხემწიფემ ვეზი-რებით და მისი ხალხით წაყვა. მივდენ იმ ბიქის ეზოში. შეხე-და სარაფას, რომ მის სარაფასან მისულა.

ამ ხემწიფემ იფიქრა, რომ გზა შემეშალაო. შევდა თავის სასტუმრო ოთახში, რომ მისი ხალიჩებია გაგებული სულ და თუ-თუნის თოზს რომ, რეკავდა ზეთ. ისიც იქ არი დადებული. შეი-შალა ხემწიფემ, რომ, ქო. ეს რათერ იქნებაო. მემრე გედეყვანა თავის საწოლ ოთახში, იქაც, რაც რუმ წყობილობა ქონდა ხემწი-ფეს, ის ქონდა მომზადებულდ თავის შვილს. ასეა, აქამა, მემრე შევდა თავისმა შვილმა და უთხრა, რუმე გახსოვს თუ არაო, შენ ეზოში რომე ერთმა მათხუარმა გამოაარაო, სიმინდი რომ გა-მუტანე და მივეციო.

— კიო, დემოწმა.

— ახლაო, უთხრა, მე ჯერ იმ ბიქს არ გავკარებვიარ, არც თვითან და არც მეო. თუ ამას არ დეაჯერებ შენაო, წადი და ვისაც შენ ენდობი ექიმებს, მეყვანე და განსინჯე ჩემი თავიო. თუ გინც ამ ბიქს მიმეცი, თუ გინც წამიყვანე შენთანაო.

ხემწიფემ ჩედვა წვერი პირში და დაბრუნა თავის შემა-დგენლობა, მუტანა მას ჯეიზი იმტენეთი, ხემწიფეს რუმ ქონდა, იმაზე მეტი. მუტანა და მაგინს მემრე უყო აღდი და ჩაბარა ამ ბიქს.

ყოფილა ოთხი ძმა კაცი. წასულან ფულის მოსაგებათ ერთ-ერთ ქალაქში. მისულან აგინი ერთ ალიგზე, ოთხი გზის წვერზე აგეს სავაჭრო ოთახი. დეაწყეს ამ ვოთხმა კაცმა ვაჭრობა შით. კვირაში ერთი შედიოდა და ვაჭრობდა შით. ამავე დროს გაჩთა სავაჭროში თაგვი და აზიანებდა საქონელს. ამათ იფიქრეს, რომ რა ენახოთ ამის გამოსავალიო.

გადაწყვიტეს, რუმ ვიყიდოთ კატაო და კიდევ შეაძინეს. რომელი ძმაც შედიოდა და კვირეში ვაჭრობდა, ის უვლიდა. ერთი ამხანაგის მოვლის დროზე მაგ კატამ მოატეხა ფეხი. დაჟდენ ამ ოთხმა ძმამ და მოაღლაპარიკეს, რომ რა უყოთ ამ კატასო. გადაწყვიტეს, რომ მოვყვანოთ ექიმი, შავანოვოთ ფეხი. ბელქი მორჩესო. მოაყვანეს ექიმი და შანოვაგეს ფეხი. ამასთან ერთათ დანდგინეს, რუმ ვის დროსაც კატამ ფეხი მოატეხა, იმან გადაეხადოს ექიმის ფული და მუწეაროს მორჩენამდინო.

შუდგა მამ კაცმა კატის მოვლას. ამ კატამ გეაჩა ოთახში და წაქცია ნავთიანი ბოთლი. გადაერო ნავთი კატას. ამასთან ერთათ გუჩთა ცეცხლი ამ კატას. გეაქცა ამ კატამ, შეედა სავაჭროში და დეაწყვა სავაჭრო. სამმა ამხანაგმა ეს შევოთხე ძმა განსაჩივრეს, რომ კატას ფეხი მოგვიტეხა და სავაჭრო დიგვიწვაგო. მოსამართლემ მიანიჭა მამ მევოთხე ამხანაგს გადასახადი, რაც სავაჭროში ღირებულემა იყო კატის საფასურიც.

გამოდიან სასამართლოადან. დამცველი ეუბნება მაგ ბრალდებულს, რომ ცოტა ფული მომეცი და მე გაგანთავისუფლებ მაგ გადასახადიდანო.

დამცველმა სასამართლოს დადგენილება გადაეტანა მეორე სასამართლოში. სასამართლოზე დამატებით დამცველმა თქვა, რომ ჩვენ ვიყავით ოთხი ძმა, გვეონდა ერთი სავაჭრო გახსნილი. ამ სავაჭროში როცა თაგვი გიგვიჩთა, მოვლაპარიკეთ, რუმ კატა შეეძინოთო. ამავე დროს ვოთხი კაცის ზიარი იყო მაგ კატა. ეუვლიდით სირობით. როცა მე მუწეარე ამ კატას, მოატეხა ფეხი. ამავე დროს მოვლაპარიკეთ, რომ ვაწამლებით ექიმს. იმ დროზე, როცა ჩემ მუწეარობის დროზე დაზიანდა და ფეხი მოატეხა, ამ წამლის ფულ მე ვიხდიდი. მე რუმ ეუვლიდი, იმ დროზე გუჩთა ცეცხლი ამ კატას. ჩემი ნაწილი ფეხი, რომელიც

მოტეხილი ქონდა, მაჲ კატა იმ ფეხით არ მისულა სავაქროში. რომელიც სამი ფეხი ქონდა საღლაში, იმ ფეხებით გეჲარა და დეჲწვა სავაქროვო. ამიზდა მიხედვით, გთხოვთ გეითვალისწინოთ, რომ საღლაში ფეხი რომელიც იყო, იგინით დეჲწვა სავაქრო და გთხოვთ ჩემი კუთვნილი რაც მერგებოდა, მომეცეს მეო. სასამართლომ კიდევაც გადნხტია იმ სამ ამხანაგს და ჩნბარა მისი კუთვნილი მეფოთხეს — ბრალდებულს.

19. ჰკჲის სწავლება

ყოფილა და რა ყოფილა, ხთის უკეთესი რა იქნებოდა. ყოფილა ერთი კაცი. ეს კაცი ფიქრობდა, დაეკორწილდე უნდა; მხოლოთ როგორი ქალი ვითხოვო, — ქვრივი ვითხოვო თუ გოგო, რა ჯობია ჩემთვისო?. ეკითხება ამ ქკუას ამა თუ იმ შემხვედრ ხალხს. ურჩევს ზოგიერთები: შენ მაგი რადგან ვერ გადასწყვიდე, არის ერთ ადგილზე სოლომონ ბძენი. წადი და იმას კითხე ქკუო. დიდი ხნის შემდეგ მიდის იმ კაცთან ქკვის საკითხავათ. გეჲარა რამდენიმე გზა, შეხტა ერთი მეწისქვილე. ნახა, წისქვილი ქფავეს, მარა ალა არა აქვს, ნაფქვავე მიაქ წყალს. ეკითხება ეს კაცი: რა ქკჲა ეს, წისქვილი კარქათ ფქვაეს, მარა ალა არა აქვს და წყალ მიაქ ქვილიო. მეწისქვილე ეუბნება: ეს რაში მენაღვლება მე, ჩემი ხომ არაო. მე დაქირავებული ვმუშაოფო. წისქვილი კი არის სოლომონ ბძენისო.

ამან იფიქრა: მე სოლომონ ბძენთან ქკუის საკითხავათ მივიდიოდი და ეს რა ქკჲაო. ფიქრობს დაბრუნებას, ხოლოთ იფიქრა: რამტონი გზა გამოსული ვარ და ბარემ მახნც მივალო. განაგძო გზა და წევდა წინ. გეჲარა რამოდენიმე გზა. შეხტა გზაზე ერი ოთახი. ამ ოთახში არის ძალგან ხმაურობა. ხოლოთ კარები კი არის ჩაკეტილი. იფიქრა ამ კაცმა, რა ხმაურობაა ამ ერთ ოთახშიო. დუბრახუნა კარზე. გრულენ კარი და შევდა შით ოთახში. მუშავობს სამი კაცი. შუაში დუყრიან პურის მარცვალი, კაკალი რამოდენიმე ფუთი. დამდგარა სამი კაცი ნიჩბებით პურის მარცვალს აყრიან კედელზე და კედლიდან ცვივა ძირზე. ეს მათი მუშავობა.

ეკითხება ეს კაცი: რა მუშავობს ეს, პურის კაკალი დაგიყრიან ოლაში. აყრით კედელზე და ცვივა ძირს. რა მუშავობს ესო.

ეს კაცები ეუბნებიან: ე რა ჩვენი საქმეა, ჩვენ დაქირავებული ვმუშავობთო. ეს ოდა არის სოლომონ ბძენისო.

ეს კაცი კილო ფიქრობს: მე სოლომონ ბძენთან ჰკვის სასწავლათ მივლოდი, მარა მას ჰკუა როდი ჰონებია, მოდი დაეზრუნდებოო. ხოლოთ, ოადგან მეტი გზა გამოვდარე და სოლომონ ბძენი ახლოსა, ბარემ ვნახავ მაგასაო. განაგძო გზა და წევდა წინ.

ცოტა ძარა, თუ ბევრი ძარა, მივდა სოლომონ ბძენთან. ეკითხება სოლომონ ბძენს: სოლომონ, მე ჰკვის სასწავლებლათ მშელი შენთანო.

— რა გინდაო, ეკითხება სოლომონი.

— მე წინდა დაეკორწილდე, მხოლოთ ჰკრივი ჰალი ვითხოვო, არ ვიცი, გოგო ჰალი ვითხოვო, არ ვიცი. სოლომონი ეუბნება: ჰკრავს ითხოვ, მან იცის, გოგოს ითხოვ, შენ იციო. აძას ეუბნება სოლომონი და მიდის. აღარ უჩერდება მისულ კაცს.

ახლა ეს კაცი ჩერდება აქ, უნდოდა შეკითხოდა, მარა სოლომონმა გასტრა და წევდა.

ბრუნდება ეს კაცი და სოლომონის ეზოში გამოსლიხან ხტება ერთი მოხუცი კაცი.

— რა ჰენი, ეს მოხუცი კაცი ებნევა, ნახე სოლომონ ბძენი?

— ვნახე, მარა ვწეფერი შედეგი ვერ გევეგეო, ებნევა.

— რა გითხრა იმანაო.

— მან მითხრა, რომე ჰკრივს ითხოვ, მან იცის, გოგოს ითხოვ, შენ იციო და ამით მე ვერაფელი ვერ გევეგეო.

ეს მოხუცი ეუბნება: რა კარგი ჰკუა უსტავლებიაო: ჰკრივს, რომ ითხოვ, მან იცის, ეს იმას ნიშნავს, რომ ის მის ჰკუაზე გაგანურიებსო და გოგოს ითხოვ, — შენ იციო, ეს იმას ნიშნავს, რომ მას შენ ჰკუაზე განურიებო. ძალდან კად ჰკუა უსწავლებიაო. ეს კაცი ეუბნება: მინდოდა კიდევ სოლომონ ბძენს რომ შევეკითხებოდი წისქვილის და ოდის ამბავი, მარა სოლომონ ბძენი წევდა და აღარ გიმჩერდაო.

— მე გეტყვი შენ მაგ ამბავსაო. სოლომონ ბძენისა ის დადგმული და ჰკვის სასწავლებლათ არის გაკეთებულიო.

წისქვილი ეს იმას ნიშნავს, რომ არა მუყაითი ჰალი რომ მოაყვანო ოჯახში, ისე წყალივით წევა ყველამეფერიო.

მერე ეკითხება იმ ოთახის ამბავს.— ესეც ძალიანი ჰკუა არისო, ებნევა. ესეც სოლომონ ბძენის არისო. კაცი თუ რამეს გასტავლის და არ შუშეგებ ყურში, ისე ჩამოცივა ძირშიო, როგორც ი პური ცივა ძირზეო.

ამის შემდეგ განაგძობს გზასა და წავა ეს კაცი სახში. მივა სახში და ჩერდება რამოდენიმე ხანს, არ ქორწილდება. კიდევ ფიქრობს: ქერივი ვითხოვო, თუ გოგო ქალი ვითხოვო, არ ვიციო. ამასობაში კტება ერთი დიდარი კაცი, რომელსაც ყავს ერთი ქალი. თხოულობს ამ ქალს და სოლომონ ბძენის ჰკუა სულ აღარ ახსოვნდება. ამ კაცს აქ ბაზარში, ქალაქში დიდი ღუქნები, სოფლათ კად დიდი სახლი. ეს კაცი სახლობს იმ ქალთან სოფელში და მიდის ბაზარში ღუქნებზე სავაჭროთ დღისით და ღამე კი მოდის სახში. რამოდენიმე დღეს აჯარებს ასე. იფიქრა ერთ შეგნიერ დღეს, ქალსაც წივეყვან ღუქანში ბაზარზეო.

გამოდიან გარეთ და მამალი აყივლებს ქალს და ქალი ყვიროს:

— დიდუ, რა დემემართაო! ქმარი ეკითხება: რა იყო, რა მოგივიდა, ქალოვო.

— ნე მამალმა დაყივლება რაფერ გიმბედა, მე დღეს ბაზარზე ვერ წამჭალ, ჩენი საქმე არ ვარგიაო. რჩება ქალი სახში და ქმარი მიდის ბაზარზე. გზაზე ფიქრობს მემრე, რომ მე რომ სოლომონ ბძენთან მივედი ჰკვის საკითხავათ, ეს მე არ შიმისრულებიაო. ვითხოვე ქერივი ქალი. რადგან მამალს დდერიდა და ბაზარში არ წამოვდაო, მოდი დავსცავო და ბრუნდება ისევე უკან. მიდის სახლთან და სცავს თავის სახლს.

ნახა რამდენიმე ხნის შემდეგ მოდის კაცი და შედის სახში. ეს კაცი კი ამას არ უჩინდება, უყურებს კიდევ. ნახა, რომ მოდის კაცი და კიდევ შედის სახში. ასლა ეს ქალი სამ კაც ღებულობს სახში, როგორც შეყვარებულები. ყველა ამ ქალმა იცის ახლა, რომ თავის ქმარი არ მჭა საღამომდი. აცალა ამ კაცმა დაღამებანს და მიედა საღამოს სახში. ეს კაცი არაფელს ატყობიებს ქალს.

— როგორ ხარ, ეკითხება ქალს, — დღეს კად ვაქრობა მქონდაო. ქალი ეუბნება: კად იყო წამოვსულიყავი, მარა მამალმა დაყივლება რაფერ გიმბედა, არ წამუედი და ღამაზათ ვიყავი სახშიო. სულ არ უმხილვებია მისი შეყვარებულები ქმარიზა.

ვორი დღის შემდეგ იძულებული ხდება თავის ცოლზე დაკლავს ცოლს. მალავს მოკლულ ცოლს სახში და მიდის ბაზარში. ბაზარში ყიდის თავის სავაჭროებს, ფულს ღებულობს და გარბის იქიდან. გადადის სხვა სახენწიფოში. რამოდენიმე ხანს ცხოვრობს ქალაქში, როგორც სტუმარი. ამ დროს ამ ქალაქში ტყდება ბანკები და გჰქვან ფულები. ზღვენის თავრობა; ხოლოთ ქურდებს ვერ პოულობენ.

ერთი კაცი დადის, როგორც შეიხი თესპი გადაკიდული და იძახის: აჰუ, აჰუ. გოჯა დიდი მართალი კაცი. ეს კაცი არის თვით ხემწიფის მოსამსახურე. ეს კაცი ყავეში იყო და მიდიოდა საწოლათ თავის ბინაში. ამ დროს ეს კაცი პოლიციამ დეჟირა. ეს შესტუმრებული კაცი ნახეს და დამბრალეს ბანკების ცარცვა. მრეყანეს ხემწიფესან. უთხრეს ხემწიფეს: მეტი კაცი ჩვენ ღამე ვერ ვნახეთ, თუ არის ცარცველი, ეს კაცი არისო. ხემწიფეს ეუბნება კაცი:

—მე არა ვარ ცარცველი. მე ახლათ შემოსტუმრებული ვარ, შენი ბანკები მე არ ვიცო. მხოლოთ მე შომეცი ძარალი; ეორმოცი შესილალული ხალხი, შენი ბანკის ცარცველებს დეჟირაჟო. ხემწიფე აძლევს ძარალსაც, მის მოთხოვნილებას, იმ ორმოც კაცსაც. მიდის ბაზარში ეს კაცი და თვითონ ეხლა ათვალყურებს. ბანკები კილოვ ტყდება. ღამე ვერავის ვერ ნახულობენ. მხოლოთ ეს კაცი კილო დადის დღისით და „აჰუ“ იძახის, ეს ხემწიფის მოსამსახურე რომა.

ეს კაცი ფიქრობს: თესპას რომ აბრუნებს ეს კაცი, გამოსულია ბაზარზე დღისით, ეს არ უნდა იყოს მართალი კაცი, თავის ცოლის ამბავს უდარებს ახლა. თავის ცოლმა რომ მამალმა იყივლა და ბაზარზე არ გახვა, და მას კი ამუაჩნდა რამოდენიმე შეყვარებულები და ცოლი მოკლა, — ასეთი უნდა იყოს ეს კაციო. ფიქრობს თვითან. მიდის ერთ ღამეს მისი რაზმით იმ კაცისან, რომელიც დღისით აჰუს იძახის და ბაზარზე დადის, უკეთებს უბისკს იმ ოჯახს. მართლა ამუაჩენს, რომ იმ კაც ქონებია პადვალეები თავის სახლი ქვეშ.

ამ პადვალში ნახავს ცარცველებს რვა კაცს და ნაცარცვ ოქროსაც, თელათ, რაც კი ბანკები გაცარცვეს. იჭირავს აჰ კაცი იმ ცარცველებსაც და ხაზაანსაც. მიდის თვითონ ხემწიფესან. ეუბნება ხემწიფეს, რომ მე შენი ნაცარცვი ფულეები დევკავე, ცარცველებიც დევკავე, წამოდი ჩაგაბაროვო.

მიყვება ხემწიფე, უნდა გეგგოს, საღა და ვინა მისი ბანკის ცარცველები. აჰ კაცი ხემწიფეს მრეყანს მისი მოსამსახურის სახში და მის ნაცარცვ ფულსაც—პადვალეებში ჩეყვანს და ანახებებს, მაგინს რომ რამოდენიმე ფუთი ოქრო დუგროვებთან.

ამის შემდეგ ხემწიფე გიჟდება. ეუბნება: შენ რა კაცი ხარ, ოცი დღის ჩამოსტუმრებით შენ ეს ყველამფერი გეგვე და მე ამდენი ხანია აქა ვარ, ეს ჩემი შეჯხი იყო და მე ვერაფერი გუგეო.

ეს კაცი უყვება თავის ცოლის ამბავს და აღარებს თავის ცოლის სიმართლეს. იმ შეიხის მოქცევას და ამით ვნახვევი ეს ცარცველებიო. იმ შეიხს ეს ხემწიფე კლავს და იმის აღგილზე აჰყავს ეს შესტუმრებული კაცი.

ქირი იქა, ლხინი აქა,
ქატო იქა, ფქვილი აქა.

20. ნაცარქექია

იყო და რა იყო, იყო ერთი ნაცარქექია და სულ ნაცარ ქექავდა. მერე მისმა ცოლმა უთხრა: სულ ნაცარი ქექა არ მოგწინაო? და გავდო გარეთ. მეორე ღამეს მოვიდა სახში და დუძახა თავის ცოლს: მე გამომიტაძე ერთი გულა ნაცარი, ყველი და კვერცხიო. გამშტანა თავის ცოლმა, გაბრუნდა, წვედა ნაცარქექიაა.

ცოტა მარა თუ ბევრი, მემრე შეხტენ დივები, დივებს შეეკითხა, რომ რომელი ბიჭი იქნება, რომ ქვას ხელ მუჭერს და წვენ გადენსო. დივებმა მუჭირეს ქვას ხელი, დაფშვნეს და წვენები ვერ გადენიეს. ნაცარქექიამ მუჭირა ყველს ხელი და წვენები გადინა. დევებს გუკვირდენ, ე' რა ვინ ყოფილაო, მემრე უთხრა ნაცარქექიამ დივებს, რომელი ქვა-ქვაზე გეაქნევ და წვენებს ვინ გადადენსო? გეაქნიეს დევებმა ქვა, დახრისეს და წვენები ვერ გადინეს. ნაცარქექიამ გეასროლა ქვაზე კვერცხი და წვენები გადინა. დევები გაკვირდენ.

მერე უთხრა დევებს, რომ რომელი გეაქცევა, ზრუვით დევცემა და ბულს რომელი გადენსო. დევებმა გეაქცენ, ზრუგებით დეცენ, ქვები დახრისეს და ბული ვერ გადინეს. ნაცარქექიამ გეაქცა, დეცა ზრუგით ქვაზე, ზრუგში ნაცარი ეკიდა და ბული გადინა. დევებს გუკვირდენ და მანალი შეეშინენ. მემრე უთხრეს დევებმა, რომ შენ რომ ზოვლი ხარ, ერთი კაკლი ძირში მარება ღორი, ეგებ იგი დიგვიტიროვო. წაყვა ნაცარქექია, მივდა, კაკალზე ევდა. დაღამდა და ღორმა მოვდა კაკლი ძირში. ნაცარქექიას შეეშინდა და კაკლიდან გადმუარდა. დეცა ზრუგში ღორს. ნაცარი ქონდა გულაში. ნაცარი შეეყარა ღორს თვალეში. დუბნელა თვალეში და მიყვანა დევების ეზოში. დუძახა დევებს. დევებმა გამოახედეს და გუკვირდენ ძალაზე. მერე უთხრეს, რომ ერთი ნაძვი ძირში მარება ერთი დათვი და იგიც დიგვიტიროვო და ერთ ცხენ ოქროს მოქცემთო. ნაცარქექიამ მივდა ნაძვი ძირში, ევდა

ზეთ. დალამდა და მოვდა დათვი. ნაცარქექიას შვეშინდა და გაღმუ-
არდა ნაძვიდან, დეცა დათვს ზრუგში. მოკიდა ყურებში ხელი და
მრყანა დევების ეზოში. დუძახა დევებს. დევებს გუჟკვირდენ.
მიცეს ერთი ცხენი ოქრო. მერე უთხრეს, რომ ერთი კატრი ძირში
ჯარება მგელი, იგიც დეჟკირე და ერ ცხენ ოქროს კიდვენ მოქცემ-
თო. წევდა ნაცარქექიედ და მივდა კატრი ძირში, ევდა ზედან.
დალამდა და მოვდა მგელი. ნაცარქექიამ დადმოხტა და დეცა
ზრუგში და მგელი მოკლა. მოკლული მგელი მრტანა დევების
ეზოში და დუძახა დევიებს, მარა ვერ გავგონა. გევდა ეზოში ერთ
სერზე, სერზე დატმა გულა და მგელი. მან ჩევდა დუბეში და დეჟ-
ძინა. დევებმა გამოახედეს, დეძახეს, რომ მუკლავს მგელი. იფი-
ქრეს დევებმა, რომე ვგი ჩვენ კარქ რამეს არ დაგვმართებსო,
მოი, მამ ზოვკლათო. ესროლეს და ვითამც მოკლეს.

გათენდა და მივდა ნაცარქექიამ. დევიებს გუჟკვირდენ. კითხეს,
რომ წუხელ რამეს ხმა მოგეყურაო?

— წუხელი პწყილებმა დამკბინესო. დევებს შვეშინდენ. ვო-
რი ცხენი ოქრო დუჟკვირთენ და გუშუს ნაცარქექიამ. ნაცარქექიამ
ორი ცხენი ოქრო მრტანა ცოლთან. ამით გამდიდრდა ნაცარქექიამ,
გუწვა ნაცარში და გაშა ქეფში.

21. ზაქის მოხმარა

ყოფილა ვორი კაცი სტუმრათ, ახალგაზრდა, თავმომწონე
კაცები. ერთი ღარიბი გლები, მისულა მათთან, კიდევ მესამე და
არ უკადრიან ის. მერე მაინძელს შამუტანია კამ საკმელები. თავ-
მომწონე კაცებს შუთქმან პირი, რუმე არ ვაჭამოთ ესო და
შამუტვიან საკმელები თაროზე. უთხრობია იმ გლებიზა, რუმე,
ვინც რუმე დიდ სიზმარ ნახავს, იმან კამოს ეს საკმელებიო.

ერთი რომ წასძინიან, ამდგარა ერთი თავმომწონე კაცი და
ულაპარაკნია, რომ დედამიწა ქვეშ ჩავევერი სიზმარშიო და
იქოერი ამბავი ილაპარაკა, ატყვილა.

მერე თავმომწონე კაცს კითხეს: აბა შენ რა ნახეო?!

— მევო ცაში ვევიდო, შეიდ ყათ ცაში შევიარე და ვევიდო,
ებნევა მერე და ყვება ცის ამბავს.

ახლა მესამეს შეჟიკითხენ — გლებს, ღარიბსა, რომე შენ რა
ნახეო? იმან უთხრა, რუმე მე ის ვნახეო, ერთმა დედომიწა ქვეშ
წადით, ერთმა ცაში წადითო. ვიფიქრე, ესენი ველარ მოვლენ
მაინცაო, ჩამოვლე და მე შეეკამე ი საკმელებიო.

22. უმცროსი შვილი

ყოფილა ერთი ფადიშაჰი. ამ ფადიშაჰს ყოლია სამი შვილი. ამ სამ შვილში ყველაზე ლამაზი ყოფილა სულ უმცროსი. ფადიშაჰმა სიკვდილის დროს უთხრა შვილებს, რომ მე მოგვტები, ჩემ ტახტზე უფროსი შვილი იქნებაო. ამ ფადიშაჰმა მართლაც მოკტა რამდენიმე დღის შემდეგ. სიკტილის შემდეგ უფროსი შვილი გვედა ტახტზე. ამან დეაწყო ბძანების ცემა. გვედა ორი თვე და ეს უმცროსი ბიკი ფადიშაჰის ხალხში ლაპარაკობს მეგრემ. ამ ხალხმა უთხრეს ფადიშაჰის შვილს, რომ მამაშენის ქონების მონაწილე ხომ ხარო. კი ვარო, უთხრა ხალხს ფადიშაჰის შვილმა.—თუ ხარო, ხალხმა უთხრა, მაშინ მამაშენს ნათქვამი ქონდა, რომ მე რომ მოგვტებიო, ჩემ ტახტზე ერთ თვეს ერთი შვილი უნდა იყოს, მეორე თვეს მეორე და მესამე თვეს —მესამეო.

ამ უმცროსმა შვილმა დეაჯერა ხალხის სიტყვა და იფიქრა: ორი თვეა ჩემი ძმა მამაჩემის ტახტზე ზის და ეხლა ჩემზე არის უჩერედო. მივდა და უთხრა: ჩამოდი ახლა ტახტიდან და მენა დაედეო, ჩემზე არის უჩერედო. უფროსმა ძმამ არ ქნა, არ ჩამოვდა ტახტიდან. ამ უმცროსმა ძმამ გაკუქტა და გეაქცა სახლიდან.

ჯარა, ჯარა, და მივდა ერთ მინდორ ქვეყანაში. მივდა ერთ ადგილას მეგრემ, რომ ერთი დიდი სახლი არის, შვედა შით მეგრემ, ნახა, რომ არვინ არის შით. ისე ოთახები გაწმენდილი, დასუფთავებული ყოფილა. დაედა შით მეგრემ და ცოტა ხნის შემდეგ გახედა, რომ საკმელი მოვდა თავისთავად და დეაწყო მაგიდაზე. საკმლის მომტანელი არვინ ჩანა. ამ ბიკმა დეაწყო ჰამა. ცოტა გაძლა, მაგიდა ვინცხამ წლაგა, მაგრამ ეს ბიკი ვერვის ხედავს, გაკვირვებული ედის მეგრემ. ამასობაში დალამდა მეგრემ და თან ლოგინმა დეაგო. ამ ბიკმა მივდა და დაწვა ლოგინში. ის ლამეც გათენდა, როგორც იქნა. დილას ადგა ამ ბიკმა, ჩეაცვა, დეახურა და მიდის გარეთ. ამ დროს ვინცხამ დუძახხა: ჯერ არ წახვიდო. ბიკმა მიმოიხედა იკით-აქეთ, მხოლოდ ვერვინ ნახა. დაბრუნდა და შვედა ოთახში. ნახა, რომ საკმელი არის გამზადებული. დაედა და ისიც შექამა. მემრე ადგა და მიდის. გამოვა ეზოში და ვინცხა დაუძახებს და ეტყვის, რომ აქ, ჩემთან იმუშავე და ხელფასს მოკტებო. ბიკმა გაკვირვებით უთხრა, რომ მე აქ რანდა ვიმუშავოვო! ვინცხამ უთხრა, რომ აგერ ბალებში წყალი

პიუში და მორწყევიო. ბიკმა უთხრა: მაგას ქე ვიზამო და თან ვინცხამ მეგრემ თოხი მუტანა.

ეღო ბიკმა თოხი და დეფყო არხის თხრა. თხარა, თხარა და ბოლოს ნახა, რომ ხელებზე ბოლები ადგომია, მაშინ თოხი ტარზე გადაწვა და დეფყო ხელებზე ყურება. ამ ხელებზე ყურებაში ერთმა ლამაზმა გოგომ სადილი მუტანა და დუდგა. ეს ბიკი მაშინ ჭკუაზე შედმლება და მის ხელებს თვალებს აღარ აშორებს. ის გოგო იფიქრებს: ამ ბიკს ჩემიდან შერცხვა და არ ჭამა საქმელიო. გოგო წაეა სახში. ცოტა ხნის შემდეგ მიეა ჭურჭლის მოსატანათ. ნახავს, რომ ეს ბიკი კიდევ ხელებზე იყურება და საქმელი არ უქამია.

ეს გოგო ყოფილა ფერის გოგო. პირველათ არ გამუჩითა ბიკს. შემრე გამუჩითა ბიკს მხოლოთ. ჰემ მოწონებია ეს ბიკი და უფიქრია, რომ ამას წაეყვები ცოლათო. იმ გოგოს არც მამა ყოლია და არც დედა.

როცა მივდა და ნახა გოგომ, რომ ბიკს საქმელი არ უქამია, მისტა, რომ ეს ბიკი ჩემ დანახეაზე გადირიავო და უთხრა ბიკს, რომ მე შენ ცოლათ უნდა გაგყვენო, მოდი და ჭამე საქმელიო. ბიკმა მივდა მაშინ და ჭამა საქმელი. შემრე იწყეს ერთად ცხოვრება. ეს ბიკი ხან ნადირობდა, ხანდიხან ბალებს უვლის, მარა ეს ბიკი ორ ბალში დადის და მესამე ბალი მის ცოლს დაქეტილი აქვს. და მან დადის მარტო შით.

ერთ დღეს იფიქრა ბიკმა: ეს ბალი ჩემია, ეს ქალიც ჩემია. მე თუ ამ ორ ბალში დავდივარ, მესამე ბალში მე რატომ არ მებნევა ჩემი ცოლი, რომ შედიო! არ კითხა ცოლს, მოგლიჯა ბოყვი და შეედა შით. ნახა რომ ისეთი ლამაზი წყაროა, რომ უკეთესი არ შედძლება. თან ოქროს ღარზე გამოდის. იმ წყაროს გვერდში ორი ბლუზა კილია, რომ სადმე გაკრილი და მემრე ამოკერილი არ აქვს, გოჯა ისე არის მოქსოვილი. ბიკმა დაინტერესდა და წეაწია ასალებათ. ამ ბლუზამ, როცა ბიკმა წეაწია ასალებათ, გაფრინდა ჰაერში და წეედა. ბიკს შეეშინა. ჩუმათ გამოვდა კარში, კარი მიუძრა და ამოვდა დაღონებული სახში. ცოლმა კითხა, რომ რატომ დაღონებულხარო? ბიკმა უთხრა: ასე და ასე დამე-მართარ.

— არა უჭირსო — უთხრა გოგომ. მხოლოდ შენ ჩემზე უკითხავი ისე არ უნდა შესულიყავიო. ის ბლუზა ჩემზე ღმერთის მოცემული იყო და რაფერ უნდა იქ შესლა მე გასწაველიდიო.

ეს ბლუზა აფრინდა და ერთი გლეხის ყანაში ჩაფრინდა, სადაც გლეხი ხარებს ამუშავებდა. გლეხმა ასწია ეს ბლუზა, ნახა,

რომ ამის უკეთეს ვერ ნახავს კაცი. გლებმა იფიქრა, რომ მე ეს არ შემეფერება, ყანის მუშას, ამას ვაჩუქებ მთავრობის კაცსო. ასწია და აჩუქვა ვინცხა მთავრობის კაცს. იმ კაცმა ნახა ეს ბლუზა, რომ ნამეტანი კარჭი იყო. მანაც იფიქრა, რომ მეც ამას ხემწიფეს ვაჩუქებო. ასწია და ხემწიფეს აჩუქვა. ხემწიფემ ნახა, რომ ეს ბლუზა მოწონდა. თქვა, რომ ეს ბლუზა რომელიცხა ქალმა მოქსუა, ის ქალი ცოლათ უნდა შევირთოვო. გამოამცხადა მის სახელმწიფოში, რომ ვინც ამ ქალს მომიყვანს, ანდა ნახავს, იმას რამდენი ოქრო ვაჩუქოვო?

ერთმა დედაბერმა უთხრა ხემწიფეს: ერთი ღერგით ოქრო მომეცი და მე მოგიყვან იმ ქალსო. მისცა ხემწიფემ ერთი ღერგი ოქრო ამ დედაბერს.

დედაბერმა მეგრემ ამ ღერგით ოქროს ზეგდან რაცხა გადნფარა და დაქდა ღერგზე. შულოცა დედაბერმა ამ ღერგს და აფრინდა მალლა ღერგი. დედაბერიც ზედ ქდანს. იფრინა, იფრინა ღერგმა, მივდა და იმ ბალში ჩაფრინდა, საიდანაც ის ბლუზა გაფრინდა. დედაბერმა იმ წყაროზე, სადაც ოქროს ღარი ეგო, იქ გამოთხარა მიწა და ეს ღერგით ოქრო ჩაფლა მიწაში. თითონ ევდა გოგოსან, იმ გოგოს ქმარიც სახლში არ იყო, სანადიროთ იყო წასული.

დედაბერმა უთხრა გოგოს: რა კარგი სახლი ქონებიავო! კარქათაც მოწყობილი ყოფილხარო, მარა ერთი რამე გაქლიავო.

— რა გვაკლიავო? — უთხრა გოგომ.

დედაბერმა უთხრა: მე ერთ ადგილზე მიწაში, ოქრო ვიცი ჩაფლული, ის ოქროც რომ თქვენი იყოს, მაშინ უფრო კარგათი ცხოვრეფო.

გოგომ კითხა: სად არისო? დედაბერმა წეიყვანა ბალში გოგო და უთხრა: მოთხარე ამ ადგილზე მიწაო. გოგომ გაკვირდა, ამ ჩემ ბალში თუ ოქრო არის ჩაფლული და მე დღემდი არ ვიპოვეფო და თან დეაწყო მიწის თხრა. ამოთხარა ცოტა მიწა, ნახა, ერთი ღერგით ოქრო. იმ ღერგში ჩახედვაში დედაბერმა წაბიძგა გოგო, ჩავლო იმ ღერგში, რომელშიც ოქრო იყო, დახურა თავი ღერგს, შულოცა დედაბერმა ღერგს და აფრინდა. ღერგი იმ ხემწიფის ეზოშა ჩაფრინდა.

ამ ხემწიფემ იმ გოგოს მოყვანისთანავე იწყო მზადება ქორწილის გადახტისათვის. დეაწყო ხალხის პატიფობა. ეს ისეთი ქორწილი იყო მეგრემ, რომ ორმოც დღელამეს გასტანს ეს ქორწილი მეგრემ.

ამ გოგოს ქმარი მოვდა სახში ნადირობიდან. ნახა, რომ ის ცოლი აღარ არის. ბევრი იტირა მეგრემ და მისი შუათანა ძმაც მოვდა ამასობაში მასთან, ტირილის დროს. ეს შუათანა ძმა ძმის საძებნელათ ყოფილა წამოსული და შემთხვევით მივდა ძმასან. ამ პატარა ძმამ უთხრა მის ძმას, რომ ნე ასე და ასე დემემართა და ახლა მივდივარ ცოლის საძებნელათო. ამ უფროს ძმას ჩაბარა თელი ცხოვრება და თითონ წვედა.

ჯარა, ჯარა და ერთ დედაბერს ესტუმრა, უთხრა დედაბერს რომ ღამე გამათევიეო.—ვერ გაგათევიებო,—უთხრა დედაბერმა—არც ოთახი მაქვს და არც საკმელიო.

ამ ბიჭმა უთხრა, რომ მე არც შენი ოთახი მინდა, არც ლოგინი და არც საკმელიო, მხოლოდ ისეთ ადგილს გამაჩერე, რომ გაწვიმდეს, ნუ დამაწვიმებსო.

მაშინ დედაბერმა უთხრა ამ ბიჭს, რომ აქ ღამეს რა გაგათევიებსო! ამ ქალაქში ფადიშაჰს ქორწილი აქვს ვოზდათრამეტი დღე და ღამეო და იქ მიდიო.

ბიჭმა კითხა: სადაურ ქალს თხოულობსო? დედაბერმა ყველამფერი უთხრა. მეგემ ამ ბიჭის ცოლს თხოვნილობს ფადიშაჰი და ამ ბიჭმა იქ მივდა, იმ ქალაქში. ბიჭმა კითხა დედაბერს, რომ ქორწილზე რატომ არ ხარო? დედაბერმა უთხრა, რომ ტანისამოსი არ მაქვს ისეთი, რომ იქ მივდეო.

ამ ბიჭმა ამეღლო ფული და მისცა დედაბერს. უთხრა: წადი, ტანისამოსი იყიდე, ჩეცვი და ეს პლატუკი მუტანე იმ ქალს, რომელსაც ფადიშაჰი ცოლათ თხოვნილობსო. დედაბერმა ადგა და წვედა.

ის გოგოც, რომელიც ფადიშაჰს ცოლათ მიყავს, გაფიცული ყოფილა, რომ ფადიშაჰს არ გავყვებიო. ხელში ალვი უჭირავს. როცა ფადიშაჰს დეანახავს, იმ წუთში უნდა შესვას და თავინდა მეფაშაშლოს. ამისათვის ერთ ოთახში ფადიშაჰის ორმოცი მოსამსახურე გოგო ცავს ამ ქალს, რომ თავი არ მეფაშაშლოსო. ის დროც არის, რომ ოზდაცხრამეტი დღე და ღამე სრულდება და იმ ღამეს ფადიშაჰი და გოგო ერთად უნდა მოიყარონ. ამასობაში დედაბერი ჩეცვამს ტანისამოსს და კამფეთს წეაღებს და მივა ქორწილზე: შედის ოთახში და ყველა ქალებს კამფეთს დუკრიგებს. ბოლოს მოვა დედოფალთან, კამფეთს მიცემს და თან იმ ბიჭის გამოტანებულ პლატოკს მიცემს. გოგო ხელათ იცნობს პლატოკს და ეტყვის იმ ოთახში მყოფნელ გოგუებს, რომ ერთი გარში გადიოთ, ამ დედაბერთან საქმე მაქვს ცოტა და მემრე შემოდითო. ეს ქალები გარეთ წავლენ.

დედოფალი ეტყვის დედაბერს, რომ წადი, იმ ბიჭს უთხარი, რომელმაც ის პლატუკი გამოგატანა, რომ ამაღამ ორი ცხენი იყიდოს და აქ ეზოში მოიყვანოს, მე ღამე გარეთ გავალ და წავალთ ერთათო.

დედაბერმა წამოვდა და უთხრა ბიჭს. ბიჭმა ხელათ იყიდა ვორი ცხენი, მჭაწყო თავის მოსართავეებით და მივდა ფადიშაჰის ეზოში. ამ ქალმა შუთვალა ფადიშაჰს, ჩემი თავი თუ ცოტათ უნდა, მე ერთ სიტყვას ვეტყვი და ის დიმიჯეროსო. ამაღამ სინათლე ჩაქროს ყველგანო. ფადიშაჰმაც დგეთანხმა. გასცა ბძანება და დააქრობია სინათლე. ეს ბიჭიც ფადიშაჰის ეზოში დადის, ცხენებს არონიებს. ეს ბიჭი მოიღლება 'სიარულში და იმ ეზოში ნახავს ერთ ქურთს და ეტყვის: ეს ცხენები ცოტა ხანს გარუნეევო. მიცემს ქურთს ცხენებს და თვითონ დაჟდება მოსასვენებლათ და თან დგეძინება ამ ბიჭს. ეს ქურთი არონიებს ცხენებს.

ამასობაში გამოდის გარეთ ის ქალი და ეტყვის მოძყვანე ცხენებიო? ქურთი მოიყვანს ცხენებს. ეტყვის ეს ქალი ქურთს რომ შეჯექი ცხენზეო. ეს ქალი და ქურთი შეედებიან ცხენებზე და გეჰქცევიან. ირბენენ, ირბენენ და ბოლოს ეზოსევენებენ. ნახავს ქალი კაცს, რომ მისი კაცი არ იქნება. ეს ქურთი ამ ქალის კალთაში დგეძინებს. ეს ქალი პალტოს დწლებს თავქვეშ ქურთს და თვითონ გეჰქცევა.

მარს, მარს და ერთ ქვეყანაში მივა. იქ დგეწყებს საჩქაროთ სახლს და აშენებს იმფერ სახს, წინეთ რომ ცხოვრობდენ ეს ქალი და მისი ქმარი. იმფერ ეზოშიც პატარა სასადილოს გახსნის, დყენებს ერ კაც შით და ეტყვის იმ კაც, რომ ისეთი კაცი არ გწმვა აქ გამოვლილი, რომ სადილი არ ჰამოსო. ვინც აქ სადილს ჰამს და ამ სახლს შემოხედავს და ამოიხორებსო, ის კაცი ჩემთან მოძყვანეო. ამ ქალსაც ისეთ ადგილზე გწქეთებია სახლი, რომ სადაც არნდა წახვიდე, იქ გწვლელა ვერსად ვერ გეჰვლდ.

ამ ფადიშაჰს დილას უნახავს, რომ ქალი არ არის. გამოსულან გარეთ და წამოყოლიან ცხენი კვალს. იმ ლაპარიკში იმ ბიჭსაც გწვლვიდია და გაყოლია ამ ფადიშაჰს. მარეს, მარეს და დგეწინ იმ ქურთს, რომ ქალი სა წეძყვანეო. ქურთმა უთხრა: ნე თქვენ ეზოში ცხენები მეჭირა ხელში, გამოვდა ქალმა და მითხრა შეჯექი ცხენსო და მანაც შეედა ცხენს და წამუედითო. აქ რუმ მუელით, დევსვენეთ. მე დემეძინა და ქალი ქე გაპარულიყოვო. ფადიშაჰმა კითხა: სადთ წევდაო?—არ ვიცი სადთ წევდაო, უთხრა ქურთმა. წევდენ ყველამ საძებნელათ, ცალქე-ცალქე საძებნელათ.

ის დედაბერიც ახლავს იმ ფადიშაჰს, რომელმაც პირველათ მოიტაცა დერჯით.

ძარეს, ძარეს და ბოლოს იმ ქვეყანაში მივდენ, სადაც ის ქალი ცხოვრობდა. პირველად ქურთი მოვდა სახლთან. სადილი ჭამა და ამოიოხრა ერთი მეგრემ. ეს ქურთი დეჟქირეს და შიგაგდეს ერქო ოთახში. მემრე მოვდა დედაბერი, იმანაც ჭამა სადილი, რომ გაძლა, ერთი ამოიოხრა, იგიც დეჟქირეს და შიგაგდეს. მემრე მივდა ფადიშაჰი. ჭამა სადილი, გაძლა მაგრათ და ამოიოხრა. იგიც დეჟქირეს და შიგაგდეს იმ ოთახში. ამასობაში ის ბიჭიც მივა, სადილს ჭამს და შეხედავს იმ სახლს, რომ მის სახს წაგავს, წინეთ რომ ცხოვრობდა ქალის ერთად და თან ერთ მაგრათ ამოიოხრებს. ამ ბიჭსაც დეჟქირავენ და შიგაგდებენ იმ ოთახში.

მემრე ეს ქალი დეჟყებს დაკითხვას. პირველად გამეგებარებს ქურთს და ეტყვის ცხოვრებაში რაც გადაგიტა, ყველამფერი ნითხარიო. ქურთი ყველამფერს ეტყვის. ეს ქალიც იმ ქურთს გამთავისუფლებს. მემრე დუძახებს დედაბერს. იმასაც ისე ეტყვის, როგორც ქურთს კითხა. ეს დედაბერიც ეტყვის მის გადანახადს. ეს ქალი ამ დედაბერს ჩაოხარჩობიებს. მემრე დუძახებს ფადიშაჰს. იმასაც ასე ეტყვის. ფადიშაჰიც ეტყვის ყველამფერს. ეს გოგო ამ ფადიშაჰს ჩამოარჩობს მისი ხელით. მემრე დუძახებს იმ ბიჭს. ის ბიჭიც ისე ეტყვის, როგორც მას გადახტა თავზე. ეს გოგო ისევე გაყვება ამ ბიჭს ცოლათ.

23. ვის უნდა მიცან მზისუნახავი გოგო?

ერთ კაცს მზისუნახავი გოგო ყავდა, ხემდა გასათსუარი იყო ეს გოგო. ერთ საღამოს ამ კაცს სამმა სტუმარმა ესტუმრა. სამნივემ დენახეს ეს მზისურახავი გოგო და სამნივემ სთხუეს ეს მისმიზდა ამ კაცს ეს გოგო. მასპინძელმა თქვა: ვისაც სელობა აქვს, იმას მიეცემო.

პირველმა სტუმარმა უთარა: ჩემი სელობა ის არის, რომ გავაკეთებ თიხიდან ცხენს. სადაც ვეტყვი, იქ წამიყვანსო.

მეორე სტუმარმა უთარა: ჩემი სელობა ის არის, რომ აქ დევიფიქრებ, რაც ქვეყანაში საქმეა, თელ მიფხტებო.

მესამე სტუმარმა თქვა, რომ ჩემი სელობა ის არის. სადაც თვალს მოვკიდებ, იქ კოდალს მოვატანო.

მასპინძელმა უთხრენ, რომ თქვენ სამნავეს კარგი სელობა გქონებიან, ამალამ დევიფიქრებ და ხვალ პასუხს მოქტებო.

მეორე დღეს დილაზე აღგენ სტუმრებმა. გეახედენ, რომ ი მზის უნახავი გოგო აღარ არის, დაკარქულა, რაცხას ღამეში მშტატაცნია.

მასპინძელმა უთხრა მეორე სტუმარს: შენი ხელობა ახლათ საკირო. შენ რომ თქვი, აქ დევიფიქრებ, რაც ქვეყანაში საქმეთ, თელ მივხტებთო, აბა, სად არის ჩემი გოგო, მიხტითო. იმანაც დეფიქრათ და თქვა, რომ ქვეყნის იქითათ ქუთხეში ფერებს წყყეთნათ.

— აბა, შენ გაკეთეთ თიხიდან ცხენით, — უთხრათ მასპინძელმა პირველ სტუმარს, იმანაც გაკეთათ. — აბა შენ, მოჩხუბაროთ, უთხრათ მასპინძელმა მესანეთ სტუმარს, შეჯექ ცხენზეთ, წათ, იჩხუბეთ და ჩემი გოგო მომიყეთნეთ. მოჩხუბარმა შეიკაზმა, შექდა ცხენზე, გაწითათ და წვედა. მიქდა ფერის ქვეყანაში, იჩხუბათ, გემარჯეთ, წამეყეთნათ მზის უნახავი გოგო, მოყეთნათ და მოქდა.

სტუმრებს მწვედენ დავათ: არათ ჩემიათ და არათ ჩემით მზის უნახავი გოგო.

მასპინძელმა ვის უნდა მიცეს ი ქალიშვილი?

ქალიშვილი ეკუთნებათ მაჩხუბარს და მასპინძელმაც მაჩხუბარს მიცათ.

ბათუმის რაიონი

24. უმცროსი ქმა

იყო და არათ იყო რათ, იყო ერთი მეფეთ. ამ მეფეს ყავდა სამი ვაქი. მეფეს ქონიათ დიდი ბალი, სადაც ერთათ ყველანათრი ხილი, რაც ქი არსებობათ დეღამიწათზე. ყველ წელწათ ბალი იხხამდა ბევრ ხილს, მარათ მეფეთ მაგით ვერ სარგებლობდა იმიტომ, რომ, რავარც ქი დამწიფდებოდა ბალში იილი, ღამით რაცხათ ანადგურებდა სულერთანათ. არც ერთ კაკალსაც არ ტოვებდა ხეზე. მეფეთ ამით დაინტერესდა და თქვა: მოდი, შეილებს ვერყეთი და როცათ ბალი დამწიფდებათ, მაშინ ვადარაჯეთეთ.

მართლაც ასეთ მოქცათ. ერთ წელწათს, როცათ ბალი მომწიფდა, მეფეთ მოიხამოთ ორი უმტროსი შვილი და უთხრათ ყველამფერი და დაავალათ. რომ ამსელათ დიდი ბალი გვაქ და ვერ ვსარგებლობთ, ვინცათ კრეთს და შქამსო. წადით და თითო ღამეს დაცავეთ და ამის ჩანდენი მომგვარეთო.

უმტროს ვაქათ ჩეცვა ტანზე, მარალებით მოეკაზმა და გასწიათ ბალისაკენ. როცათ მიქდა ბალში, ამოარჩიათ შუათ ადგილზე დიდი

ხე, ევდა ზეთ და დაიწყო იქით-აქეთ ცქერა. ბევრი უცადა, მარა ვერაფერს გახტა. შეაქნა შუალამე, უცფათ გახედა, რომ შორს ტყეში მოჩანს ცეცხლი, რომელსაც თანდათანობით ემატება და ახლო მოდის. რამდენათაც ახლო მოდის, იმდენად დიდდება. ბოლოს იმდენად გადიდდა, რომ შეშინდა და გეაქცა სახლისაკენ. ყველამფერი უამბო მეფეს, რაც კი გადახტა.

მხორე ლამეს წევდა შუათანა ძმამ, იმასაც შეეშინდა, გამოიქცა სახლში. ამას ყველაფერს ყურს უგდებდა უმცროსი ძმა. იმან მივდა მამასთან და უთარა: რას ფიქრობ, მამავო? გამიშვით მე და გამოვარკვევ ყველაფერსო. მეფემ უთხრა: წადი, შენ ჯერ შმიტი არ მოგიხოცია, შენმა უფროსმა ძმებმა ვერაფერს გახტენ და შენ რა უნდა გამჭარკვიოვო.

ბევრი ხვეწნის შემდეგ მისცა ნება მეფემ უმცროს შეილს.

შეიკაზმა კარქათ ახალით და გასწია ბალისაკენ.

უცდის ვაეი, რომ ამ ღროს რაცხა დეანახა შორ ტყეში ცეცხლი, რომელსაც თანდათანობით ემატება, დიდდება და გორავს. ვაემა მოიშადა იარალი ოხია და უცდის. როცა ეს ცეცხლი მოახლოვდა ოც ნაბიჯზე, ესროლა ოხია და ცეცხლმა გორვით წევდა უკან და ჩაქრა. ვაემა მოწყვიტა რამდენიმე ხეხილი, ნაარ-ნაირი და მიუტანა ნამას, თანაც უთხრა, რომ მოვკალიო.

მეფეს გაუკვირდა და უთხრა შეილებს: აბა, დილას ადრე გასწით, მოაყვანეთ ჩემთანო.

გათენდა, ეაღენ დიდი თოკი და გასწიენ. მივდენ იქ, სადაც ესროლა უმცროსმა ძმამ. გაჰყვენ სისხლის კვალს და მიადგენ ერთ ორმოს. ახედ-დახედეს, მარა ვერაფერი დეანახეს. ბოლოს უფროსმა ძმამ სთქვა:

— წელზე მომბით თოკი, ჩამიშვით ნელ-ნელაო.

ნართლაც ასტე გეაქცენ. ცოტა რომ ჩაუშვენ, დეაწყო ყვირილი: ვიწვიო და ამეაყვანეს ზეათ. ასევე ჩუშვეს შუათანა ძმაჲ. იმანაც დეაწყო ყვირილი — ვიწვიო და ამეაყვანეს.

ჯერი დარჩა უმცროს ძმაზე. ამან თქვა: მე როცა ჩამიშვებთ, რამდენიც არ უნდა ვიყვირო, მაინც ჩამიშვითო. მართლაც ასტე მოაქცენ. ბიჭმა დეაწყო ყვირილი, მარა მანც ჩაუშვეს. თურმე აქ ჩასულა ცეცხლი, ვეშაპი დაქრილი, უმცროსმა ძმამ მათინათვე მივარდა მასთან და მოჰკლა.

ცოტა ხნის დასვენების შემდეგ გეახედა და დეანახა კარები. გააღო, ნახა, რომ ზის ლამაზი ქალი, თქვა: ეს ჩემი უმფროსი ძმისათვისო. გაღო მხორე კარი, კიდევ ლამაზი ქალი. — ეგეც შუათანა ძმისათვისო. გაღო მესამე კარი და დეანახა მზეთუნახავი გოგო.

თქვა: ეგეც ჩემი ცოლი იქნება. ყველას უთხრა—ვინ ვისი ცოლი იქნება.

ახლანდა ამოვდენ ზეით. ვაჟმა უთხრა ქალებს: აბა, ჯერ თქვენ ადით და მემრე მეო. მისმა საცოლემ უთხრა: ჯერ მენ ადი, რადგან ჩვენ რომ ვეღეთ, შენმა ძმებმა შეაძლება გილალატონო. ვაჟმა არ ქნა. მაშინ საცოლემ მისცა ვაჟს ორი რკინის ნაჭერი და უთხრა: ვინიცომა შენმა ძმებმა გილალატოს და არ ამოგიყვანონ, მაშინ რკინის ნაჭრები ერთქვანებს დაადევი ჯვარადინათ და მშა შენთან ორი ცხვარი, ერთი შავი და ერთი თეთრი. თუ შავს მოკიდე ხელი, მაშინ შეიდ ქვეყანას კიდევ ჩახვალ ქვეითო, თუ თეთრს მოკიდე ხელი, მაშინ კი ამოხვალ ზეითო.

როცა ქალები ევდენ, ძმებმა გელჩქ ულალატეს პატარა ძმას. ამ დროს მშაგონდა მისი საცოლეს დაბარებული. ამრადლო რკინები, დნდა ერთქვანებს. მოვდენ ორი ცხვარი და უცბათ მოკიდა შავს ხელი და ჩეყვანა შეიდ ქვეყანას კიდევ ქვეშ. ბიქს ძალიან მოშივდა. ძარა, ძარა და მიადგა ერთ სახლს. მივიდა ახლოს და იქდდან გამოვდა ერთი მოხუცი ქალი. შეხევეწა, რომ მშია და მაქამე რამეო. მოხუცმა უარი უთხრა, მარა, როცა ბიქმა თულები დაპირდა და უჩვენა, მაშინ მრყვანა სახლში და აქამა. პოლოს ბიქმა მოითხუა წყალი. მოხუცმა მიართვა წყალი, ამ ბიქმა არ დალია. რადგან შით დეანახა მრავალი სხვადასხვა ქიები. თანაც შეეკითხა მოხუცს: თქვენ ასეთ წყალს სვამთო? მოხუცმა უამბო ბიქს ამ წყლის ისტორია.

— ამ სოფელში არის მხოლოდ ერთი წყარო, ისიც ქიებით და მატლებით სათსე, მარა ამ წყალს ცავს დევი, რომელიც ყველ წელწად თითო გოგოს რიგრიბით ქამს. თუ არ მივეციოთ ქალი, მაშინ წყალ არ გვაძლევსო.

ბიქმა მადლობა უთხრა მოხუცს და წამოვდა. ამ დროს მისმა რაცხა ტირილი. დეანახა, რომ ახალგაზრდა ქალი ზის ქვაზე და ტირის. მივდა მასთან და შეეკითხა: რა გატირებსო? იზან მშუგო: მშობლებმა გამომგზავნეს და აა წყალთან დევი ნიცდის, უნდა შემკამოსო. ბიქმა აისეა ზურგზე ქალი და გაყვა იქითკენ, სადაც დევი უცდიდა. როცა დევმა დეანახა, თქვა: ყველ წელწად ერთ მომგვარებდენ, ეხლა კი ორს მიგზავნიანო. ამასობაში ბიქმა ამეღლო ოხია, ესროლა რაადენჯერმე და მოჰკლა კიდევ.

დადგა სისხლის ღვარი. ქალმა სისხლში ჩაკრა ხელი და დარტყა ვაჟს ზრუგზე. ქალმა გეკქა სახლში სინხარულით, მარა ნამამ არ მშუშეა და დეწყო ლანძღვა. რომ ახლა მე მეზობლებს

რაფრათ შეეხტეო. ქალმა მუყყა ყველაფერი, თუ როგორ მოკლეს დევი. ქალის მამა დაინტერესდა, დედაბარა ვაეი და უთხრა: ასეთი სიკეთისათვის რანდა მოქცე, მითხარი და ყველაფრის ამსრულებელი ვარო. ბიკმა უთხრა: არაფერი არ მინდა, მხოლოდ ჩემს ქვეყანაში გამიშვითო. ეს ძალიან გუძნელდენ, იმ ღამეს ძან პატივი სცეს და მჟერე დღეს გუძდგა გზას.

გზაში ძალიან დედალა და ბიეცა ძილს. დაწვა ერთ ხის ძირში და დეაძინა. შუა ძილში იყო, რომ მოესმა ჩიტების ყვირილი საცბა. ეახედა, ზეათ, რომ დეანახა ვეშაპი საქმელათ მიწევს ბარტყებისაკენ. ამოდლო ოხია. ესროლა და მოკლა. ანასობაში მოვდა ბარტყების დედა. დიდი მადლობა გადუბადა ბიქს, რადგან ყველ წელწადს მის ბარტყებს რაცბა უხოცავდა და უთხრა ბიქს:

— რა გინდა ჩეკან, მითხარი და აგისრულეფო. —

ბიკმა უთხრა: არაფერი არ მინდა, მხოლოდ მე ჩემს ქვეყანაში განაგზავნე რამეფრათო. ჩიტმა უთხრა: მომიტანე ვორმოცი ფუთი ღვინო და ვორმოცი ფუთი ხორცი. დადევი ერთი ერთ ფხარზე და მეორე მეორე ფოთაზე, შენ კი ჩამოჯექი ზრუგზე. „ღაყს“ ვიტყვი—ხორცის ნაჭერი მომეცი, „ღუყს“ ვიტყვი, ღვინო ჩამისხი და ასე წავალთ ზეათო.

ბიქს ძან გუხარდა და წევდა იმ პირვანდელ კაცთან, რომლის გოგო გადარჩინა დევისაგან. მას სთხტა ეს ყველაფერი. იმანაც დიდი სიამოვნებით მისცა. მუტანა ჩიტების დედას და გასწია ზეით. ბიკი ისე იქცეოდა, როგორც დნბარა დედა ჩიტმა. ასლას რომ დაუახლოვდენ, ბიქს ხორცი შამეღლია და მისი ბაყვიდან მოჭრა ხორცი და ჩუდვა პირში. როგორც იქნა, ევდენ იქ, საიდანაც თვითონ თოკვით ჩუშევს. ჩიტი უგნება ბიქს: წადი, რომ მეც წევდღო, მარა ბიკი არ მიდის, ვითომ არ უნდა გამოუმეღავნოს, რომ კრილობა აქ ფეხზე. დედა ჩიტს ბიქის ბაყვის ნაჭერი ნისკარტით ქონდა შენახული ენა ქვეშ. ამელო, დნდვა იქ, საადანაც მოჭრილი იყო, წუსვა ნისკარტი და მჭარჩინა ბიკი. შემდეგ თითონ დიემშვიდობა და გასწია მის ქვეყნისაკენ. ბიკმა იქვე იწყესთან მივდა, უთხრა, რომ გამიცვალე ტანისამოსიო. მწყემს ძან გუხარდა და გუტევალა. ჩეცვა ბიკმა მწყემსის ტანისამოსი და წავიდა მეფის სახლისაკენ. მივდა ეხოში და ხალხის ლაპარაკს ყური მუგდლო გეგგო, რომ მეფეს ქონია დიდი ქორწილი ახლო ხანში.

ბიკმა ჩევდა ქალაქში, მივდა ერთ მკერავთან და შეხევეწა: ოლონ მაქამე და ყველანაირ სამსახურს გაგიწევო. ბიკი მკერავთან

იმყოფება. მუშაობს და ქე ირჩენს თავს. ერთ დღეს მკერავი ძან ჩაფიქრებული იჯდა და არაფერს არ აკეთებდა. მივდა მასთან მოსამსახურე ბიჭმა და შეეკითხა: ჩემო ბატონო, რატომ ხარ ასე მოწყენილიო. მკერავმა უთხრა დიდი ხვეწნის შემდეგ, რომ მეფეს აქ ქორწილი და მომცა დაკვეთა. უნდა შევკერო იმფერი ტანისამოსი სამი წყვილი დედოფლებისათვის, რომე იყოს ოქრომსაგან და ხემდა ბრწყინავდესო, ერთ თვეში თუ არ შევკერე, მომკლავსო, რანდა ვქნა, არ ვიციო.

ბიჭმა უთხრა: მომიტანე ვორმოცი ფუთი თხილი, ვორმოცი ფუთი ტკბილეულობა და მეოზნდაცხრამეტე დღეს ხაზირს მოქცემ ყველაფერსო. მკერავს ძან გუხარდა. ყველამფერი შუსრულა. ბიჭმა ვოზნდაცხრამეტე დღეს ჭამა კარქათ და სალამოს საცოლეს მოცემული რკინები დანდა ერქვანებზე და მოვდა შავი კაცი. დავალა, რომ მომიტანე სამი წყვილი ოქროს ტანისამოსიო. მართლაც მშტანა. ბიჭმა ეგლო და მიცა მკერავს.

- ბიჭმა დღემშვიდობა მკერავს და გასწია ქალაქისაკენ. მივდა ერთ ყუიმჯთან (ოქრომქედელი). ამასაც სთხუა და დუდგა მოჯანაგირეთ. ერთ დღეს მეპატრონე ძან დაღონებული ზის და არაფერს არ აკეთებს. მივდა მასთან მოსამსახურე ბიჭმა და უთხრა: რატომ ხარ, ბატონო, ასე დაფიქრებულიო: ოქრომქედელმა უთხრა: მეფეს აქ ქორწილი შეილეების და მომცა ზაკაზი, რომ ნიგზის ოდენა ოქროში ცოცხალი მამალი რომ კეკდეს სიმიინდის კეკლებსო. ბიჭმა აქაც ისე მოიქცა, როგორც მკერავთან, ერთ თვეს ჭამა სხავდასხვა ტკბილეულობა. მევორმოცე დღეს. რკინის ნაჭრები დანდა ერქვანებს და მოვდა შავი კაცი—არაბი. დავალა და მშტანა ყოლიმფერი თავის რიგზე.

ოქრომქედელს ძან გუხარდა და უთხრა ბიჭს: აბა, წამოდი მეფესთან. დღეს აქ უმფროსი ვაყის ქორწილი, ბეერი ხალხი იქნება. ჯირითობა, სეირნობა, ცეკვა და თამაში იქნებაეო. ბიჭმა უთხრა: მადლობთ, რა ჩემი საქმეა ქორწილი და ჯირითობა, მე ისეც ავადყოფი ვარ ვინცხა გამჭყიპავსო.

როცა ოქრომქედელი წევდა, ბიჭმა მაშინათვე ამეალო რკინის ნაჭრები და დანდა ერთქვანებს. მოვდა შავი არაბი და უბრძანა: წადი და მომგვარე თეთრი ცხენი, თეთრი ჩიზა-ახალუხით თავიდან ბოლომდის. მართლაც არაბმა ასრულა.

ბიჭმა ჩაიცვა კარქათ და გააფრინა ცხენი ქორწილისაკენ, სადაც ჯირითობდენ. შორიდან დეანახა, რომ მისი უმფროსი ძმა ცხენს ათამაშებს. ბიჭმა გააფრინა ცხენი, რამდენიმეჯერ შამუარა და ბოლოს უმფროს ძმას ესროლა ოხია და ფეხზე დასჭრა და

თვითონ გაქრა. ხალხმა ეასვარ-ღეფსვარა, მარა ვერაფელს ვერ გახტენ.

ოქრომქედელმა სახლში რომ მიედა, ყოლიმფერი უთხრა მოსამსახურე ბიჰს. მაშინ ბიჰმა უთხრა: ხომ გითხარი, მაქ ჩემი საქმე არ ალი, რომ ვყოფილიყავ, თავს განიტეხდენ.

მიორე ღლეს დანიშნულია შუათანა ძმის ქორწილი. კიდევნ-
შეიხვეწა მქედელმა, მარა ისევ ისე უპასუხა. როცა წევდენ, ბიჰმა დაუძახა არაბს და მჭატანია შავი ცხენი თავის მოკაზნულობით. შეედა ზეთ და გასწია. შორიდან დენახა, რომ შუათანა ძმა ათამაშებს ცხენს. უცებ გაფრინა ცხენი და მისი ძმა დაშქრა ფეხზე. შეეძნა კიდევ აყალ-მაყალი, მან უცფათ გაქრა. სალამოს მიედა: ოქრომქედელი, უთხრა ბიჰს ყოლიმფერი. ბიჰმა უთხრა: ღმერთმა გადამარჩინა, თუარა ხომ გითხარი, მე რომ ვყოფილიყავი, საცხა გევეჭყიპებოდი.

მესამე ღლესაც ძნ სთხუა ოქრომქედელმა ბიჰს, რომ ღლეს უქანასკნელი ქორწილია — უმცროს დას აძლევენ მეფის ვეზირსო. ბიჰმა მაინც უარი უთხრა. — ქორწილი და ჯირითობა ჩემი საქმე არ არის, მე დამტეიე სახლში და სახლს დაგიცავო. ოქრომქედელი რომ წევდა, ბიჰმა უქანასკნელად ამეაღო რკინის ნაჭრები. დაღვა ერთქვანებს და მოვდა არაბი.

უბრძანა: წადი და მომგვარე წითელი ცხენი, წითელი ჩოხა-ახალუხით, ერთი სიტყვით მასი მოწყობილობით.

არაბმა მაშინათვე უსრულა. ბიჰმა მოიკაზმა კარქათ, შეედა თავის ცხენზე და გასწია ქორწილისაკენ. როცა ღუახლოვდა, დენახა, რომ ვეზირი ცხენს ათამაშებს და ტრაბახობს, რომელსაც აძლევენ მის საცოლეს.

ბიჰმა მაშინათვე გააფრინა ცხენი, შეეძრა ხალხში, რამღენიმეჯერ გაათამაშა ცხენი, მიზღი-მოზღია ვეზირს, გასწრო კიდევ-მესამეზე ესროლა ოხია და სასიკვდილოდ დასცა ძირს. ხალხმა აირ-დაირია, დეაწყეს ყვირილი: დეაქირეთ მაგი, ვინ არი, რომ ასეთებს ბედავსო. ბიჰმა აღარ გააფრინა ცხენი. მაშინათვე შეჩერდა და ჩამოხტა ცხენიდან. ხალხმა დეგსია, დეაქირენ და მეფთხოვდენ მოკლას. მარა ბიჰმა თქვა: მეფესთან მიმიყვანეთ, ორ სიტყვას-ვეტყვი და შემრე მომკალითო.

მართლაც მიყვანეს მეფესთან და ბიჰმა უთხრა: მე ვარ ის, რომელმაც თქვენი ორი ვაჟი დავეპარი და ვეზირი კი მოვეკალი. ვინაიდან ეს ასე უნდა ყოფილიყო.

მე ვარ თქვენი შვილი, ძმებმა მე მიღალატეს და მეტი არაფერიო.

მეფემ ჩეხუტა თავის შვილს, უბრძანა ხალხს ჩქარა დეფან-ტენითო. ვეზირზე დანიშნული ბიკის ცოლი დანიშნა მისთვის. გამართა დიდი ქორწილი, სადაც გემართა დიდი ჭამა-სმა, რომლის შემდეგ დეფუყენ ტკბილი ცხოვრება.

ძმებმაც მორჩენ. პატარა ძმამ უამბო ყველმდფერი, ლალატობის შემდეგ თუ რა გადახტა მას. გადაჰკოცნენ ერთქვანები და განაგძენ ტკბილი ცხოვრება. ამ დროს ზეციდან ჩამუარდა რამდენიმე ვაშლი.

ეძღენ და ერთი კაკალი მე მომცენ, ამ ამბის თქმისათვის. მეც მადლობა გაღუხადე და წამოედი ჩემთვის.

25. სამი ძმა

ერთ სოფელში ცხოვრობდა სამი ძმა. მაგინმა გადაწყვიტეს, რომ ჩვენდა ამ სოფლიდან წვედეთო. უმფროსმა თქვა, რომ მე ვაჭარინდა გავხტეო. შუათანამ თქვა, რომ მე იმდენინდა ვისწავლო, რომ მუდელისი (დიდი სასულიერო პირი) უნდა გავხტეო. უმცროსმა თქვა, მე გოგო შვილინა ვითხოვო, რომო ჰალალი იყოსო. ადგენ საწინიემ და წვედენ. გზაში შეხტა მაგინს ერთი კაცი და უმფროს კითხა: ჰა მიხვალო? უმფროსმა ძმამ უთხრა, რომ მე მინდა ვაჭარი გავხტე და ვაჭრობაზე მივალო. ამ კაცმა აწია ერთი კაპეკი, მიცა და უთხრა: შენ წადი ამ გზით და ივაჭრეო. მემრე კითხა შუათანა ძმას, რომ შენ ჰად მიდიხარო?—მე მივდივარ ხოჯობაზე, მინდა მუდერისი გავხტეო, — უთხრა შუათანამ. ამ კაცმა მას დუწერა ელიფი (ანბანი) მუხლზე, მიცა და უთხრა: შენ თუ მართლა გინდა მუდერისი გახტე, აწე გახტებიო. მემრე კითხა უმცროს ძმას, რომ შენ ჰა მიდიხარო? უმცროსმა უთხრა: მე მინდა ისეთი ცოლი შევრთო, რომ ჰალალი იყოსო და მისი საძებნელათ მივალო. ამ კაცმა უთხრა, რომ მასეთ ცოლს ნახავ, მარა ძალიან შორსო. — სადაც არნდა იყოს, მე მაინც წავალ და ვნახავო, — უთხრა უმცროსმა ძმამ.

მაშინ კაცმა უთხრა, რომ რადგან შენ უცილებლათ ჰალალი ჰალინა ითხოვო, მაშინ შენ წად ამ გზით და ამამუალ ადგილზე ერთი დიდი ტიალი მინდორია. იმას იქით კიდევ ერთ დღეს ძარ და მიაწეე ერ სახლთან. მაშინ შენ დუძახე მასპინძელს. როცა კაცი გამოგხედავს და გეტყვის რა გნებავსო, მაშინ შენ უთხარ: ღმერთის ბრძანებით შენი გოგოძს სათხოვნელად მუელი და წვედა.

უმტროსმა ძმამ ხუთი წლის განმავლობაში ისეთი ვაჭარი გახტა, რომ მისი ტოლი არსათ მოაძეგოდა. შუათანა ძმამ ხუთი წლის განმავლობაში გახტა გელჩეკ მუდერისი. უმტროსმა ძმამ მარა, მარა და მივდა იმ სახლთან და ღუძახა, სახლის ბატონმა გამოახედა, — რა გნებავსო? ბიჭმა უთხრა: ღმერთის ბრძანებით შენი ქალიშვილინა ვითხოვოვო. ქალიშვილი მორე ოთახში იყო და ვერ გეგონა. მამას კითხა — რა უნდა იმ ბიჭსო? ნამამ უთხრა: იმ ბიჭმა მითხრა, რომ ღმერთის ბრძანებით შენი ქალიშვილინა ვითხოვოვო. — მასე თუ თქვა, მაშინ წავეყვებო, თქვა ქალიშვილმა და წაყვა იმ ბიქს ცოლათ.

ამ ბიჭმა და გოგომ გვედენ ტიალ მინდორზე, დადგეს ჩადირი და დეაწყენ ცხოვრება. იმ კაცმა თქვა: ერთი ჩამუჯარო იმ ხალხს, რომელი რა ჭკვაზეაო. და მივდა ვაჭართან. ვაჭარი ფულებს ითვლის და ითვლის, აღარ ცალია არაფრისათეინ. ამ კაცმა ჩეცვა ძველი ძონძიანი ურუბა, მივდა და სთხოვს: ბატონო, რაცა მაჩუქე, ძალიან გაპირებული ვარო. — წადი, წადი, შენი დრო არ მაქო, უთხრა ვაჭარმა. მარა ამ კაცმა არ მიეშვა და სთხოვს: ერთი შაფრი მახეც მომეციო, უთხრა იმ კაცმა; ვაჭარმა გაჯაერებით ერთი კაპეჯი გაღუგდო. ამ კაცმა მისი მიცემული კაპეჯი უკან ართვა და წამოვდა.

მას შემდეგ ამ ჩვენმა დიდმა ვაჭარმა ხუთი წლის განმავლობაში ისე გალატაკდა, რუმ მათხოვრობა დაჭირდა.

შემდეგ გეძარა ამ კაცმა შუათანასან. შეხედა, რომ ზეპირად კითხულობს, კითხულობს, სულ გაჩერება არ აქ. ამ კაცმა მივდა და უთხრა: ცოტა რამე მასწავლეო. ხოჯა ებნევა: წადი, შენი დრო არ მაქო. ეს კაცი კიდევ ეხვეწება — ცოტა მასწავლეო. დამანებე თავი, შენი დრო არ მაქო. აბა ერთი ელიფი მაინც დიმიწერე და მომეციო. ხოჯამ ელიფი ღუწერა და მიცა. ამ კაცმა რომ ეს ელიფი წეაღო, იმ მუდერის ხოჯას რამდენიმე წელიწადში, რაც ისწავლა და რაც იცოდა, სულ დავიწყდა, როგორც პირველად იყო, ის გახტა.

შემდეგ ამ კაცმა წევდა უმტროს ძმასან. მივდა იმ მინდორში და გაჩერდა. დუწყო თვალიერება. იმ დღეს დარი კუდი იყო. უმტროს ძმას წისკვილზე ეყარა და ფქვილის მოსატანად წევდა. ამ კაცმა წევდა ტალახებში, გაგორდა-გამოგორდა, გზაზე ამოვდა, დეაწყო კანკალი.

უმტროსმა ძმამ რომ გამოძარა, დეძახა, რომ კაცი კანკალებს, შაფკითხა — რა დაგემართაო. ამ კაცმა უთხრა: ხიდიდან გადავეარდი ბალოტებში, დავსველდი და მცივაო. უმტროსი ძმა

შეწუხდა, უთხრა: მე აღგილი არ მაქ, მარა წამოდი და რაცხას ვიზამთო.

წეაყვანა. მიედა ჩადირში და ცოლს უთხრა: ერთი კაცი წყალში ჩაფარდნილა, სულ სველი და ტალახია, სიცივისაგან აკანკალებს. რაუყოთო? ცოლმა უთხრა: ამ ჩადირში ფარდას ავკიდავ, შემოაყვანე და გათფეო. გელჩქე ფარდა გაკიდეს, გათფეს და იმ ღამეს იქ მტასვენეს. მგორე დღეს, დილას უთხრა ამ კაცმა, რომ ხვალვე მოაყვანე უსტაგები და სახლის კეთება დაწყებოდა. ბიჭმა უთხრა: ფული არ მაქ, არც მასალა, როგორ შემძღვია სახლის გაკეთებაო! ხვალ რომ დაჭირდება, ი მასალა ამალამ აქ მუაგო, — უთხრა კაცმა, — შენ ნურც ფულის და ნურც მასალის ნუ შეგეშინდებაო.

გელჩქე მგორე დღეს მეაყვანა დურგლები. მასალა იმ ღამეს მუტანა ვინცხას და დწწყვია. ასე, ერთი თვის განმავლობაში ისეთი სახლი აშენა, რომ იმ სოფელში ჰადმე არ იყო და შემდეგ იმცხოვრა ტკბილათ.

ვინც ღარბის დახმარებას გწწევს, ის ყველთვინ მოგებულია.

26. იბრაიმი

იყო მეგემ ერთი იბრაიმი, რომელსაც მამა არ ყავდა. დედამისი ყოველთვინ ხობვებს აძობებებდა. ერთ დღეს ხობვები დეკარქა იბრაიმს. შეშინდა და გეაქცა. გეაქცა და ხელმწიფის კანონაში დემალა. ამ დროს კანონაში ჩამოვდა ხელმწიფის ქალიშვილი და დემახა: იბრაიმ, მოდიო? იბრაიმს ეგონა, მე მეუბნებაო და უთხრა: მოველიო. ქალიშვილმა საჩქაროთ მტამზადა ცხენები და იმ ღამეს შედღენ და გეაქცენ.

მგორე დღეს, როცა გათენდა, ქალიშვილს არ მოეწონა, იმიტომ, რომ მას რომ უყვარდა, ი იბრაიმი არ იყო.

ქალიშვილმა უთხრა: შენ ვინ ხარო? ბავშვმა უთხრა: მე იბრაიმი ვარო. გოგომ უთხრა: რადგან წამუელით, ნუ იქნება ი იბრაიმი და იყავი შენო. გეარენ რამდენიმე გზა და ერთ მინდორზე დეხვენენ. იბრაიმს მოწყურდა და წყალზე მიედა. წყალი დალია და დემახა ვგალი წითელი ქვა. მოძებნა კიდევ და სამი ქვა ნახა. იბრაიმს უყვარდა ასეთი სილამაზე. მან ეს ქვები დამალა, რომ ქალიშვილმა არ შემამჩნიოსო, შემდეგ წევდენ და მივდენ ერთ სახელმწიფოში, იქირავეს ოთახი და დაბინავდენ.

დაწოლის დროს, როცა იბრაიმი ტანისამოსს იხდიდა, გოგომ კითხა:

— ეს ქვები სად ნახე?

ბიკმა უთხრა: ეს ქვები წყლის სასმელათ რომ წავედი, წყალში ვნახეო. მაშინ უთხრა გოგომ, რომ ჩვენ ფული ბევრი გვაქ და ეს ქვები ხეალ ხელმწიფეს აჩუქე და ჩვენ შეგვხედავსო.

მგორე დღეს იბრაიმმა მივდა ხელმწიფესან. ხელმწიფეს კარებთან დარაჯი ედგა. ამ დარაჯმა სარკე აჩვენა. ძეგემ სარკის ჩვენება ნიშნავდა საჩუქრის თხოვნას. ეს იბრაიმმა ვერ გეგო. შეედა ხელმწიფესან, ეს ქვები აჩუქვა და ხელმწიფემ მადლობა გადუხადა. იბრაიმმა წამოვდა. კარებთან დახტა დარაჯი, რომელმაც კიდევ აჩვენა სარკე. იბრაიმმა ყურადღება არ მიაქცია და არც იცოდა, თუ რას ნიშნავდა სარკის ჩვენება და წევდა. დარაჯმა უკან გაყვა. როცა იბრაიმმა კარი გაღო და ოთახში შეედა, დარაჯმა იბრაიმის ცოლს მოკრა თვალი და კინალამ წეაქცა, ისე მგეწონა, მემრე მივდა ხელმწიფესან და უთხრა: შენთან რომ დღეს ბიკი იყო, იმას ისეთი ქალიშვილი ყავს, რომ ენით უთქმელი, იმას არ შეეფერება. ი ქალი შენდა კყავდესო.

მეფემ თქვა: რაფრათ შეაძლება იმას ი ცოლი წავართვაო. მოჯამაგირემ უთხრა, რომ იმფერი რამენდა დნვალო, რომ ვერ გააკეთოს და შუსრულებლობის გამო კისერი მოვჭრათო. მეფემ თქვა: მოდი, იმას დავავალეფ, მან უმ მეატანა, იმფერი ქვის მოტანასო.

მგორე დღეს ხელმწიფემ დეებარა იბრაიმი ოა უთხრა, რომ უნდა მომიტანო სამი დღის განმავლობაში ათი იმფერი ქვა, შენ რომ მომიტანეო. სამი დღის განმავლობაში თუ არ მოგიტანია, თავს მოკჭრიო. იბრაიმი წევდა. მივდა სახლში და დაიწყო ტირილი. ცოლმა შეაკითხა: რატომ ტირიო?, — უთხრა იბრაიმმა, რომ მეფემ ათი იმფერი ქვა კიდევ დამავალა და თუ არ მჭუტანე, თავს მომჭრისო. სანდა ვნახო ი ქვაო.

ცოლმა უთხრა: სადაც ი ქვები ნახე, წადი იქ და ნახეო.

იბრაიმი წევდა, მივდა იმ მდინარეზე და დეაწყო ქვის ძებნა, შვიდი ქვა ნახა. ამ დროს მას რაცხა ხმაურობა მგეყურა. გეახედა ზეათ და დეანახა დივი, რომელიც ცეცხლს აგზნებდა. დივმა მივდა იმ წყლის სათავეში და ხისძირიდან გამეღო ქალის თავი, სადაც წყალი გამოდოდა, იქიდან გამეიღო ქალის ტანი. იქვე იდგა ერთი ჩხირი. წუსვა კისერზე და გაცოცხლა ეს ქალი. დივმა ქალს უთხრა: წამომყვები თუ არაო? ქალმა ჭარი უთხრა.

გაჯავრებულმა დივმა მოწყვიტა თავი და თავი ცალკე შემოდგა ხის ქვეშ და ტანი ცალკე. ი ჩხირი, რომლითაც გაცოცხლა, იქვე დადვა. თვითონ გაჯავრებული დივმა წევდა.

მივდა იბრაიმმა იმ ადგილზე, სადაც ქალი იყო. გამოიღო თავი და ტანი, ი ჩხირი წუსვა კისერზე და გაცოცხლა. წამეყვანა ქალი იბრაიმმა და წამოვდა. ცოტა ხნის მემრე მაგან დაიწყო ტირილი. ქალმა შეეკითხა: რატომ ტირიო? იბრაიმმა უთხრა, რომ მე ხომ შენთვის არ მოვსულვარ, მე ქვებისათვის წამოველი, შვიდი ქვა ნახული მქონდა და შენ რომ დაგინახე, იგინიც დამეკარქაო. ქალმა უთხრა: ნუ გეშინიაო. ი ჭევა შენ რომ ეძებ, ჩემი სისხლის წვეთებიდან კეთდებაო. მეტანე ჩანალით წყალი და დანაო.

იბრაიმმა მშტანა გეჭრა ნეკი თითი და სისხლი დაწვეთა. ათი წვეთიდან შედგა ათი ქვა. იბრაიმმა ზიორე დღეს მშტანა ხელმწიფეს. კარებთან დარაჯი დახტა და კიდევ საჩქე გუჩერა, მარა იბრაიმმა ყურადღება არ მიაქცია და შევდა მეფესან. ი ათი ქვა ჩაბარა და წამოვდა. დარაჯმა კიდევ გაყვა და როცა სახლთან მივდა, იბრაიმმა გააღო კარი ოთახის, დარაჯმა დეანახა ვორი ქალი ეთქვანებზე უკეთესი. მეფემ თქვა: დავავალე იმფერ რამეს, რომ ვერ გაკეთოს, მოვჭრი თავს და ი ქალები დამრჩებიან მეო.

მაორე დღეს დეებარა იბრაიმი და უთხრა: შენ უნდა გაკეთო ერთ ქვაბში საქმელი და ჩემმა ჯარმა უნდა ჭამოს და კიდევ იმ ქვაბში უნდა იყოსო. ამისათვის ვადას გაძღვე ათ დღესო. იბრაიმმა მივდა სახლში და დეაწყო ტირილი.

ქალმა შეეკითხა: რატომ ტირიო. იბრაიმმა უთხრა, რომ მეფემ ასე და ასე მითხრაო.

— ნუ გეშინიაო, — უთხრა ქალმა — ეხლავე მოგიმზადებო.

დაწერა ქალმა წერილი, მისცა იბრაიმს და უთხრა, რომ ად წერილი დეაქირე ხელში და მიდი იმ მდინარეზე, სადაც მე ვიყავი. იქ აუცილებლად მუა ი დივი.

ღვეს ად წერილი შააგებე, თორემ შეგკამს. ამ წერილში წერილი: გოჯა მე ავათ ვარ, ვიბარებ ჩემ დას და შემდგ ვორივე დები მუალთო, ვწერ დღეს. დივი რომ ამას წეიკითხავს, შეგისვამს თხარზე და წაგიყვანს. როცა მიხვალ ჩემ დასთან, უთხარი, რომ ი კარდალი წამეაღოს.

იბრაიმი წევდა. მივდა იმ წყაროსთან და დაედა. გახედა, რომ დივი მოღის. მხარდა დივმა, ად წერილი რომ დეანახა, იბრაიმი აწია, შენოისვა თხარზე და წევდა. დივი მივდა სახლში

და ქალიშვილიც წამყვანა. მარა ი ქვაბი დწვიწყტა. როცა მოვდა სახლში და გაახსენდა ქვაბი, დეიწყო ტირილი. ახალმოსულმა ქალმა შეეკითხა, რომ რატომ ტირიო. იბრაიმმა უთხრა, რომ მე შენ-თინ არ მოვსულვარო. მე ქვაბი მინდოდა ისეთი, რომ ხელმწი-თვის ჯარი გამძღარიყო შით გაკეთებული საქმლით და კიდვენ დარჩენილიყო. ქალიშვილმა უთხრა: ნუ გეშინიაო და აძელო უბიდან რაცხა სპილენძისტერი და უთხრა: გადეაქეცი დიდ ქვა-ბათო. გადეაქეცი დიდ ქვაბათ. გაკეთდი საქმელიო. საქმელმა დეაწყო შით დუღილი. იბრაიმს უთხრა, რომ წადი და მეყყანე მეფე თავის ჯარითო. იბრაიმმა მეყყანა მეფე თავის ჯარით. ქამეს ბეერი საქმე-ლი, მარა ქვაბში მაინც არ ილეოდა. მეფე ამ შემთხვევაში მოტყვი-ლდა. დარაჯმა მივდა იბრაიმის კარებთან და გაჩერდა. კარები, რომ გელო, დარაჯმა დეანახა სამი ქალი, ერთი მორეზე უკეთესი, მივდა ხელმწიფესან და უთხრა, რომ ასლა სამი ქალი ყავსო, ერთი მორეზე უკეთესებო. მეფეს უნდა გამოენახა ისეთი რამე, რომ იბრაიმს ვერ გაეკეთებია და გამოენახა კიდეც, მას რომ კით-ხოს. დეებარა იბრაიმი და უთხრა:

-- შენ უნდა გაკეთო ზღვაზე ხიდი ისეთი, რომელზედაც მე ჩემი ჯარით უნდა გევიარო და კიდვენ ზეთ ადგილი რჩებოდესო. იბრაიმმა მივდა სახლში და დეაწყო ტირილი: ასლა მე რა მე-შეელებაო. ქალმა შეეკითხა, რომ რეაზა ტირიო? იბრაიმმა უთხრა, რომ მეფემ დამავალა ზღვაზე ხიდის გაკეთება ისეთის, რომ ნეფემ თავისი ჯარით რომ გეააროს და კიდევ ადგილი დარ-ჩესო.

— ნუ გეშინიაო,—უთხრა ქალმა. მისცეს იბრაიმს ერთი ჩა-ქუჩი ხელში და უთხრეს, რომ როცა ზღვასთან მიხვალ, უთხარი ამ ჩაქუჩს, რომ ხიდი გააკეთეო და ხიდიც მისით გაკეთდებაო. შუა ხიდზე ერთი ლამთა უკულმა დწმენეო.

იბრაიმმაც მართლაც ასტე მოაქეცა და ხიდიც გაკეთდა. შუა ადგილზე ერთი თახთა უკულმა დწმენა. ქალებმა იბრაიმს მისცეს ერთი ფირფიტა და უთხრეს, რომ ად ფირფიტაჲ ქქონდეს შენ, მიდი და მეფეს უთხარ, რომ ხიდი გავაკეთე და შენი ჯარით გე-აარეო. როცა მეფე ნივა ხიდთან, წინ შენ გაგიშვებსო. როდესაც შუაზე მიხვალ, მეფე დეანახავს, რომ თახთა ბრუნდეთ არის და-შენებული და ჩხუბს დაგიწყებს. მაშინ შენ გადახტი ზღვაში და ხიდს უთხარი — ჩემსხვერიო. ხიდი ჩემსხვერეა და მეფე თავის ჯარით დეელუქება, შენ კი ამ ფირფიტის საშუალებით გამოხვალ გარშო.

იბრაიმმა მივდა ხელმწიფესან და უთხრა, რომ ხიდი მზათ არისო. ხელმწიფემ თავის ჯარით მივდა ხილთან. იბრაიმს უთხრა: წაგვიძებ წინო. იბრაიმმა წუძღვა წინ და მიდიან ხიდზე. როცა მიაღწიეს შუა ადგილზე და მეფემ რომ დაინახა ბრუნდეთ დაშენებული თახთა, იბრაიმს ჩხუბი დუწყო. ამ დროზე იბრაიმმა გადახტა ზღვაში და ხიდს უთხრა: ჩეიმტვერიო. ხიდი ჩემტვერა და მეფე თავის ჯარით დეაღუბა.

ფირფიტის საშუალებით იბრაიმმა გვედა გარში და აა სახემწიფო ჩეგდო ხელში. მემრე დიდხანს იცხოვრა ტკბილათ.

27. გიორგი

იყო მეგემ ერთი გლეხი და მას ყავდა ერთი შვილი, რონელიც იყო ოცი წლის. ერთხელ ამ გლეხმა ავად გახტა ძალიან. მან მიხტა, რომ მისი მორჩენა შუძღლებელი იყო. დუძახა თავის შვილს და ანდერძი დუტია. უთხრა გიორგის: გიორგი, შენ რომ დაქორწილები, მანამდი ქალთან არ დაწვე, სანამ თავის პერანგს არ გაიხდის და თავქვეშ არ დაგიდებს.

გიორგის მამა მოკვდა. მან რომ მეანდომა დაქორწილება, მონახა თავის შესაფერი გოგო. ეს გოგო იყო ხელმწიფის შვილი. ხელმწიფეს გუგზაენა ერთი კაცი და სთხუა გოგო. ხელმწიფემ მისცა და გეამართა ქორწილი, მაგრამ გიორგი მამამისის ანდერძს ასრულებს. გვედა ერთი წელი. გიორგი და მისი ცოლი არიან ისე როგორც ქორწილობამდი იყო. გიორგი ასრულებს ანდერძს, რომ სანამ მისი ცოლი პერანგს არ გეიდრობს და თავქვეშ არ დუდებს, მანამდი არ ინახულებს, გვედა ორ წელწადი, კიდეც ისე არიან. ქალმა არ იცის, რატომ არ წვება მისი ქმარი მასან. ასე ამფრათ გვედა სამი წელწადი.

ბოლოს ქალმა დაწერა წერილი და გუგზაენა მამამის, რომ მე, მამაჩემო, ახლა როგორც ვარ, ისე ქმართან წამოსვლამდინაც ვიყავიო, ამ დროს ხელმწიფემ მოაწყო ასე: გამზადა ახალი სასიძო და თქვა, რომ გიორგის დავაბატიეებ, როგორც სიძეს და დავათრობთ, მემრე თრალ კაც შევაგდებთ სამხეცეში და იქ მხეცები შექამენ და გადავრჩებით, თვარემ სხვანაირად შეუძღლებელია გიორგის დამარცხებაო. გელჩქ ასტე მოაქცა. მუამზადა სასიძო და გიორგიც დაჰბატიეა როგორც სიძე.

გიორგი და თავის ცოლი მოდიან გზაში. ამ დროს შეხტა მაგინს დევების დედა და უგნება გიორგის: შვილებო, გეაქეციო. თვარემ შვილები შეგქამენო. გიორგიმ უთხრა: გამუშვი შენი შვი-

ლებიო. დევის დედამ გელჩექ გვგებია თავის სამ შვილს და გამწვინდენ გიორგის. გიორგიმ ამეალო ხანჯალი და სამუე მოკლა. შემდექ ცოლს უთხრა: სადმე არ თქვა, სირცხვილიაო.

მივდენ კამპანიაზე. გიორგის ჩამოხადეს იარაღი, და დეაწყენ ქეიფი. როცხა დალამდა, გიორგიც ცოტა არ იყოს, დათრა. წეაყვანეს გიორგი და შიავდეს სამხეცეში. გიორგის მისცინდენ მხეცებმა, უნდა შეექამენ, მარა გიორგის დაშშენოდა ბებუთი დანა და ამ დანით ყველა მხეცები დახოცა. დაღალულ-დაქანცულ გიორგის მოეძინა, მარა იმ ოთახში დაწოლა შუძლებელი იყო. სისხლის მორევის გამო გარეთ ვერ გამოდიოდა, რადგან კარი დაკეტილი იყო. მან მოფიქრა ასე: ერთქვანებზე მიაწყო დახოცილი მხეცები, გამეალო დარაბიდან ერთი ძელი, გუდვა ზეადან, დაწვა და დეაძინა.

ახლა დუბრუნდეთ, რა ქნა ახალმა სიძემ, ე. ი. გიორგის ცოლის ახალმა ქმარმა. ნეფე-დედოფალმა რომ შევდენ მისთვის გამზადებულ ოთახში, ნეფე წინ მიდიოდა და ხელში ეჭირა მათრახი. ამ დროს ერთმა თავგმა გეარბინა. ნეფემ მათრახი მუქნია და კული წააწყვეტია. ხმამალა თქვა: ოჰ, რა ვაჟაკი ვარ, თავგს კული წავწყვეტო.

მაშინ ცოლმა თქვა თავისთვის: ჩემმა ძველმა ქმარმა სამი დივი მოკლა და მითხრა: სადმე არ თქვა, რომ სირცხვილიაო. ამან თავვი ვერ მოკლა და ამბობს რა ვაჟაკი ვარო, რათ მინდა ასეთი კაციო და გევდა გარეთ. გადაწყვიტა, რომ ჩემი ქმარი მხეცებმა შექამეს. მეც შევაჭმიებ ჩემ თავს, მე არ მინდა მის შემდეგ სიცოცხლეო და შევდა სამხეცეში. დეანახა, რომ თავის ქმარს გუწყვეტია მხეცები და ფიცარზე ძინავს.

მაშინ გეახადა პერანგი და შამშუღვა თავქვეშ.

გიორგიმ რომ გამეაღვიძა, ნახა, რომ თავქვეშ უდვია თავისი ცოლის პერანგი. ამის შემდეგ ეღირსა იმ ბედნიერებას, რომელ ბედნიერებასაც სამი წელია უცდის.

ასე შეასრულა გიორგიმ თავის მამის ანდრეზი.

28. ოზ!

იყო ერთი გლეხი და მას ყავდა დასაქორწინებელი ბიჭი. ბიჭმა უთხრა მამას: წადი და ხელმწიფეს უთხარი, რომ მისი გოგო მომცესო.

მამა წევდა. მივდა ხელმწიფესან. იჯდა, იჯდა და ვერ გუბედა. ბოლოს ადგა და წამოვდა. ხელმწიფემ წამოსლიხან ერთი ტორი ოქრო მიცა. მოვდა სახლში.

შვილმა უთხრა: რა ქენიო?

— არათელიო, — უპასუხა მამამ — ვერ გუბედე ხელმწიფეს და წამოსლიხან ერთი ტორი ოქრო მომცაო.

შვილმა უთხრა: შენ მე ოქროსთვინ არ გიმიგზანხარო. მგორე დღეს გაგზავნა კიდევ. მამა მივდა და უთხრა ხელმწიფეს, რომ ჩემი შვილი შენ გოგოს გთხოვსო. ხელმწიფემ უთხრა: შენმა შვილმა ისეთი ხელობა შეისწავლოს, რომ ქვეყანაზე არეინ იცოდესო და მაშინ მივცემ ჩემ შვილსაო.

მამამ მივდა სახლში და ყველამფერი უთხრა შვილს. შვილმა უთხრა: აბა მომიკიდე, წამიყვანე და შემასწავლე ისეთი ხელობაო. მამას მეტი გზა არ ქონდა. მიჰკიდა და წეაყვანა. ჯარა სამ დღეს, ბევრი გზის გავლის შემდეგ დეაღალა და დეაღვენა. მეოთხე დღეს კიდევ ჯარა, ჯარა და როცა დეაღალა, დეაღვენა. დეაღვენა და დეიძახა ოფო! ამ დროს გამობტა ერთი კაცი და უთხრა: რა გინდაო. გლევმა უთხრა: არათელიო. ოფი ეუბნება: ოფი მე მქვია; თუ არათელი არ გინდოდა, მე რატომ მიძახდიო. გლევმა უთხრა: მე შენთვინ არ დამიძახნია, დევალე და ჩემთვინ დეიძახეო.

ოფმა შეეკითხა: მაგ გოდორში რა გაქვსო? გლევმა უთხრა, რომ ამ გოდორში შვილი მყავსო, მიმყავს შორს, იმისათვის, რომე ისეთი ხელობა უნდა შევასწავლო, რომ ვინმემ არ იცოდესო. ოფმა უთხრა: მომეცი შენი შვილი ერთი თვით და შევასწავლიო. გლევმა დათანხმდა და მისცა.

გლევმა წამოვდა შინ და შვილი დუტია ოფს. ოფმა მართლა შეასწავლა ისეთი ხელობა, რომ მას შეეძლო გადაქცეულიყო: კამბეშათ, ცხენათ, ძროხათ და სხვა რამეთ, რაც მას სურდა.

მარა ჯერ გამოცდა ჩაბარებული არ ქონდა.

ოფს ყავდა ერთი ქალიშვილი და ამ ქალიშვილს შუყვარდა ეს ბიჭი. ბიჭს უთხრა: მამაჩემი რომ ყველიმფერს შეგასწავლის, გადაგაქცევს ხარათ, ჩაგიყვანს ბაღჩაში და დასაქლავათ მე დიმიძახებს, რომ დანა ჩამომიტანეო. მე ვეტყვი, რომ ვერ ვნახეო. მაშინ მეტყვის: ჩამოდი, დეიჭირე ეს შენ და მე ჩამოვიტანო. მაშინ მე გაგიშვებ და გეიქეციო.

მართლაც, რომ შეისწავლა ყველამფერი, გადააქცია ხარათ და ჩეაყვანა ბაღჩაში დაბმული. შვილს დუძახა, დანა ჩამომიტანეო. გოჯა მოძებნა და უთხრა: ვერ ვნახეო.

მამამ უთხრა: ჩამოდი, დეაჭირე და მე ჩამოვიტანო.

ჩევდა და დეაჭირა. როცა მამა ევდა სახში, გოგომ გუშევა. ხარმა გადეაქცა მიმინოთ და გაფრინდა, მამამ გადაეცა შევარდნათ და

გამზდგა. მიმინომ მივდა იმ ხემწიფესან, რომელსაც გოგოს თხოვდა. ქულათ გადექა და თავზე დეებურა. შევარდენი ვახტაკაცი და ხელმწიფეს უთხრა: მომე ჩემი ქულიო. ხელმწიფემ უთხრა, რომ მე ქული არ მებურა და ღმერთმა მომცაო, მარა ოფმა არ მოეშვა: ქული ჩემია და უნდა მომცეო.

ხელმწიფემ გაჯავრდა, ქულა მოიძრო და შამოკრა. ქულმა იქცა ღომით და ღომი დეაბნა. ოფი გადექა მამლათ და ღომი დაკრიფა, გევდა გარეთ, შეფრინდა ღობეზე და დეაყივდა.

მეგემ ერთი მარცვალი ღომი დარჩა ნაცრებში. ღომმა იქცა მელათ, გავარდა გარეთ, შწვლო მამალს და შექამა. ოფი შექამა. მელამ გადექა კაცათ და უთხრა ხელმწიფეს: ნახე, როგორი ხელობა მაქვსო? ახლა მომეცი შენი ქალიშვილიო. ხელმწიფეს რაღანდა ეთქვა, მისცა მისი ქალიშვილი და დეაწყენ ცხოვრება.

29. „ხილამაჯი“

ერთი ძალიან გაჭირვებული კაცი იყო, მას არაფერი არ გავჩთა ვარდა ერთი ქოხისა. არც მიწა ქონდა, არც ფიზიკური შეძლება. ერთხელ შემთხვევით მისას ღამე გავთია ერთმა მათხტარმა და ღამე, როცა ვახშამზე დაედენ, მათხტარმა მისი მათხოვრობის შინაარსი მშუყვა. ღარიბმა მუსმინა მათხტარს ყოლიფერი და აღმოჩნდა, რომ ეს მათხტარი ისევე ღარიბი ყოფილა, როგორც ეს კაცი და მას დუწყევლია მისი ოჯახი, მიუტებია ცოლი და შვილი და ვინცხაას გაპირებით წასულა კქუის სასწავლათ, მარა გზაზე ყოლიფერი დაღეფია და მათხტარი გამხტარა.

ღარიბმა კითხა, რომ ახლა შენ საჯთ მიემგზავრებო? მათხტარმა უპასუხა: მივიღვარ ამადამ ქვეყანაში, თუარ მოვკტი, იქნება კაცი გაეხტეო. ღარიბმა სთხუა, რომ შევამხანაგდეთ და ერთად წევდეთო. მათხტარი დათანხმდა და მჯორე დღეს ორივენი ერთათ გემგზავრენ ფულის საშტარათ. დიდხანს იარენ და ბოლოს მიადგენ ერთ დიდ მდინარეს, რომელზედაც გასლა მუხერბებელი დარჩა. ვინაიდან მახლობლათ მოსახლეს ვერ ხედავენ და წასასვლელათ ძალა არ შესწევდენ, გადასწყვიტენ ღამე მდინარის პირზე ტყეში გიეთათ. დალილმა მგზავრებმა ტყეში ცეცხლი გავადეს და დეაძინენ. ღამე თურმე ქარი ამოაქრა, ცეცხლი გადეტანა და ტყეს ხანძარი გუჩთა. ხანძრის ხმაურობაზე მგზავრებს გამეღვიძათ, მაგრამ არც ტყის შეელა შეედლოთ, არც წასასვლელი გზა ქქონდენ.

რამდენიმე ხნის შემდეგ შორიდან მოისმა ცხენების ფეხის ხმა და მალე ადამიანებიც გამოჩნდნენ, ივინმა ხანძრის გარშემო ტყე გაკაფეს და ხანძარი ჩქრეს. მგზავრები ღეჰკირენ და თავის სოფლის უფროს მიჰგვარეს. უმფროსმა რომ გეგო ამ ხალხის ვინაობა, გასცა განკარგულება გეენთავისუფლებიენ ივინი და ამ უფროსმა მაგინს ერთ ცნობილ ვაჰართან მიასტავლა გზა. ვაჰარმა ღარიბები მიიღო, მარა ასეთი პირობით: სამი წლით აგიყვან მო-ჯამაგირეთ: სამი წლის მეგრე ან სამ ჰკუას გასწავლი, ან ჯამა-გირს მოქცემ და გაგიშეფო.

ავინიდან ერთმა ჯამაგირზე დადგა და ერთმა სამი ჰკუის სასწავლათ. გეედა სამი წელიწადი და პირველმა ფული მიიღო, მეორემ კი სამი ჰკუიერი გამოცდილება შეეძინა. მგზავრები სახლში დაბრუნდნენ თავის ცოლშვილთან. ავინს გზაზე შეხვტენ ჰარავენები. მგზავრები შეეკითხა, თუ სადთ მიდიოდა ჰარავენები: ჰარავენის უფროსმა მაგინს უბასუხა, რომ ჰარავეანი მიდის მეფის სასახლეში. მეფეს გამოცხადებული აქ: რომ ეს სიმდიდრე საჩუჰრად მიართვას იმას. ვინც მის ასახსნელს ამოხსნისო.

თურმე მეფეს დიდხანს შვილი არ ეყოლა. ერთ დღეს „ამინ-მა“ ჩამოძარა კაცის სახით, მეფეს გამეემცხადა, უთხრა: შენ გე-ყოლება შვილი, მე რომ გეტყვი, თუ ისე მოაქცევიო. შვილს სახე-ლათ სილამაზე დწრქვი, ის იქნება მეტად ღამაზი და სანამ გა-თხოვდებოდეს, ამ ტყავში უნდა შეანახოვო. ვინც ამ ტყავს შესა-ფერ სახელს მიანიჰტებს, რაც მე მინდა, მაშვინ ტყავი გეახსნება და შვილი გაგიბედნიერდებო, თუ არა და შვილი ტყავში უნდა მოხუცთესო, რომ შენით გახსნა, ხელათ მოქტებო. ეს არის და ეს. თუ ამას ახსნი, ეს ჰარავენები საჩუჰრად გაღმოგე-ცემო.

გლახამ იფიქრა, სამი წელიწადია ჰკუის სასწავლათ ვიყავი, სახლში არათერი დამიტოვებია. ჩემი ცოლ-შვილი ცოცხლები თუ დამხტა, ჩემი მისლა მაანც არ გუხარდებიან, ვინაიდან ფული მე არ მაქ და ჰკუით ჯერ არათერი შემეძენიაო. ვცდი ამას, იქნებ აეხსნა და ბედნიერი გავხტებო. ეზოში რომ მივდა, უჰვე დიდძალი ხალხი შეკრებილიყო, მარა ეზოს გაღვეანი კაცის თავებით იყო შემოვლებული. ვინც ნახავდა იმ საშინელებას, რომელიც მეფეს ეღვა თავის სამეფო დარბაზში, ყველა განცვიფრებით ამბობდა: ეს, ბატონო ხელმწიფე, ვინ შოგიტანა და რა საზიზღრობაყო. საგანი უცვლელად ხტებოდა და ხელმწიფეს ბრაზი ემატებოდა. დარბაზში შესული კაცი იქიდან გარეთ ველარ გამოდიოდა, ხე-ლათვე თავს მოსჰრიდენ და გაღვეანზე აცვამდენ.

რამოდენიმე ათასი ვაჟკაცი შეეწირა ამ სიმდიდრეს და ბოლოს ეს ყოფილი გლახა შეედა. როგორც კი ნახა მეფის ზალაში ეს საშინელება, განკვირდა, მეფეს შეხედა და მისგან მრისხანე შეკითხვა მიიღო: რა არის ესო?

ამ კაცს განხსენდა, რომ იმ სამ წელს ქვეის სასწავლათ იყო წასული და ერთ-ერთი ქვეა ასე უკარნახებდა, მისი ცხოვრების საბედნიეროთ: „რა ცუდი არ ნახო, ცუდი არ უწოდო და არ განკვირდეთ“. ამის მოგონება და მისი სახის გამომეტყველების სევდიანობა ღიმილათ გადაიქცა. თანაც მეფის ყურადღება მიზღრო. მან უპასუხა მეფეს: ეს საგანი მე ძალდან მომეწონა და ის შენი ბედნიერებაა და არა ცუდი რამეო.

ეს რომ თქვა, ტყავი გეხსნა და მეფის ქალიშვილმა მეფეს გადმეხვია. ეს თითქოს მოჩვენება იყო სამივესთვის. მალე მეფე გონს მოვდა. წარმუდგენელი ბედნიერების შემხედვარე მეფემ ამ გლახას ნახევარი საშეთო და ეს სიმდიდრე დულოცა. გახარებული და გამდიდრებული კაცი სახლში დაბრუნდა. გზაზე შეხვთა ნაცნობი ხალხი. კითხა მისი ოჯახის ამბავი, მარა ყველან ასე უთხრა: არვინ ცოცხლები არ არიანო. გლახას ძალდან ეწყინა, მარა მოაგონდა ბოლოს ის ქვეა, რომელიც მან მოჯამაგირეობით შეაძინა: რაც შენი თვალით არ დეხანხო და ყურით არ გეფგონო, არ დეფჯეროვო.

ამ სიტყვებმა გამოათხიზლა ის და მანც სახლისაკენ პირი იბრუნა. ბევრი გევდა თუ ცოტა, ყოფილი გლახა ახლა კი მეფე, სახლში მივდა, ყველანი ცოცხლები დაბტენ სახში და ბედნიერად ცხოვრობდენ სიკვტილამდე.

30. დელი ბალთა

ერთ სოფელში ცხოვრობდა ერთი გლეხი, რომელსაც ყავდა სამი ვაჟი. ერთხელ მამამ დუძახა თავის შვილებს და თითოს მიცა ვოზდათუთხმეტი მანეთი და უთხრა — წადითო. რამდენიმე დღის შემდეგ კიდევ დუძახა და უმფროს შვილს კითხა: მე რომ თარა მოგეცი, გაქ თუ დახარჯეო. უმფროსმა შვილმა უთხრა: დაეხარჯეო.

მამამ შეიკითხა: რაში დახარჯეო? შვილმა უთხრა, რომე სასარგებლო არაფელი მიყიდიავო. შემდეგ კითხა შუათანა შვილს. შუათანამაც იგივე პასუხი გაცა, რაც უფროსმა. შემდეგ კითხა უმცროს შვილს. უმცროსმა შვილმა უთხრა: თუთხმეტი მანეთი ვიხმარე და ვოცი მაქვსო.

მამამ კითხა: თუთხმეტი მანეთი ჰად იხმარეო? შვილმა უთხრა: ერთხელ მივლოდი მეზელულზე და დევნახე, რომ ერთ კაც

ამდგომარეობა კტარი მიწიდან და შურტყმიდა. მე შემეცოდვა და უთხარი, რისთვის შურტყამ მეთქინ. მან მითხრა: ამ კაცზე მქონდა მიცემული თუთხმეტი მანეთი და სიცოცხლეში არ მომცა. ახლა ყველ-ლამეს ასე უნდა შურტყა, სანამ მე ცოცხალი ვიქნები და ჩემ სიკვდილამდი რტყმით უნდა მუახდევო ვალიო. მე შემეცოდვა, მივეცი თუთხმეტი მანეთი და უთხარი, რომ აწე არ გალახოვო.

მამამ უთხრა: კარგ ადგილზე მიგიცია შენ ფულიო, შენ გამოდგები კაცათ და დანარჩენი ფულით წადი და ივაჭრე, შენ არ წააგეფო.

ამ ბიჭმა მართლა წევდა სავაჭროთ. იყიდევდა სოფელში, წეღებდა ზრუგით, ქალაქში გაყიდევდა. იყიდევდა ქალაქში, გაყიდევდა სოფელში. ასე მან ჩქარა იყიდა ერთი ცხენი, შემდეგ ვორი, მემრე სამი და ასე გახთა ვორმოცი ცხენი. ამ კაცმა გახთა მაგარი ვაჭარი.

ერთხელ იყიდა სოფელში საქონელი. აქიდა ვორმოც ცხენს და მიდის ქალაქში, მარა ერთი კაცისათვის ვორმოცი ცხენის წაყვანა ადვილი არ იყო. შეწუხთა, რა ქნას არ იცის. გეახედა მინდორში და დეანახა, ერთი კაცი ცულგადებული მოდის. მან დუძახა, კაცმა მოვდა. ამ ვაჭარმა უთხრა, რომ შენ რა გქვიაო?

— მე მქვია დელი ბალთაო (სულელი ცული), უთხრა კაცმა... ვაჭარმა უთხრა დელი ბალთას: იცი, მე რაზე დაგიძახეო?

— არაო.

— აბა გეტყვიო. მე ეს ცხენები მიმყავს ქალაქში მარტო. მე ვერ წეყყვანე და თუ წამყვანდევო. დელი ბალთამ უთხრა: წაგაყვანიეფ იმ პირობით, რომ რაც საქონელი გაქ, უნდა იყოს ნახევარი ჩემი. რასაც შევძენთ ახალს, ისიც ნახევარი ჩემი იქნება. შემდეგ მე რასაც გავაქეთებ, არ უნდა მითხრა, რატომ აქეთებ, ან არ გაქეთოვო, თუ არა ამ ცულით თავს მოგჭირო. ვაჭარს ცოტა არ იყოს, არ მდევწონა, მარა მეტი გზა არ ქონდა და დათანხმდა. დელი ბალთა წევდა წინ და რაც რომ ცხენებია, ყველა მიზღვეს მას. ქალაქში მისასლელი სამი გზა იყო: ერთი იყო შორე გზა, მარა იმ გზიდან არაფითარი სიგლახე არ შეგემთხვევოდა, თავისუფლათ ჩეხვიდოდი ქალაქში. მაორე იყო ცოტა იმაზე ახლო, მარა შეძღლება ხითათი მოგსლოდა გზაში. მესამე გზა იყო სულ ახლო, მარა გზაში ხითათი არ აგცილდებოდა. ახ ამბავი ყველა გზას აწერია. დელი ბალთამ წუძღვა და სულ ახლო გზით წევდა. ვაჭარმა უთხრა: ჰად მიხვალ, დევლუპებითო. დელი ბალთამ უთხრა: ხომ არ გინდა მოგჭრა თავიო? მე ხომ გითხარი, რომ ჩემ საქმეში ნუ გაერევიო. დელი ბალთამ გუდვა გზას.

დაღამებამდი ერთი სწოთი იქნებოდა, რომ მიაღვენ ერთ სახლს. დელი ბალთამ შერეკა. ამ სახლის ეზოში, ცხენებს ჭვირთები ჩამოხსნა და გუშუვა საძოვარზე. სახლში ვინმე არ იყო, სახლის ეზოში სარებზე კაცის თავები იყო ჩამოცშული, კარები იყო, ღია. დელი ბალთამ უთხრა ვაჭარს, რომ შენ წადი იმ ოთახში და დეხსვენე. მან გაჩერდა ეზოჲს კარებში ცელით. რომ დაღამდა, გეახედა, რომ თუთხმეტტი შედარაღებული ცხენოსანი მოღიან ამ სახლისაკენ. როცა მოვდენ კარებთან, დელი ბალთამ შუყვირა და დეჲწყო ჩხუბი. ყაჩაღებმა დუწყეს ჩხუბი, მარა დელი ბალთამ სულ თუთხმეტტნივე მოკლა. ეს სახლიც ამ კაჩაღების იყო შეგემ. დილას წევდოდნენ საცაცევათ და საღამოს მოვდოდენ.

რომ გათენდა მძორე დილა, დელი ბალთამ გწღვიძა ამხანაგი და უთხრა: აბა, მომყევი მეგო. დელი ბალთამ დწრუნჲა ყველა ოთახები, დეღანახეს ოქრო-ვერცხლი, საქონელი სულ აბრეშუმის. ოქრო-ვერცხლი აკიდეს ერთ ცხენს.

აბრეშუმში აკიდეს ოთხ ცხენს. დანარჩენი კარგი, ძვირფასი საქონელიც აკიდეს ხუთ ცხენს და დანარჩენი საქონელი და ცხენები დატიეს. თვითონ შეედენ ცხენებზე. წეჲყვანეს ათი ცხენი და წევდენ. ქალაქში რომ შეედენ, დეჲწყეს ყიდუა. მარა დელი ბალთამ თქვა, რომ ეს საქონელი ერთად უნდა გაყვიდოთო. ვინც იყიდის სულ წეილოსო. იმდენი ფული ვის ექნებოდა, რომ ყყიდა. ადგა დელი ბალთამ და მიეღა ხელმწიფესან. უთხრა, რომ ამდენი საქონელი მაქვს და იყიდევო. ხელმწიფემ უთხრა: ვიყიდი, მარა მაგის დრო არ მაქვსო.— რატომ არ გაქ დროგო? — უთხრა დელი ბალთამ. ხელმწიფემ უთხრა: იმიტომ, რომეო ერთი ქალიშვილი მყავს, რომელიც ექვსი თვეა ავათ არის და მისი მორჩინა ვერ შევძელიო. დელი ბალთამ უთხრა: მე მოვარჩენ, მარა თუ იმ გოგოს შოგვეცემ ჩვენო. თექ მოარჩინე და შენ ითხოვე ცოლათო — უთხრა ხელმწიფემ.

— არა, მე მარტო არ მინდაო, — უთხრა დელი ბალთამ, — მე ერთი ამხანაგი მყავს და ჩვენ ხელშეკრულება გვაქ, თუ რამეს შეეძენთ, იქნება საზიარო. ხოდა, თუ მე ამ გოგოს მუარჩენ, ეს გოგოც იქნება მე და იმ ამხანაგის საზიარო.

ხელმწიფეს რა უნდა ეთქვა? — მხოლოდ მოარჩინე და როგორც გინდა, ისე იყოსო.

მიეღა დელი ბალთამ გოგოსან, შეხედა და მიხტა ყვეღამფერი: მეგემ ამ გოგოს ყავს მუცელში გვეღეშაპი, რომელიც გოგოს რომ დეეძინება, ამოდრება და შემდეგ ისევე ჩადრება მუცელში და ასე ამწვალებს ხელმწიფის ქალიშვილს. აჲ გვეღეშაპი იმ დროს

ამოძრება, როცა ხალხი არ არი. დელი ბალთამ უთხრა ხალხს: ახლა გადით გარში და მე როცა გავებრახუნები, მაშინ შემოდით შითო. ხალხმა გვედენ გარში. თვითონ კუთხეში მიიმალა თავის ცულით. ცოტა ხნის შემდეგ გახედა, რომ უშველებელი გველეშაპი ამოძრა და დარება ოთახში. ამ დროს დელი ბალთამ ესროლა ეს ცული და წელზე გაატანა. შემდეგ მივარდა მანაც და გველეშაპი მოკლა. ხალხმა შემოცინდენ და რომ დეფნახეს გველეშაპი, გუკვირდენ. მორჩა ქალმა და დელი ბალთამ წეფყვანა. რაც საქონელი ქონდა, ხელმწიფეს მიყიდა. ფული ჰკიდა ორ ცხენს, რაც ქონდა და რაც ახლა შეიძინა. ამხანაგს უთხრა: ფული ბევრი გვაქ, რათ გვინდა ყველა ცხენები, რაც არ გვჭირია, ყველა გუშვათო. შეედენ ცხენებზე, გოგოც შეჟდინეს და ის ორი ცხენიც, რომელსაც ფული ეკიდა, წეფყვანეს და წევდენ. დანარჩენი ცხენები გუშვეს.

მიედენ ერთ წყალზე და ჩამოვდენ. ცოტა ისაუზმეს და შემდეგ დელი ბალთამ უთხრა ამხანაგს: ახლა მე მივდივარ სხვაგან და ყველამფერი გავანაწილოთო.—გავანაწილოთო, უთხრა ამხანაგმა. დელი ბალთა ანაწილებს: ერთი ცენი ტვირთი ფული შენ, ერთი მეგო. ახლა გავანაწილოთ ეს გოგო. ამხანაგმა უთხრა: გოგო რაფრათ განაწილდებაო! ან შენ წეიყუა ან მეო. დელი ბალთამ უთხრა: ჩემ საქმეში ნუ გდერევი, თუარემ ხომ გითხარი თავს მოგჭკრიო. მე ამ გოგოს გავჭკრი შუაზე და ნახევარი შენ წეადე და ნახევარი მეო. დელი ბალთამ უთხრა გოგოს: მოდი და დაწევი აგზე, უნდა გავჭკრა შუაზევო. გოგოს შეეშინდა, მარა ვერაფლის თქმა ვერ გაბედა და დაწვა. დელი ბალთამ მოაწიწა ცული და დუქნია. გოგომ შიშისაგან ერთი მაგრათ დეჟენესა და ამუაგდო ვორი კვერცხი. მაშინ დელი ბალთამ თქვა, რომ ეს კვერცხი არის გველეშაპის და მე მინდოდა გოგოას ამ კვერცხიდან განთავისუფლება, რადგან რამდენიმე ხნახ შემდეგ ეს კვერცხი გამოიჩეკებოდა და გუჩნდებოდა კიდევ გველეშაპი მუცელში. მემრე ავათ გახტებოდა და შენ ამას ვერ უშველიდი. ეხლა ეს გოგო თავისუფალია, ავათ არ გახტება და შენი იყოს. ეს ფულიც შენი იყოს. ერთი სიტყვით, რაც მე მხტება ყველამფერი შენთვის მიჩუქებია. კტარს რომ მცემდა და შენ ფული მიეცი, ი კაცი მე ვარო და დეჟარკა იქიდან. ამ ვაქარმა წეფყვანა ხელმწიფის გოგო და იმცხოვრა ტკპილათ.

31. ოძროსთმიანი და-ძმა

ერთმა ხენწიფემ ერ დღეს გამოაცხადა, რომ ამეზლამ ცეცხლი არვინ დანთოსო.

სალანოზე ხელმწიფემ ყველა კუთხეს დაგზავნა მცველები, რომ ვინმემ განთო თუ არა ცეცხლიო. ერ სოფელში მივდენ მცველებმა. მარეს მარეს და ვინმეს არ გავნთო. ბოლოს მივდენ სამი დის სახში, რომ ცეცხლი უნთიან და ლაპარაკობენ. უფროსმა დამ თქტა: მე ერთ გირვანქა მატყლით ისეთ ხალიჩას მოვქსოვ, რომ თელმა ხელმწიფის ჯარმა რომ შედგეს ზეთ, დეტევა და კიდევ ზეთ იქნება ადგილიო. შუამ თქტა: მე ერთი კილო ხორციით იმდენ საქმელს გავაკეთებ, რომ თელ ხელმწიფის ჯარმა რომ ჭამოს, ეყოფაო. უმცროსმა თქტა: მე რომ ხელმწიფემ მითხუოს ცოლათ. ორი შვილი მეყოლება ტყუპათ გოგო და ბიჭი, რომელსაც თმები და კბილები სულ ოქროს ექნებიანო.

მაორე დღეს ხელმწიფემ კითხა, რომ ვინმეს გავნთო ცეცხლი თუ არაო? მაშინ მცველებმა უთხრეს, რომ ამამუალ ადგილზე სამი და ცხოვრობს და იგინს გავნთენ ცეცხლიო. მიველით და დუსმინეთ. ისინი ლაპარაკობდენ, ჩვენ დაგვაიმტერესა და დუსმინეთ. უფროსმა თქტა ასე: მე ისეთ ხალიჩას მოვქსოვ ერთ გირვანქა მატყლიდან, რომ ხელმწიფის ჯარმა რომ დადგეს ზეთო, დიეტევა და კიდევ ადგილი დარჩება ზეთო.

შტათანამ თქტა, რომ მეო ერთი გირვანქა ხორციით იმდენ საქმელს გავაკეთებ, რომ თელ ხელმწიფის ჯარს ეყოფაო.

უმცროსმა თქტა: მეო, ხელმწიფემ რომ მითხუოსო, ისეთი შვილები მეყოლება, კბილები ოქროსა ექნებიანო.

ხელმწიფე დაიმტერესდა, გელჩექ სამნივე დები თხუა. ხელმწიფემ უთხრა უმფროს დას: აბა შენ მოქსუე ერთი გირვანქა მატყლიდან ხალიჩაო. უმფროსმა დამ უთხრა: მომიტანე იმფერი მატყლი, რომ ის იყოს სამი თვის კრავზე გაქნაჭილი. ე. ი. ერთ სამთვიან კრავს თუ გაქნაჭე ერთ გირვანქა მატყლს, მეც მოვქსოვ იმ მატყლით ხალიჩასო. შემდეგ შტათანას უთხრა: შენ გაკეთე ერთი გირვანქა ხორციით იმდენი საქმელი, რომ თელ ჩემ ჯარს ეყოსო. შუათანამ უთხრა: წადი და დაკალი მაკე ცხვარი, მხოლოდ იყოს სამი თვის მაკე. გამოილე შიგნიდან კრავი და დაკალი, მემრე იმ კრავის ხორცი მომიტანე. თუ ერთ გირვანქას ეფწონის, მაშინ მეც გავაკეთებ ერთი გირვანქა ხორციით იმდენ საქმელსო. შემდეგ ხელმწიფემ უთხრა უმცროს: შენ რაშ შობიო? უმცროსმა უთხრა: რომ ჩემი სიტყვა სიტყვა. ცხრა თვე რომ ათავდება, მაშინ დეანახავ სიმართლესო.

გევდა ცხრა თვე. მოაწია ლოგინობის დრომაც. დიებმა წევდენ მარჩიელთან და უთხრეს, რომ ჩვენ ხელმწიფე მუატყვი-

ლეთ და თუ ჩვენმა დამ არ მშატყუა, ხელმწიფე ჩვენ დაგვხოცავს, გელჩექ თუ ჩვენმა დამ მეფყვანა ისეთი ბაღვები, რომლებსაც ოქროს თმა და კიბილები ექნებიან.

მარჩიელმა უთხრა: მომეცით თქვენ ორმოზდაათი ოქრო და ებე ქალათ მე წაძიყვანეთო და დანარჩენი ჩემზე იყოსო. ამ ორმა დიებმა მშტანეს ვორმოზდაათი ოქრო და დალოგინების დღესაც დშძახეს ი მარჩიელი. იმ კუდიანმა მარჩიელმა თან წეფყვანა ვორი ლეკვი. ქალს ეყოლა მართლა ოქროსთმიანა და კიბილებიანი გოგო და ბიჭი. ებემ ბაღვები მოპარა და ლოგინში ჩუსვა ლეკვები. ხელმწიფეს უთხრეს, რომ შენს ცოლს ეყოლა ლეკვები და ნუ გაჯავრდები, რადგან ახ ღმერთის საქმეაჲო. ხელმწიფემ რომ აგი გეიგო, გადაწყვიტა, რომ ქალ მოვკლავ, მარა ებემ უთხრა: ცოლს ნუ მოკლავო. ახ ქალი ამოკირე წელამდინ, გაღმა ჯვარედინი გზა რომან, იქა და გუკეთე წარწერა, რომ ამ ქალმა ბაღვების მაგიერ ლეკვები დაყარა, ამისათვის გეძარს ვინმე და არ შეაფუთხებს, ისიც ისეთი გამბტარიყოსო.

ხელმწიფემ გელჩექ ამფრათ გაკეთა და მას დღეში აძღვედა ერთ გირვანქა პურს, რომ შიერი არ მომკტარიყო. წყალს გამღელ-გამომღელი მიაწტიდა, თუ მოთხოვდა.

ებემ ბაღვებს გუკეთა პატარა ყუთი. ქვეშ დღგო ბამბა და შიან ჩასვა ეს ბაღვები, ჩუდო პირში თითო კენჭი შაქარი, დაჭედა ეს ყუთი და ჩაგლო მდინარეში. მდინარემ წეღლო. მდინარის პირზე ცხოვრობდა ერთი მოხუცი, რომელიც ირჩენდა თავს თევზებით. ერთხელ მოხუცმა გეახედა მდინარისაკენ და დეანახა, რომ ერთი პატარა ყუთი მუაქ წყალს. მან მუამზადა ერთი გრძელი კავი, რომ ახლოს ჩამოარუნებდა მდინარე, კავით გამეეტანა გარში. მოხუცმა ახ ყუთი გაწოეტანა და ერთი მიმოახედა იქით-აკეთ, ვინმემ დამინახა თუ არაო!

მოხუცს ევონა, რომ ან ფული იქნება ან რამე ძვირფასი საქონელიო. შამოადლო ფხარზე და მნტანა ქოხში. რომ გახსნა, დეანახა ორი ბაღვი გოგო და ბიჭი, რომელსაც ოქროს თმები და კიბილები აქ. მოხუცმა ამოსვა და დწწინა ერთ კარქ ადგილზე. ერთი სიტყვით, ახ ბაღვები მოხუცმა გამოზარდა. ბაღვებმა გახტენ თუთხმეტი წლის.

ერთხელ მოხუცმა თავისთვინ გამზადა საფლაღვი და ყოლი-ფერი, რაც საჭირო იყო კტარისათვის დამარხვის დროს, მოეტანა და ბაღვებს უთხრა: მე მოვხუციდი ისე, რომ ბევრი დღე

აღარ დამჩენია, მე რომ მოვკტები, გაცხელეთ წყალი ისე, რომ ხელს არ დაგწვავდეს. ტანი დაშბანეთ, მემრე ჩამაცვით აი მიტკლის ურუბა, ჩამდევით კუბოში, ნემრე მიმიყვანეთ მეზე(რთან (საფლავი), ჩამდევით და მიმაყარეთ მიწა. თქვენ ჩემ შემდეგ საკმელ-სასმელი გამოგლევიან და დარჩებით შიერი, მაშინ კარისთავზე, ამადაამ ადგილზე ვორი ბალანია, ედღეთ ი ბალნები. ერთი მხორეს წაქარეთ, იმ წუთში მჭა თქვენთან ცხენი.

თქვენ მაშინვე ცხენს აკიდეთ ყველამფერი, რაც გაქვან და ცხენს უთხარით, რომ, სადაც ჩვენ კარგათ ცხოვრება შიგვიძლია, იქ მიგვიყვანეთ. რამდენიმე დღის შემდეგ ი მოაუცი გელჩქ მოკტა. ბაღებმა ისე გწვენეს, როგორც მოხუცმა დარობა. რამდენიმე თვეს დარჩენ ბაღებმა იმ ქოხში უხატრონოთ. გამიელიენ საკმელი და რა ქნან არ იციან. ბოლოს ქალიშვილს გწვენდა, რომ მოხუცმა გვასწავლა ცხენის ბალნებო. მონახეს ბალნები, ერთი-მხორეს ჩაქრეს და ცხენი მოვდა გელჩქ. აკიდეს რაც თუ ხაბაკი ქონდენ და უთხრენ: წიგვილე იმ ადგილზე, ჰადაც ჩვენ კარქათ ცხოვრება შიგვიძლია. ცხენმა წუძლეა წინ და მწყვანა იმფერ პატარა ადგილზე — მინდორზე, რომელიც ახლო იყო ქალაქზე და ამავე დროს ახლო იყო ტყეზეც.

ბიჭმა გაკეთა იქა ქოსი.

მხორე დღეს დამ უთხრა ძმას: ძმავე, ერთი ჰვირთი შიშა წეაღე ქალაქში და გაყიდე. იმ ფარით იყიდე პური და მოატანე, თვარემ შიშლით გავწყდებითო.

ბიჭმა მართლა წეაღო შიშა, მარა არ იცის უფრო სა გეყიდება შიშა, ამიტომ დიდი მწვალენა გადახტა. ბოლოს ერთ თავარ ქუჩაზე გეარა. იმ ქუჩაზე იყო ერთი სასადილო. ამ სასადილოში იქდა თურმე ხელმწიფე. ხელმწიფემ გეახედა ქუჩაში, რომ დეანახა იმფერი ბაღე, როგორც მის ცოლს უნდა ყოლოდა, ადგა და გეედა გარეთ. ამ ბიჭს დუძახა, ერთი ოქრო აჩუქა და უთხრა, რომ მაი შიშა ამ სასადილოში მგეციო. ბიჭმა შიშა მიცა იმ სასადილოში, იყიდა იმ ფულით პური და წეედა სახლში. ხელმწიფემ რომ მიედა სახლში, თავის ცოლებთან თქვა, რომ დღეს ისეთი ბაღე დეეინახევი, როგორც თქვენმა უმცროსმა დამ სთქვაო. ი ბაღე ძალან შემეყვარდა და, თუ დავახერხე, ჩემ სახლში მოეყვანონაო.

მხორე დღეს დებმა გეატყენ კულიან დედაბერთან და უთხრეს, რომ ი ბაღე, შენ რომ წყალში ჩაგდევე, გუშინ ხელმწიფეს უნახია და რამენაირათ ი ბიჭინა დაკარქეო. ებემ უთხრა, რომე

მომიტანეთ ასი ოქრო და იმ ბიკს დაეკარქავო. ამ დანებმა მესამე დღეს მშუტანეს ასი ოქრო.

ბიკმა მგორე დღეს კიდევ წეალო შიშა. გზაში ხელმწიფე ფაფთონით მიდიოდა და შეხტა ბიკს. ორი ოქრო კიდევ აჩუქვა და წევდა, ცოტა რომ გეგარა ბაღემა, შეხტა ერთი კაცი, რომელიც ყიდევდა ერთ კარზინკას ერთ ოქროზე და ამბობდა: მყიდველიც ინანებს და არამყიდველიცო.

ბიკმა თქვა, რომ მოდი ამ კარზინკას ვიყიდი და რაც უნდა, ის დამემართოსო. იყიდა, ჩევდა ქალაქში, შიშა გაყიდა, იყიდა პური, ჩადვა კარზინკაში და წამოვდა სახლში. სახლში რომ მოვდა, პური ამოღლო და კარზინკა მგორე, პატარა საწოლ ოთახში დაკიდა.

ისადილეს. ბიკმა კიდევ დეფსენა. მემრე ადგა და მივდა კარზინკასან. თქვა, რომ რეგზანა ვინანო, ერთს ჩევხედავ შითო. ბიკმა ჩამეღლო კარზინკა და ჩახედა, რომ შიგნიდან ერთი დაბალი კაცი გამოხტა, რომელსაც ორჯერ მეტი, აქ წვერი თავის ტანის სიგრძეზე. ამ მოხუცმა გამოხტა გარეთ და გეაქცა. ბიკმა ღუძახა: ბიძია, სა გარბი, შენ მამა და მე შვილიო.

მაშინ მოხუცმა მოტრიალდა და უთხრა: შენ რომ მაი არ გეთქვა, რომ შენ მამა და მე შვილიო, მე წევდოდი, ახლა მე შენ დეგენმარები ყველამფერშიო. ხვალ რომ ქალაქში ჩახვალ, რვა ფუთი თოკვი იყიდე, რომელ თოკვითაც გემებს ამბენო.

მგორე დღეს ბიკმა წევდა ქალაქში. იყიდა რვა ფუთი თოკვი სხვილი და უკვირს, რომ იმ პატარა კაცმა ეს თოკვი რაფრათ უნდა მოიხმაროსო. დეჭირა დროგი და თოკვი მოეტანა სახლში. მოხუცმა გამოვდა სახლიდან გარეთ. მოკიდა თოკვს ხელი და ჩამეღლო. მემრე მოკიდა ერთ წვერში ხელი და რომ გაძრია, სულ ბოლოში გაქანა.

აჲ თოკვი შემდეგ წეალო ტყეში, რაც ხეებს შამუსტვა, შამუარტყა. მოსწია და დაგლიჯა. მიათრია მდინარესან. გაკეთა უცფათ ვებერთელა ტივი, დეჲდინა ტივზე ეს ბიკი და გატანა ქალაქში, ქალაქში ყიდევდა ბიკი შიშას და ასე მდიდრდებოდა.

ერთხელ, როცა წევდენ მოხუცი და ბიკი შიშის მოსაკრელათ, კუდიანმა ებემ ჩაედა დერგში, გამოცურა წყალი, მივდა ამ ბიკის სახლში და გოგოს დეწყო ლაპარიკი. გოგოს უთხრა, მე რომ თქვენთვის ძალიან კარგი მინდა და იმიტომ გებნევი, თუ არა არ გეტყოდი არაფელს. თქვენ აქ ცხოვრობთ ძალიან ღარიბულათ. თქვენ რომ ის ბეჭედი ქონდეს, თქვენ ბელს ძალლი არ დაყფეს.

მართალია, შორს, მარა ძალიან ძვირფასია და მეგრე თქვენი საქმე წინ წავა. კუდიანმა ლაპარაკში ისე შფაყვარა ი ბეჭედი, რომ გოგომ ტირილი დეგწყო. კუდიანმა ებემ წვედა. ქალიწვილი ტირის. ამ დროს მოვდა მოხუცი და კითხა: რატომ ტირიო? გოგომ უთხრა: ამამუალ ადგილზე ერთი ბეჭედი ყოფილა და ის მინდაო. მოხუცმა უთხრა: ნუ ტირი, ვინცხამ გითხრა მაგი, იმას შენი სიგლახე უნდა და ინიტომ გითხრა. იმ ბეჭედისათვის ბევრი წვალობს, მარა ვინმემ ვერ შესძლო მისი მოტანა. მოხუცმა იმდენი ქნა, რომ ქალიწვილი წაყურა, მარა გოგომ ბეჭედის სიყუარული ვერ ამოძლო გულიდან. ბიქიც მოვდა.

გოგომ უთხრა ძმას: ძმავე, ამამუელ ადგილზე ერთი ბეჭედი ყოფილა, ი თქურ მოეტანეთ, მე არ მინდა ცხოვრებაო. ძმამ უთხრა, რომ წავალ და მოვტანო. მოხუცმა ბევრი უშალა, მარა ბიქმა მაინც არ დეგშალა. მოხუცმა უთხრა: რადგან არ იშლი, მე ვალდებული ვარ გასწავლო გზა.

მოხუცმა დაჯდა და დწყყო სწავლება: აქიდან რომ წახვალ, ყოველთვინ ძარე მარჯნით. მაშინ მიაღგები ერთ სახლს. სახლის ეზოში ქალი სარეცხის რეცხვაში იქნება. შენ რომ მიხვალ, ჩუმაღ მდებარე, ძუძუებზე ხელი შწვეღ და უთხარი: შენ დედა და მე შვილიო, თვარემ ცოცხალი ვერ გაღურჩები.

უთხარი, რომ ბაღორ შექერმა მოკითხვა შემოგითვალაო. იქიდან რომ წახვალ, მიაღგები ერთ დიდ მდინარეს. დეგწაფე და რამდენიც გინდა ერთი იმდენი სვი. წდინარე ბინძურია, მარა შენ თქვი: ოპ! რა კაღ წყალი ყოფილაო. მაშინ მდინარე მოქცემს გზას და გვიღლი. შეხდეგ შეგბტება სურათები აქეთ-იქით. შენ არ შეხედო იმ კაცის სურათებს, თვარემ მოგკლავენ, რომ არ შეხედავ, გვიღლი. მეძრე შეგბტება ყოჩი და ვეფხი. ყოჩ აქ წინ ხორცი დაღებუღი, ვეფხეს აქ თივა. შენ თივა ეღღ და ყოჩს დწყარე და ხორცი ვეფხეს. მაშვინ იგინი გაგიშვებენ. შემდეგ მიაწვე იმ სახლს, სადაც ბეჭედი, მარა იქაც ფრთხიღათ უნდა იყო. კარებთან რომ მიხვალ, პირვეღად კარებში არ შეხვიღდე, კარები ყვირიღს მოართობენ. მაშინ მცვეღები გამოხტებიან, შენ დაძალღა მოასწარი. მცვეღებს რუმ არვინ დახტება, კარებს გაღახვენ, შენ შემდეგ მიხვალ, შიღღებ კარებს და შეხვალ. კარები ხმას არ ვეღღებენ, რადგან გაღახეს. იქ ძინავს ერთ ლამაზ ქალს და მას აქ თითზე ი ბეჭედი წანოცმული. ათის დათღაში ი ბეჭედი წამოაძრე და გამოაქციო. ეს ყვეღამფერი რაც გითხარ, ვინმეს არ უთხრა. აწე მშვიღობით.

ბიჭმა წევდა და მარა სულ მარჯვნივ. შესტა ერთი ხარი, მუხლამდი ბალასშია, გვერდზე წყალია, ოვს და კიდევ ამბობს — რა მშიაო! ბიჭმა კითხა, რომ რატომ ამბობ მშიაო.

ხარმა უთხრა: მასე გაძლედი ზევრი გვინახავს და გამომლედი არაო. თუ შენ გამოივლი, ხაშინ გეტყვიო. გეძარა.

შემდეგ ნახა ერთი მსუქანი ხარი, უბალახო კორდზე დგას და ამბობს — რა მძღარი ვარო. ბიჭმა ამასაც კითხა — რაშია საქმეო. ხარმა ისე უთხრა, როგორც პირველმა. გეძარა, შესტა ერთი ქალი და კაცი, ერთ კრავეტზე წევან და ყვირიან: გეწორო, არა შენ გეწორო.

ბიჭმა უთხრა: რაშია საქმე, რომ ამისისხო კრავეტზე წევხართ და ვერ ეტყვიით? მაგინმა უთხრე, რომ მასე გამლედი ბევრი გვინახავს და გამომლედი არაო. შენ ეხლა წადი და, თუ გაპოიარ, ნაშინ გეტყვით ყველამუერსო. ბიჭმა წევდა. შესტა კიდევ ერთ ქალ და კაცს, რომლებიც თოსის ტარზე იყვნენ და ერთი მეორეს უგნებოდენ: გამეწურე, არ გადავარდე! არა, შენ გამეწურე, არ გადავარდეო. ბიჭმა აგინს შეეკითხა: იქით შემსტა ქალი და კაცი კრავეტზე არ ეტყვიოდენ, აქ თქვენ თოსის ტარზე გამიეწურეთო უგნებით, თუ ძმა ხართ, მითხარით, რაშია საქმეო. კაცმა უთხრა: მასე გამლედი ბევრი გვინახავს და გამომლედი არვინ. შენ თუ გამოძარ, მამინ გეტყვითო.

წევდა ბიჭმა და მიადგა იმ ბინაურ მდინარეს. რომელზეც გასლა უნდა მას. დიეწათა და რამდენიც მას უნდოდა, ერთი იმდენი ზედმეტი დალია. რომ ადგა ზეთ, წყალი არ მოწონდა, მარა მაინც თქვა: ოჰ! რა გემოძანი ყოფილაო. მაშინ წყალმა გზა დუთმო. და ბიჭმა გეძარა. მემრე გზაზე შესტა ნას იქით-აქეთ ვორი სურათი, რომელსაც ბიჭმა ზეთ არ შეხედა და გეძარა. მივდა იმ ადგილზე, სადაც დაბმული იყვნენ ვეფხვი და ყოჩი, ყოჩს წინ ეყარა ხორცი და ვეფხვს თივა. ბიჭმა შუცვალა: ყოჩს თივა დუყარა და ვეფხვს ხორცი, რაც მაგინს ძალძან გუხარდენ და ეს ბიჭი სიხარულით გუშვეს.

ბიჭმა მივდა სახლთან. შესავალი კარი ცალი'ლია იყო, ცალი დახურული, ღია მოხურა და დახურული გაღო. მემრე შევდა. ათი წუთის განმავლობაში ქალს ბეკედი წამოაძრო და მობრუნდა უკან. ამ დროს ქალს გამეღვიძა და კარებს დუძახა: არ გუშვათ ეს ბიჭიო. დახურულმა უთხრა, რომ მე დახურული ვიყავი, მომწყინდა ისე ყოფნა. ამ ბიჭმა კი მიხურა და ამას როგორ არ გუშვეფო, მისთვის გზა დიმილოცნია, წევდესო. ღიამ უთხრა: მე

ყველთნინ მიხურული მომწყინდა და ამ ბიქმა გამალო. ნეც მისთვის გზა დიმილოცნა, წევდესო.

ბიქი გარბის, ქალი ნიზდევს. ქალნა დუძახა ვეფხს, რომ, ვეფხო დეპქირე ეს ბიქიო. ვეფხბა უთხრა: მე ჯერ ხორცი არ მიქამია და ნაქამა ამ ბიქნა და ნაგას როგორ დევქერ, ნისთვის გზა დიმილოცნიაყო. შემდეგ დუძახა ყოჩს. ყოჩო, არ გუშეა ეს ბიქიო. ყოჩნა უთხრა: ჯერ ჩემთნინ თივა არვის უქმეგია და ნაგას როგორ არ გუშეგებ, მისთვის გზა დიმილიცნიაყო. ბიქი გარბის და ქალი მიზდევს. მიაწინენ სურათებთან. ქალმა დუძახა სურათებს, რომ არ გუშეგა ეს ბიქიო. სურათებნა უთხრეს: ვინც აქ გეივლიდა, ყველა თვალეზში გვინწერდა. ამ ბიქმა კი ერთიც არ შემოგვსედა. ალბათ დიდი კაცია. გეძაროს, ნაგას ხელს არ შეშლითო. მემრე ნივდენ წყალთან და ქალმა წყალს დუძახა: — არ მიცე გზაო, მარა წყალმა უთხრა, რომ ვინც ჩემთან მოდიოდა და დამლევდა, ამბობდენ: ფუ, რა გლახა წყალიაყო და ჩემ სიბინძურეს კიდევ უმატებდენ. ამ ბიქმა, რომ დამლია, წამოძძახა: ოჰ, რა გენრიელი წყალი ყოფილაო და იმაზე გზის ნუცემელ როგორ ვიზამ, მისთნინ გზა დიმილოცნიაყო. და მიცა გზა. ბიქმა რომ გეძარა, ქალმაც შევარდა, მარა წყალმა მუსწროო და ქალი დარჩო. ბიქმა გუდგა ნელნელა გზას.

გზაზე შექტა მას ის ქალი და კაცი, რომელიც თოხის ტარზე აწვენ. მაგინმა უთხრენ, რომ ჩვენ ახლა გეტყვითო. ჩვენ რომ ერთმანები გვიყვარდა და კიდევ გვიყვარს, იმიტომ ვეტყვით თოხის ტარზეო. შემდეგ შეხტენ კრავეტზე რომ იწვენ. იგინნა უთხრენ: იმიტომ ვამბობდით ჩვენ გეწურეო, რომ ერთქვანები გვძულდა და გვძულსო. შემდეგ შეხტა სუქან ხარს. ხარმა უთხრა, რომ ჩემიდან ჩემი პატრონი მადლიერი იყო და ახლაც მე იმიტომ კარქათ ვარო. შემდეგ შეხტა ხმელ ხარს. ხმელმა ხარმა უთხრა, რომ მე ჩემი პატრონის მუხანათი ვიყავი და ახლა, რაც კარქა ვქამო, მაძნც შიერი ვარო.

იქიდან ბიქმა მივდა ვორმოცი ძმა დივების სახლში. ეს ბიქი ამ დივების სახლში დარჩა შეიდ დღეს და მისი ბექედი ხელში ეჭირა დივების უფროს ძმას და ხელში ათამაშებდა. მარა ნინინგლობა არავითარი არათერი არ იცოდა. მეშვიდე დღეს დილას გარეთ გეახედენ, რომ მათი სახლის მახლობლათ ერთი დიდი სახლია აშენებული, დივებს ძალგან გუხარდენ და სიხარულით გადევდენ ახლად აშენებულ სახლში, სადაც თითოს მუწნია სამსამი ოთახი. შემდეგ ბიქმა ართვა თავის ბექედი და წამოვდა სა-

ხლში. როცხა შინ მივდა, ბალორშექერი სახლში დახტა და ძაღმან გუხარდა.

ბალორშექერმა ართვა ბეჭედი, დუწყო ლოცვა და იმ ლამის განმავლობაში ისეთი სულ ოქრომს სახლი აშენა, რომ თელ სახელწიფოს იყიდდა მისი ფასი, დილაზე, რომ მზემ ამოვდა და ოქრომს სახლს ნანათა სხივები, ოქრომს სახლიდან ხელმწიფის სახლზე შანათა, ხელმწიფეს გუჯვირდა და ყავაზები გავზანა, თუ რა ანათებს ჩემ სახლს, გამიგეთო. ყავაზებმა გეგეს, რომ ოქრომს სახლზე ანათებდა მზე და მისი შოპნე ხდებოდა ხელმწიფის სახლს. მივდენ და ხელმწიფეს მუახსენეს, რომ ოქროსთმიან ბაღებს ზუშენებიან ოქრომს ისეთი სახლი, რომ ჩვენ სახელმწიფოს იყიდის და როცხა მზე ამოდოდა და ანათებდა იმ სახლს, მისი შოპნე ანათებს ამ ჩვენ სახსო. მაშინ ხელმწიფემ თქტა: რაცნდა დამიქდეს, ი ბაღებინდა მევევანოვო.

ეს რომ ქაღებმა გეგეს, მაშინათე გექცენ კუდიან ებესან და უთხრეს: ი ბაღები რამეფრათ მოგვაშორვე. ახლა იმფერი სახლი ზუგიან, რომ თელ სახელწიფოს იყიდისო. მეგემ მეფეს ძაღმან მოეწონა და თქვა, რომ რაცნა დამიქდეს ი ბაღებიანა მევევანოვო და მის მოყვანამდი ი ბაღები მოგვაშორვე, თორემ ჩვენი საქმე ცუდათ წევდა. ფული და საჩუქვარი შემდეგ ჩვენზე იყოსო.

კუდიანმა ებემ უთხრა, რომ მე იმფერ ადგილზე გავაგზავნე; რომ იქ წამსვლელი ცოცხალი არ დაბრუნებულა და იმან თუ იქიდან ცოცხალი მოვდა, ეღბეთ ბეჭედიც მოიტანა, რომ იმფერი სახლი გავკეთა. ახლა მე ჰად გავაგზანო, რომ ი დავლუმპო. იმაზე ძნელი არა მაქ სადმე გასაგზავნიო.

ქაღებმა უთხრეს, რომ შენ გავზანე და შედღება ვერ შანსრულოს და დეღლუპოსო. კუდიანმა უთხრა; კარგი, მე ვეცდები, მარა ვორმოზდაათი წითელი ოქრო ხეალ დილას მომიტანეთო.

მგორე დღეს დილას ქაღებმა ნუტანეს ვორმოზდაათი ოქრო. კუდიანმა წევდა იმ ბიქის სახლში, თან წეღლო დერგი, რომ მდინარეზე მივდოდა, ამ დერგში ჩაქდებოდა და გეეღოდა გაღმაში. მივდა მდინარეზე, ჩაქდა დერგში და გეეღა გაღმაში. შემდეგ მივდა ოქრომს სახლში. სახლში დახტა მარტო ოქრომს თმიანი გოგო.

დუწყო ქალიშვილს ლაპარიკი: მე ხომ შენტვის გასწავლე ყველამფერი. გითხარი — ბეჭედი მოეტანეთ და გამდიღრდებით მეთქინ და ხომ მართლა მოეტანეთ, ამფერი სახლი აშენეთ. მე,

გოგოვ, რასაც გეტყვი, თქვენთვის ვჩივი იმიტომ, რომ მებრალებით, უდემდამო ხართ. ახლა ასეთ სახლს მუხტება იმფერი არღანი, რომ თავისთავათ უკრავს. სწორედ ასეთი არღანი ამამუალ ადგილზე აქ ერ ქალს და ი არღანიც მუატანიე შენ ძმასაო.

კუდიანმა ებემ წევდა, მარა ისე შეაყვარა ამ ქალიშვილს ი არღანი, რომ ქალიშვილი ატირა. ბალორშექერმა რომ მოვდა, ტირალე დახტა, კითბა: რა დაგემართაო. გოგომ უთხრა: — ამამუალ ადგილზე არღანი ყოფილა და თუ არ მეეტანეთ, მე დერდით მოვკტებო. ბალორშექერმა უთხრა: მაგას შენ ვინ გებნევა, შენი ძმის და შენი სიგლახე უნდა და ამიტომ გებნევაო. მოხუცმა იმდენი ქნა, რომ ქალიშვილი წაყურა, მარა ქალიშვილს არღანი მაინც არ ამიწყდებოდა.

ძმა რომ მოვდა, დამ მაშინათვე უთხრა ძმას არღნის ამბავი. ძმამ უთხრა: ბვალეე წავალო. მოხუცმა ბევრი უშალა, მარა ძმამ არ დეაშალა და სთქვა: რაც არ უნდა დამიჟდეს, ის არღანინდა მეეტანოვო. მაშინ მოხუცმა უთხრა, რომ რადგან მიდიხარ, მე მევალეება გზა გასწავლოვო.

შენ რომ წახვალ აქიდან, სულ მარცხნი ტერეფზე. გზაში დიეები არ შეგხდება და სხვა, რაც შეგხტა ბეკდის მოსატანათ, ყველაი შეგხტება და როგორც მოიქეცი მაშინ, ისე ჳოქეცი ახლაც და ისე მიაწევ სახლთან. შენ რომ მიხვალ სახლთან, ი ქალი, რომელსაც არღანი აქ, მლორე კუთხეს ქათმებზე დასაყართ იქნება გადასული. მაშინ შენ შევარდი, კედელზე კიღია არღანი, ჩამოძლე გადეკიღე და გამოქეცი.

ბიქმა წევდა და მარა სულ მარცხნი ტერეფზე. მიაწია წყალთან. წყალი დაღია და თქვა: რა კარგი წყალი ყოფილიაო. მაშინ წყალმა გზა მიცა. ბიქმა გეძარა და მიდის, სურათებთან რომ მივდა, სურათებს ჰერ არ შეხედა, ისე გეძარა, მივდა ყოჩთან და ვეფხთან. მაგინს საქმელი შუცვალა და გეძარა მივდა კალოზე. ე. ი. ეზოში. სახლის ბატონი მლორე კუთხეში ქათმებს უძობდა. ამ დროს ბიქმა შევარდა ოთახში, ჩამოძლო არღანი, გადეკიღა და გამოქეცა. ქალმა დეძანხა, რომ არღანი მოძარა და გარბის. გამეძბრღივა მას დასაჭირავათ და ვეფხს დუქახა: ვეფხო, დეძკირე მაძ ბიქი, არღანი მიაქო. ვეფხმა უთხრა, რომ ამ ბიქმა იმფერი საქმელი მაჭამა, რომ ჯერ არ მიჭამია ასეთი საქმელი. მაგას როგორ ვაწყენილეთ. გეძაროს, მისთვინ გზა დამილოცნია-ვო. შემდეგ მიმართა ყოჩს, მარა ყოჩმაც იგი უთხრა, რაც ვეფხვმა. ბიქი გარბის და ქალიც მიდევს. ამ დროს მიაწიენ სუ-

რათებთან. ქალმა მიმართა სურათებს, რომ არ გუშვავთ, დეჰქირეთო. სურათებმა უთხრეს: მაგას არ დევქირავთ, რადგან მაგას ჩვენთვის ზედაც არ შემუხედნია. ალბათ დიდი კაცია, რომ არც იკადრა ჩვენზე შემოხედვა და მაგას ჩვენ როგორ დევქირეთო. ცოტა ირბინეს, თუ ბევრი ირბინეს, მიაღწიენ წყალთან. ქალი დუძახებს წყალს: არ გუშვავ, წყალო, მარა წყალმა მიცა გზა. სთქვა: იმთან ვინც მოდიოდა და მსმიდა, ამბობდა: რა ცუდი წყალი ყოფილაო. ამ ბიჭმა კი სთქვა, რომ რა კარგი წყალი ყოფილაო და მახე გზის მუტემელ როგორ ვიზამო.

ბიჭმა გეჰარა და ქალმაც შეჰარდა გასაველელათ, მარა წყალმა არ დაცალა და ქალი დეჰხრჩო.

ბიჭმა ეს ამბავი რომ დეჰნახა, ერთი კარკათ დეჰსვენა და მემრე ნელ-ნელა გუდგა გზას სახლისაკენ. სახლში რომ მივდა, თავის დას ძალჯან გუხარდა, რომ ძმამ არღანი მუტანა, მჰერე დღეს, დილას არღნი ტკბილი ხმამ ხელმწიფის საბლამდი მიაწია. ხელმწიფეს ძალჯან მჰეწონა ეს ხმა და კაცი გავზანა, რომ წადით და გამიგეთ, ვის სახლშია ი არღანიო. კაცმა წევდა და გეჰგო, რომ ეს არღანი თავისთავად უკრავს თანჯარასან იმ ოქროს სახლში. ხელმწიფემ თქვა კიდევ: რაც არ უნდა დამიღდეს, ი ბაღებინდა მეჰყვანოვო.

მჰორე დღეს ხელმწიფის ორმა ცოლმა გეჰქცენ იმ კუდიანებესან და უთხრეს: ი ბიჭი კიდევ სახლშია. რამდენი ფულიც გინდა წეღლე, მხოლოდ ბიჭი რამენაირათ დაღუმპეო. ებემ თქვა, რომ მე იმ ბიჭს ძნელი საქმე დაეჰვალე და შასრულა, აწე მე ისეთი საქმე არ მაქ გასაკეთებელი, რომ იმან ვერ გააკეთოსო. დებმა უთხრენ, რომ შენ დავალე და ბეჰქი ვერ გავკეთოსო. ებემ ფული მნლო რამდენიც უნდოდა და მჰორე დღეს წევდა დაეღებული საქმის შესასრულებლად.

ებემ რომ მივდა სახლში, დახტა მარტო ქალიშვილი, ქალიშვილს დუწყო ლაპარაკი: შვილოვო, ხომ იცი მე რაც გითხარ. თქვენთვის სასარგებლო გითხარ. სახლი ჩემი საშუალებით გაკეთეთ. და ეს არღანიც მე გასწავლე, რომელი არღანიც თქვენს სახლს აშვენებს, მარა ახლა ერთი თუთიყუში აკლია. თუთიყუშიც რომ იყოს არღანის თავზე და მისებურათ ლაპარაკ დეჰწყებდეს, თქვენი ცხოვრება იქნება შემდეგ სანური, ქალიშვილს იმდენი ელაპარაკა, რომ სულით და გულით დარწმუნა და ასწავლა, თუ ი თუთიყუში ჰად იყო და უთხრა: ხვალე გავზაენე შენი ძმა და ი თუთიყუში მუაყვანიეთო და წევდა.

როდესაც ძნამ მოვდა, დამ უთხრა: ამანუალ ადგილზე ყოფილა თუთიყუში და ის თუ არ მოვეყვანეთ, ჩვენი ცხოვრება კაპეჯათ აო ვარგაო. ძმამ გადაწყვიტა წასლა. ამ დროზე ბალორშექირი:ც მოვდა. ბიქს კითხა: ჰად მიდინბარო? ბიქმა უთხრა, რომ ამამუალ ადგილზე თუთიყუში ყოფილა და მოვეყვანონაო. ბალორშექერმა უთხრა: ნუ წახვალ, თუარა დეაღლუმბეპიო, მარა ბიქმა მაანც არ დეაშალა, მაშინ ბალოშექერმა უთხრა: რადგან არ იშლი და მისვალ, შე მოვალე ვარ, რომ გასწავლო ყველამფერი. მოაგაეცოტაო.

ბალორშექერმა გათალა სამი კომბალი, გამოაყვანა ცხენი, შაეღუმლა ბიქი. მიცა სამი კომბალი და უთხრა: სამ თვეზე მიხვალ იმ ადგილზე, ჰადაც ი თუთიყუში არისო. თუთიყუში ზის ერთ მისირის ხუმბრაზე. შენ რომ მიხვალ, დეანახავ ბევრ ხალხს, რომლებიც გაქვავებული არიანო. შენ რომ მიხვალ იმ ადგილზე, საიდანაც კომბალინა ესროლო, გაჩერდი, დეაღვენე და ერთი კომბალი ესროლე. თუ ვერ დატანე თუთიყუშს. მუხლამდი ამოიკირვი. მემრე ესროლე მგორე. მეორეც თუ ვერ დატანე, წელამდი ამოიკირვი, მესამეს ესრი და ისიც თუ ვერ დატანე, სულ გაქვავედებო და ბიქმა წეედა.

სამ თვეს მარა ცხენით და მივდა იმ ადგილზე, სადაც თუთიყუში იყო. სასროლ მენიილზე გაჩერდა და ესროლა კომბალი, მარა ვერ დატანა. მუხლამდი ამოაკირა, მგორე ესროლა, ვერც მგორე მუახევედრა. წელამდი ამოაკირა. ესროლა მესამეც. ვერც მესამე მუატანა და გაქვავედა. ბალოშექერი თლის თვეებს. გამოთლილი აქეს მასლა და მოსლა ექსი თვე. ექეს თვეზე თუ არ მოვდა, მაშინ მიხტება, რომ თუთიყუშს ვერ დატანა და გაქვავედაო. ბიქმა რომ წეედა, მას მემრე გევედა ექსი თვე და ეს ბიქი არ მოვდა. გამოვდა კიდეე თუთხმეტი დღე. ბალორშექერმა დარწმუნდა, რომ ბიქი ცოცხალი აღარ იყო. ამისათვინ დაიწყო მზადება წასასლელათ. გათალა სამი კომბალი და გოგოს დუძახა: ცოცხი მოატანე და მოა ჩემთანო. გოგომ მუტანა ცოცხი და მივდა. ბალორშექერმა ცოცხი ართვა, რაცხა ჩუქითხა. გოგოს დარტყა ცოცხი და გოგოც გადნქცია ცოცხათ. ეს ორი ცოცხი თაროზე შემოაღვა და გამოვდა გარეთ. დაუკილტა კარები და გუდგა გზას.

ბალოშექერმა ერ თვეში მიაწია იმ ადგილს, სადაც თუთიყუში იყო. მოამარჯვა კომბალი და ესროლა თუთიყუშს. ვერ მოარტყა, მუხლამდი ამოაკირა. ესროლა მეორე, ისიც ვერ მოარტყა. ესროლა მესამე და მუარტყა. ამ დროს ყველა ამოკიმენტებული

კაცები გაცოცხლდნენ და დედას იხილეს. არა მე მუარტყი და არა მეგო. ბალოშექერმა მოაქრითა ქეუა, დატანა ხელი თუთიყუშს, მიარდა თავის ნაშვილებს, შეედნ ცხენებზე და მუსყენ. სახლში რომ მოედნ. ცოცხი გადქცია გოგოთ და ბალოშექერმა უთხრა ბიქს, რომ შენ უცილებლათ ხელმწიფე დაგპატიყავს და მის დაპაიჯებაჰდი, შენ დაპაიჯე თავის ჯარითო. ბიქმა გელჩექ დაპაიჯა ხელმწიფე თავის ჯარით, ხელმწიფემ ესტუმრა სამი ათასი კაცით და ხელმწიფეს უკვირს, რომ ცეცხლი არ ანთია, რანა გვაჰამონო. მარა, როცა სტოლები გემართა, ისეთი თბილი საქმელები მოედა, რომ მეფეს არც ენახა. მეფეს ძალიან გუყვირდა. ყველა კაც მიცეს თავისთაველა ოქროს კოვზები. მეფეს ისე მდევონა კოვზები, რომ ერთი დასტა კოვზების მოპარვა მედნდომა, მარა მისმა თანაშემწემ უთხრა: შენ ხელმწიფე ხარ და არ შეგშენის, სირცხვილია და არ მოჰპაროვო.

ეს ბალოშექერმა მოაწყო ყველაფერი, შამჩნია, თავის ნაშვილეს უთხრა: მუტანე ვორი-სამი დესტე კოვზები და ხელმწიფეს აჩუქეო. მარალაც ბიქმა მუტანა სამი დესტე კოვზი და აჩუქეა ხელმწიფეს. ხელმწიფეს ძალღან გეხარდა და მადლოზაც გადუხადა. შემდეგ იქედეს კაჲ სასნელებით და სალამოზე ნასიამოვნევი მეფე თავის ჯარით დაბრუნდა სახლში.

მმორე დღეს მეფემ დაჰპატიჯა თავის სახლში ეს ბიქი. მაშინ ბალოშექერმა უთხრა: შენ რომ მიხვალ კალოზე, მოსამსახურეები ცხენს აგართმევენ და გეტყვიან: შენ ცხენს რა დუყაროთო. მაშინ შენ უთხარი, რომ ჩემ ცხენს დუყარე ნალ-მუხიო. ისინი გეტყვიან: ნალ-მუხი როგორ დეყრებაო! მაშინ შენ მაგარი სილღე გართყი. ისინი მეფესან გიჩივლებენ. მეფე დაგიბარებს. რომ მიხვალ მეფესან, მეფე გეტყვის: რატომ გიმილახე მოსამსახურეო? მსახური ეტყვის — იმიტომ, რომ მე ვკითხე — შენ ცხენს რა დუყაროვო. მან მითხრა — ნალ-მუხიო. მე უთხარი: ნალ-მუხი როგორ დეყრებავო და ამისათვინ მან სილღე გამართყაო. მაშინ მეფე გეტყვის: ნალ-მუხი როგორ დეყრებაო? მაშინ შენ უთხარი: შენ ის დეაჯერე, რომ ქალმა ლეკვები დაყარაო და ნალ-მუხის დაყრას არ ჯერობო! და ერთი სილღეც მასაც გაართყიო.

ბიქმა რომ მივდა, მსახურმა ართვა ცხენი და უთხრა: შენ ცხენს რა დუყაროთო. — ჩემ ცხენს დუყარეთ ნალ-მუხიო, უთხრა ბიქმა. ნალ-მუხი როგორ შეაძლებავო! — უთხრა მოსამსახურემ. ბიქმა — რატომ მითხარ მასეო და სილღე გართყა. მსახურმა მეფესან გუყსაჩივრა, რომ სტუმარმა გამლახაო. მეფემ დედაბარა სტუმარი და კითხა: რატომ გიმილახე მოსამსახურეო.

— თვითონ მას კითხეო, უთხრა.

ხელმწიფემ კითხა მოსამსახურეს: რატომ გაგლახაო. მოსამსახურემ უთხრა: მე ვკითხე შენ ცხენს რა ღუყაროვო და მან მითხრა ნალ-მუხიო, ნალ-მუხი როგორ დეყურებაო, — უთხარი და ამისათვის გაპლახაო. ხელმწიფემ ზუბრუნდა და უთხრა ბიქს: ნალ-მუხი როგორ დეყურება ცხენზეო.

ბიქმა უთხრა: შენ ცოლმა ლეკვები დაყარა, ი დეჯერე და ცხენზე ნალ-მუხის დაყრას არ ჯერობო და ერთი სილლე ხელმწიფესაც გაარტყა.

ხელმწიფე მიხტა თავის დანაშაულობა, მარა რალა დროჲს. ხელმწიფეს ჯარმა შეჯანყდა ამ მიზეზის გამო და ხელმწიფე მოკლეს. ხელმწიფეთ გეჲვანეს ეს ბიქი. დედამისი კიდეე შეიდჯვარედინ გზაზე იყო. გავზანა იქანაჲ კაცები და მოაყვანია. თავის დედინაცვლებისათვის დამშოია ოთხი ცხენი.

ოთხ ცხენსაც მარილი აქამა და წყალი არ ასეა.

შემდეგ ერთ კუთხეს თივა დაყარა და ერთ კუთხეს წყალი დადგა ვედრებით. გეჲყვანა და გვჩერა ცხენები მოპირდაპირეთ, ისე რომ შიერი ცხენის თავები თივისკენ და მარილნაქამი წყლისკენ. მიყვანეს ეს ქალები და ცალი ფეხი მჲაბეს მშიერ ცხენებს, ცალი მარილ ნაქამს. ასე განშაბეს ვორვე დები ცხენებს და შტაზე განწყვიდიეს. შემდეგ ბალორშექერმა გამოხტა და გეიქცა. ბიქმა დუჲახა: ჰად გარბიო? ბალორშექერმა უთხრა: აწე ნე წავალ, შენ ჩემი თავი არ დაგკირდებავო, მარა ახალმა ხელმწიფემ და არ გშევა და უთხრა: არა, მე შენ არ გაგიშვებ, რადგან შენ ნე ბევრი დახმარება გამიწიე, — შენ ჩემი მამა ხარ და დედაჩემიც უნდა მოქცე ცოლათ და ჩემთან იცხოვრეო. მართლაც დედამისი მიცა ბალორშექერს ცოლად და შემდეგ იმცხოვრეს ტკბილათ.

32. მამა და შვილი

ერთ დედ-მამას ერთი შვილი ყოლია. ეს ვაგი რომ თუთხმეტი წლის გახტა, მამამ უთხრა, რომ შენ კაცი არ გახტები, არაფელში არ გამოდგებიო. ასე უთხრა მამამ შვილს ერჯერ, ორჯერ და ბოლოს ათჯერაც.

მამეინ ამ შვილმა რა ქნას, იძულებული გახტა ამ ადგილიდან გასულიყო და გევა ამ სახლიდან შვილი. გევა და წევა. გადაედა ამ ბიქმა სხვა სახემწიფოში. ერთ ქალაქში მიედა და

ბევრი ისწავლა. ამ სწავლაში ათი-თორმეტი წელწადიც გვედა. სწავლა დამთავრა და ამან გახტა ხემწიფე.

მამამ კი სულ არ იცოდა, იგი შვილი სწავლობდა თუ რას იზამებდა. ის ხომ სახლიდან წვედა, მას მემრე დედ-მამისთვის წერილი არ მუწერია და მაგინს შვილისაგან წერილი არ მშლია.

ახლა ამ ბიჭმა ხემწიფე გახტა ღი მამამისი, რაც შეაძლებოდა, ძლიერ ღარიბათ ცხოვრობდა. ღარიბ ოჯახში იყო. ამ ბიჭმა შეთვალა. მიცა ცნობა ამა და ამ სოფელში, — ბრძანება გავზანა, რომ ესა და ეს კაცი დეაქირეთ მომიყვანეთო, — ემ ამ მამამისიხა მიცა ცნობა.

მართლაც დეაქირენ ეს კაცი და მიყავენ დაგლეჯილი ურუბით. ჰად მიყავენ არ იცის, არც ის იცის, რომ იქ, იმ სახემწიფოში, მისი შვილი ხენწიფეა. მხოლოთ ის იცის, რომ მიყავენ ხენწიფის წინაშე. წუდგინენ ხემწიფეს ეს კაცი.

შდეკითხა ხემწიფემ, რომენ შენ შვილი გყავს თუ არაო.

— კი მყავდა შვილიო, უპასუხა ბერმა.

— სადნა შენი შვილი, თუ იციო!

— ჩემი შვილი რამოდენიმე წელიწადია, სახლიდან გვედა. წვედა და მემრე აღარ დაბრუნებულა, ისე დეაქარქაო. მას შემდეგ მისი წერილი არ მიმიღია და მის მერაყში ჯავრით ძლიერ დავგლახდით მეცა და ჩემი ცოლიცო.

შვილმა კი იცნა მამა, მაგრამ მამამ ვერ იცნა შვილი.

— რაძლენი წელწადია მას შემდეგო? — უთხრა ხემწიფემ.

— მას შემდეგ ათი-თუთხმეტი წელიწადი გვეიდა, რაც ჩემი შვილი სახლიდან წასულიაევო, — უთხრა ბერმა.

მაშენ უთხრა ხემწიფემ, რომენ შენ შვილს ეუბნებოდი, რომ კაცი ვერ გახტებო, ახლა ხომ გაეხტი კაცი, ის შენი შვილი მე ვარო. მამას გუხარდა შვილის ნახვა, გულზე მოვდა და უთხრა შვილს, რომენ ეს კარქიავო, მაგრამ ერთი უნდა გითხრა, შვილო, და არ გეწყინოსო. სწავლა კი მიგიღია, შვილო, მაგრამ ზრდილობა ვერ გისწავლიაევო.

— რატომო? — უთხრა შვილმა.

იმიტომ, რომ შენ ჩემი თავი ასე დაქირული კი არ უნდა მოგეყვანა, არამედ სხვაფრათ უნდა მოქცეულიყავი. შენ ჩემთვის უნდა კარქი ტანისამოსი გამოგეგზავნა და ჩეგეცმია უნდა. კარქი კაცი უნდა გამოგეგზავნა ჩემთვის, ჩემი მიმკითხავი ელჩი, რომელიც შენს ანბავს წინასწარ გამაგებიებდა და ისე უნდა მოგეკითხე

და მოგეყვანევო. ამიტომ შენიშენას გაძლევ. რომ ვერ მიგიღია ზრდილობაო.

შვილმა მამას დიდი ბოდიში მუსადა და შენდევ კარგი პატივი ცა. მიხტა მის დანაშაულობას.

33. მოხერხებული ბიჭი

ყოფილა ძველ დროში ერთი დედა და შვილი. ესენი მეტად ღარიბი ყოფილა მეგემ, ფუხარა. შვილმა უთხრა დედას: ჩვენ მეტი ღარიბი ვართ, წვედეთ აქედან ჰაცხა სხვა ადგილზე, რომ ცოტა რამე ვიშოვნოთ და შეძლებული გავხტეთო. შვილმა წყაყვანა დედა და წვედა.

ჟარენ, ჟარენ და მიედენ ერთ ადგილ და ნახენ ერთი სახლი. იმ სახში გაჩერდენ, დადგენ, მარა ამ სახლს პატრონი არ ყავს. შვილმა მეგრემ შევდა სახლში, გალო და დოლაბი ნახა, ამ დოლაბში თასი. თასი ისეთია, რომ წყალს ჩნსხამ შიან, წყალი ოქროთ გადადიქცევა. იმ ბიჭიშვილმა უთხრა დედას, რომ მენდა წვედე ამ სახლიდან ფარის მოსაგებლათო. დედა დატია სახში, თასი თვითონ ბიჭმა წყალო და წვედა სხვა სახემწიფოში. დადგა მოჯამაგირეთ ერთ მეფურნესან, ეშვილა.

უთხრა მეფურნემ ამ ბიქს, რუმე ჩემ უნებართვოთ თუ შენ ჰადმე წახვალ, მემრე მე შენ სახში არ მიგიღეფ და სახლიდან გაგიშვეფო. დნთანხმა ამ ბიჭმა და გაჩერდა მეფურნესან, სადაც ეს ბიჭი იმყოფებოდა ეს იყო ქალაქი, ამ სახელმწიფოს დიდი ქალაქი. ამ ბიჭმა გუხედა ერთ დღეს, რომ ხალხი მიდის ხელმწიფის სახლისაკენ კარგი ჩაცმული და გამოდინ სახლიდან ტიტველი. ბიჭმა შეეკითხა იქ ერ კაცს, რომ რატომ არის ხალხი ასე კარგი ჩაცმული ნიდიან და შემდეგ უკან ტიტველი ბრუნდებიანო. უთხრეს ამ ბიქს პასუხი, რომ ხენწიფეს ყავს ერთი გოგო. ძლიერ ლამაზი. ეს ბიჭები იქ სანახავათ მიდიან, როცა აკოშკიდან ი გოგო გადმოახედავს, ის ისეთი ლამაზი და კარგია, რომ მისი შეხედვით, მის დანახავზე იბნიდვიან, ვარღებიან ძირსო. შემდეგ გამოდინ ხემწიფის მოსაპსახურებები, ხენწიფის მოურავები, დაბნედილებს ტანისამოსს ხდიან და როცა ესენი გონს მოეღენ. მაშინ ტანისამოსი უკვე აღარ აცვიან და ისე ტიტველი ბრუნდებიან სასლშიო.

ასლა ეს ბიჭი დაინტერესთება და იტყვის, რომ განა კაცი გოგოს დანახვით დეახნიდვისო!

არა შჯერა ეს და თვითონაც წაყვება ვინცხას და წავა გოგოას სანააფათ, თასიც თან მიაქვს. როცა ესენი ახლოს მივლენ, გამოახედავს ეს გოგო და ესენიც დეაბნიდვიან- ეს ბიჭიც დეაბნიდვის. მაშინ ჩამტა ძირში მოსამსახურაები. აბთმევენ თას-საც და ურუბასაც გაბტიან. გეაღვიძებს ეს ბიჭი, ტიტველია. ვეფერს ვერ ნახავს, წავა სახში. დარჩება ცოტა ხანს ფურუნჯთან და მემრე ეტყვის, რომ მომეცი ნება დედასან წევედე. ვნახავ ჩემ დედას და ჩამტალო. გუშვებს ფურუნჯი დედასან ბიქს.

ბიჭი წავა და მივა დედასან. ის მიჩვეულია დოლაბში. გავლებს დოლაბს. იქ თასი გონია კიდევ. იქ ნახავს ქუდს და თავზე დეაბურავს. როცა ქუდს თავზე დეაბურავს, მაშინ მას ვერა კაცი ვერ ხედავს და როცა გაღვიძების, კი ხედავს. ეალო ეს ქუდი და წეალო მეფურნესან. ეს ქუდი მას აქვს შენახული მეფურნესან, არა კაცს არ ანახვებს. ადგა ამ ბიქმა და წევედა ხემწიფის გოგოსან. ეს ქუდი თავზე დაბურული აქ. მიდის, მივდა ხემწიფის სახში ამ ქუდით. ის ღუქდა ხემწიფის გოგოს, რომელ გოგოსთვინაც თასი წართვენ ამ ბიქს, მივდა, რომ აქ საქმელ ქამენ. გოგოც ქამს, მარა ვერც ისე კარქათ ქამს იმიტომ, რომ რამდენ ლუქმას ამეაღებს, თვითონ იგი ბიჭი უქამს უჩუმალაჲ, გოგო კი ამას ვერ ხედავს, ეს შუმჩნეველია. ბოლოს შეატყო ამ გოგომ, რომ რაცხა მემართება, რაცხა ცუდი საქმე მქირსო.

როდესაც საქმელს გავთავებენ, დეაწყებენ ცოცხის ფართხუნს. უტფათ ამ ბიქს თავიდან ქუდს გაღუგლებენ და დეანასავენ. იმდენს ცემენ, რომ არც მოკლავენ და არც დატევენ. ადგება ეს გალაპული ბიჭი და წავა მის ბინაზე მეფურნესან. ცოტა ხანს დადგება იქ და მემრე ეაღებს ნებართვას მეფურნიდან და წავა თავის დედასან. ნახავს დედას და მისგანაც ეაღებს ნებართვას, გავლებს დოლაბის კარს და კიდევ ეძებს — ეგება კიდევ რამე ნახოს, შეხედავს, რომ დოლაბში ერთი ქაჲ არის. ამ ქას თავსახური აქ. სასურავი თავდასურულია. ფიქრობს ეგი ბიჭი. ჯერ არ იცის როგორ უნდა მოაქცეს, ბოლოს გადაძრობს საბურავს ქას. ხედავს, რომ ამ ქიდან ამოდის. ორი კაცი. ეტყვიან ბიქს: რა გინდა გავიკეთოთ, მიბრძანეთ, სადაც გავგავზანი, ყველამფერს აგისრულებთო. ის ბიჭი ეტყვის ამ კაცებს, რომ ჯერ ჩადით შიან. ისევე შეაყვანს ქაში, ისევე დახურავს ქას და კათალს. წეაღებს ამ ქას და წავა ისევე მეფურნესან,

ეტყვის მეფურნეს, რომ გემეგზავნე, ჩემო ხაზეანო, ხელმწიფესან. იმას ერთი ქალიშვილი ყავს და მე მომცეს ცოლათო. გმგზავნება ხემწიფესან მეფურნე. მივა და ეტყვის ხემწიფეს, რომ

მე ერთი ბიჭა მყავს სახში, იმას ძლიერ მოსწონს ზენი ქალიშვილი და მე ელჩათ, მაჭანკლათ გამომიშეავო, რას იტყვიო, თუ მისცემო.

ხემწიფემ უთხრა: მე მივცემ გოგოს იმ პირობით, თუ რამ სიტყვას, წინადადებას წინამსრულებსო. ან ამ სახში ერთს შემისრულებს. რომელიც მე მინდა, მაშინ იმას ჩემ გოგოს ქალათ მივცემო. პირველად ეტყვის, რომ რამოდენიმე წლის წინათ ერთი პარახოთი წყალში ჩეძირა, დეაღუმბა. ვერ ვიპოვეთ ისე დეაღუმბა. იმ პარახოთს ახლა თუ შონასავს და ნაპირზე მოაყენებს, მაშინ უცილებლათ მივცემ გოგოსო.

უარს არ ეუბნება ხემწიფე, ღარა ამით უნდა მეაშორავოს იმიტომ, რომ იცის დაღუპულ პარახოთს შაინც ვერ ამეატანს ზღვის ფსკერიდან.

წაბჭა მეფურნე სახში. ნოვა ამ ბიჭთან და ეტყვის, რომ ასეთი წინადადება შენზე მოცემული. გაკეთებ თუ არა, უარი მაინცო, გოგოს არ მოგცემსო. ბიჭს გუხარდა და იფიქრა, რომ მე ამას გავაკეთებო, ფიქრობს გუნებაში მეფურნუჯე, — მე ამას გავაკეთებო, რომ თქვა ბიჭმა, სიდან უნდა გავკეთოსო? მეფურნემ რა იცის, თუ რით უნდა გავკეთოს, შეასრულოს წინადადება. რომ დაღამდება, ეს ბიჭი ამ ქას თავს გადაატის. შიგნიდან ამუა ორი კაცები. ეტყვიან ამ ბიჭს, რომ მიბრანე ახლა, რა გავაკეთოთო. ის ბიჭი ეტყვის, რომ ამა და ამ ხემწიფეს ერთი პარახოთი დიდი ხანია წყალში დაკარგული, ჩაძირული ყავს. ის პარახოთი უნდა იპოვნოთ და მუყენოთ პრისტანზეო. ისინი ხელათ წევდენ. იმ დროს მოედენ, როცა მამალი დეაყივლებდა. მოედენ და ჩევდენ ისევ ქაში. გათენდა დილა. ხემწიფემ დეანახა, რუმე პარახოთი, უკვე მუყენებიან.

გუხეებს მის მამობილ მეფურნუჯეს ხემწიფესან, ეს პირველი წინადადება შესრულებულია. წადი, კითხე მეორე წინადადება რა აქვს, მითხრას, შემომითვალოსო. წედა მეფურნე ხემწიფესან. მივდა და უთხრა, რომ მითხარი მეორე დავალება, მეორე წინადადება რა გაქვსო. ხემწიფემ უთხრა, რომ მეორე დავალება ასეთია: მე რომ სახლი მაქვს აშენებული, იმაზე უკეთესი სახლი იმიშენოსო და მაშინ ჩემ გოგოს მივცემო, წეაყვანოს ცოლათო. მუტანს ხებერს მეფურნე, რომ მეორე წინადადება ასე და ასე დაბარა ხემწიფემ.

რომ დაღამდება, ეს ბიჭი ხელმძორეთ ქას ახსნის თავს. ამოვლენ კაცები და ეტყვიან. ბიჭს, რომ გვიბრძანე, რა უნდა გავაკე-

თოთო. ეს ბიქა ეტყვის: ასეთი და ასეთი სახლი უნდა უშენოთ ხემწიფესო. უცთათ წევლიან ისინი და გვჩენენ, ძლიერ კარკ სახლს გვკე იებენ და ადრე დილით მამლის ყივილის დროზე დაბრუნდებიან და ჩევილიან მის ადგილზე ქაწი. გეახედავს ხემწიფე, რომ სახლი აშენებულია, საუკეთესო სახლი.

ახლა ბიქს აქვს შესასრულებელი მესამე წინადადება, გავზანის ისევ მეფურნეს: გამიგე, რა აქვს მესამე საკითხი ჩემ შესასრულებლათო.

წავა მეფურნე. ეტყვის ხემწიფე, რომ სანი ჯორით ტანისამოსი და ოქროვლობა უნდა შეატანოსო. დაბრუნდა მეფურნემ და უთხრა ამ ბიქს, რომ ასე და ასე შემოგითვალაო. ესეც დწვალა ამ ბიქმა ამ კაცებს. ამოვდენ კაცებმა ქიდან, ეს საქმეც გვკეთენ და სამწე საკითხი შეასრულენ. ამ ბიქმა ახლა უნდა გადაწყვიტოს ქორწილის საქმე. იზამენ ქორწილს, წეყყენენ მზის უნახავი გოგო.

სემწიფე. გოგოს მამა, წახვანიხან დუბარებს თავის გოგოს, რომ იმ ბიქს, შენ საქმაროს, რაცხა ეშმაკობა აქვს გაცეთებული, რაცხა ნივთი აქ, თუ ასეთი რამე აქ, რითაც ასე კარგათ მოქმედობს, რამენაჰრათ მოპარე ის ნივთი და მომიტანეო. დწინებს დედოფალი თავის ქმარს. დუწყებს ძებნას, თუ ასეთი რამე აქვს ჩემს ქმარსო. ნახავს ქას, მოპარავს მის ქმარს და მუტანს თავის მამას. ხემწიფე გადწძობს თავს, ამოვა კაცები და ეტყვიან: რა გნებავთო, მაშინაავე აგისრულოთო.

ხემწიფე ეტყვის კაცებს, რომ ეყყენათ ეს ბიქი, დაკარქეთ და მოდიოთ. მართლაც ეყყენებენ ამ ბიქს მძინარეს, წეყყენებენ, დაკარგავენ და მოვლიან. ჩევილიან მის-მის ადგილზე, ისე დასურავს კათალს ეს ხემწიფე და ქას შეგნახავს ლამაზათ. როცა ეს ბიქი გამოაღვიძებს, ნახავს, რომენ რაცხა სხვა ალიგზე არი. გეახედავს, გავეხედავს, რომ იქაურობას ვერ იცნობს, ძიხტება, რომ დაკარქულია საცხა ტყეში.

რა ქნას, არ იცის. ღარს, ღარს და ერთ კუთხეს წავ. კიდევ ღარს, ღარს და ერთი ვაშლის ძირში მივა. უკვე შემოდგომაა. ვაშლს ნაყოფი ასხია. მივა, ერთ ვაშლს მოწყვეტს და შექმას. გეახედა, რომ ქები ამუვდა, კამბეშსავეთ ქები. გახტა ქიანი. რა ქნას ამ ბიქმა, არ იცის. წევდა იქიდან, რამდენიმე გზა გეჰარა და კიდევ შეხტა ერთი ძირი ხეა — ერთი ძირი ვაშლი დეგნახა მოსხმული. ისიც მოწყვეტა, შექმამა და გამოსხმული ქიები მოშორდა, გუქრა — გუქარდა.

მან იფიქრა, რომენ მე ეს წამალი კაჲ ვნახევო. წევდა. ის-
ვაშლი მონახა, რომელიც პირველათ მოკრიფა და მისი ქა-
მით კაჲ გაბაჲსხა. აგრეთვე ეს ვაშლიც მოკრიფა, რომელიც
მეორეთ ნახა, მოკრიფა. ბლომათ, წამოადლო და წამოვდა. მარა
მან იცის, თუ რომელი ვაშლი რომელია, ისე ვორივე სორტის ვა-
შლები ძაღვან ლაძაზებია. წევდა მარა, მარი ამ ბიჭმა და მიედა
იმ გოროდში, სადაც ეს მისი სიმაჲური — ხემწიფე ცხივრობდა.
მარა ბიჭმა ისე არ იცის, თუ რომელ ქალაქშია.

ქალაქში გახსნა სავაჭრო ღუქანი და ის ვაშლები დწყო გასა-
ყიდათ შით მარტო. მარა ისე ძვირს აფასებს, რომ ვერეინ ვერ
ყიდულობს, გაგზანა მოსამსახურაები ხემწიფემ და აყიდვია ის
ვაშლი. ამ ბიჭმა მხოლოთ ის ვაშლი მიყიდა, რომელიც ქიებს აიწენდა.

ქამა ხემწიფემ ეს ვაშლი და ფეშინვე ქაგები ამუვდა, ისეთი
ქაგები, რომ ყველაჲ გაკვირვა. ხემწიფემ შეანძრია ქიეყანა: ვინ
მომირჩენს და გამიქრობს ამ ქებსო. ამ მედუქნე ბიჭა კარქათ
იცის, მარა არ ეტყვის — რა მტარჩენს, არ ასწავლის.

ბოლოს ვერათერი ვერ გასტა ხემწიფემ, ბიჭმა გეგო და
გუგზანა კაცი, რომ რას შეპირდება მაგი ხემწიფე, რომ მოაცილ-
ვო, გუქარვო და გუდუქრჩინო ეს საქმე. ქაგები ჩქარა გასცვიდნესო.
ხემწიფე იტყვის, რომ მე იმას ჩემ ქალიშვილს მიეცემ, აგრეთვე
სახლს, კარს და ოჯახის მოწყობილობას მივცემო.

დადევს ხელშეკრულობა და გაკეთეს პირობა. ედლო ამ ბიჭმა
მგორე ვაშლის ნაყოფი, რომელიც ქაგებს აქრობდა, თავს ურჩენდა
ყველას და ეს ვაშლი გუგზანა ხემწიფეს. ხემწიფემ ქამა ეს ვაშლი,
მეგემ და ფეშინვე გუქრა ეს ქაგები.

ხემწიფემ მემრე შეასრულა თავის პირობა და ნამდვილათ
მიცა გოგო ამ ბიჭს და კიდევნ მიცა ყველაწფერი. რაც ხელშე-
კრულობით იყო ნათქვამი. რაც უწინ დაკარქა ბიჭმა ყველა ახლა
მწლო ერთათ. ამ გოგომ ყველაწფერი მზითენი მოატანა. ცხოვრო-
ბენ ორთავე კარქათ და ბედნიერთ. წევდა ამ ბიჭმა. მეყყანა
მასთან მისი დედა. იზამა კარქი კამბანია. გწყო სუფრა. დაბაჯა
ბევრი ნაცნობ-ნათესაგები და რამოდენიმე დღეს ასე ქეფით გ-
ტარა დრუება.

34. კოლმეურნეობის თავმჯდომარის თავგადასახალი

ერთ სოფელში ყოფილა მეგემ ერთი კოლმეურნეობა. ამ
კოლმეურნეობაში გაერთიანებული ყოფილა რამდენიმე ათეუ-
ლი კომლი. ამ ახალგაზრდა, ჯერ მოუმწიფებელ კოლმეურნეობას
ქონებია გაშენებული სხვადასხვა ჯიშის ვაშლის ხილი.

ერთ ზაფხულში კოლმეურნეობის საერთო კრებაზე დღედგინიან მეგემ, რომ ვაშლის მოსავლის ნაწილი გვეტანოთ საბჭოთა კავშირის სხვა ქალაქებში და იქ გაეყიდოთო. მართლაც იმ წელიწადს ვაშლის მოსავალი ძალიან კარგი დარჩა. სახელმწიფო გეგმა გადაჭარბებით შესრულებიან და კიდევ დარჩენიან დიდძალი ვაშლი.

კოლმეურნეობაში მოაწვიენ საერთო კრება, სადაც უნდა გამოყოფნა ამ საქონლის გამტანი, გამსაღებელი პირი, წვერთა და უმრავლესობის თხოვნით ეარჩიენ კოლმეურნეობის თავმჯდომარე. ერთ მშვენიერ დღეს დასჭკირთენ ვაშლით რამდენიმე ვაგონი და გამგზავონ საბჭოთა კავშირის დედაქალაქისაკენ. კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ გაყიდა ეს საქონელი, რომლიდანაც ეღო ვორმოზდა ათი ათასი მანეთი ფულათ. ეს აღებული ფული ჩაწყო თავის პორთფელში სხვა საბუთებთან ერთად და წამოვიდა თავის კოლმეურნეობაში. თავმჯდომარე ძალჯან დაღლილი იყო და მატარებელში ჩაეძინა. პორთფელი თავთან დაწია დაღებული. ამ პორთფელს შენიშნავს ერთი ქურდი, რომელიც მატარებელში საქურდლათ არის ამოსული. მოჰპარავს პორთფელს და მატარებელიდან გადახტება. გადახტომიხან, როგორ ხტება ვინ იცის, ეს ქურდი მოყვება მატარებელს და რამდენიმე ადგილას გადაჭრის მატარებელი. ეს ამბავი არავის არ გუგია. მატარებელი მიდის. გვედა რამდენიმე ხანი და თავმჯდომარეს განიეღვიძება. ნახა რომ პორთფელი ფულით და საბუთებით აღარ არის, რალა უნდა ქნას საწყალმა! ჩამოვა ერთ-ერთ სადგურში და დეაწყო სამუშაოს ძებნა, რადგან სახარჯო გზის ფულიც აღარ დარჩენია. მოძებნა სამუშაო და დეაწყო მუშაობა, რომ სამგზავრო ფული შეაგროვოს და კოლმეურნეობაში დაბრუნდეს.

ეს ქურდი კტარი ნახა ერთმა რკინიგზის მოსამსახურემ ყველა ნაქურდალით. რკინიგზის მოსამსახურემ გახსნა პორთფელი და ნახა შით აუარება ფული და საბუთები. წეაკითხა და რომ გეგო ეს ყველამფერი კოლმეურნეობის საკუთრებაა, ზელათ აცნობა მახლობელ სადგურს საქმის შინაარსი. მაგინს ეგონენ ეს კოლმეურნეობის თავმჯდომარე კაცი მოკლული. გამზადეს კუბო, ჩასვენეს კუბოში კტარი თავის ფულებით და საბუთებით და გაგზავნეს კოლმეურნეობაში. კოლმეურნეები ამის გეგებზე ძალჯან შეწუხდენ, მარა რალას იზამდენ. ფული უკლებლათ ჩეიბარეს და.

დიდი პატივისცემით დაასაფლავეს გოჯა თავმჯდომარე. სინამდვილეში კი ქურდი მიაბარეს მიწას.

ამასობაში გვედა ხანი. მართლა კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ გამოამუშავა სახარჯო ფული და წამოვდა სახლში, თავის კოლმეურნეობაში, ჩამოვდა თავის სოფელში და პირდაპირ კოლმეურნეობის კანტორაში წვედა. პივედა კანტორაში და ხედავს, რომ კანტორაში კოლმეურნეობის საერთო კრებაა და ირჩევენ ახალ თავმჯდომარეს. როცა კრების თავმჯდომარე გადადის მორიგ საკითხზე და აცხადებს, რომ ახლა საჭიროა ავირჩიოთ კოლმეურნეობის თავმჯდომარეო, ამ დროს შეალო კარი ამან და შეედა შით.

ამის დანახვაზე ხალხი გაკვირდა. იგი ჩვენ გავასვენეთ და აქ სიდან გაჩთაო. ბევრს შუშინა და გაქცევაც დპირენ.

რა ანბავიავო? იკითხა თავმჯდომარემ. ხალხი ეარია, სიხარულით არ იცოდენ რა ექნენ. მემრე ჟამბენ ყველამფერი, რაც მომხთარიყო. თავმჯდომარემ კრებას თვითონ გაცნო საქმის თელი შინაარსი. თავმჯდომარის არჩევის საკითხი მოისხნა დლის წესრიგიდან და გაიმართა დიდი ზეიმი.

მაშინ ადგა ძველმა კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ, რომელიც კტარი ეგონენ და სთქვა: კოლმეურნეობის პატიოსანი ნაშრომი არასოდეს არ იკარგება საბჭოთა კავშირშიო.

კოგულათის რაიონი

35. მამალი, თხა, ღორი და ვირი

ერთი ბებერი ქალი იყო და ორი შვილი ხავდა. ერთი მამალი ხავდა ამ ქალს და ვოთხი დედალი. მამალმა თითო დლეს წყევანა თითო დედალი ტყეში და დაკარქა ვოთხივე. ახლა იმ დედაბერმა და გოგომ თქვა: დედლები დიგვიკარქა ამ მამალმა, დავკლათ მამ მამალიო. ერთმა დანა მოლესა და დადტა, ერთმა ბახჩაში წვედა სუნელის მოსატანათ, ერთმა ფიხზე და წყალზე წვედა მოსატანათ.

შეხტა მამალმა ოდაში, დნატა მოლესილ დანას, წყელო და წვედა. მარა, მარა და შეხტა თხამ.

— გამარჯობა. — გაგიმარჯოსო. — უთხრა.

თხამ უთხრა:

— ყოლიფერ წელწადს თიკნებს ვყრიდი, წროულს ველარ დავყარო და მკლიდა პატრონი და გევქეციო.

წვედენ ტყეწი. იარენ მაგინმა და შეხტენ ერთი ღორი. ღორმა უთხრა:

— ყოლიფერ წელწადს გოკებს ვყრიდი, წროულს ველარ დავყარე, მკლიდა პატრონი და გევქეციო. მამალმა უთხრა:

— მეც მასტე ვარო. წამოგ აფხანაკათო და წვედენ ერთათ. წვედენ კიდევ. იაოღნ ტყეში და შეხტენ ვირი.

— გაამარჯობა.

გაგიმარჯოსო.

— რა ამბავი, სა მიხვალ, ვიროვო?

— ყოლიფერ წელწადს თაზე ჭვირთს ეზიდვიდიო, წროულს ველარ შევქელი, მკლიდა პატრონი და გამოვქეციო.

ჩენთან იყავი, ჩვენაც ასთე ვართო. — უთხრენ მაგინმა და უოთხვე დათმობილდენ. წვედენ, იარეს, იარეს მაგინმა და ნახეს ტყეწი ერთი სახლი. გელეების სახლი. გეარენ იმ სახლთან, ღანგ ალარ გუთვიან და წვედენ იქიდან. ტყეში ერთი გელი ნახეს გაცვეთილი. აბაღნა გახადა გელი და ტყავი მოკიდა ვირს. ვირმა უთხრა:

— მე ჭვირთს გამდექეცი და აბლა კიდევ ჭვირთს მკიდებ-მაძალი უთარა:

აჲ ჩვენ დაგეჭირდება, დღეს ხიდე და ხვალ სხვას მოვხკიდებთო.

წვედენ აბლა მაქიდან. გვედენ ერთ მინდორში და ნახეს, გელეების ბაირამი იყო. გელებს გუხარდა: მოგვიედა პურიო. მამალმა დუაახა გელებს, რუმე ვინც უმ წინაა. მუსტარია, მოვდეს. აჲ კველაჲ! აოვდენ განჭანცხადა მამალმა. რუმე სასამართლოდღან გამოვხაენილი ვარ. დაკალით, რაც გელეებია, გახადეთ და ტყავეწი ჩამოხიტანეთო! უჩვენა ტყავი. აჲ, ერთი ტყავი მიგვაქო. ეგენმა რუმ მივდენ და ასტე-ასტე არის საქნეო, უთხრენ გელებს, გელეებმა გეიქცა, თავს უწველენ იგინმა და აგინმა უკან გამეაქეცენ. შიეწინენ. მივდენ ტყეში, რუმ სახლი ნახეს. იქანაჲ მივდენ და ღამე გეათიენ. მამალმა და თხამ ევდენ ჭერზე. ღორი და ვირი ლოგინქევე დამალა მამალმა. რა იკოდენ, გელეების იყო ი სახლი, თქარა რავარ მივდოდენ იქა. გვედა კაჲ ხანი და მოვდენ ღამე გელეები, დანთეს ცეხლი, შამუაქედენ გარეშამო და ლაპარიკობენ, რუმე რა იყო ავი, რომ ჩვენ ამფერი საქმე გვიქნაო? ჩვენ გვე-

გონა, პური მოგვივიდაო და აგი რა დაგემართა იგინმაო! აგინი გამოპარული აიიან, ეშინიან, არ შიგვიტყონ და არ შეგვეჭამონო, თხამ უთხრა:

— მამალო, მამალო!

— რა გინდა, რა გინდა, თხაო?

— გელეები ქვეშ არიან და ლაპარაკობენ. შარდის დაქცევა შინდაო.

— დეყუღე პირალმაო და ისე დაქციე შარდიო, თხამ დაწვა პირალმა და დეყუღო შარდის ქცევა. გუშუა ქერი და წვედა აგი უწაზე. თუბ-თუბა. დეყუღო თხამ. მამალმა დედახა: ერთი კი არა, მუთვე დაკალი მაგინიო. გელეებმა შინით გასლი ხან ერთქვანები დაქნისეს, თლა ტყაეები დაზბრენ. გეაქცენ და გეაქცენ.

გათენდა მდერე დღეს და მამალმა ევდა ხენე და დეიწყო ხილვა. ლორმა ნიწის ჩუგნა დეაწყო. ვირმა გემელო ხელი და გულზე იბაყუნებს: ვაი, საცხა ვნახავ იგინსო! თხამ ბარდის ქამა დეაწყო. მვადარაჯეს გელეებმა. უთხრენ თავის აფხანიკებს: ერთი გვაშთვალთერესო,—მანალიზა; ერთი ბარდში ჩაძრა და კვალს გვაკლოვსო, თხიზა; მესამე მიწაში ჩაძრა, თუ სა წვედა, არ ვიცი, ნიწას თხრის და გვეძებსო;—ლორიზა; ერთიო იბაყუნებს გულზე ბელსო: ვაჲ. საცხა ვნახავო! ამანე შეშინდენ გელეებმა და ჰადე, დასცალეს იქოვრობა, მოშპენ და გეაქცენ. დღესაც შირბიან.

ი იქანაჲ ქირში, ჩვენ აქანაჲ რანინში.

36. უნცროსი ვაჟი

ერთ ქვეყანაში ცხოვრობდა ერთი მდიდარი კაცი, ეს მდიდარი კაცი ვოთხმოცი წლის იყო და ყავდა სამი შვილი ვაჟები. გახტა ეს კაცი ავათ, სიკტილის დროს დედა-რა შვილები და უთხრა: მე რომ მოვკტები და დამშარხავთ. სამ ლამეს მარტო ნუ დამტოვებთ, თითო ლამეს თითო შვილმა მიყარაულოსო. პირველ ლამეს უმფროსმა შვილმა. მეორე ლამეს — შუათანამ და მესამე ლამეს — უნცროსმაო. დუბარა ეს შვილებს და მამაც მოკტა.

იტორეს შვილებმა მამა და მდიდრულათ მიიბარეს მიწას. უმფროს ძმებს უნცროსი არაფრათ მიანდენ. სულ მასხრათ იგლებდენ, კიდეც სცემდენ, გლახას უძახოდენ. უნცროსი ძმა ისეთ

დამცირობას იტანდა და ძმებს პატივს მაინც სცემდა, მამის მაგივრათ სთლიდა.

მჭაწია უმფროსი ძმის ყარაულობის დრო, მარა უმფროსმა შვილმა მამის დანაბარები არაფლათ არ ჩააგდო. უთხრა უნცროს ძმამ, რომ ყარაულობის დრომ მჭაწია, წადი და იყარაულებო. ამ სიტყვაზე უმფროსმა ძმამ უნცროსი კახამ მოკლა, რაფერ გამიბედე სიტყვის თქმაო. მაშინ ადგა უნცროსმა, შეეკაზმა, გადიკიდა ხმალი, ელო მშვილდ-ისარი, გასწია და წევდა. მიედა მამის საფლაფზე და დეფწყო ყარაულობა.

შუალამე რომ გადავიდა, გახედა, რომ აღმოსავლეთისაკენ გათეთრდა. ეს თეთრი თანდათან დიდდება და საფლავს უახლოვდება, ძალდან ახლო რომ მჭაწია სითეთრემ, ვაჟმა დუმიზნა შვილდ-ისარი და ესროლა და საფლავთან ვორთავიანი დევი ჩამჭარდა. ვაჟმა იძრო ხმალი, მარა დევმა შეხევეწა: ნუ მომკლავ და გაჭირვების დროს გამოგადგებიო: მოაძრო ერთი ბეწვი და მიცა ვაჟს. ვაჟმა გუშვა დევი. დილამდი იყარაულა უნცროსმა ძმამ და დილას მივდა სახში.

მორე ღამეს უთხრა უნცროსმა ძმამ შუათანას, რომ წადი, ძმავო, და ღამე გუთიე მამასო. ამელამ შენი ნობეთი არისო. ამის სიტყვაზე შუათანა ძმა თავში ჩნრტყამს უნცროსს. რა ქნას უნცროსმა ძმამ. ისევე ადგა და წევდა საყარაულოთ.

მორე ღამესაც ისეთი ამბავი მოხტა. შუალამე, რომ გადავა აღმოსავლეთი გამწვანდება, გალურჯდება 'და ეს სიმწვანე თანდათან უახლოვდება საფლავს. სულ ახლოს რომ მჭაწევს და ვაჟიც ესრის შვილდ-ისარს. ესრის და ჩამოაგდებს სამთავიან დევს. იძრობს ხმალს, უნდა ისიც მოკლას, მარა დევი სთხოვს: ნუ მომკლავ და გაჭირვების დროს გამოგადგებიო. იძრობს ერთ ბეწვს და აძლევს ვაჟს. რომ დაგჭირდე, ეს ბეწვი ამოიდე და ხელათ შენთან გაეჩნდები და გიშველიო. გუშვებს ვაჟი დევს, დილამდის ყარაულობს და დილას მიდის სახში.

მესამე ღამეს შეაარადდება და მიდის საყარაულოთ. შუალამე რომ გადავა, აღმოსავლეთით რაცხა წითლათ ამოგორდება, იზრდება და თავდათან უახლოვდება მამის საფლავს, ახლოს რომ მჭაწევს ვაჟი გატყორცნის შვილდ-ისარს და ხუთთავიან დევს ჩამოაგდებს მამის მეზერთან. იძრობს ხმალს, უნდა თავები მოქრას. მარა დევი სთხოვს: ნუ მომკლავ და გაჭირვებაში გამოგადგებიო. იძრობს ერთ ბეწვს და აძლევს: რომ გაგიჭირდეს, ეს ბეწვი ამოიდე, მახსენე და გალანდვაზე იქ გაეჩნდები და გიშველიო.

ხუთთავიანი დევი გუშეა ვაჟმა, გათენებამდი უყარაულა მამას. დილას ადგა და წევდა სახში. მარტო უნცროსმა შეიღმა შეასრულა მამის ანდერძი.

სამტე ლამეს მან უყარაულა. ამ ხნის განმავლობაში ვორმა ძმებმა ნახევარი მამის ქონება შეჰამეს და განიავეს.

იმ ქვეყანაში, სადაც ეს ძმები ცხოვრობდენ, იყო ერთი სახელგანთქმული მეფე. ამ მეფეს ხავდა ერთი მზისუნახავი გოგო. მეტი შეილიც არ ხავდა მეფეს. ამ მზითუნახავის გათხუების დრომ მტაწია. მეფემ გამტამცხადა: ვინც ცხენით შეხტება ჩემი სასახლის მესამე სართულზე და იქ ჩემ შეილს თითზე ბრილიანტის ბეჰედს წაძრობს, იგი იქნება ჩემი სიძე და ჩემ სახემწიფოს იმას დულოცავო. ეს მზისუნახავი მესამე სართულზე აკოშკაშია გადმომდგარი და თითზე ბრილიანტის ბეჰედი აქ წამოცმული.

ეს რუმ გამოაცხადა მეფემ, მთელი იმ ქვეყნის ახალგაზდები შეჰკაზმენ და წევდენ ბედის საცთელათ. უმფროსმა ძმებმაც შეჰკაზმენ წასასლელათ. წასლის დროს უნცროსმა სთხუა ძმებს, რომ მეც წამიყენეთო, მარა ის არ მიხავან და კიდეც დასცინიან:

— შენ რას გაკეთებ იქ, გლახავო?

წევდენ ძმებმა ცხენებით. მთელი ქვეყნის ახალგაზრდობა მოყრილია იქ და ცდილობენ შეხტენ მესამე სართულზე, მარა ვერვინ ვერ ახერხებს. იმები რომ წევდენ, უნცროსმა ძმამ ამეჰლო ერთი ბეწვი. ხელათ გაჩთა მასთან თეთრი რაში. რაშმა უთხრა, რომ გამიძვერი ყურშიო. გაძრა ბიქმა და თეთრ ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილი გამოვდა. შეყდა თეთრ რაშზე და გაქროლა.

აკოშკაში გადმომდგარი მზისუნახავი ხედავს, რომ ამ ზღვა ხალხში თეთრ რაშზე მქდომი თეთრათ გამოწყობილი ლამაზი ვაჟი მოჰქრის მისკენ. მოაფრინა რაში სასახლესან და საგანგებოთ გაკეთებულ თხრილზე ახტუნა, მარა ერთი მეტრი დუჰკლდა მესამე სართულამდი აკოშკაზე ასლას. დაღონებული დაბრუნდა უკან. გზაში ძმები შეხტა და თითო მათრახი გადუქირა ზრუგში, მარა ძმებმა თეთრათ გამოწყობილი უნცროსი ძმა ვერ იცნეს. დაბრუნდა უნცროსი ძმა სახლში, გუძრა თეთრ რაშს ყურში და ისეველე ძველებში გამოწყობილი დაედა სახლში. ძმებმა რომ მოედენ შინ, ერთქვანებში ლაპარაკობენ, რომ ვინ უნდა ყოფილიყო ის თეთრათ გამოწყობილი ვაჟიო.

მაორე დღეს, ხელმეორეთ გამეწყვენ ძმები და წევდენ. უნცროსმა ძმამ ამოჰლო მაორე ბეწვი და ხელათ გაჩთა ლურჯი რაში. გუძრა ყურში, გამეწყო ლურჯათ, შეყდა რაშზე და წევდა

სასახლისაკენ. ხედავს მზისუნახავი, რომ ის ვაჟი ახლა ლურჯათ გამოწყობილი, მუაქროლებს ლურჯას. ხალხმა გზა მისცა. ვაჟმა მუაქროლა რაში, შეახტა, მარა თითზე ხელის მოდებას ერთი მტკაველი დუქლდა. დაბრუნდა დაღონებული სახლში, გუძრა ყურში ლურჯას და ისევ ძველი ტანისამოსით გამოვდა. ცხენი გუშვა და თითონ დეფუო სახლში მუშაობა. დიდაანს მემრე მოვდენ ძმები სახლში, რაცხაზე გამცხარებით ლაპარაკობენ. დაყურა. რომ ახლა ამბობენ: ლურჯათ გამოწყობილ ვაჟს პაწაჲ დუქლდა ბეჭვის წაძრობასო. ნეტაჲ კიდევ თუ მუა ის ვაჟიო?

მესამე დღეს კიდევ წევდენ ძმებმა. ძმებმა რომ წევდენ, ამ უნცროსმა ძმამ ამეალო მესამე ბეწვი. ხელათ მასთან გაჩთა წითელი რაში. რაშმა უთხრა: ვაძვერი ყურშიო. ვაძრა ყურში და წითელ ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილი გამოვდა. ცხენმა უთხრა, რომ შეხტომიხან ფერდებზე უზენგები შემომკარ ისე, რომ მტკი-ნოს ფერდებო.

შეჟდა ვაჟმა და გაფრინდა. მიაქროლებს წითელ რაშს წით-ლად გამოწყობილი. მზითუნახავი ხედავს, რომ იგივე ვაჟი ეხლა წითლათ გამოწყობილი, წითელ რაშზე მჯდომი მოჰქრის. ქარსავე ჩუქროლა ხალხს, შეხტომიხან შემოკრა რაშს უზენგები და რაშმა ისე მალლა შეხტა, რომ ნზისუნახავს გუსწორდა. წაძრო ვაჟმა ნზისუნახავს თითზე ბეჭედი და გაჰქრა. მივდა სახში. გუძრა ცხენს ყურში და ძველი ტანისამოსით გამოვდა. წამოაღუა თითზე და თითი ჰინჭრით შეახვია, რომ არ დეგნახენ ბეჭედი.

ხემწითე დანიშნავს ქორწილს და მთელი სახემწითოს ხალხს მეაწვევს განალებს დიდ ქორწილს. ამ ქორწილში ამ გლახას ძნები არიან. ხოლოთ ეს ვითომ გლახა ჯერჯერობით არ ჩანა. მზისუნახავი და ხელმწითე დაინტერესებული არიან, თუ ვის ამოაჩნდება თითზე ბეჭედი. მარა ჯერ ვერ ხედვენ. როდესაც ქორწილში ყველა მექორწილეს დააბანიეს ხელები, სასიძო არ ჩანდა. ბოლოს მოაწვიეს ეს გლახაც. ამ ბიქს თითი ხონდა შეხოვლი.

მზისუნახავმა სთხუა, რომ თითი შეგისნა, ბიქმა არ ქნა, მტკივაო. ბოლოს აიძულეს, რომ შეგისნა თითი. როდესაც ამ ვაჟმა შეხვეული თითი შეახსნა, ბრილიანტის ბეჭედმა უცვათ განათა იქოვრობა. მეფემ გადაკოცნა სასიძო და დაულოცა მთელი თავისი სამეფო. მზისუნახავი და ეს ვაჟი გადაეხვიენ ერთქვანებს და დიდხანს კოცნეს ერთქვანები.

ბოლოს გეგმართა ქორწილი, რომელიც სამ დღეს და დაბეს გრძელდებოდა. ვაკვირებულნი, დარცხვენილი და დაღონებული უმტროსი ძმები დაბრუნდენ სახში.

უმცროსმა ვაჟმა მთელი სახემწიფო და მხისუნახავი ქალი ჩეხბარა და შუღვა მუშაობას და ნხიარულ ცხოვრებას.

მეც იქ ვიყავი და ცალმანიც ვიქეიფე.

37. ძმები

იყო ერთი კოლი და ქმარი, იმათ ყავდათ ერთი შვილი, სახელათ ეთქვა მემედი. მემედს მალე მუქტა მამა და დარჩა ობლათ. დედა-შვილი ერთათ ცხოვრობდენ და იყო ძალზე ლარიბი. რამდენიმე ხანს იმცხოვრეს ასე. მემედი გეჯხარდა და დავაშკაცდა. ერ ღლეს მემედს მგეწყინა და ეკდა ოლის თავზე, თავანში. მონახა მამის იარალი, ნახა ფიშტო და ხმალი. ჩამოგტანა ძირში, დასწმინდა და დაფერა. მგორე ღლეს დედას უთხრა: მე საცმა მიალო. მიემზადა, ადგა და წევდა.

ბევრი მარა, თუ პაწაჲ, რაღა ბრევილი გავაგრძელოთ, მივდა ერ სარაჲში, გეხედა, გამოხედა, მარა არეინ არ იყო სახნი. დაჟდა და ფიქრობს ნელჲჲ აჲ უხარმახარი შენობა ვისიავო?

ამ ღროში შეეჲდა, რომ მოლის რაცხა, მოჲჲ ხეჲ და წიწჲ. მემედმა დეჲმალა.

თურმე არიან დიეები. მოვდენ ეხოში, გალეს კარები და დეჲვენეს. სულ ყოფილან სანი. უმფოსჲა დიკმა თქვა, რომ რაცხა ადამიანის სული არისო. ამ ღროში მემედი გამუჲთა და გეჲციჲა. უმფროსმა დიემა, უთხრა უტროს მჲს: ადექი და მგას თავი მოჲკარიო. მემედმა უთხრა: რა სხეჲს უსაქმებ, შენ ადექი, თუ კარგი ბიჭი ხარო. უმფროს მჲნას გული მჲწედა და უჲვირა. უტროს: ჩჲარა მოჲარი თავიო.

მემედმა ადგა და წიეგება. დარტყა ხმალი და მოჲრა თავი. უმფროსმა მჲმამ შუათანას დჲჲძახა: მოჲარი თავიო. იმასაც წიეგება მემედმა, დარტყა ხმალი და მოჲრა თავი.

დარჩა უტროსი მჲმა, რომელიც იყო სამთაჲიანი. ადგა და წევდა მემედზე სახხუბრათ. იმასაც წიეგება მემედმა, დარტყა კისერზე და მოჲრა თავი. იყვირა დიემა: ერთი კიდეჲ დამარტყივო. უთხრა მემედმა — ეს გეყოფაო. ერთი კიდეჲ რომ დიერტყა, ორი თავი გამეგებმებოდა.

აწია მემედმა ეს მიკვალებულები, წეჲლო და ჩაყარა ჲაში. დაბრუნდა სახში თავის დედასან. დედას უთხრა, რომ წამოდი ჩემთან, სარაჲა ჩეგგლე ხელში და იქ ვიცხოვროთო.

მეძღვრე სარაჲში და განაგებეს ცხოვრება. მემედმა მჭაწყო ეხოში სალოცაჲი. — აწი მე უნდა ვინადიროვო, — უთხრა მემედმა დედას და შუდგა ნადიროპას. წავა ნემედი დილას, სალამოს მჭატანს ხან შველის, ხან ირმის ხორცს, ღღეს, ხვალ, მიდის, მოდის ყოველ ღღეს.

ამ მალაზონმა იფიქრა: ერც გევიარ-გამოვიარო. წევდა და გეჲარა ეხუეფში. ჩეხედა ქაში და დეჲანხა ეს დივი. გაცოცხლებულა. დუძახა ამ მალაზონმა შენ ვინ ხარო! მე კაცი ვარო და ანომიყუანეო. მე საედან ამოგიყუანოვო, უთხრა ქალმა. დივმა უთხრა, რუმ ამა და ამ ადგილზე ბაწარი მაქ, წაჲ და მომიტანე, ჩანტუში ამ ქაში და ამჲალ მევო. მჭუტანა მალაზონმა ბაწარი, ჩუშეა ქაში და ამოიყუანა დივი. დივმა შეჲართო ეს მალაზონი ცოლათ.

რამდენიმე ხანს იცხოვრენ ერთად. მემედის ეშინოდა ორგეს. ეს დივი ღამე იმალეზოდა, მემედის არ უჩდებოდა, ღღეი ქე იყვენ ერთად. ამ დროში მძიმეთ შეჲქნა ეს მალაზონი და მემედმა არაფელი არ იცის. რამდენიმე ხანს მემრე დეჲბადა ბალანაჲ. ახლა რა ქნას! შეშინებულად ზარდა ეს ბალანაჲ. ღამე ყავდა მამასან და ღღე ყავდა მასან. გევდა ხანი და ბალანამ გეჲზარდა. მემედი კი ყოველღღე დადის სანადიროს. დედამისმა იფიქრა, რომ მოდი. მემედს ვეტყვი. ეს ბალანაჲ მევეძიეო და ვნახოთ, რას იტყვისო.

ერ სალამოს დნავედრა მემედს ბალანაჲ და უთხრა: შვილო, მემედ. ეს ბალანა მევიძიეო. მემედს ძალიან გჭზარდა და უთხრა: ეს დედა ჩენი უმცროსი ძმა იქნებავო. ამ ბალანას მემედმა სახელი დნრქვა ასლანი.

წავა მემედი ტყეში. ნოიტანს ნანადირევეს და ყოველ დილა-სალამოს ღოცვილობს მის ქვაზე.

რამდონიმე წელწადი გევდა და მოჲლაპარაკენ დედამ და ქმარმა, რომ მემედი მოვკლათო. დედამ უთხრა, რომ შენ ვერ მოკლავ მაგასო. — მე იმას კი მოვკლავო. უთხრა დივმა. როდესაც დილას წავა სალოცაჲათ და ასლანს წეჲყუანს, მე უკნიდან მივეპარები და მოვკლავო. პატარა ასლანმა მისტა, რაშიც იყო საქმე და გულში გეჲსაზღრა, რომ მემედს არ მჭაკლიეფო. სალამოს მემედი მოვდა სახში. მოჲტანა მოკლული შველი. ძალიან დაღალული იყო. პაწაჲ დეჲსვენა და წევდა სალოცაჲათ. წეჲყუანა ასლანი, დეჲდინა წინ, მასან დნწყო იარალი და თითონ შუდგა ღოცვას.

დივმა წევდა მოსაკლავათ. ასლანმა წამოდგა ნოკიდა ხელი ხნალს. წიეგება, დაკრა კისერზე და მოკლა დივი. მემედმა ლოცვა დნმთავრა და ასლანა უთხრა ყოლაფერი მათი სეკრეტები. მენედმა ჩაკოცა ასლანი. უთხრა ასლანმა მემედს, რომ მე აწე ყოლიფერს გავაკეთეფო. ადგა მემედმა, წეფლო ეს მოკლული დივი და ჩნგდო ყოფილ ქაში. მივდა დედასან, მოკიდა ხელი, წეფყვანა და ისიც ჩნგდო ქაში.

მემედმა ასლანი შამეფყვანა სახში და დეფწყენ ახალი ცხოვრება. მემედმა ნოფყვანა მეზობლის მალაზონი ასლანის მოსარებად. ჩნბარა ასლანი და თითონ წევდა სხვა სახელმწიფოში. დიდი ხნის შემდეგ მივდა ერთ მალაზონთან დალალული და მშიერი.

მემედმა უთხრა: ბებია, მშიაფო. მალაზონმა ადგა, გასკრა ქფილი და დაყუყდა შარდის დასაქცევათ. უყვირა მემედმა: რას იქცევი მაგასო!

—რა ექნა, შვილო, წყალი არ არისო,—უბასუხა დედაბერმა—ჩვენ წყალზე გველეშაპი არის და წყალს არ გვაძლევსო.

—ნომეცი წყლის ქურქელიფო —უთხრა მემედმა: დედაბერმა მისცა. წეფლო მემედმა ქურქელი. მივდა, ნახა, რომ გველეშაპი წყალში შიმედარია და წყალი პირში მიდის. დშძახა ვეელს. მარა არ გქანა, თურმე ეძინა. მემედმა დშცადა გველის გამოღვიძებას. გეახედა, რომ ვორი გოგეები მოედენ ატირებული.

მემედმა უთხრა: რატონ ტირიო?

—რატომო და ჩვენ ვართ ხემწიფის შვილები. ერთი უნდა ნეგეკამოს გველეშაპმა და ერთმა წყალი წეფლოთ უნდაფო.

მემედმა უთხრა გოგუებს: მე ცოტას წეეძინებ და რომ გეფლვიძოს, მაშინ მეც გამაღვიძეთო. მიწვა მემედმა და წეეძინა. ცოტა ხანს შემდეგ გეფლვიძა გველმა. გოგეებმა მემედიც გაღვიძეს. ადგა მემედმა, მივდა გველთან და უთხრა, რომ საჩხუბრათ ვარ მოსულიო.

გველმა უთხრა: ოცი ფების ნაბიჯში დადექიო.

წევდა მემედმა, გადათვალა ვრცი ნაბიჯი, დაკრა ფეხი და წელთანდი მიწაში ჩევდა. დშძახა გველეშაპმა: სამხელ სულს მოვოქვამ და თუ შეგქაბე. შეგქამო. და თუ მე ვერ შეგქამე. მერე შენ მომქალიფო. გველმა ეფოქუა ერთი სული. მემედი ამოწია წეფლამდი. მფორე მოფოქუა, ანეფლო მიწიდან კოქამდი და დშძახა: აწე შენიაფო. წევდა მემედმა, დნრტყა ლეკური და კისერი წნგდე, ბია. დშძახა გველმა: ერთი კიდევ დამარტყიო. ნეტი არ გინდაფო.

მიადანა ბებედმა კიდევ რომ დიერტყა, სანი თავი გამჯებმებოდა. აუდინა წყალი მემედმა გოგუებს და წაატანა.

გოგომ მემედს ნიშანი დახდვა, მანაც წყელო წყალი, ზუტანა მალახონს. მალახონს გუკვირდა, გამჭუაცხო კიდი და აქამა.

ახლა გოგვებმა წყალი მრტანა ხემწითის სასახლეში და ხემწითეს ძალვან გუკვირდა. უთხრა ხემწითემ გოგვებს, რომ ეს რაფერ იქნავო!

ერთი ბიკი მოვდა წყალზე და ვველვეშაპი მოკლავო, უთხრენ გოგვებმა. ხემწითემ უთხრა: თუ იკნობთ თქვენ იმ ბიკსო?

— კი ვიკნობთო — უბასუხენ. ხემწითემ ვასცა ბძანება და მობაძჯა 15 წელს ზედა ხალხი და დნთვალღერებია გოგვებს. გოგვებმა იცნეს ი ბიკი. ხემწითემ ზემედი მემყვანა სახალენი. მემყვანა და ერთი მზისუნახავი გოგო აისცა ცოლათ. დუშვეერთა ჯორი ოქრომს ფულით და გუტანა. მივდა სახნი მემედი და მანგზნეს ცხოვრება.

მემედმა ასწავლა ასლანს ნადრობა. ყოველ დღე ნადრობდენ დილა-სადამოს ორი მძებნი და სულ ერთად იყენ. მემედმა უთხრა ასლანს, რომ აწე ჩვენ დედას ეყოთა სარჯელიო და კიდან ამემყვანეს. ანის მემედგ მემედმა გუკეთა ორი ერთნაჯრი ბეკედი. ერთი ასლანა მისცა და ერთი მან წამოძცვა თითზე. უთხრა ასლანს რომ ჩვენ ორში რომელცხას ვასაპიოი ექნება, მჯორე ბეკედი თითზე გამავდება და ერქვანებს უნდა მივბძაროთო. მენ თუ გიგიშავდეს თითზე ბეკედი, მანვინ მე ვიქნები ვასაპირში და მომეველევიო.

მემედმა გეგო ერთი მის უნახავი გოგო და უნდა ასლანიზა ცოლათ. ასლანს უთხრა ყოლიღერი და დმბარა, რომ ბეკედი თუ გიგიშავდეს, მიმველევიო. ადგა და წევედა. მარა, მარა, და ბერი მარა, თუ პაწა მარა, მიადგა ერ ადგილს. ნახა, რომ ქვები არის კაცის სურათეფში. დმელაპარაკა გოგოს მემედმა. რომ შენტან ვარ მოსულებო.

— რა გინდავო, უთხრა მხის უნახავნა გოგომ.

— რა მინდა და შენი რძლობა მინდაო, უბასუხა მემედმა.

ქვათ იქეციო, უთხრა გოგომ. მემედმა ვადმექვა ქვათ. ასლანმა ნახა, რომ ბეკედი გუშავდა. — ჩემი მძაჲ — მემედი ვაპირებაშიავო, თქვა ასლანმა, ხელათ გამემყვანა მისი რაში. ვადაუდა ზეთ, ვასწია და წევედა.

ბერი მარა თუ ცოტა მარა, მივდა იმ ადგილზე, სადაც ქვები ქვათ არიან ვადაქცეული. დნთვალღერა ეს ქვის

სურათები, მარა ნემედი ვერ იცნა. და ღუძახა მზის უნახავ ქალს:

— სადა ჩემი ძმა, გამიცოცხლეო.

ქალმა უთხრა: სამი გზობა დიგიდახეთ — ქვათ იქეციოო. თუ არ იქეცი ქვათ, მერე შენ ძმასაც გიგიცოცალეთ და შენი ცოლიც ვიქნებიო.

ღუძახა ქალმა სამხელ: ქვათ იქეციოო, ძარა არ იქცა ქვათ. ვინაიდან ადამიანის შვილი არ იყო, დივის შვილი იყო.

გუცოცხლა ასლანს ზისი ძმა — პემედი. წეალო, მისი ქონება და წევდენ თავის ოჯახში. განაგდნეს ტკპილი ცხოვრება. მერე არათერი.

38. ეთერი გოდორს ქვეშ

იყო და არა იყო რა. იყო ერთი ცოლ-ქმარი და ამ ცოლ-ქმარს ყავდა ერთი შვილი, რომელსა სახელათ ეთერი ეთქვა. ეთერი ბალიან ლამაზი გოგო იყო. ერთ დღეს, როცა მამა ყანაში იყო წასული, დედა მოულოდნელად ავად გაიტა. დადგა უკანასკნელი წუთები.

სიკტილის დროს დედამ მოიხმო შვილი და უთხრა: შვილო, მე არ მოვკტები. შე ახლა ძროხათ გადვეიქეციო; ნამაშენი ცოლს მოიყვანს, შენ ის ქალი კარქათ არ მოგეპყრობა, მარა შენ ყორიფელი ეატანე. ერთხელ იქნება მე დატკლავენ და შენ ჩემი ტყავი, რქები, ჩლიქები მოიბარე და შეგანაბე ჩემს ბოგას ქვეშ, ხოლო სამი თვის შემდეგ ნახეო. დანთავრა თუ არა ეს ამბავი დედამ, იმ წუთშივე გადეატა ძროხათ და დეაწყო სიარული სასში.

დაბრუნდა ქმარი ყანიდან და ხედავს, რომ ოთახში ძროხა დასეირნობდა, ეთერის კი თვალები ცრემლით ავსებია. ბოლოს მამამ ყორიფელი გეგგო, თუ რაში იყო საქმე. თელი 5 წლის განმავლობაში ექიმობდა ქმარი ცოლს. მარა არ იქნა და არა, ვერაფრით ვერ მუარჩინა იგი.

გვედა რამდენიმე ხანი და ამ კაცმა მოაყვანა ცოლი. ამ ქალს მოყვა ერთი შვილი, რომელიც ულამაზო იყო, ამიტომ დედინაცვალის თავიდანვე ეატანა შურიანობამ გერის მიმართ. დეაწყო ეთერის ტანჯვის დღე. ეთერი სამწყესურში დადიოდა. მიხავდა ყოველთვის თავისი ძროხა (დედა). ერთ დღეს დედინაცვალმა გამტაცხო ერთი მქალი, მისცა ეთერის და უთხრა: წადი, ეს მქალი

წეაღე, ძროხა წეყვანე. ეს მკადი ვინც გეძარ-გამეძაროს, იმას აჭამე, შენც ჰამე და სახლში თელი მოატანეო.

რა ექნა ეთერის? წეედა, წეეყვანა ძროხა და დეაწყო ტირი-ლი. ძროხამ უთხრა: შენ ნუ ტირი, მოდი; მომტეხე რქაო. ეთერიმ მივდა, მოსტეხა რქა და დეანახა მრავალნაჯრი საქმელები. ეთერიმ დეაწყო ჰამა ისე, რომ კადისთვინ ხელი არ უხლია. საღამოს დაბრუნდა სახში ყოველმხრივ კმაყოფილი.

დედინაცვალმა მაძც უყვირა. მძორე დღეს გუშუა მისი შვილი, გატანა კვერი და ისე დანბარა, როგორც ეთერის, მარა მისი შვილი კიშკარხეც არ იყო გადარებული, რომ კვერი შექამა და მემრე მთელი დღე მშიერი იყო. საღამოს, რომ დაბრუნდა სახში, არც ძროხა მუყვანია გამძღარი.

გაბრაზდა დედინაცვალმა და გადასწყვიტა დეეკლა ძროხა. შამუჩითა ჰმარს: გინდა თუ არა, დაკალი ძროხაო. ჰმარს არ უნდოდა ძროხის დაკლა, მარა რა ექნა, მაძც შუსრულა ცოლს ხასიათი. ძროხამ ეთერის მოაგონა სიკტილის ხან მისი სიტყვები. ეთერი კი ეხვეოდა ცრემლებს ღვრიდა.

დაკლეს ძროხა. ეთერის პირში იმ დღეს საქმელი არ ჩასულა. ბოლოს ეთერიმ მოაძარა ჩლიქები, ტყავი, კუდი, ძვლები და ყველა ესენი შეანახა იქ, სადაც ამ ძროხას აბამდენ. გეედა ერთი თვე. ეს დედინაცვალი მეტად შურიანი გახტა და უნდოდა, რომ როგორმე დეემახინჯებია ეთერი.

ერთ დღეს დედინაცვალმა მოახმო ეთერი და უთხრა: ეთერი, ხედავ ეგერ რომ მთა ჩანს? წადი იმ მთის ძირში, იქ წყალი გამოდის. თეთრმა წყალმა რომ ჩამოძაროს, თავზე გადაეარე, შავმა რომ ჩამოძაროს, სახეზე და ტანზე გადეარე, წითელმა რომ გამოძაროს,—თვალეზე და წარბებზე გადეარეო.

— კარგიო, უთხრა ეთერიმ დაწეედა. მივდა იმ მთასთან. ეთერი და ხედავს, რომ იმ მთის ძირში ზის ერთი დედაბერი და ნზეზე თბება. მივდა იმ დედაბერთან ეთერი. დედაბერმა ჰკითხა: რა გინდაო. ეთერიმ უთხრა: მე დედინაცვალმა გამომგზავნა და ასე დამაბარავო და ყოლიფერი მუყვა.

— არავო,—უთხრა დედაბერმა. მასე კი არა, წამოდი ჩემთან და მე რომ გასწავლო, ისე მოაქეციო, მრყვანა დედაბერმა ეთერი იმ წყალთან და განერა. გამოძარა თეთრი წყალი,—გადარო სახეზე და ტანზე; გამოძარა შავი წყალი,—გადაარო თმებზე წამწამებზე და წარბებზე, გამოძარა წითელი წყალი და წუსვა ტუჩებზე და ლოყაზე. ეთერი შეექნა გადასარევი სიღამაზის ქალი, წამოვდა

ეთერი იქიდან და მივდა სახში. დეანახა დედინაცვალმა და კინალამ თავი მოაქლა, როცა ასე გამშვენირებული დეანახა ეთერი.

მიორე დღეს გუშვა მისი ქალიშვილი და დანბარა: როცა თეთრი წყალი გამოფაროს, სახეზე და ტანზე გადემარე, როცა შავი წყალი გამოფაროს, თმებზე და თვალეზე გადემარე და წითელმა რომ გამოფაროს, იგი ტუჩებზე და ლოყაზე გადემარე.

წევდა ეს ქალიშვილი და მივდა იქა, დეანახა დედაბერი და კურადღება არ მიაქცია მას. დედაბერი კუდიანი იყო, ყოლიფერი იცოდა. დუძახა ამ გოგოს და ჰკითხა: რა გინდა აქაო? გოგომ უთხრა ისე, როგორც დედამ დანბარა. დედაბერმა უთხრა: მასე კი არა, მე რომ გითხრა, ისე მოაქციო. როცა შავი წყალი ჩამოფარს, სახეზე და ტანზე გადემარე, როცა თეთრი ჩამოფარს, თმებზე გადემარე და როცა წითელი ჩამოფარს თვალეზე და წარბებზე გადემარე.

კარგო, უთხრა გოგომ და წევდა. მოაქცა ისე როგორც დედაბერმა დანბარა. ეს გოგო საშინელი შეაქნა, სულ დაუწნოცდა. მივდა სახში და დედამისმა კინალამ მოაქლა თავი, მარა რაღა იზამდა.

გევდა ორი თვე ძროხის სიკვტილის შემდეგ. ერ დღეს ეთერის დედინაცვალი წევდა წირვაზე. ეთერი კი სახლში დატია. მუშნია ლომის კეკალი მინდორზე და უთხრა: აკრიფე ეს ლომი. ცრემლით გარეცხე და ცრემლით დამზადეო. რა ქნას ეთერიმ? ტირის და ტირის. ამ დროს მოფრინდა ერთი ჩიტი, დუძახა ჩიტებს, ეკრიფენ ლომის კეკლები. დამზადა მარილიანი წყალი, გარეცხა და დამზადა. მოვდა დედინაცვალი სახლში და უყვირა მანც ეთერის. რა ექნა საწყალ გოგოს, დაჯდა და დეაწყო ტირილი.

გევდა მესამე თვეც და დადგა დრო, რომ ეთერის უნდა ენახა დამარხული ძვლები, ერ დღეს დედინაცვალი და მისი ქალიშვილი წევდენ წირვაზე.

მივდა ეთერი ბაგასთან და გულის ფანცქალით დუწყო თხრა მიწას. ამოთხარა და დეანახა რაში მორთული ოქროვით, რომელზედაც იყო ქალის ძვირფასი ტანისამოსი. ამოვდა რაში და ეთერის უთხრა, რომ ჩეცვა ტანზე. ეთერიმ ჩეცვა ოქროვს ტანისამოსი და ფეხზე ოქროვს ქოშები.

— შემაჯექიო!— უთხრა რაშმა. შეაჯდა ეთერიმ და რაში გაქროლდა. ჩეარა ეკლესიაზე, სადაც მთელი ხალხი მას შეჰყურებდა. გეასეირნა რამდენიმე ხანი და ბოლოს, არ დანაგვიანდესო,

კამბუასწრო წინ დედინაცვალს. მდინარესან რომ მოვდა, ფეხზე
ოქროს ქოში გაზზრა და წყალში ჩაეარდა. ამოღების დრო აღარ
იყო სახში ეჩქარებოდა. მოვდა სახში, გააზრო ტანზე და ჩაკეტა
რაში თავის ადგილზე.

ცოტა ხანში მოვდა დედინაცვალი და ეთერი. რომ ნაცარში
დემანხა ჩამჯდარი, დუყვირა: აჲ, შენ უშნოვო, სად გაქ შენ
შნო, ქალი იმან თქვას ვარო, დღეს წირვაზე რაშით რომ
ჩამოაქროლაო. ეთერის არათელი არ უთქვამს. გულში კი ეცი-
ნებოდა.

ან სახელმწიფოში იყო ერთი მეფე. რომელსაც ხავდა ლამაზი
ვაჟიშვილი. ამ ვაჟიშვილს უყვარდა ნადირობა. ერ დღეს წამოვდა
სანადიროთ და მდინარეზე მუწია გავლა. ჩეხედა მდინარეში და
დემანხა, რომ რაცა ბრწყინავს. ამოაღო და ნახა, რომ ქალის ქოშია.
წამოაღო ეს ქოში თავის სახში, მუყარა თავი ყველას და უთხრა,
რომ ვისაც ეს ქოში ერგება, ის იქნება ჩენი ცოლიო. შეაძრა მთელი
სახელმწიფო, მოაყვანენ რაც ქალენი იყო და არც ერთს არ ერგო
ეს ქოში. დაღონდა ხელმწიფის ვაჟიშვილი, ჩეკეტა ოთახში და
დემწყო ჯერ კიდევ სრულიად ტყნობ ქალზე ფიქრი. გაადა მეფის
ვაჟიშვილი. ფიქრობს მიოლოდ იმ ქალზე.

ყო დღეს მოვდა ამ ნეტისას ერთი დედაბერი და გამოახმო
მეფის შვილი. ნივდა მასან და უთხრა: შენ რომ ვაწუხებეს,
იწის გაკეთება მე შიამილიაო. სეყის შვილმა გადირია სისარულით
და დაპირდა დიდი ჯილდო. დედაბერმა ასწავლა ის სოფელი.
სადაც ეთერი ცხოვრობდა. ადგა მეფის შვილი, წეაყვანა რამდენ-
ნიზე მსლეალები და მივდენ იმ სოფელში, დეაარა ყველა სახლები
და ბოლოს მადგა ამ საალს. დედინაცვალმა რომ გეგო, მეფის
შვილი ჩემსას მოდისო, ეთერი გოდორს ქვენს დამალა. ამ ქალს
ყავდა ერთი მგზნობიარე ჩიტი, რომელიც კაცის ენით ლაპარი-
კობდა, გაძეგება მეფეს დედინაცვალმა და უჩვენა თავისი ქალი-
შვილი, მარა ქალიშვილს არ ერგო ქოში.

დაედა ეს მეფის შვილი და დაღონდა. ამ დროს მოვდა ჩიტი,
დაედა თხარზე და დასძახა: „ეთერი გოდორს ქვენს“, „ეთერი გო-
დორს ქვენს“.

ბოლოს ქალს შეაკითხა: რა არის აგიო? ქალმა—არათელიო,
უთხრა. ბოლოს ნევემ ველარ მოათმინა, მივდა გოდორთან და
ასწია ზემთ. შით ნახა გოგო, რომელსაც ნამტირალევი თვალეზი
ხონდა. გამოაყვანა და მუალერსა. მუარგო ფეხზე ქოში და ნახა,
რომ მისი იყო. ბოლოს ყორიფელი გამოარკვა, მეფის შვილმა

წმეყვანა ეთერი, დედინაცვალი კი ცხენის ჴკუდზე ნუბა და დ-
გლეჯია. ისინი დიდხანს ცხოვრობდენ ბედნიერათ.

იგინი იყო პირში, ჩვენ ვიყავით რხინში, გამოვაცხვეთ ხაჟა-
პური და შევჭამეთ პირში.

39. თაგბელ მამედა

იყო და არა იყო რა, ხთის უკეთესი რა იქნებოდა, იყო ორი
ძმა კაცი, — ერთი ქკვიანი და ერთი ბეჩი. ბეჩი თემბელი იყო და
არაფრის გაკეთება არ შეეძლო, საჭმელსაც სხვა აქმევდა. ამ ბეჩს
ხონდა ერთი ბტყელი ყაპა. მგეწყინა ამ თემბელ მენედას სახლში
ტყულაჲ ჯდომა და გადაწყვიტა ბაზარში წასლა. გადგვიდა მისი
ბტყელი ყაპა და გუდგა გზას, მარა, მარა და ჩევდა ბაზარში. გე-
მარ-გამეგარა, ნივდა საყასბოში, ნახა, რომ ხორცს აუარებელი
ბუზები დასვევია. ამოღლო მისი ყაპა და სიბტყით დარტყა ხორცს.
მემრე დათვალა დახოცილი ბუზები და გამოდგა ასი. თემბელ მე-
მედამ გახარებული წამოაძახა: ერთი დარტყმით ასი მომიკლავსო.
წევდა და მივდა ჳედელთან. მის ყაპაზე ჳედელს დანერია: „ერთი
დარტყმით ასი მომიკლავს“. ამასობაში მოაწია სახლში წასლის
დრომ და თემბელ მენედამ გუდგა გზას, მარა ჩქარი სიარული არ
შეეძლო თემბელ მენედას და გზაზე ტყეში დუღანდა.

ამ სახელმწიფოში თურმე ცხოვრობს ხუთი-ექსი განთქპული
ყაჩალი. ისეთი მაგარი ყაჩაღებია, რომ სახელმწიფომ ვერაფერი
ვერ უშეკლა. ამ ქალაქს, სადაც ხელმწიფე ივდა ტახტზე, გარემამო
ეკრა დიდი ტყე, ამ ტყეში ერთი უშეუღებელი ტახი ცხოვრობდა,
რომელიც აწუხებდა თელ ქალაქს, კაცსაც ერჩოდა და საქონელსაც.
ბოლოს, რომ ყერიფერი ვერ მუაზერხეს ამ ტახს, სელმწიფემ გა-
მუამცხადა: ვინც ამ ტახს მოკლავს ან დეგჳირავს, ას ოქროს მიე-
ცემ და თუ დანეშაული იქნება სახელმწიფოს წინაშე, ყველას ვა-
პატივებ და გაენათავისუფლებო. ამ ყაჩაღებმა გადასწყვიტეს ამ
ტახის მოკვლა და შუდგენ მზადებას.

სახლში მიმავალ თემბელ მემედას გზაში დუღამდა სწორეთ
იმ ტყეში, სადაც ი ტახი ცხოვრობდა. მას განაგონი ხონდა ტახის
შესახებ და შინით კანკალებდა. თალჯან რომ დაბნელდა, გადას-
წყვიტა ხეზე ასლა, მარა ამ დროს ტყის პირზე ერთი დიდი
ნუხის ცირში ცეცხლი დეგანახა და გული მგეცა და მივდა
ცეცხლთან. რომ მუახლოვდა, შესილალული ხალხი დეგანახა.
ძალიან შუშინა, მარა უკან დაბრუნება აღარ შეეძლებოდა. პირდა-
პირ მივდა მაგინთან, წამოწვა ცეცხლთან და დეგწყო ძილი. ყა-

ჩალებს გუჯკვირდენ: აჲ კაცი ვინ მოვდაო. დუწყენ თვალიერება, თან უკვირან: ვინ არის, ასე გაბედულათ რომ მოვდა, ჩვენ არაფრათ არ ჩაგვაგდო, არც დეგველაპარიკა, მოვდა და დეაწყო ძილიო.

ყაჩალებმა დუწყეს შორიდან თვალაერება. დუნახეს ყამა. და ხედეს, რომ ზეთ აწერია: „ერთი დარტყმით ასი მომიკლავს“. უკვე შიში შეებარა ყაჩალებს, გევდენ მოშორებით და დეაწყენ ჩუბათ ლაპარიკი, თუ როგორ მოვქცეთო. ერთმა თქვა, რომ თუ გვიშველის, მაჲ კაცი გვიშველის ჩვენო. მაჲ კაცი დაგვაპირვებებს ჩვენ ტახსო. მოჲლაპარიკეს: დილას რომ გჲელვიძება, ვსთხოვთ, რომ წაგვეყეს ტახის დასაპირავათო. ყაჩალებმა თელი ლამე უყარაულეს ამ კაცს, სულ არ დუძინიან.

გათენდა დილა, გჲელვიძა თემბელ მემედას, ადჲა ზეთ და დნპირა წასლა, ყაჩალებმა დუჩოქვეს და დუწყეს ხვეწნა არ წასულიყო, რომ გამხტარიყო მაგინის აფხანაგი. თემბელ მემედამ მუსმინა მაგინს და უთხრა, რომ წამოგყვებით და დაგაპირვიებთ ტახსო. თემბელ მემედას გადაწყვეტილი აქვს, რომ გზიდან გეჲპაროს. მარა ველარ მუახერხა. ყაჩალები არ სცილდებიან. დარეს, ჲარეს და შევდენ ტყეში. თემბელ მემედაჲ შიშმა ეჲტანა. თან ტახის ეშინია და თან ყაჩალების. ბოლოს უთხრა მაგინს, რომ თქვენ შედით ტყეში და გამორეკეთ ტახი. მე აქ დავსტები და თუ გამოჲარა, დეჲკირავო. ყაჩალებმა წევდენ ტახის გამოსარეკავათ.

თემბელ მემედამ გამოარჩია ერთი ხეჲ, რომელიც ოთხ ხეს შუაში იყო ამოსული და ევდა ზეთ. ევდა და გეჲსაჲა. გევდა ჰაწაჲ ხანი და ტყეში შორს ატყდა ყიყინი და იმაურობა. ტახნა მოჲრბინა და გაჩერდა იმ ხის ძირში, რომელზედაც თემბელ მემედაჲ იყო ასული. თემბელ მემედამ რომ ეს დეჲნახა, შიშით კანკალი დეაწყო ხეზე. ტახნა იგრძნო, რომ ვინცხა არის ხეზეო და ხეს მუქნია ეშვი. ერთი ნოქნევიტ მოქრა ხე. ხემ დეჲცა ეშვზე და ტახს ეშვი მიწაში ჩარგვია. დარჩა დაბმული ტახი მისი ეშვითვე. აღარ ექანება. ეს რომ დეჲნახა თემბელ მემედამ, გევდა მეორე ხეზე და ჩანოვდა.

ამასობაში მოვდენ ყაჩალებმაც. დეჲნახეს თუ არა დაბმული ტახი, მაშინათვე დნყარეს ზალპი და მოკლეს.

ეს რომ დეჲნახა თემბელ მემედამ, იყვირა და მუშატა: როგორ გაბედეთ, რომ დაპირული ტახი მომიკალით. მე იგი ცოცხალი უნდა მიმეყვანა ხელმწიფესან. ახლა დაგწყვიტეთ და ეს არის ყველაო. დუწყეს ხვეწნა ყაჩალებმა, რომ ეს ერთი გვაპატივეთ, ნუ

მოგვეკლავთ და მეტს აღარ ვიზამთო. ბევრი იმჯავრა თემბელ მე-
მედამ მარა ბოლოს ყაჩაღების ხეწნამ ნუღბო გული და თქვა:
კარგი, აბა ამ ერთ გაპატიებთ. მე კი მინდოდა ცოცხალი ტახის
მიყვანა ხელმწიფესან მარა, რალამც რუმ მოკალით, ახლა გე-
კიდეთ ზრუგში და წამოაღეთო. აჰკიდეს ხეზე და წეაღეს. მრტა-
ნეს ქალაქში ხელმწიფის კარზე. ნახა ხელმწიფემ მოკლული ტახი
და ძალვანი გუჟკვირდა, იმხელა იყო ი ტახი. ხელმწიფემ ყველას
აპატივა დანაშაული და ყველა განთავისუფლა.

ყაჩაღებმა მუჟვენ ხელმწიფეს ყორიფელი დაწვრილებით.
უთხრეს, რომ ჩვენ გვყავს ერთი აფხანაგი, რომელსაც ერთი და-
რტყმით ასი ყავს მოკლულიო. მან მარტო დეჟკირა ახელა ტახი
და ჩვენ რომ მოკალით, კახამ დაგეწვიტა ყველა: რატომ მომი-
კალით ტახი, მე იგი ცოცხალი უნდა მიბეყვანა ხელმწიფისაო. ხელ-
მწიფემ რომ ეს გეგო, გასცა განკარგულება. უშენეს თენბელ
მემედას ცალკე სასახლე, დუყენეს მოსამსახურეები და დეჟყო
ცხოვრება შით, ხელმწიფე თემბელ მემედას ყოველდღე თითო შე-
ნწვარ ცეჟარს უგზავნიდა, მარა თემბელ მემედას სა შეჟლო მისი
შეჟმა. ერ ბარკალს გაჟკქენიდა და დანარჩენს მოსამსახურებს
ურიგებდა.

გევდა დიდი ხანი და ამ სახელმწიფოში სხვა სახელმწიფო-
დან გაიოცხადდა ერთი დიდი ფალავანდი. რომელსაც მოსთბუ-
ხელმწიფეს: ან უნდა განეყვანო შენ სახელმწიფოდან მეტი მო-
მრევი, თჟარა ნაიეჟარი სახელმწიფო უნდა დამითმყო. ბევრი
იფიმანა ხელმწიფემ და ბოლოს განუბცხადა, რომ ვინც გამჟა
და დამარცხებს ამ ფალავანდს, იჟას ნახეჟარ სახელმწიფოს მიჟ-
ცემ და ჩეჟ ქალიშვილსაც მიჟათხოვებ მასო.

ეს ამბავი გეგგეს ყაჩაღებმა, მიედენ ხელმწიფესან და ნუახსე-
ნეს: მამ ფალავანდს თუ დამარცხებს, თემბელ მემედაჟ დნ-
მარცხებსო. დეჟბარა ხელმწიფემ თემბელ მემედაჟ და ყოლინფე-
რი ხუთრა.

— მაგი ჩემი საქმე იყოსო, — თქვა თემბელ მემედამ, — ერ
თვეს დამასენეთ, კარკათ მასვით და მაჟავეთ და მემრე მე დავა-
მარცხებ მაგ ფალავანდსო.

თემბელ მემედაჟ ფიჟრობდა: ახლა მანც ველარ გადა-
ვრჩები ცოცხალიო და ქემანც ერ თვეს კარკა ეჟამ და
ვსვამო.

მუწია დანიშნულმა დრომ. მაგინის შეჯახება დანიშნულია
ერ დიდ მინდორზე. თელი სახელმწიფოჟს ხალხმა იჟ მოჟყარა
თავი. გამოსულა მეჟდანზე ფალავანდი, დჟქროლებს რაჟს და ელო-

დება მოწინააღმდეგეს. თემბელ მემედამ მოალესა მისი ყამა ისე, რომ ბეწვს იღებდა, მუყვანეს თემბელ მემედას ჯაჭვებზე ნაბამი ცხენი, მარა იყვირა და მუმატა თემბელ მემედამ: მაგფერი ცხენით ყველა ივატკაცებს, მე სამფება ჯორი მომიყვანეთო. ეს იმიზა თქვა, რომ ვერ შეედებოდა ცხენზე, გადმჭაგდებდა. მუყვანეს თემბელ მემედას ერთი გლახა ოჩანი ცხენი. შეედა ზეთ და გწაჩაჩა. თემბელ მემედას გადაწყვეტილი აქ, რომ მივალ ფალავანდთან, დავლუნავ თავს და წუწვევ, დამკრავს კისერზე და წამაგდებიებს თავსო. მეტრა იქნებაო. სახელმწიფოს თავმოყრილი ხალხი გულის ფანცქალით ელოდებოდნენ თემბელ მემედას, მოდის, მოდისო, — დეაწყეს ძახილი ხალხში. მოთამაშე ფალავანდმაც მიაქცია ყურადღება ამას. ხალხში გაკეთდა გზა და თემბელ მემედაჲ ჩაჩაკით გევდა მეა-დანზე.

ფალავანდს ძალჯან გუკვირდა თემბელ მემედაჲს გამოჩენა მეადანზე. გუკვირდა და თანაც შეშინდა, რამე ხერხს მიწყობენო.

იგი მოელოდა მასავეთ ძლიერ კაცს და ხედავს, რომ გამოვდა ვინცხა ოჩანი კაცი, მთელი ხალხი უყურებს ამ ამბავს. თემბელ მემედამ ჩამოაჩაჩაჩა ცხენი და მივდა ახლო ფალავანდთან. მივდა, დაქუქა თვალები და წუწვია კისერი. ეს რომ ფალავანდმა დეანახა, შეფიქრიანდა, — რამე მულამს არ მიწყობდესო, დაქუქა იმანაც თვალები და კისერი წამუწვია. თემბელ მემედა უცდის, როდის წამჭრიან კისერსო. რომ შეაგვიანდა, ცალი თვალი გწკყირა და შეხედა, რომ იმასაც დუქუქავს თვალი და წამუწვევია კისერი. უცბათ იძრო მისი ყამა, დუქნია კისერში და ფალავანდს თავი გვადებია ძირში. გამოაბრუნა ცხენი და გწაჩაჩა. ეს რომ ხალხმა დეანახა, წსწიეს თემბელ მემედაჲ და მუყვანეს ხელმწიფეს. ხელმწიფემ ნახევარი სახელმწიფო დულოცა თემბელ მემედას, ქალი-შვილიც მიათხუა, და რომ მოხუცდა, ტახტიც დულოცა.

საძიებელი

1. ტექსტების ჩამწერ-შემკრებნი

- გვარიშვილი ნადიდე — 4.
თურმანიძე ხუსნი — 22.
კოჩინიძე როზა — 38.
ნოლაიდელი ჯემალ — 1, 3, 6, 7, 8,
9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27,
28, 30, 31, 35, 36, 37, 39.
- რამიშვილი კლარა ყარაქანის ასული —
32, 33.
რუხაია ივლიანე — 29.
ქათამაძე ალოხმან — 5.
ჩამოლლი ომერ — 34.

2. მოქმედები

- აბაშიძე მურად კუკულის ძე 1.
ანანიძე ხუსეინ მემედის ძე 35.
ბერიძე მიქაილ ზაბაის ძე 15.
გაბაიძე ოსმან შაქირის ძე 5.
დიასამიძე მემედ ყედირის ძე 29.
ზოიძე მეველდ ოსმანის ძე 3.
თავდგირიძე ახმედ ომეროს ძე 30.
თავდგირიძე მემედ ომეროს ძე 26.
თავდგირიძე მუხამედ ომეროს ძე 25,
27, 28.
თავდგირიძე მუხამედ ახმედის ძე 31.
თურმანიძე ეუბ 22.
თურმანიძე მემედალი ომერის ძე 33.
ირემაძე სულეიმან 34.
კილაძე დურსუნ ხასანის ძე 13.
კონცელიძე ალიოსმან მეველდის ძე
20.
ლორთქიფანიძე მოლა ალა 32.
- მესხიძე ესედ ოსმანის ძე 37.
მიქელაძე ისკენდერ მამუდის ძე 8.
ნოლაიდელი იბრაიმ ყეზეთის ძე 36,
39.
ტაკიძე დურსუნ იუნუსის ძე 16.
ტარიელაძე ოსმან ხასანის ძე 10, 7.
ტაკიძე ლენა რომანის ასული 38.
ქარცივაძე ისმაილ მუხამედის ძე 19.
შარაშიძე მემედ ემინახმედის ძე 14.
ჩიკვაიძე აბდულ 23.
ჩოგაძე ალალი 2, 6;
ცენტერაძე ნური მამუდის ძე 18.
ცინცაძე ალი ოსმანის ძე 9.
კალაღიძე ოსმან იბრაიმის ძე 21.
კალაღიძე მუხამედ ხუშუტის ძე 11,
12;
კოლოყვა ქაზიმ 24.
ჩინჭარაძე დურსუნ ზაბათის ძე 17.

3. სოფლები

- ანგირა 24.
აქყვისთავი 35.
ბათუმი 29.
ბარათაული 17.
- დეკანაშვილები 3.
დუბაეები 1.
ერგე 32.
ვანი 7, 10, 18.

¹ რიცხვით აღნიშნულია ტექსტების ნომერი.

ზემოხევი 19; 20;
ინწკირვეთი 11, 12, 21;
კიბე 25, 26, 27, 28, 30, 31;
ლელვა 37.
მახვილაური 33.
მერისი — 22.
ორცვა 23.
ჟანივრი 13.
ტაკიძეები 9, 16.

ქედლები 2, 6.
ქობულეთი 38.
ცხემლისი 15.
ჩანჩხალი 8.
წყაეროკა 36, 39.
ხაბელაშვილები 14.
ხელეაჩაური 34.
ზიხაძირი 5.
ზულო 4.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შესავალი	83 7
--------------------	---------

აჭარულის თავისებურებანი

1. აჭარულის გავრცელებულობა	7
2. აჭარულის შესწავლის მოკლე მიმოხილვა	7

ფ რ ნ ე ტ ი კ ა

3. ბგერითი შედგენილობა	9
4. ასიმილაცია	10
5. პროგრესული ასიმილაცია თანხმოვნებისა	11
6. რეგრესული ასიმილაცია თანხმოვნებისა	12
7. პრევერბთა დამსგავსება	13
8. თავისებურება პრევერბთა დამსგავსებაში	15
9. დისიმილაცია	17
10. ა პრევერბისეული ხმოვნის დამსგავსება ვნებითის ე თავსართთან და შემდეგ დისიმილაცია	18
11. შეტათეზისი	18
12. სუბსტიტუცია	19
13. ბგერათდაკარგვა	20
14. ხმოვანთა დაკარგვა	22
15. ბგერათჩამატება	23
16. ბგერის განვითარება	24
17. ფონეტიკურ პროცესთა თავმოყრა	24

	83
19. ბრუნვის ნიშნები	28
19. ფუძის თავისებურება სახელობითში	29
20. მრავლობითი რიცხვი	30
21. ორმაგი მრავლობითობა	31
22. ხარისხი	32
23. რიცხვითი სახელი	32
24. თანდებული	32
25. ფუძის შეცვლა	33
26. გარდაუვალი ზმნის მრავლობითი რიცხვი	34
27. -ე ბოლოსართიანი ზმნები	35
28. ხოლმეობითი	35
29. კონტაქტი	35
30. ირიბი ობიექტის ნიშანთა ცვლილება	36
31. თავისებურება მესამე პირთან	37
32. -ეე სუფიქსი	37
33. უარყოფითი მიმღობა	37
34. სიტყვაწარმოებიდან	38
35. შემოკლებული სიტყვები და გამოთქმები	38
36. კ ა ი მსაზღვრელი სიტყვის თავისებურება	40
37. თანდებულიანი ზმნისართი	40

ს ი ნ ტ ა მ ს ი

38. კითხვითი წინადადება	41
39. ქვემდებარე გარდაუვალ ზმნებთან	41
40. გარდაუვალი რელატური ზმნის (შემასმენლის) შეთანხმება მრავლობით- ში დასმულ რელურ ქვემდებარესთან რიცხვში	42
41. შემასმენლის ურთიერთობა უსულ სახელით გადმოცემულ ქვემდებარესთან რიცხვში	42
42. კრებითი სახელი ქვემდებარედ	42
43. თავისებურება ლექსიკაში	43

აჭარალთა მებაჟველმების ნიშნები

I. ს ა უ ბ რ ი დ ა ნ

ქობულეთის რაიონი	44
ქედის რაიონი	45
ხულოს რაიონი	45

II. ზღაპრები და თქმულებები

ხულოს რაიონი	52
შუაზევის რაიონი	76
ქედის რაიონი	130
ბათუმის რაიონი	136
ქობულეთის რაიონი	177
საჩხერელი	195

რედაქტორი ა. კიზირია

ტექნორედაქტორი და კორექტორი პ. ლაბაძე

შეკვეთა № 1361

უფ 01643

ტირაჟი 1000

გადეცა წარმოებას 29/IX-59 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 4/V-60 წ. ანაწყოების ზომა 6×10. ქალაქის ზომა 60×92. სასტამბო ფორმათა რაოდენობა 12,5 საალრიცხვო-საგამომცემლო ფორმათა რაოდენობა 10,9.

ფასი 5 მან. 25 კაპ.

ფასი 1961 წ. 1/1-ლან 50 კაპ.

სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ა. ქავჭავაძის პროსპექტი, 1.

Типография Издательства ТГУ им. Сталина, Тбилиси, проспект И. Чавчавадзе, 1.